

Res Publica

politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Lage Landen

Politiek Jaarboek
Année Politique
Political Yearbook of Belgium
2007

EXTRA NUMBER

Volume 50 | 2008/2

acco

32

De verkiezingen van 10 juni 2007 betekenden het einde van de jaren Verhofstadt, maar de langdurige regeringscrisis bracht hem "even" terug op het voorplan.

© Foto: Belga. (Foto opgenomen in: *8 jaar Verhofstadt. Een open boek*. Brussel, VLD-Nationaal, 2007, blz. 86-87.)

Verantwoordelijke uitgever:

Politologisch Instituut v.z.w.
Parkstraat 45 - bus 3602
3000 Leuven

ISSN 0486-4700
PB-PP B-21
P 702166

Afgiftekantoor: 3000 Leuven X

Omslagontwerp:

Danny Juchtmans

© 2008 by Acco

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this review may be produced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing form the publisher.

D/2008/0543/244

NUR 754

ISBN 978-90-334-7094-3

RES PUBLICA

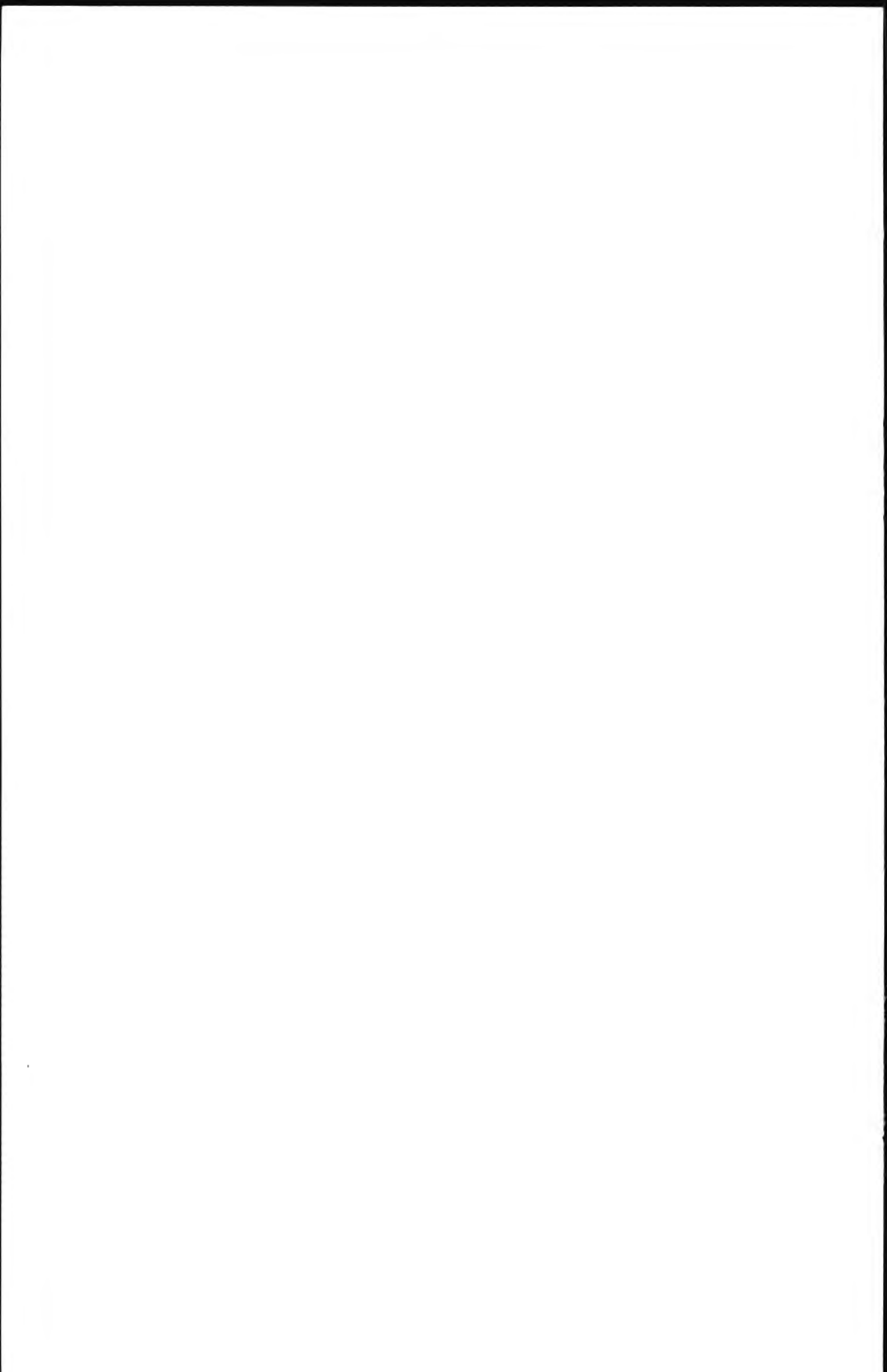
Politiek-wetenschappelijk tijdschrift
Revue de science politique
Journal of political science

Extra nummer
Volume 50 – 2008/2

POLITIEK JAARBOEK ANNÉE POLITIQUE POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

2007

Ten geleide	3
De overheidsfinanciën in 2007 <i>Paul VAN ROMPUY</i>	7
De verkiezingscampagne van 2007: communautair en presidentieel ? <i>Peter VAN AELST</i>	19
De verkiezingen van 10 juni 2007: een analyse van de stembusuitslag <i>Jo BUELENS</i>	37
Het gebruik van de voorkeurstem bij de federale parlementsverkiezingen van 10 juni 2007 <i>Bram WAUTERS en Karolien WEEKERS</i>	49
Komen onze Kamerleden ervaring tekort ? <i>Sam DEPAUW en Stefaan FIERS</i>	89
De vorming van twee federale regeringen: Verhofstadt IV en Leterme I(f) <i>Of de onmacht van politiek België om zich opnieuw uit te vinden</i> <i>Wilfried DEWACHTER</i>	109
De Europese Unie in 2007: een nieuw klimaat <i>Petra DEBUSSCHER, An SCHRIJVERS, Edith VANDEN BRANDE en Hendrik VOS</i>	175
Morphologie des partis politiques francophones en 2006 et 2007 <i>Jean-Benoit PILET et Emilie VAN HAUTE</i>	197

Ten geleide

“2007: crisisjaar!” Hét voor de hand liggende kenmerk van het politieke jaar in België. Er valt ook niet naast te kijken: van 11 juni tot 20 december zonder federale regering, tenzij een uittredende die de lopende zaken afhandelt. 191 dagen of meer dan een half jaar! In het politieke jaarboek 2007 komt het er evenwel op aan dit crisisjaar zo nauwkeurig en indringend mogelijk in te schatten, te beschrijven en te analyseren. Zulke analyse start het best bij de verkiezingen van 10 juni – en eigenlijk al eerder: bij de campagne. Ook al hebben de verkiezingen van 10 juni betekenisvolle beslissingen genomen, naar de regeringsvorming zijn zij niet doorslaggevend.

Dit Jaarboek onderstreept verder de problematische toestand van de Belgische publieke financiën van 2007, met problemen in de totale ontvangsten, in de primaire uitgaven, de rentelasten, en het financieringssaldo. Er is de crisis in de Europese Unie na het dubbele “neen” ten aanzien van de Europese Grondwet, dat het Duitse voorzitterschap blijkbaar heeft kunnen overwinnen, met weliswaar, wanneer alles doorgaat zoals verhoopt, weer een fikse overdracht van soevereiniteit. Er is nog meer. De enige democratisch verkozen politieke instellingen in België, de parlementen, stoten reeds meerdere jaren op wezenlijke stroefheden in hun werking, onder meer door de snelle positiewissels vooral ingevolge de hollende ministerrotaties. Een en ander wordt in dit Jaarboek indringend belicht.

België heeft, anderzijds, wel meer periodes, ja zelfs jaren, van ernstige regeringscrisissen doorgemaakt, niet alleen in de vorming van de regeringen, maar evenzeer in hun stabiliteit en/of de adequaatheid van hun beleidsoutput. Zo was er de crisis van 1863–1864, bijvoorbeeld – nog geen 35 jaar na de moeizame secessie en internationale erkenning. Vanaf de verkiezingen van 8 juni 1863 haperde de nationale besluitvorming meer dan eens, wat na de tussentijdse verkiezing in Brugge op 12 januari 1864 tot het ontslag van de regering Charles Rogier leidde. Volgden dan een reeks weigeringen van toppolitici om een regering te vormen én van koning Léopold I om een voorgesteld regeerprogramma te aanvaarden, zodat na vier maanden Rogier uiteindelijk zijn ontslag introk. De regering zou echter pas na de nieuwe verkiezingen van 11 augustus 1864 stevig in het zadel zitten door in het parlement over een ruime meerderheid te beschikken. De macht van de Koning der Belgen nam opvallend af in deze crisis, ten voordele van de burgerijcomponent van de elite.

Doorloopt men verder de politieke geschiedenis – buiten de twee wereldoorlogen en de zware sociale crises – dan stoot men op de zeer moeilijke naoorlogse jaren 1945–1947. En eind jaren 1970–begin jaren 1980 verklaarde koning Boudewijn het land nog in staat van oorlog: “Oorlog voor het behoud van onze economie, voor het welzijn van allen en vooral van de minstbedeelden” (31 maart 1981). Er is bovendien de zeer instabiele periode van november 1937 tot 3 september 1939 waar de participatie strijdt tegen koning Léopold III. Er is de Koningskwestie geweest ... En toch bestaat België nu bijna 180 jaar.

Het komt er derhalve op aan het crisisjaar 2007 zo adequaat mogelijk te onderzoeken, niet te overdramatiseren maar ook niet te onderschatten. Voor 2007 moet begonnen worden met beschrijvingen en eerste analyses, zodat de complexe problematieken zowel in België, als van België in Europa en in de wereld, begin 21ste eeuw, inzichtelijk ontrafeld en verhelderd worden. Dat is wat het Politiek Jaarboek 2007 in eerste aanleg wil bereiken.

30 50

Dit Politiek Jaarboek 2007 is, in dubbel opzicht, een jubileumuitgave: het is de 30ste uitgave van het Jaarboek binnen de 50 jaar of de halve eeuwvierving van het politologisch tijdschrift *Res Publica*. Het sluit ook een reeks af.

Een halve eeuw terug, in 1959, verscheen het eerste nummer van *Res Publica*, toen uitgegeven door het Institut belge de science politique – Belgisch Instituut voor Wetenschap der Politiek. In 1976–1979 wordt *Res Publica* door het Vlaamse Politologisch Instituut succesvol overgenomen van het ontbonden Belgisch Instituut – Institut belge. Tot op vandaag kent het tijdschrift een verspreiding over de vijf continenten, wordt het verdeeld in 25 landen, m.a.w. kent het een internationale aanwezigheid om jaloers op te zijn.

In 1977 verschijnt in het kader van *Res Publica* het eerste *Année politique* – Politiek Jaarboek, over het voorbije jaar 1976. Dat nummer, nog uitgegeven door het Belgisch Instituut voor Wetenschap der Politiek bevat vijf Franstalige bijdragen en zes Nederlandstalige. “*L’année à peine écoulée, les auteurs doivent en tirer les grandes lignes, en faire une synthèse, et ce d’après les normes de l’approche scientifique.*” (*Préface*, 1977, nr. 2, blz. 158) Dat blijven tot op vandaag de opvallende richtlijnen voor, maar tegelijk ook de beperkingen van dit werk. Het Jaarboek wil zo snel mogelijk op het voorbije jaar inspelen, zo grondig en betrouwbaar als de korte redactionele tijdsspanne het toelaat.

Gaandeweg wordt geopteerd om zoveel als mogelijk vaste auteurs te betrekken. Want een bijdrage voor zo’n Politiek Jaarboek schrijven vergt een langdurige voor-

bereiding en een hardnekkige observatie die beginnen op 1 januari van het jaar dat verslagen wordt en niet drie maanden voor het verschijnen van het boek. Vaste auteurs leveren bovendien inhoudelijke continuïteit zodat niet elk jaar, jaar na jaar, vrij los van elkaar beschreven wordt, maar veeleer het beleid en de besluitvorming door de jaren heen; voor een deel reeds in hun evoluties en/of hun continuïteit. In dat opzicht hebben de Politieke Jaarboeken zeer gelukkig kunnen steunen op het monnikenwerk van Mark Deweerdt met zijn 27 jaaroverzichten, veruit de meest substantiële bijdrage telkens, samen meer dan 2000 bladzijden, maar ook op de tien bijdragen over de verkiezingen in België van de betreurde William Fraeys, de acht bijdragen in reeks van Bart Kerremans, de zeven van Ivan Couttenier, de zes van Mieke Verminck, van Edith Drieskens en van Sam Depauw, de vijf bijdragen van Jozef Smits, Stefaan Fiers en van nogmaals Mark Deweerdt over het Vlaamse beleid. Heel wat auteurs hebben met vier of met drie of twee of zelfs met één artikel bijgedragen tot die mooie collectie van dertig jaargangen. Zo zijn die Jaarboeken zeer gedegen naslagwerken geworden, niet alleen de korte verhalen maar vooral de weergaven van beleidsmaatregelen en besluitvorming in hun verbanden en hun actiegebondenheid.

Aan al de auteurs die de moeilijke opgave van die dertig Politiek Jaarboeken hebben waar gemaakt, onze zeer oprechte dank. Onze hartelijke dank gaat eveneens naar alle lezers en alle “naslagwerkers” die in stilte of via hun berichtjes getuigden van het nut van deze 30 naslagwerken.

Want het bleef en blijft moeilijk, gezien de uiterst beperkte mogelijkheden en middelen van de politologie in België én in Vlaanderen. Alle auteurs hebben hun bijdrage opgesteld naast hun hoofdwerkzaamheid, gedreven door hun enthousiasme voor het project. Nagenoeg alle auteurs zijn gebotst op de moeilijkheden van het bronnen en documentenonderzoek nodig voor elk van die 30 edities, moeilijkheden die het meest zichtbaar zijn in de onvoorstelbare schamelheid, ongeordendheid van de politieke statistiek in dit land – ook al was dit het land van o.m. Adolphe Quetelet en Edouard Ducpétiaux.

Dat het project toch gelukt is, 30 jaar lang, ondanks al deze hindernissen en moeizaamheden, mag onderstreept worden. Daarom is de redactie heel verheugd en dankbaar dit dertig-jaar-jubileum extra te kunnen aanbieden in het halve eeuwfeest van Res Publica zelf.

De redactie van het Politiek Jaarboek,
Sam Depauw en Wilfried Dewachter

De overheidsfinanciën in 2007

Paul VAN ROMPUY

*Bijzonder emeritus van de Faculteit
Economie en Bedrijfswetenschappen,
K.U.Leuven*

1. Inleiding

De beoordeling van de budgettaire prestaties van een kleine, open economie zoals België, dient gesitueerd te worden tegen de achtergrond van de internationale conjunctuur en van de specifieke ontwikkelingen in de Eurozone, waarvan het deel uitmaakt. Bovendien kan men bij de evaluatie van de overheidsfinanciën in 2007 niet voorbijgaan aan de interne politieke gebeurtenissen, die ongetwijfeld hun invloed op het budgettaire eindresultaat van de gezamenlijke overheid uitgeoefend hebben: de aanloop naar en de federale verkiezingen zelf van 10 juni, de daaropvolgende aanslepende pogingen tot het vormen van een federale regering, die uiteindelijk tegen het einde van het jaar van start kon gaan.

Ondertussen diende de uittredende regering kort na de verkiezingen over te gaan tot de traditionele begrotingscontrole die het zomerreces normaal voorafgaat. Ten slotte maakte de laattijdige regeringsvorming het onmogelijk om, zoals gebruikelijk, in oktober 2007 de begroting van 2008 aan het Parlement voor te leggen.

De economische conjunctuur die in 2006 tot een groei van het Bruto Binnenlands Product (afgekort: BBP) van niet minder dan 2,9% leidde, werd vooral gevoed door een krachtige heropleving van de binnenlandse consumptie. In september 2006 werd voor 2007 een lichte groeivertraging verwacht onder invloed van een vertraging van de groei van de Amerikaanse en Europese economie. Bij de opmaak van de begroting 2007 ging de regering voorzichtigheidshalve uit van een groei van het BBP van 2,2% en werd er gerekend op een toename van het aantal arbeidsplaatsen met ongeveer 45.000 eenheden in de particuliere sector, hetzij 4.000 meer dan in het voorgaande jaar.¹

1. *Algemene Toelichting. Begrotingen van Ontvangsten en Uitgaven voor het Begrotingsjaar 2007*, Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 6 november 2006, p.6.

Vooraleer echter het budgettair jaar 2007 in grote lijnen te schetsen, lijkt het niet zonder belang de ontwikkelingen in de overheidsfinanciën in de periode 2002–2006 bondig toe te lichten, in het bijzonder tegen de achtergrond van de hoge verwachtingen die bij de start van deze eeuw gewekt werden door de “*window of opportunity*”, die door de dalende overheidsschuld en de bijhorende afnemende intrestlasten geopend zou worden. Zowel lastenverlagingen (personenbelasting en werkgeversbijdragen) als nieuwe overheidsinitiatieven zouden hierdoor haalbaar worden in het nieuwe decennium onder voorwaarde dat de uitgavengroei onder controle zou blijven.

II. Een bondig overzicht van de begrotingsresultaten 2002–2006

Eén van de kwetsbare aspecten van de Belgische overheidsfinanciën in de voorbije decennia was de torenhoge schuldgraad (de schuld van de gezamenlijke overheden in percent van het BBP), die in 1993 een piek bereikte van niet minder dan 133,5%. Onder invloed van het strakke begrotingsbeleid van alle geledingen van de overheid in de tweede helft van de jaren negentig en van de gunstige conjunctuur rond de eeuwwisseling, daalde deze schuldgraad in 2002 tot 103,3% van het BBP. De rentelasten vertegenwoordigden in dat jaar nog 5,7% van het BBP, tegenover nagenoeg 10,5% in 1990. Daar waar gedurende de jaren voorafgaand aan 1993 het bekende “*rentesnieuwbaaleffect*” een negatieve invloed uitoefende op het begrotingsresultaat (meer schuld impliceert meer rentelasten), kon vooral de federale overheid, die het grootste deel van de overheidsschuld draagt, vanaf 1994 genieten van een “*omgekeerd rentesnieuwbaaleffect*”. Dit houdt in dat de afnemende druk van de rentelasten onder invloed van de dalende schuldgraad, budgettaire zuurstof bood voor, in het bijzonder, het federale begrotingsbeleid.

De maatstaf die de werkelijke inspanning van de overheid om de overheidsschuld af te bouwen, wordt geboden door het zgn. “*primaire begrotingssaldo*”, d.i. het begrotingssaldo na aftrek van de intrestlasten. Besparingen op de zgn. “*primaire uitgaven*”, m.a.w. de overheidsuitgaven exclusief de intrestlasten, of een toename van de overheidsontvangsten, oefenen een positieve invloed uit op het primair saldo.

De onderstaande tabel 1 geeft een overzicht weer van de evolutie van het effectieve begrotingssaldo (ook financieringssaldo genaamd) van alle overheden samen, van de rentelasten, van het primair saldo en van de schuldgraad, over de periode 2002–2006.

Daar waar het financieringssaldo van de gezamenlijke overheid een evenwicht of zelfs een licht overschot vertoonde over deze vijfjarige periode, merkt men op dat het primair saldo met 1,4 procentpunt van het BBP daalde.

TABEL 1. Enkele indicatoren van de begrotingsresultaten over de periode 2002–2006 (in percent van het BBP).

	2002	2003	2004	2005	2006
a. Financieringssaldo	0,0	0,0	0,0	0,1 ²	0,3
b. Rentelasten	5,7	5,3	4,7	4,2	4,0
c. Primair saldo	5,7	5,3	4,7	4,3 ²	4,3
d. Schuldgraad	103,3	98,6	94,3	93,2	89,1

Bron: Verslag 2006, Deel 1, Nationale Bank van België, februari 2007, (voor de jaren 2002–2004); voor de jaren 2005–2006: Verslag 2007, Deel 1, Nationale Bank van België, februari 2008.

Deze verminderde “inspanning tot voortdurende afbouw van de schuldgraad”, staat wel in schril contrast met de daling van de schuldgraad met niet minder dan 14,2 procentpunt over dezelfde periode, overeenkomstig de door Eurostat aangewende methodologie. Deze instelling houdt bij de vaststelling van de overheidsschuld, ook rekening met de netto-opbrengst van de verkoop van overheidsactiva (bijv. de hypothecaire portefeuille van Credibe, het voormalige Centraal Bureau voor Hypothecair Krediet, de opeenvolgende verkopen van overheidsgebouwen...). Verder speelt voor de beoordeling van de schuldgraad niet alleen de teller van de breuk een rol (d.i. de nominale overheidsschuld in Euro) maar ook het noemereffect, m.n. nominale de groei van het BBP, die vooral door de conjuncturele heropleving vanaf 2004 aangewengeld werd.

De ogenschijnlijke paradox van een substantieel dalend primair surplus en een begrotingsevenwicht of zelfs een licht overschot, wordt verduidelijkt door de evolutie van de overheidsontvangsten en van de primaire overheidsuitgaven in de beschouwde periode in tabel 2.

Onder invloed van de lastenverlagingen (personenbelasting, werkgeversbijdragen e.a.) nam de verhouding van de ontvangsten tot het BBP over de beschouwde

2. Eurostat betwistte deze resultaten en stelde een tekort van –2.3% voorop naar aanleiding van de herstructurering van de NMBS begin 2005, waarvan het Fonds voor Spoorweginfrastructuur nog steeds tot de overheid werd gerekend. Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (afgekort: INR) beschouwt dit Fonds echter niet langer als een onderdeel van de overheidssector.

periode af met 1 procentpunt van het BBP. Maar anderzijds namen de primaire uitgaven over deze periode toe met 0,4 procentpunt van het BBP.

TABEL II. Overheidsontvangsten en primaire uitgaven in % van het BBP over de periode 2002–2006.

	2002	2003	2004	2005	2006
Ontvangsten	49,8	51,1	49,1	49,4	48,8
Primaire uitgaven	44,1	45,8	44,4	45,2 ³	44,5

Bron: Voor de periode 2002–2004: Verslag 2006, Deel 1, op.cit. Voor de jaren 2005–2006: Verslag 2007, op.cit.

Het begrotingssaldo werd bijgevolg in een “*schaarbeweging*” gevat: enerzijds een daling van de fiscale en van de parafiscale druk en anderzijds een versnelling van de groei van de primaire uitgaven (gemiddeld meer dan 3% per jaar in reële termen over de beschouwde periode in vergelijking tot slechts 1,8% per jaar over de periode 1995–2001).⁴

Het budgettair beleid kan in deze periode bijgevolg worden getypeerd als “*expansief*” in tegenstelling tot het “*restrictief*” beleid in de jaren 1993–1999. Anders uitgedrukt kan men stellen dat de bezuinigingen op de rentelasten van 1,7 procentpunt van het BBP over de periode 2002–2006, voor ongeveer 60% aangewend werden voor lastenverlagingen. Het saldo werd verdeeld tussen een toename van de primaire uitgaven en een licht positief overschot op het einde van de periode. Zonder dit expansieve karakter van het budgettair beleid van de gezamenlijke overheid in de beschouwde periode zou het – onder overigens gelijkblijvende omstandigheden – mogelijk geweest zijn in 2006 een belangrijker overschot te realiseren.

Overigens zou de uitzonderlijk stevige conjunctuur in 2006 alleen al bij een “*neutraal*” budgettair beleid tot een substantieel positief saldo dienen te leiden. Een gedeeltelijke verklaring voor deze zwakkere dan normaal verwachte budgettaire prestatie dient gezocht te worden in het feit dat de hoger vermelde hervorming van de personenbelasting van 2001 geleidelijk op kruissnelheid zou komen en in 2006 het meest negatieve effect op de overheidsontvangsten zou uitoefenen. Bovendien hadden de federale ontvangsten in dit jaar af te rekenen met enkele tegenvallende resultaten (m.n. de overschatting van de opbrengst van de personenbelasting door

3. Voor de primaire uitgaven in 2005 werd omwille van de consistentie met tabel 1 abstractie gemaakt van het vermelde bezwaar van Eurostat en werd de benadering van het I.N.R. gevolgd.

4. Hoge Raad van Financiën, *Jaarverslagen 2001–2004*, F.O.D. Financiën, Brussel.

een technische fout). Ten einde de negatieve invloed van deze minderontvangsten – en overigens ook van de overige lastenverminderingen – op het begrotingsaldo te milderen, werd beroep gedaan op eenmalige operaties, zoals de “verkoop” of *effectisering* van belastingenschulden aan financiële instellingen (in 2005 en 2006) en de verdere verkoop van overheidsgebouwen.

Het hoger geschetste beeld van de begrotingsresultaten betreffen de gezamenlijke overheid, die samengesteld is uit de zgn. Entiteit I (de federale overheid en de sociale zekerheid) en Entiteit II (de gemeenschappen, de gewesten en de lokale overheden). De uitsplitsing van het begrotingsresultaat over deze deelsectoren toont bijvoorbeeld aan dat in de jaren 2002–2004, gekenmerkt door een globaal begrotingsevenwicht, de federale overheid, met uitzondering van 2003, steeds een tekort liet optekenen. Dit tekort werd bijvoorbeeld in 2002 meer dan gecompenseerd door een overschot van de sociale zekerheid. Met uitzondering van het jaar 2002, vertoonde Entiteit II hetzij een evenwicht, hetzij een bescheiden overschot van 0,1 % van het BBP. In deze budgettaire eenheid boekten de lokale overheden over de ganse periode 2002–2006 een licht tekort dat vanaf 2003 in toenemende mate werd gecompenseerd door overschotten van 0,2 tot 0,3 % van het BBP door de gemeenschappen en de gewesten.

III. Het begrotingsjaar 2007

A. De doelstellingen van de begroting 2007

Bij de aanvang van de nieuwe eeuw werd het duidelijk dat één van de toekomstige uitdagingen voor de Belgische overheidsfinanciën het tijdig aanleggen van financiële reserves betrof ten einde de meerkosten van de vergrijzing van de bevolking (wettelijke pensioenen en gezondheidszorgen) zonder lastenverhogingen op te vangen. Met het oog op het opvangen van de meerkosten van de wettelijke pensioenen, werd in 2001 het zgn. “*Zilverfonds*” door de federale regering opgericht, dat als doel heeft begrotingsoverschotten van de federale overheid en van de sociale zekerheid, eventueel aangevuld met de opbrengst van de verkoop van financiële activa van de overheid, te beleggen in specifiek overheidspapier.

De Hoge Raad van Financiën (afgekort: HRF) diende elk jaar vanaf 2001 aan de federale regering een advies over te maken dat de budgettaire inspanningen zou omvatten voor de volgende jaren, dit op grond van de ramingen van de budgettaire weerslag van de kosten van de vergrijzing door een commissie van experts: de Studiecommissie voor de Vergrijzing.

De reserves die op deze wijze in het Zilverfonds belegd zouden worden, zouden volgens het advies van de HRF van begin 2007, tegen 2023 een kapitaalwaarde dienen te omvatten van ongeveer 23% van het BBP van dat jaar. Zodra de schuldgraad van de gezamenlijke overheid onder de 60% van het BBP zou dalen – en dit zou volgens het scenario van de HRF in 2014 gebeuren – laat de wettelijke omkadering van het Zilverfonds toe dat er middelen worden overgeheveld naar de hoger vermelde Entiteit I om het wettelijk pensioenstelsel financieel te ondersteunen.

Het initieel budgettair traject dat de HRF in 2002 adviseerde voorzag in een begrotingsevenwicht in hetzelfde jaar en vervolgens de opbouw van overschotten van 0,3% en 0,5% respectievelijk in 2004 en 2005.⁵

Deze aanbevelingen werden overgenomen in het Stabiliteitsprogramma van november 2002, dat door de federale regering jaarlijks ter goedkeuring aan de Europese instanties overgemaakt wordt. Aan de zijde van de primaire uitgaven ondersteunde dit initieel traject echter een strikte beheersing van hun groei op het niveau van de federale overheid en in het bijzonder van de sociale zekerheid. Onder invloed van de toename van de uitgaven van o.a. de gezondheidszorgen, versnelde de reële groei van de primaire uitgaven van de Sociale Zekerheid van 2,2% in 2002 tot 4,1% in 2003 om daarna in 2004 terug te vallen op 3,4%. De reële groei van de primaire uitgaven van Entiteit I diende, om het initieel traject te realiseren, beperkt te blijven tot een peil dat beduidend onder de gemiddelde economische groei zou blijven.

Zowel de tegenvallende gemiddelde jaarlijkse groei van de Belgische economie over de periode 2002–2005, m.n. 1,7%, als het hoger vermelde “schaareffect” tussen ontvangsten en primaire uitgaven, leidden ertoe dat de realisatie van een *structureel* begrotingsoverschot van 0,5% van het BBP, reeds in 2005 niet haalbaar geacht werd.⁶

In de Stabiliteitsprogramma's van december 2005 en van december 2006 diende, benevens een evenwicht in 2006, een structureel overschot van 0,3% van het BBP slechts in 2007 gerealiseerd te worden dat vervolgens jaarlijks met 0,2 procentpunt van het BBP zou toenemen om 1,3% van het BBP te bereiken in 2012. In het jaarverslag van de HRF van juni 2004, hierbij gesteund door de aanbevelingen van het Internationaal Muntfonds (afgekort: IMF), werd nochtans gepleit voor een snellere opbouw van de overschotten, bestemd voor het Zilverfonds, m.n. tot 1,5% van het BBP in 2011, waarbij de last voor deze inspanningen quasi volledig bij Entiteit I werd gelegd.

5. HRF, Jaarverslagen 2001–2004, op.cit.

6. Onder “*structureel begrotingsresultaat*” wordt het resultaat verstaan dat zonder éénmalige of niet-recurrente maatregelen behaald wordt en bijgevolg in de daaropvolgende jaren behouden kan blijven indien deze maatregelen zouden wegvallen.

De **doelstellingen** van de goedgekeurde begroting 2007 kunnen als volgt samengevat worden:

- een begrotingsoverschot van 0,3% van het BBP voor de gezamenlijke overheid;
- een evenwicht voor de federale overheid en een overschot van 0,2% van het BBP voor de sociale zekerheid, hetgeen voor Entiteit I een overschot van 0,2% van het BBP inhoudt;
- een overschot van 0,1% van het BBP voor de gemeenschappen en de gewesten en een strikt evenwicht voor de lokale overheden, na hun opgetekende tekorten in enkele jaren die de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 voorafgingen.

Het **primair overschot** zou 4,2% van het BBP dienen te bedragen, waarvan 3,7% door de federale overheid en de sociale zekerheid gerealiseerd zou worden en het saldo ongeveer gelijkmatig verdeeld wordt onder de deelgebieden en de lokale overheden.

Bij een onderstelde reële groei van 2,2% van het BBP in 2007 zou de schuldgraad van ons land dalen tot 83,9%, hetgeen een vermindering inhoudt met nagenoeg 24 procentpunt van het BBP in vergelijking met deze verhouding in 2000.

Benevens het trager verloop van de opbouw van begrotingsoverschotten in vergelijking tot de voorgestelde trajecten in 2002, valt de bescheiden toename van het primair overschot met slechts 0,1 procentpunt tot een peil van 4,2% van het BBP op, daar waar dit bijvoorbeeld in 2001 nog 7% van het BBP bedroeg. Hieruit kan men afleiden dat de daling van de schuldgraad sinds 2001 in afnemende mate via het primair surplus verliep, maar gevoed werd door het noemereffect (de economische groei) en door financiële verrichtingen met betrekking tot de activa van de federale overheid.

B. Enkele opvallende maatregelen in de begroting 2007

De federale begroting 2007 bevat een aantal maatregelen met een innovatief karakter, zoals de invoering van een bijdrage op het verpakkingsmateriaal (met ingang op 1 juli 2007; verwachte opbrengst €320 miljoen) en wat de vennootschapsbelasting aangaat het invoeren vanaf het aanslagjaar 2007 van het begrip “*notionele intrest*”. Hieronder verstaat men het toepassen van een fictieve intrestvoet op het risicokapitaal van vennootschappen, met als resultaat dat deze “fictieve intrest” aftrekbaar is van de belastbare vennootschapswinst.

Het invoeren van een theoretische intrestkostprijs, toegepast op het risicokapitaal van de vennootschappen, had een gelijkschakeling tot doel met de intrestaftrek-

baarheid, waarvan vennootschappen genieten die op vreemd kapitaal (leningen) beroep doen. De budgettaire kostprijs van deze fiscale vernieuwing werd voor 2007 op nagenoeg €500 miljoen begroot.

Verder werd gerekend op niet-fiscale ontvangsten voor ongeveer 0,4% van het BBP, of €1.150 miljoen, m.n.:

- €150 miljoen opbrengst van een nieuwe effectiseringsoperatie van achterstallige belastingen;
- €500 miljoen opbrengst door een vastgoedoperatie via een op te richten vastgoedbevak;
- €500 miljoen als tegenprestatie voor de overname van een aantal pensioenfondsen van niet nader vernoemde openbare instellingen.

Wat de sociale zekerheid betreft, valt een groei van de uitgaven voor geneeskundige zorgen op met 6,2%, overeenkomstig de door de regering aanvaarde norm van 4,5% groei in reële termen, verhoogd met een inflatiefactor (1,9%) en rekening houdende met een aantal bezuinigingen.

De verlaging van de sociale bijdragen wordt in 2007 verder gezet tot een bedrag van €6 miljard, d.i. een toename met €400 miljoen in vergelijking tot het voorgaande jaar.

Ten slotte dient nog vermeld dat de gewesten en gemeenschappen zich tijdens de Interministeriële Conferentie van Financiën en Begroting van 16 oktober 2007 verbonden tot het in reserve houden van bijkomende middelen voor een totaal bedrag van €334. Dit bedrag resulteerde uit de aanpassing van een aantal belangrijke parameters die volgens de Bijzondere Financieringswet het groeipad van de middelen van de deelgebieden bepalen.

c. De begrotingsresultaten in 2007⁷

Het vooropgestelde globale begrotingsoverschot is in werkelijkheid omgeslagen in een licht tekort. Het is vooral op het niveau van de federale overheid dat het financieringssaldo (-0,9% van het BBP) in negatieve zin sterk afwijkt van de doelstelling van een evenwicht. Het betere dan begrote resultaat van de sociale zekerheid

7. De budgettaire resultaten voor 2007 zijn voorlopige ramingen zoals ze voorkomen in het jaarverslag 2007 van de Nationale Bank van België. (zie: *Verslag 2007. Economische en financiële ontwikkeling*, p.125-140).

en van de gemeenschappen en van de gewesten hebben er uiteindelijk toe bijgedragen dat het globale tekort beperkt bleef.

TABEL III. Doelstellingen en resultaten omtrent het financieringssaldo (in percent van het BBP).

	Doelstellingen	Resultaten
Gezamenlijke Overheid	0,3	-0,1
Entiteit I	0,2	-0,4
Federale Overheid	0,0	-0,9
Sociale Zekerheid	0,2	0,5
Entiteit II	0,1	0,3
Gemeenschappen en Gewesten	0,1	0,3
Lokale Overheden	0,0	0,0

Het vooropgestelde globale begrotingsoverschot is in werkelijkheid omgeslagen in een licht tekort. Het is vooral op het niveau van de federale overheid dat het financieringssaldo (-0,9% van het BBP) in negatieve zin sterk afwijkt van de doelstelling van een evenwicht. Het betere dan begrote resultaat van de sociale zekerheid en van de gemeenschappen en van de gewesten hebben er uiteindelijk toe bijgedragen dat het globale tekort beperkt bleef.

Deze tegenvallende resultaten worden ook weerspiegeld in het primair saldo dat slechts 3,7% van het BBP bedraagt, daar waar het objectief 4,2% bedroeg. De schuldgraad zou, ondanks de daling van het primair saldo met 0,6% van het BBP ten opzichte van 2006 verder dalen tot 85,1% van het BBP, d.i. een daling met 3,1% ten opzichte van het voorgaande jaar. Deze daling is in grote mate toe te schrijven aan het hoger vermelde "noemereffect", veroorzaakt door de flinke groei van het BBP in 2007, m.n. 4,4% in nominale termen waarvan 2,7% reële groei. Ter herinnering, bij de opmaak van de begroting 2007 werd de groei slechts op 2,2% geraamd.

De conjuncturele expansie die in 2006 zeer krachtig was, zette zich dus nog door in 2007 aan een ritme dat bij de begrotingsopmaak beduidend onderschat werd. De werkgelegenheidsgraad nam dan ook nog verder toe: van 61,0% in 2006 naar 61,8% vorig jaar. Deze gunstige economische omgeving zou normalerwijze een positief effect dienen uit te oefenen op de overheidsfinanciën. Dit zowel aan de ontvangsten- als aan de uitgavenzijde (o.m. door de toegenomen private consumptie en door de daling van de werkloosheidsuitkeringen). In onderstaande tabel 4 wordt de evolutie van de ontvangsten, van de primaire uitgaven en van de rente-

lasten van de gezamenlijke overheid over de jaren 2006–2007, telkens in percent van het BBP, weergegeven.⁸

TABEL IV. **Ontvangsten, primaire en totale uitgaven, rentelasten en financieringssaldo van de gezamenlijke overheid (in percent van het BBP).**

	2006	2007	% verschil
1. Totale ontvangsten	48,8	48,6	-0,2
2. Primaire uitgaven	44,5	44,9	+0,4
3. Rentelasten	4,0	3,8	-0,2
4. Totale uitgaven (2+3)	48,5	48,7	+0,2
5. Financieringssaldo (1-4)	+0,3 ⁹	-0,1 ⁹	-0,4

Uit tabel 4 blijkt duidelijk dat, ondanks de gedaalde rentelasten met 0,2% van het BBP, het financieringssaldo hierbij geen baat kon vinden omwille van het feit dat de totale ontvangsten trager toenamen dan de nominale groei van het BBP en de primaire uitgaven daarentegen sneller evolueerden. Het reeds hoger vermelde “schaaffect” zette zich blijkbaar in een economisch goed jaar onverminderd voort.

De daling van de ontvangstenratio situeert zich uitsluitend bij de federale overheid, waar een vermindering met 0,3% van het BBP vastgesteld werd. Dit is voornamelijk het gevolg van het niet realiseren van éénmalige operaties die, hetzij in 2006 opgestart werden (de effectisering van achterstallige belastingschulden waarvan de ontvangsten door Eurostat vanaf 2007 niet meer meegerekend worden), hetzij van het niet uitvoeren van in de begroting opgenomen maatregelen (de verkoop van vastgoed voor €500 miljoen en de evenveel geraamde opbrengsten door de overname van pensioenfondsen van openbare instellingen).

De reële groei van de primaire uitgaven vertoonde in 2007 een merkelijke versnelling, m.n. 3,5%, een ritme dat de groei van de economie in dat jaar beduidend overtreft. Deze groeiversnelling stelt men op alle overheidsniveaus vast, met uit-

8. Voor 2007 betreft het vooralsnog voorlopige gegevens die geput werden uit het geciteerde jaarverslag 2007 van de Nationale Bank van België.

9. Omwille van de hoger vermelde verschillende zienswijze omtrent het al dan niet integreren bij de overheid van het Fonds voor Spoorweginfrastructuur tussen het I.N.R. en Eurostat berekent deze laatste het saldo voor 2006 op +0,4% van het BBP. Het I.N.R. raamt, in tegenstelling tot Eurostat, het saldo voor 2007 op -0,2% van het BBP. In bovenstaande tabel wordt het saldo rekenkundig afgeleid uit zijn samengestelde componenten.

zondering van de lokale overheden waarvan de primaire uitgaven in reële termen daalden, hetgeen typisch is in het jaar volgend op de gemeenteraadsverkiezingen.

Omwille van de gunstige conjunctuur in 2007 en de forse toename van de werkgelegenheid, zou men hiervan op de uitgaven van de sociale zekerheid een temperend effect verwachten, door de daling van de werkloosheidsuitgaven. Deze zijn inderdaad in reële termen vorig jaar met 5,6%, verminderd, maar hun invloed op de totale uitgaven van de sociale zekerheid werd meer dan geneutraliseerd door de versnelling van de reële groei van de uitgaven voor gezondheidszorgen, m.n. met 4,7% in vergelijking met het vorige jaar. De invloed van een aantal sociale maatregelen ten gunste van de oudste pensioenen (hun welvaartsaanpassing) en van de pensioenen van de zelfstandigen, evenals het onverminderd succes van de dienstencheques droegen, zij het in mindere mate dan de gezondheidsuitgaven, bij tot een versnelling van de groei van de sociale zekerheidsuitgaven in vergelijking met 2006.

IV. Besluit

Het hoeft niet onderstreept te worden dat 2007, uit het oogpunt van de Belgische openbare financiën, uitermate teleurstellend uitgevallen is ondanks het gunstige economische klimaat en de toename van de werkgelegenheid. Men kan als verklaring voor dit negatieve resultaat de aanslepende regeringsonderhandelingen aanduiden die het tijdig bijsturen van een aantal uitgavenontsporingen hebben verhinderd. Maar men kan evenmin voorbij gaan aan het feit dat reeds bij de begrotingsopmaak einde 2006, het vooropgestelde begrotingsoverschot gesteund was op een aantal substantiële eenmalige (en niet gerealiseerde) opbrengsten, waardoor de inspanningen tot de opbouw van structurele begrotingsoverschotten naar de toekomst verschoven wordt.

Bibliografie

- Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, *Algemene Toelichting. Begrotingen van Ontvangsten en Uitgaven voor het Begrotingsjaar 2007*, Brussel, 6 november 2006.
- Hoge Raad van Financiën – Afdeling Financieringsbehoeften van de Overheid, *Jaarverslagen 2001–2004*, F.O.D. Financiën, Brussel.
- Nationale Bank van België, *Verslag 2006. Deel I*, Brussel, februari 2007.
- Nationale Bank van België, *Verslag 2007. Deel I.*, Brussel, februari 2008.

Analyse van de uitslagen van de parlementsverkiezingen in België sinds 1961
 Analyse des résultats des élections parlementaires belges depuis 1961
 Analysing the Belgian parliamentary election results since 1961

Verkiezingsjaar Année électorale Election year	Auteurs Authors	<i>Res Publica</i>
1961	W. Fraeys	1961/4
1965	W. Fraeys	1966/1
1968	W. Fraeys	1969/1
1971	W. Fraeys	1972/2
1974	W. Fraeys	1974/3-4
1977	W. Fraeys	1977/3
1978	W. Fraeys	1979/2
1981	W. Fraeys	1982/1
1985	W. Fraeys	1986/2
1987	W. Fraeys	1988/1
1991	W. Fraeys	1992/2
1995	W. Fraeys	1999/2-3
1999	W. Fraeys	1999/2-3
2003	W. Fraeys	2003/2-3
2004	W. Fraeys	2004/2-3

Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen in België sinds 1977
 Les votes nominatifs aux élections parlementaires belges depuis 1977
 The use of the preferential vote at the Belgian parliamentary elections since 1977

Verkiezingsjaar Année électorale Election year	Auteurs Authors	<i>Res Publica</i>
1977	M. Deweerdt	1977/3
1978	M. Deweerdt	1979/2
1981	L. De Winter	1982/1
1985	M. Verminck	1986/2
1987	E. Das	1988/1
1991	E. Das	1992/2
1995	J. Smits, I. Thomas	1998/1
1999	J. Smits, I. Thomas	2000/2-3
2003	B. Wauters	2003/2-3
2004	B. Wauters, K. Weekers, J.B. Pilet	2004/2-3
2007	B. Wauters, K. Weekers	2008/2

De verkiezingscampagne van 2007: communautair en presidentieel?

Peter VAN AELST
 Postdoctoraal onderzoeker
 Politieke Wetenschappen,
 Universiteit Antwerpen

1. Inleiding

De kans dat de campagne van 2007 in het collectieve geheugen zal blijven hangen is klein. Daarvoor ontbrak het aan een dominant thema, zoals de dioxinecrisis van 1999, of aan een spannende tweestrijd. De afgetekende winst van het kartel CD&V – N-VA stond in de sterren, of beter in de peilingen geschreven. Toch waren er een aantal zaken die op het eerste gezicht afweken van eerdere campagnes. Vooreerst was er de *revival* van het communautaire thema. Volgens verschillende politici en commentatoren stemde de Vlaming op 10 juni voor ‘meer Vlaanderen’.¹ Al dan niet expliciet werd daarbij de link gelegd naar de uitgesproken communautaire taal die tijdens de campagne werd gesproken. Een tweede kenmerk dat aan deze campagne is toegeschreven is haar sterke presidentiële karakter. Er was volgens sommigen een ‘ongeziene aanwezigheid van kandidaat-premiers’.² Naast het verwachte duel tussen de Vlaamse minister-president Yves Leterme en de Belgische premier Guy Verhofstadt, mengde ook SP.A-boegbeeld Johan Vande Lanotte, en outsiders Elio Di Rupo en Didier Reynders zich in de strijd om de hoogste functie van het land. Meer dan in het verleden leken de parlementsverkiezingen uit te groeien tot rechtstreekse presidentsverkiezingen.

In deze bijdrage willen we beide kenmerken die aan de campagne van 2007 zijn toegeschreven, empirisch nagaan. We steunen daarbij hoofdzakelijk op een inhoudsanalyse van de Vlaamse kranten en het televisienieuws in de drie weken voor 10 juni, maar gebruiken ook aanvullend andere data zoals kiezersonderzoek, een analyse van de verkiezingsprogramma’s en de eigenlijke uitslagen. Nam het commu-

1. De stelling werd ondermeer ondersteund door Jean-Marie Dedecker (Knack, 13/06/07), Louis Tobback en Yves Desmet (De Morgen, 16/06/07). Voor een ontkrachting van de stelling zie ook politicoloog Dave Sinardet (De Morgen, 1/12/07).

2. B. BRINCKMAN, ‘Catenaccio in de campagne’ in De Standaard, 2/06/2007.

nautaire thema een dominante plaats in de verkiezingsberichtgeving? En mogen we inderdaad spreken van een presidentialisering van onze parlementaire verkiezingen? Op beide vragen trachten we een antwoord te geven door de bevindingen van de media-analyse van 2007 te vergelijken met een vergelijkbare studie uit 2003.³ De focus ligt dus op de eigenlijke campagne, of de zogenaamde *short campaign*.⁴ Vermits kiezers steeds later hun definitieve keuze maken, worden deze weken als de meest cruciale bestempeld. Aan de andere kant starten campagnes al veel vroeger, volgens sommigen de dag na de vorige verkiezingen. Het idee van de 'permanente campagne' heeft door de snelle opeenvolging van verkiezingen in ons land een wel erg concrete invulling gekregen. Daarom hebben we in deze bijdrage ook enige aandacht voor de uitgesponnen *long campaign* van negen maanden die van start ging na de verkiezingen van 8 oktober 2006.⁵ De situering van de lange campagne zal eerder beschrijvend zijn en heeft vooral tot doel na te gaan in hoeverre de partijen zelf of eerder de media verantwoordelijk zijn voor zowel het communautaire, als het presidentiële karakter van deze campagne. Tot slot staan we ook stil bij de mogelijke invloed van beide kenmerken op de stemmotieven van de kiezers.

ii. De communautaire campagne van 2007?

A. Het communautaire thema in de lange campagne van 2007

Het communautaire thema of meer concreet de discussie rond de inrichting van de Belgische staat is sinds de eerste staatshervorming van 1970 nooit van de politieke agenda verdwenen. Toch kunnen we stellen dat er tijdens de paarse regeringen van Verhofstadt enige communautaire rust heerste. De Lambermont- en Lombard-akkoorden, die meer bevoegdheden aan de regio's overdragen, kwamen tot stand zonder zware conflicten. Die rust lijkt voor het eerst verstoord in de aanloop naar de verkiezingen van 2004, wanneer alle Vlaamse partijen de splitsing van het kies-

3. P. VAN AELST, *Toeschouwer, speler of scheidsrechter? Een studie naar de rol van de media in de verkiezingscampagne van 2003*, Brugge: Vanden Broele, 2007.

4. P. NORRIS, J. CURTICE, D. SANDERS, M. SCAMMELL en H. A. SEMETKO, *On Message. Communicating the campaign.*, London: Sage, 1999.

5. Norris en collega's maken een onderscheid tussen de korte campagne van vier weken en de lange campagne van één jaar. Ons land kent een aantal wettelijke bepalingen die als startschot zouden kunnen gelden zoals de ontbinding van de Kamer en Senaat, op een kleine 40 dagen van de verkiezingen, of de aanvang van de sperperiode op drie maanden van de stembusgang. Toch worden geen van beide momenten door de politici als effectief begin van de campagne ervaren. Daarom hebben we zelf voor een eerder arbitraire opdeling gekozen.

arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde (BHV) in hun programma opnamen. De nieuwe Vlaamse regering onder leiding van Leterme eiste dat het arrondissement *onverwijld* gesplitst werd, iets waar de federale regering in 2005 niet zal in slagen. Het dossier BHV en de 'Vlaamse' opstelling van het kartel CD&V – N-VA zorgden voor onrust in Franstalig België. In de zomer van 2006 leidden uitspraken van Vlaams minister-president Leterme in de Franse krant *Libération* tot zeer hevige politieke reacties. Vooral de stelling dat heel wat Franstaligen in de rand intellectueel niet in staat zijn Nederlands te leren, werd als beledigend ervaren.

Het communautaire thema heeft dus geleidelijk aan belang gewonnen, maar zal pas in de december 2006 het politieke debat gaan beheersen. Twee gebeurtenissen lijken daarvoor verantwoordelijk (zie bijlage 1 voor een overzicht). Vooreerst is er de saga rond de toetreding van ex-VLD'er Jean-Marie Dedecker tot de N-VA. Eind november wordt Dedecker feestelijk verwelkomd door de N-VA, maar CD&V ziet dit samengaan niet zitten en maakt op 2 december een einde aan het kartel. De christendemocraten blijven wel de hand naar hun voormalige kartelpartner uitsteken. De N-VA kiest na hoogoplopende (emotionele) discussies voor het kartel en laat Dedecker vallen. Bij de hereniging wordt benadrukt dat deze keuze vooral is ingegeven door de noodzaak om te kunnen wegen op de toekomstige besprekingen over een nieuwe staatshervorming. "Ons kartel biedt niet alleen de beste, maar de enige kans op een staatshervorming", stelt Bart De Wever op 13 december.

De tweede gebeurtenis volgt onmiddellijk op de eerste, maar staat er volledig los van. Op 13 december onderbreekt de RTBF haar programmering voor een extra nieuwsuitzending die het einde van België aankondigt. De ondertussen beruchte docu-fictie "Bye Bye Belgium"⁶ zorgt voor massale reacties bij de kijkers en de volgende dagen voor scherpe veroordelingen van zowel Franstalige als Vlaamse politici. Yves Leterme beschuldigt Elio Di Rupo en Laurette Onkelinx er van het klimaat te hebben geschapen die deze uitzending mogelijk maakt. Di Rupo van zijn kant roept op tot een 'Franstalig front' tegen de Vlaamse eisen. In heel deze discussie presenteert Verhofstadt zich als een consensusfiguur tussen de kempanten Leterme en Di Rupo die volgens hem respectievelijk het separatisme en het immobilisme verpersoonlijken. In zijn nieuwjaarstoespraak eind januari beklemtoont hij wel de noodzaak van een staatshervorming. De RTBF-uitzending brengt ook in zowel de Vlaamse als de Franstalige media een debat op gang over de toekomst van België. Meest opmerkelijke uitloper is de samenwerking tussen *Le Soir* en *De Standaard* die een maand lang het communautaire thema vanuit verschillende hoeken belichten. Het communautaire vraagstuk lijkt in die periode het ultieme campagnethema te worden.

6. P. DUTILLEUL, *Bye-bye Belgium*, Loverval, Labor, 2006.

B. *Het communautaire thema in de korte campagne van 2007*

Het summiere overzicht van de lange campagne geeft aan dat het communautaire thema sterk leefde bij politici en media in de lange aanloop naar de verkiezingen. Om na te gaan of de discussie over de staatsvorming ook de eigenlijke campagne van drie weken voor de verkiezingen heeft beheerst, steunen we op een inhoudsanalyse van vier Vlaamse kranten en het zevenuurjournaal van VTM en VRT. Alle artikels of items waarin naar de verkiezingen wordt verwezen of waarin een Belgisch politicus in voorkomt zijn uitgebreid gecodeerd.⁷ Zo is ook voor elk artikel of nieuwsitem nagegaan wat het centrale thema van het nieuws was. Elk artikel of item kon twee thematische codes verkrijgen.⁸ Een stuk over de regionalisering van het arbeidsmarktbeleid is zowel onder het thema arbeid, als onder het thema staatsvorming geplaatst. Net zoals in 2003 kreeg een meerderheid van de artikels en nieuwsitems een meer algemene code zoals 'verkiezingen', 'politieke organisatie' of 'politieke cultuur'. Heel wat journalistiek werk richt zich namelijk op de campagne, de organisatie van de verkiezingen of meer algemene thema's zoals goed bestuur. In wat volgt laten we deze algemene codes buiten beschouwen en focussen we enkel op de zuiver inhoudelijke thema's die in 15 categorieën zijn ondergebracht. Tabel 1 toont de thematische aandachtsverdeling van de verschillende media.

De vraag of het communautaire debat de korte campagne heeft bepaald, verdient een genuanceerd antwoord. We kunnen niet stellen dat discussies over de staatsvorming en de relaties tussen Vlamingen en Franstaligen de inhoudelijke campagneberichtgeving hebben gedomineerd. Iets meer dan een tiende van de journalistieke aandacht, met beperkte verschillen tussen de verschillende media, is gewijd aan het communautaire. Aan de andere kant is het daarmee wel één van de belangrijkste thema's tijdens de korte campagne. Slechts enkele thema's waren nog iets prominenter aanwezig. Het is opvallend hoe gelijkmatig de nieuwsmedia hun aandacht verspreiden over verschillende thema's. De campagne van 2007 ging over belastingsverlagingen, de opwarming van de aarde, de creatie van jobs, het evangenisbeleid, de hoofddoek achter het loket, ...kortom over zowat alle aspecten van het (federale) politieke bedrijf. Daarmee was de campagne op thematisch

7. Voor de kranten betreft het enkel artikels die voorkomen op de voorpagina, alle binnenlandse pagina's, opiniepagina's en speciale verkiezingspagina's of -bijlagen. Zie P. VAN AELST, 2007.

8. Het thematische codeboek steunt op het codeboek van het Elektronisch Nieuwsarchief (ENA) en werd ook al voor de analyse van de verkiezingsberichtgeving in 2003 gebruikt. Voor de analyse en voorstelling van de data werden de 143 specifieke subcodes in 18 grotere categorieën ondergebracht. In deze analyses laten we de categorieën 'verkiezingen', 'politieke organisatie' en 'politieke cultuur' buiten beschouwing.

vlak opnieuw erg divers en was het voor commentatoren hopeloos zoeken naar hét thema van de campagne.

TABEL I. De belangrijkste (politieke) thema's in de televisiejournals en in de kranten in de drie weken voor de verkiezingen van 2007.

	VTM	VRT	De Standaard	De Morgen	Het Laatste Nieuws	Gazet van Antwerpen
Sociaal beleid	10,4	17,6	7,8	11,3	11,7	11,8
Arbeid & tewerkstelling	14,9	8,8	9,8	4,7	6,7	6,6
Staatshervorming	10,4	9,9	13,7	12,0	10,0	15,8
Migratie & integratie	10,4	9,9	5,9	14,0	8,3	10,5
Gerecht & criminaliteit	11,9	7,7	8,5	6,7	11,7	7,9
Leefmilieu & energie	6,0	12,1	14,4	13,3	15,0	9,2
Fiscaliteit	11,9	6,6	17,0	11,3	10,0	7,9
Overige	23,9	27,5	22,9	26,7	26,7	30,3
N-waarde	67	91	153	150	60	76

Opvallend is wel dat het communautaire thema veel sterker aanwezig is in vergelijking met de campagne van 2003 (zie tabel 2). In de aanloop naar de verkiezingen van 2003 was de staatshervorming, op enkele communautaire discussies naar aanleiding van de nachtvluchten na, nauwelijks onderwerp van gesprek. De eerste paarse regering had het thema 'gepacificeerd' en de media voelden ook niet de behoefte er veel aandacht aan te besteden. In dat opzicht kan de campagne van 2007 wel als meer communautair geladen worden beschouwd.

TABEL II. Vergelijking van de aandacht voor het thema staatshervorming in de drie weken voor de verkiezingen van 2003 en 2007.

%	2003		2007	
	TV	kranten	TV	Kranten
Staatshervorming	1,8	3,5	10,1	13,0
(rangschikking op 15 inhoudelijke thema's)	(10)	(10)	(3)	(2)

We kunnen besluiten dat het communautaire thema aanwezig is in de korte campagne, maar allermindst de berichtgeving en debatten domineert zoals tijdens sommige perioden in de lange campagne. De staatshervorming kreeg een relatief bescheiden plaats in de berichtgeving, zeker in vergelijking met de dominante aanwezigheid ervan tijdens de maanden na de verkiezingen.⁹ Verschillende factoren

9. Zie de bijdrage van Wilfried Dewachter in dit nummer.

kunnen hiervoor als verklaring worden aangehaald. Zo was het thema voor de meeste media reeds uitgebreid belicht in de periode december-april 2007 en was er ook geen concrete aanleiding om het thema opnieuw sterk te belichten. Bovendien gaat het om vaak technische discussies waar de nieuwsmedia vrezen heel wat kijkers en lezers af te schrikken. De belangrijkste reden voor de eerder bescheiden aanwezigheid van het communautaire thema moet echter gezocht worden bij de partijen, en met name bij CD&V. De christendemocraten en hun kopman Leterme plaatsen het thema allerm minst centraal in hun partijcampagne in de weken voor 10 juni. Dat blijkt vooreerst uit een analyse van hun verkiezingsprogramma. Op basis van hetzelfde thematische codeboek werden alle Vlaamse verkiezingsprogramma's van zowel 2003 als 2007 op zinsniveau gecodeerd.¹⁰ Gemiddeld genomen besteden de partijen in 2007 nauwelijks iets meer aandacht aan de hervorming van de Belgische staat en andere communautaire onderwerpen dan in 2003. De paarse regeringspartijen negeren het thema bijna volledig. Het programma van de christendemocraten telt vijf procent communautaire zinnen, iets meer dan in 2003, maar bijgevolg allerm minst een belangrijk thema in het programma.

TABEL III. Procentuele aandacht voor het thema staats hervorming en communautaire aangelegenheden in de partijprogramma's van de Vlaamse partijen (2003–2007).

	2003	2007	Vershil
Vlaams Belang	18,8	18,9	+0,1
N-VA	13,9	18,6	+4,7
Spirit	6,7	6,4	-0,3
CD&V	3,1	5,3	+2,2
LDD	-	2,8	-
Groen!	0,9	2,4	+1,5
Open VLD	2,9	1,5	-1,4
SP.A	2,1	0,0	-2,1
Gemiddeld %	6,9	7,0	+0,1

De vaststellingen met betrekking tot het CD&V-verkiezingsprogramma worden tijdens het verdere verloop van de campagne bevestigd. Zo verspreidt de partij op 6 mei via de bakker een gratis magazine getiteld 'Wij allemaal'. Daarin stelt Yves Leterme zich (eindelijk) kandidaat voor de verkiezingen en presenteert de partij haar programma op een vlot leesbare manier aan de kiezer. In het openingswoord

10. Deze coderingen gebeurden in het kader van de wetenschappelijke voorbereiding van het VRT-programma *Doe De Stemtest* onder de coördinatie van Michiel Nuytemans en Jonas Lefevere van de onderzoeksgroep M²P van de Universiteit Antwerpen. Ze maakten eveneens gebruik van het thematische codeboek van het Electronisch Nieuwsarchief (ENA).

stelt Leterme in één zin meer bevoegdheden voor Vlaanderen voorop, maar op de 44 pagina's die volgen komt het communautaire niet meer ter sprake. Verschillende keren tijdens de campagne kiest de partij ervoor om het communautaire thema niet naar voor te schuiven. Wanneer Leterme tijdens het grote debat op de VRT (3/06) een vraag mag stellen aan zijn twee concurrenten kiest hij voor andere onderwerpen. Wanneer *Gazet van Antwerpen* op 25 mei peilt naar de tien prioriteiten van CD&V, wordt de staatshervorming niet vermeld.¹¹ Toch kan ook niet gesteld worden dat de partij haar communautair programma afzwakt. Dat blijkt bijvoorbeeld op het VRT-lijsttrekkersdebat daags voor de verkiezingen waar Leterme duidelijk stelt dat over BHV “*niet al te veel meer moet gesproken worden, maar dat het moet beslist worden*”. Kortom, de partij zwakt haar uitgesproken standpunten op communautair vlak niet af, maar probeert wel deze tijdens de campagne zo min mogelijk te benadrukken. Het is niet meteen duidelijk dat deze strategie werd ingegeven om electorale redenen of eerder om de latere regeringsonderhandelingen niet verder te bemoeilijken. Het is ook mogelijk dat CD&V haar Vlaamsgezinde flank zag afgedekt door het kartel met de N-VA en daarom minder de nood voelde dit thema verder te bespelen. In het laatste deel van deze bijdrage gaan we nog na in welke mate het communautaire thema ook bij de kiezer leefde. Eerst richten we onze aandacht op de kandidaat-premiers in de lange en korte campagne.

III. De presidentiële campagne van 2007?

Alvorens dieper in te gaan op het al dan niet presidentiële karakter van de campagne, dienen we deze term eerst te verduidelijken. De term ‘presidentialisering’ doelt op het fenomeen dat de partij wordt herleid tot haar leider.¹² Voor grote partijen gaat het om de lijsttrekker en uitgesproken kandidaat om de regering te leiden. Dit is niet hetzelfde als ‘personalisering’ waarbij de meer algemene verhouding tussen partijen en individuele politici voorop staat.¹³ Wanneer er aandacht is voor een brede waaier aan kandidaten is de berichtgeving wel gepersonaliseerd, maar niet gepresidentialiseerd.

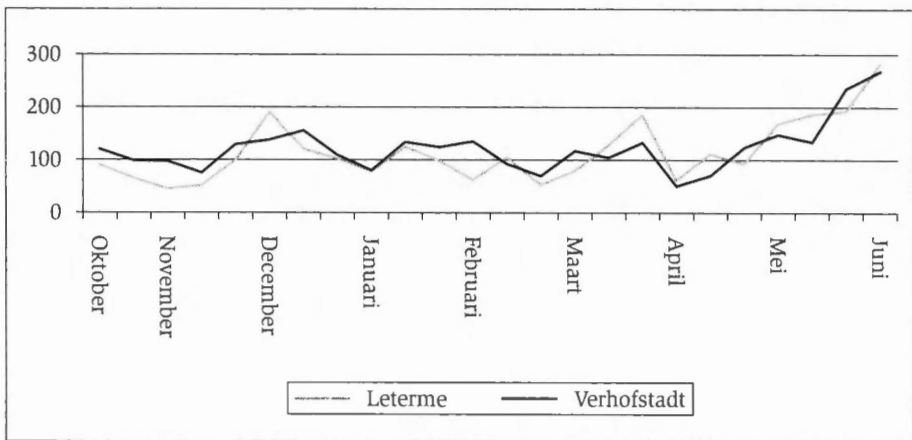
11. Een dag later corrigeert Leterme dat de staatshervorming “geen prioriteit is, maar een breekpunt” (*Gazet van Antwerpen*, 26/05/07).

12. A. MUGHAN, *Media and the Presidentialization of Parliamentary Elections*, Basingstoke: Palgrave, 2000.

13. P. VAN AELST, 2007, pp. 179–206.

A. De kandidaat-premiers in de lange campagne van 2007

Personalisering en presidentialisering zijn van alle tijden. “Geen avonturen Van Acker moet voortbesturen” luidde de slogan van de BSP eind jaren '50. Later zouden ook politici als Vanden Boeynants en Tindemans een bijna presidentiële campagne voeren. De partijen trachtte op die manier de ‘kanseliersbonus’ voor de zittende premier te valoriseren. De leiders van de oppositie moesten het stellen met heel wat minder media-aandacht.¹⁴ In de aanloop naar de verkiezingen van 2007 is deze situatie voor het eerst in de Belgische geschiedenis veranderd. Wanneer Yves Leterme in 2004 de Vlaamse regering gaat leiden, is er naast Belgisch premier Verhofstadt een tweede kanselier opgestaan. De Vlaamse regeringsleiders uit het verleden waren steeds van dezelfde partij als de premier en betwisten zijn leiderschap niet. Yves Leterme is niet enkel van een andere partij dan de premier, maar bovendien boegbeeld van een partij die federaal in de oppositie zit. Het feit dat Leterme snel uitgroeit tot de populairste politicus van Vlaanderen versterkt de concurrentiegedachte met Verhofstadt. Beide politici genieten in de Vlaamse pers ook bijna evenveel aandacht. Grafiek 1 toont het aantal artikels waarin hun volledige naam wordt vermeld.¹⁵ Het valt daarbij op hoe gelijklopend de aandacht voor beide politici is.

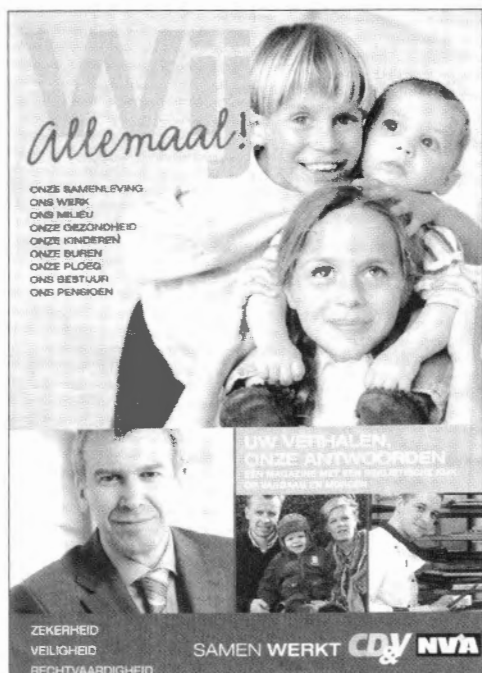

GRAFIEK 1. Het aantal vermeldingen van Leterme en Verhofstadt in de Vlaamse pers (10/10/2006 – 10/06/2007).

14. K. DE SWERT en S. WALGRAVE, “De kanseliersbonus in de Vlaamse pers. Een onderzoek naar regering en oppositie in drie Vlaamse kranten (1991–2000).” *Tijdschrift voor Sociologie* 23(3–4), 2002, pp. 371–403.

15. Deze analyse steunt op een telling van artikels in Mediargus, een elektronische database. We selecteerden alle artikels uit zeven Vlaamse kranten en het weekblad Knack waarin de volledige naam van de politicus werd vermeld. De artikels zijn per 10 dagen gegroepeerd tussen 11 oktober 2006 en 9 juni 2007.

Al heel vroeg wordt dan ook gespeculeerd in de media over het ultieme 'titanengevecht' tussen Verhofstadt en Leterme. "Het is haast zeker dat Yves Leterme als kandidaat-premier deelneemt aan de komende verkiezingen" stelt Standardjournalist Bart Brinckman in de week na de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober. Leterme kiest er echter voor om zo lang mogelijk als minister-president te functioneren en pas heel laat in de campagne te gaan. Ondertussen blijft Leterme wel volop genieten van de media-aandacht als Vlaams regeringsleider en blijven journalisten gefascineerd over hoe en wanneer hij in de campagne zal stappen. Uiteindelijk wacht Leterme tot begin mei om via het eerder aangehaalde gratis magazine bij de bakker zich als lijsttrekker aan de kiezer te presenteren.

Guy Verhofstadt en zijn partij staan een heel andere strategie voor. Al heel snel wordt duidelijk gemaakt dat de VLD-campagne volledig aan de ideeën en het staatsmanschap van de premier wordt opgehangen. In december al stelt Verhofstadt zijn vierde burgermanifest voor, 'pleidooi voor een open samenleving', dat als basis zal dienen voor het latere verkiezingsprogramma én de naamsverandering van de partij naar 'Open VLD'. Vlak voor de sperperiode verspreid Open VLD een gratis boek over 8 Jaar Verhofstadt. Het boek, dat bulkt van de foto's van Verhofstadt met buitenlandse leiders, moet de ervaring en de internationale uitstraling van de premier benadrukken. Het boek, en bij uitbreiding de hele campagne, heeft een echt presidentieel karakter, de

aandacht voor de overige Open VLD politici in de partijcommunicatie blijft beperkt. Dit is echter allerminst een trendbreuk in vergelijking met 2003, want ook toen was de VLD-campagne opgehangen aan premier Verhofstadt.¹⁶

Bij de SP.A groeit ondertussen de onrust om in deze nakende 'presidentsverkiezingen' buiten beeld te verdwijnen. Om dit te vermijden stelt partijvoorzitter Johan Vande Lanotte zich eind maart expliciet kandidaat voor het premierschap. Voor de SP.A betekent dit wel een breuk met het eerdere concept van de 'teletubbies', waarbij de provinciale lijsttrekkers in 2003 als ploeg naar de verkiezingen trokken. De laatste weken van de campagne schuift de partij in haar communicatie de politicus Vande Lanotte ook sterk op de voorgrond.

De andere Vlaamse partijen, die niet over een gelijkaardige geloofwaardige kandidaat voor het premierschap beschikken, zien deze evolutie met lede ogen aan. Vooral naarmate duidelijk wordt dat de media in hun programmatie gaan focussen op de kandidaat-premiers stijgt het ongenoegen. Vlaams Belang dient op 21 mei een klacht in tegen de VRT bij de Vlaamse Regulator voor de media, omwille van de twee debatten die de omroep organiseert tussen de drie kandidaat-premiers.¹⁷ In wat volgt gaan we na of de Vlaamse mediaberichtgeving tijdens de korte campagne een effectief een presidentieel karakter heeft.

16. De centrale campagneboodschap van de VLD in 2003 was "Verhofstadt zijn project laten verderzetten". Dat bleek bijvoorbeeld uit de politieke tribunes die de partij op de openbare omroep toonde. Opvallend daarbij was dat de premier zelf niet aan het woord kwam, maar dat zijn collega's hem volop bewierookten terwijl hij in beeld verscheen. Zie ook J. JAGERS en P. VAN AELST, 'Politiek gaat over de mensen' De kloof tussen burger en politiek dicht communiceren. Paper gepresenteerd op het etmaal van de communicatiewetenschap, Nijmegen., 2003.

17. De klacht werd ontvankelijk verklaard en leidde zelfs tot een waarschuwing aan het adres van de VRT. Zie <http://www.vlaamseregulatormedia.be/beslissingen/2007-032.pdf>.

B. *De presidentialisering van de korte campagne van 2007*

Zoals eerder aangegeven verwijst presidentialisering naar de mate waarin de partij wordt herleid tot één persoon. Dat is niet hetzelfde als personalisering, of de verhouding partij versus politici. Verschillende indicatoren wijzen erop dat de personalisering van de mediaberichtgeving tussen 2003 en 2007 niet of weinig is toegenomen. Zo is de ratio tussen het aantal vermeldingen van namen van politici versus partijnamen in de artikels lichtjes toegenomen (van 1.2 naar 1.4), maar is dezelfde ratio in de krantenkoppen iets gedaald (van 1.7 naar 1.5). Ook in het televisiejournaal is eerder sprake van een lichte daling van de personaliseringsgraad (van 2.3 naar 1.9). Het is dus niet zo dat partijen als centrale actoren in de verkiezingscampagne verder aan belang verliezen.¹⁸ De vraag is dan of het partijkopstuk, en vooral de zogenaamde kandidaat-premiers een groter aandeel van de aandacht hebben bekomen ten koste van de overige partijleden.

De tabellen 4 en 5 tonen de aandacht voor de politici die het vaakst vermeld werden in de kranten en in de televisiejournaals. Dat de drie Vlaamse kandidaat-premiers de meeste aandacht van de media naar zich toe zouden trekken is niet verwonderlijk. Opmerkelijk is wel dat zowel bij de vier kranten als in beide journaals de afstand tussen de nummers drie en vier in de top tien erg groot is. Een ander opvallend gegeven is dat Didier Reynders en Elio Di Rupo de meeste andere Vlaamse politici voorafgaan. In 2003 namen de Franstalige politici een minder prominente plaats in. Twee redenen lijken hiervoor verantwoordelijk. Vooreerst werden zowel Di Rupo als Reynders opgenomen in het lijstje van mogelijke kandidaat-premiers, ook al werden hun kansen voor het premierschap wat lager ingeschat. Vooral in de geschreven pers kwamen zulke overzichten of portretten veelvuldig voor. Daarnaast speelde ook de ongewoon bitse kiesstrijd tussen PS en MR, gekoppeld aan de schandalen in Charleroi, een grote rol. De toon in Wallonië was erg scherp en openlijke aanvallen tussen beide partijen waren een dagelijks onderdeel. In totaal kregen Franstalige politici en partijen in de korte campagne van 2007 14% van de aandacht voor politieke actoren in de kranten en zelfs 18% in het televisiejournaal (12% van de spreektijd). Voor het journaal betekent dit bijna dubbel zo veel aandacht als in 2003.

18. Uit eerder vergelijkend onderzoek met niet verkiezingsperioden blijkt bovendien dat de personalisering van de berichtgeving buiten verkiezingstijd heel wat hoger ligt. In die perioden staan vooral de ministers en hun beleid centraal en spelen partijen, alvast in het nieuws, een minder prominente rol. P. VAN AELST, *Toeschouwer, speler of scheidsrechter? Een studie naar de rol van de media in de verkiezingscampagne van 2003*, Brugge: Vanden Broeue, 2007.

TABEL IV. De tien meest voorkomende politici op het totale aantal vermelde politici per krant in de korte campagne van 2007.

	De Standaard	De Morgen	Laatste Nieuws	Gazet v Antwerp	Totaal (%)
1. Guy Verhofstadt (open VLD)	13.4	13.2	16.2	11.6	13.4
2. Yves Leterme (CD&V)	9.7	13.0	10.2	13.6	11.7
3. Johan Vande Lanotte (SPA)	8.1	10.9	7.7	8.5	9.1
4. Didier Reynders (MR)	3.4	4.0	2.3	3.9	3.6
5. Elio Di Rupo (PS)	3.6	2.1	3.9	3.5	3.1
6. Bart De Wever (N-VA)	2.5	3.3	1.4	0.4	2.3
7. Karel De Gucht (VLD)	1.9	2.8	2.1	1.3	2.2
8. Bart Somers (Open VLD)	2.8	1.6	0.7	2.2	2.0
9. Jean Marie Dedecker (LDD)	2.2	1.1	2.8	2.2	1.9
10. Patrick Janssens (SPA)	1.2	2.6	0.7	2.2	1.9
Totaal	975	1176	431	544	3126

Wanneer we focussen op de kandidaat-premiers valt op dat de 'kanseliersbonus' van Verhofstadt in de kranten nauwelijks hoger is dan deze van Leterme, maar dat in de journaals het verschil wel oploopt. Het verschil in spreektijd valt wel gedeeltelijk te verklaren door een verschillende communicatiestijl: De tussenkomsten van Verhofstadt zijn langer, Leterme antwoord vaak beknopt.¹⁹ Op het vlak van spreektijd scoort Leterme zelfs iets lager dan Vande Lanotte, die vooral in het VTM-nieuws iets minder vaak vermeld werd.

Het overzicht van de politici die de meeste aandacht genereren in de pers geeft al aan dat de kopstukken er duidelijk boven uit steken. De verwachting is dan ook dat het relatieve aandeel van het partijkopstuk is toegenomen. In 2003 ging gemiddeld 29% van de krantenaandacht en 27% van de aandacht van journaals voor individuele politici naar het partijboegbeeld. In 2007 stellen we een sterke stijging van die percentages vast. Zowel in de kranten als in het journaal trekt het kopstuk bijna de helft van de aandacht. In 2003 nam de lijsttrekker 36% van de spreektijd in de journaals voor zijn rekening, in 2007 bijna het dubbele (63%). De stijging doet zich voor bij alle partijen, maar is het meest opvallend bij de traditionele partijen. Zo kreeg de populaire Steve Stevaert in 2003 net geen vijfde van de aandacht voor zijn partij in de verschillende media, vier jaar later haalt opvolger Vande Lanotte ruim een derde. Een gelijkaardig verschil stellen we vast tussen Stefaan Declerck, CD&V-lijsttrekker uit 2003, en zijn opvolger Yves Leterme. Misschien nog het meest opvallend is de toename van de aandacht voor Guy Verhofstadt, die ook in 2003 al de uitgesproken kopman van zijn partij was. In de kranten stijgt zijn aandeel van

19. De gemiddelde quote van Verhofstadt is met 12,6 seconden twee seconden langer dan deze van Leterme.

de totale aandacht voor liberale politici van 38% naar 50%, maar in het journaal gaat het om een verdubbeling (van 30 naar 60%). In het besluit bespreken we deze aandacht voor de lijsttrekker nog in internationaal vergelijkend perspectief, maar eerst gaan we na in hoeverre het communautaire thema en de presidentialisering van de campagne de kiezer hebben beïnvloed.

TABEL V. Het procentuele aandeel van de tien meest voorkomende politici in het televisiejournaal in de korte campagne van 2007.

	VRT		VTM		Totaal	
	% actor	% aan het woord	% actor	% aan het woord	% actor	% aan het woord
1. Guy Verhofstadt (open VLD)	11,8	16,0	19,9	19,2	15,1	17,2
2. Yves Leterme (CD&V)	7,5	11,0	12,2	7,2	9,4	9,5
3. Johan Vande Lanotte (SP.A)	7,8	14,3	8,3	9,8	8,0	12,6
4. Elio Di Rupo (PS)	4,3	4,0	3,9	8,0	4,1	5,6
5. Didier Reynders (MR)	3,9	2,4	3,3	1,5	3,7	2,1
6. Filip De Winter (VB)	2,7	2,9	4,4	6,7	3,4	4,4
7. Karel De Gucht (VLD)	2,7	1,8	4,4	3,7	3,4	2,6
8. Jean Marie Dedecker (LDD)	2,4	1,0	2,8	7,8	2,5	3,7
9. Vera Dua (Groen!)	2,4	7,3	2,8	4,1	2,5	6,1
10. Frank Vanhecke (VB)	3,1	7,5	1,1	2,9	2,3	5,7
Totaal	255 actoren	3634 sec.	179 actoren	2338 sec.	434 items	5972 sec

TABEL VI. Relatief aandeel van de aandacht voor de partijkopstukken in vier kranten en twee Tv-journaals in de korte campagne van 2007.

Kopstuk (partij)	% aandeel van de aandacht voor alle politici van de eigen partij	
	Kranten	Tv-nieuws
Jean Marie Dedecker (LDD)	51,1	78,6
Didier Reynders (MR)	70,3	64,0
Guy Verhofstadt (Open VLD)	50,2	60,0
Yves Leterme (CD&V)	50,7	51,3
Elio Di Rupo (PS)	39,8	45,0
Vera Dua (Groen!)	24,5	42,3
Johan Vande Lanotte (SP.A)	33,5	38,9
Bart De Wever (N-VA)	64,4	37,5
Filip Dewinter (Vlaams Belang)	31,6	37,5
Totaal	45,4 (N = 3126)	49,5 (N = 434)

IV. Stemmotieven: communautair en presidentieel?

A. Een stem voor meer Vlaanderen?

Het communautaire thema was in de campagne van 2007 niet dominant aanwezig, maar heeft in vergelijking met 2003 wel duidelijk aan belang gewonnen. Vraag is in hoeverre deze vaststellingen ook een invloed hebben gehad op de kiezer. Een van de manieren om dit na te gaan is de stemmotieven van de kiezer in kaart te brengen. Door de niet-beschikbaarheid van een nationaal kiesonderzoek in 2007 steunen we hiervoor op de postelectorale onderzoeken van het onderzoeksbureau TNS-media die telkens in de maand na de verkiezingen via een postenquête een representatief staal van de Vlaamse bevolking bevragen. In beide onderzoeken werd een lijst van twintig thema's aan de kiezer voorgelegd met de vraag in hoeverre deze een rol speelden bij het uitbrengen van hun stem. Het communautaire thema heeft ook bij de kiezer duidelijk aan belang gewonnen. Voor iets meer dan de helft de kiezer heeft het thema een (doorslaggevende) rol gespeeld, in 2003 lag dat aantal met 36% beduidend lager. Toch scoren nog altijd heel wat andere thema's veel hoger. Het communautaire issue stijgt van de 18de naar de 15de plaats in de ranglijst. Als we enkel naar het percentage kijken van kiezers voor wie het doorslaggevend is dan stijgt het thema van een dertiende naar een gedeelde zevende plaats.

TABEL VII. De mate waarin het thema "communautaire relaties tussen Vlamingen en Franstaligen" voor Vlaamse kiezers een rol heeft gespeeld in de federale verkiezingen van 2003 en 2007.

%	Doorslaggevend	Heeft mee gespeeld	Geen invloed
2003 (N = 2057)	14	22	64
2007 (N = 2423)	19	34	47

Bron: Postelectorale enquêtes van TNS-media 2003-2007

Het thema verschilt wel sterk in belang naargelang de partij waar men uiteindelijk heeft voor gekozen. De kiezers van Vlaams Belang (40%), en ook van CD&V - N-VA (24%) vermelden het thema significant meer als doorslaggevend voor hun stemkeuze. De kiezer van Open VLD, Groen! en SP.A-Spirit hecht er significant minder belang aan. Aanhangers van Lijst Dedecker zitten iets, maar niet significant, onder het gemiddelde. De vraag of het thema tijdens de korte campagne nog aan belang heeft gewonnen of verloren is op basis van deze gegevens niet na te gaan. Uit het internetpanel van de onderzoeksgroep M²P van de Universiteit Antwerpen, dat een grote niet-representatieve groep kiezers volgt in de maanden en weken voor de stembusgang, blijkt dat het communautaire thema bijzonder stabiel is tussen februari en juni 2007. Bij de CD&V - N-VA kiezers wint het thema mini-

maal aan belang tussen de eerste bevraging in februari en de tweede bevraging in april, maar is het bij de derde bevraging begin juni opnieuw wat gedaald. Dit lijkt onze eerdere vaststellingen te bevestigen dat het communautaire thema eerder in de lange dan in de korte campagne een bepalende rol speelde.

B. Een stem voor de nieuwe premier?

Uit de postelectorale bevraging van 2007 blijkt dat 'de persoonlijkheid van de lijsttrekker' een rol speelde voor 36% van de ondervraagden en voor 24% zelfs van doorslaggevend belang was. Vooral Yves Leterme en Jean Marie Dedecker worden vaak vermeld als stemmotief en lijken hun partij extra stemmen te hebben opgebracht. Vera Dua, Frank Vanhecke en Johan Vande Lanotte worden significant minder als stemmotief genoemd. Guy Verhofstadt scoort rond het gemiddelde bij de Open VLD kiezer. Deze cijfers kunnen echter niet vergeleken met de postelectorale studie uit 2003 om de eenvoudige reden dat dit stemmotief toen niet aan de respondenten is voorgelegd. Op zich is dat al wel een veelzeggende vaststelling. Het feit dat de onderzoekers toen niet aan dit stemmotief dachten, en enkel naar politici in het algemeen vroegen, kan als een indicatie beschouwd worden dat de lijsttrekker tijdens de campagne in 2007 meer centraal stond.

TABEL VIII. Aantal stemmen voor de drie klassieke partijen en hun lijsttrekker bij de federale verkiezingen van 2003 en 2007.

	Lijsttrekker Senaat 2003	Partij 2003 (Senaat)	Ratio	Lijsttrekker Senaat 2007	Partij 2007 (Senaat)	Ratio
CD&V (N-VA)	343.816	832.849	41,3	796.521	1.287.390	61,9
(Open) VLD	573.182	1.007.860	56,9	493.355	821.980	60,0
SP.A-Spirit	604.667	1.013.560	59,7	306.949	665.342	46,1
Totaal	1.521.665	2.854.280	53,3	1.596.825	2.774.712	57,5

Om de evolutie van het belang van de lijsttrekker in te schatten steunen we daarom op totaal andere data. Tabel 8 toont de vergelijking van het aantal voorkeurstemmen voor de topkandidaten en de stemmen voor de partij. Ondanks de verschillen tussen de partijen zijn de totalen opvallend stabiel. De drie zogenaamde Vlaamse kandidaat-premiers die in de campagneberichtgeving van 2007 een centrale plaats innamen in de berichtgeving halen slechts iets meer voorkeurstemmen dan hun voorgangers vier jaar eerder. In 2007 heeft ruim 57% van de kiezers van de drie klassieke partijen of kartels (ook) voor de lijsttrekker gestemd, in 2003 was dit goed voor 53%. Nochtans was de discussie rond het premierschap in de campagne van 2003 geen issue en was er een meer gelijke spreiding van de aandacht over verschillende politici in de partij. Het presidentiële karakter van de verkiezingsbe-

richtgeving en van de campagne van sommige partijen heeft de kiezer dus maar matig beïnvloed in zijn stemgedrag.

v. Conclusie en discussie

In deze bijdrage hebben we twee kenmerken die veelvuldig aan de verkiezingscampagne van 2007 zijn toegeschreven aan de beschikbare data getoetst. Was de recente campagne communautair geladen en had ze een presidentieel karakter? Op beide vragen past een bevestigend, maar tegelijk genuanceerd antwoord.

Het communautaire thema was in de lange aanloop naar de verkiezingen van 10 juni 2007 prominent aanwezig in de nieuwsmedia. Zowel politieke als media-gebeurtenissen liggen aan de basis van die vernieuwde aandacht. Het 'Vlaamse kartel' tussen CD&V en N-VA overleefde op het einde van 2006 het incident rond Jean-Marie Dedecker en bevestigde zijn vraag om een grote staatshervorming na de verkiezingen. In diezelfde periode zorgde de fictieve uitzending van de RTBF over het einde van België voor grote opschudding. Hoewel beide gebeurtenissen los staan van elkaar hebben ze er samen voor gezorgd dat het communautaire discussie voorop stond op een half jaar van de verkiezingen. Tijdens de eigenlijke campagne van drie weken werd het thema tot haar 'normale' proporties herleid. Het communautaire thema was één van de vele belangrijke onderwerpen in het verkiezingsnieuws van kranten en journaal. Discussies over BHV en de hervorming van de staat kregen wel een meer prominente plaats in vergelijking met de campagne van 2003, maar domineerde de debatten niet. Dat zou pas veranderen na 10 juni toen de Vlaamse en Franstalige visies op de staatshervorming onverzoenbaar bleken. Vlaamse politici verdedigden hun houding meermaals door te verwijzen naar het signaal van de kiezer. Had de kiezer immers niet gestemd voor 'meer Vlaanderen'? Het beschikbare kiezersonderzoek geeft inderdaad aan dat het communautaire thema een belangrijker rol speelde dan in 2003, maar nog steeds minder van tel was dan vele andere thema's. Zo was voor drievierde van de kiezers van het Vlaamse kartel het communautaire thema geen doorslaggevende reden voor hun stem. Kortom, zowel media, partijen als kiezers hebben meer dan vier jaar eerder aandacht gehad voor de huidige en toekomstige inrichting van ons land. Het heeft echter geen van de drie hoofdrolspelers in de campagne ervan verhinderd ook na te denken over pakweg lagere belastingen of hogere temperaturen. De korte campagne van 2007 als communautair geladen bestempelen is dan ook relatief en afhankelijk met de periode waarmee men vergelijkt.

Op het eerste zicht valt het label presidentieel wel eenduidig toe te kennen aan de campagne. Beduidend meer dan in 2003 werden de klassieke politieke partijen

in de berichtgeving herleid tot hun boegbeeld, hun kandidaat-premier. Opnieuw lijken media en politiek elkaar te hebben versterkt. SP.A, Open VLD en CD&V hebben hun kopman expliciet op de voorgrond geplaatst, waar het licht van de media scherper, maar ook enger was dan voorheen. De leider kreeg meer aandacht ten koste van zijn partijgenoten die wat vaker in de schaduw bleven. Toch is de term presidentieel enigszins misleidend. De aandacht voor Letermé, Verhofstadt en Vande Lanotte is nog steeds niet te vergelijken met de relatieve aandacht voor de topkandidaten in een presidentieel systeem zoals Frankrijk of de VS. Er lijkt eerder sprake van een verschuiving naar het Nederlandse parlementaire model waarbij elke partij deelneemt aan de verkiezingen met één landelijke lijsttrekker. Die persoon belichaamt de partij in nagenoeg alle belangrijke debatten. Eerder Nederlands onderzoek toonde aan dat de lijsttrekker gemiddeld tussen de 40% (kranten) en 60% (Tv-nieuws) van de aandacht voor een partij voor zijn of haar rekening neemt.²⁰ Deze mate van presidentialisering is vergelijkbaar met deze in de Vlaamse media tijdens de korte campagne van 2007. De Vlaamse politiek lijkt zich dan ook in te schakelen in een internationale tendens naar een meer presidentiële *presentatie* van de politiek binnen een parlementair systeem, met name in verkiezingstijd.²¹ Dit betekent echter nog niet dat ook de *impact* van de partijleiders in een zelfde mate is toegenomen. Zo nam het relatieve aantal voorkeurstemmen voor de lijsttrekker (van de Senaat) van de drie klassieke partijen slechts licht toe. Ook na de zichtbaar meer presidentiële campagne van 2007 stemden ruim 40% van de kiezers van SP.A-Spirit, CD&V – N-VA en Open VLD niet voor de kandidaat-premier van hun partij. Het lijkt er dan ook op dat de kiezers meer dan journalisten en politici gehandeld hebben volgens de logica van een parlementaire democratie.

20. P. VAN PRAAG en K. BRANTS, (Eds.) *Tussen beeld en inhoud. De verkiezingscampagne van 1998*, Amsterdam: Het Spinhuis, 2000; J. KLEINNIJENHUIS et al., *De puinhopen in het nieuws. De rol van de media bij de Tweedekamer-verkiezingen van 2002*, Alphen aan de Rijn: Kluwer, 2003. Voor een overzicht zie P. VAN AELST, 2007: 202–203.

21. A. MUGHAN, 2000.

BIJLAGE Chronologisch overzicht van belangrijke gebeurtenissen in de lange aanloop naar 10 juni 2007.

18/08/06	Interview met Yves Leterme in Libération zorgt voor hevige reacties van Franstalige politici
2/12/06	CD&V zegt kartel met N-VA op na toetreding JM Dedecker
12/12/06	N-VA kiest voor kartel (en laat Dedecker vallen)
13/12/06	RTBF docufictie "Bye bye Belgium" zorgt voor politieke opwinding
16/12/06	Guy Verhofstadt presenteert vierde Burgermanifest
19/01/07	JM Dedecker richt eigen partij op
11/02/07	Naamsverandering VLD naar 'open VLD'
21/03/07	Verhofstadt verdeelt gratis boek '8JV' voor de start van de sperperiode
23/03/07	Le Soir & De Standaard werken één maand samen
28/03/07	Johan Vande Lanotte stelt zich kandidaat premier
6/05/07	Leterme maakt bekend dat hij de Senaatslijst van CD&V trekt
7/05/07	In Frankrijk wint Sarkozy uitgesproken de presidentsverkiezingen. De uitslag lijkt vooral de MR in de kaart te spelen
28/05/07	Verhofstadt en Leterme gaan met elkaar in debat op VTM. Verscheidene kranten roepen Leterme uit als winnaar
29/05/07	Bitsse campagne in Wallonië bereikt hoogtepunt na ontslag van MR-schepenen in Charleroi
3/06/07	Het Grote Debat op VRT tussen de drie kandidaat-premiers levert geen duidelijke winnaar op
10/06/07	Parlementsverkiezingen

De verkiezingen van 10 juni 2007: een analyse van de stembusuitslag

Jo BUELENS

*Onderzoeksassistent aan het
Departement Politieke Wetenschappen
van de Vrije Universiteit Brussel*

1. Inleiding

Cijfers liegen niet. Deze uitspraak mag dan waar zijn, het blijft een feit dat de interpretatie van die cijfers meermaals aanleiding geeft tot een verschillende voorstelling van de feiten. Dat is zeker zo voor verkiezingsuitslagen. Winst of verlies hangt namelijk niet alleen af van het aantal behaalde stemmen en zetels; het is afhankelijk van de verkiezingsuitslag waarmee men vergelijkt. De verkiezingen voor de Kamer en de Senaat in 2007 werden voor de tweede maal los van de regionale verkiezingen gehouden. In 2006 waren er gemeente- en provincieraadsverkiezingen en in 2004 regionale en Europese verkiezingen. Ook de kiesstrijd bij de federale verkiezingen speelt zich voor het grootste deel binnen de regio's of taalgemeenschappen af, als gevolg van het specifieke kiesstelsel in België. Het is dan ook aannemelijk dat waarnemers de vergelijking maken met de regionale verkiezingen van 2004. Er is een tweede reden om deze vergelijking te maken. In 2003 hadden de N-VA en Vivant nog niet de keuze gemaakt om met een kartelpartner op te komen. Spirit had toen al gekozen voor de SP.A. Winst of verlies is eenvoudiger te vergelijken met de uitslag van 2004, waar de kartels CD&V en N-VA, enerzijds, en VLD en Vivant, anderzijds, wel samen opkwamen. Welke vergelijking er ook wordt gekozen, voor het vormen van een nieuwe regering telt alleen de nieuwe zetelverdeling om onderhandelingen te starten. De federale verkiezingen van 10 juni 2007 hebben op dat vlak een uitzonderlijke nasleep gekend. De coalitievorming duurde langer dan ooit en de kloof tussen Vlamingen en Franstaligen leek nog nooit zo diep. In de maanden voor de verkiezingen waren opnieuw communautaire spanningen opgedoken. Aan Vlaamse zijde waren alle ogen gericht op Yves Leterme, de minister-president van de Vlaamse Regering die aarzelde om de overstap te wagen naar het eerste-ministerschap op het federale niveau. De verkiezingsoverwinning van het kartel CD&V - N-VA bij de regionale verkiezingen van 2004 gaf de CD&V

goede hoop om na acht jaar oppositie opnieuw in de federale regering te komen. Een verlies voor de regeringspartijen VLD en SP.A was te verwachten. Alleen de grootorde van het verlies zou bepalen of twee dan wel drie partijen nodig zouden zijn om aan Vlaamse zijde te regeren. Aan Waalse zijde was het duidelijk dat de spanningen tussen de MR met Didier Reynders en de PS met Elio Di Rupo het verder zetten van de paarse coalitie erg zouden bemoeilijken. In 2004 was de MR al door de socialisten uit de meerderheid gezet op het Waalse niveau en vervangen door de CDH. De verkiezingen in Franstalig België moesten de electorale verhoudingen tussen PS en MR opnieuw bepalen. Het was een open vraag hoezeer de positie van de PS als grootste partij zou beïnvloed worden door de politieke schandalen in Charleroi. Als de PS en de MR niet meer samen konden regeren, dan kon de verkiezingsuitslag van CDH en Ecolo bepalend zijn voor de nieuwe samenstelling van de coalitie. De langdurige coalitievorming nadien was mee het gevolg van het feit dat de kiezer de kaarten niet eenvoudig had verdeeld.

II. De verkiezingsuitslag voor de Kamer

In 2007 waren er 150.159 kiezers meer ingeschreven dan in 2003. Er zijn minder kiezers naar het stemlokaal gekomen (-0,55%), maar als ze kwamen hebben ze meer geldige stemmen uitgebracht (+0,13%).

TABEL I. De verkiezingsuitslag voor de Kamer.

Opkomst	2007	2003	verschil
Ingeschrevenen	7.720.796	7.570.637	+150.159
Neergelegde stembiljetten	7.032.077	6.936.801	
Geldige stemmen	6.671.360	6.572.189	
Blanco en ongeldige stemmen	360.717	364.612	
Neergelegde stembiljetten %	91,08%	91,63%	-0,55%
Geldige stemmen %	94,87%	94,74%	+0,13%
Blanco en ongeldige stemmen %	5,13%	5,26%	-0,13%

Tijdens de verkiezingsavond krijgen de gewonnen of verloren percentages van partijen de meeste aandacht. Het is voornamelijk de zetelverdeling die in de periode erna de machtspositie van een partij en van partijfamilies bepaalt. Zowel de uitslag van de MR als die van het Vlaams Belang toont aan dat stemmenwinst niet noodzakelijk ook zetelwinst betekent. Dit is afhankelijk van de deeluitslagen in de verschillende kieskringen. We komen hier later op terug als we partij per partij

de uitslag bespreken. De winnaars van de verkiezingen zijn te vinden bij Lijst Dedecker, in het Christendemocratische en het groene kamp. Aan Vlaamse zijde behaalde het kartel CD&V – N-VA 2,2% en acht zetels meer dan de som van hun afzonderlijke score in 2003. De groenen herwonnen vier zetels, nadat ze in 2003 alle negen zetels verloren hadden. Aan Franstalige zijde won de CDH maar 0,59% in stemmen, maar dat was wel goed voor twee zetels meer. Ecolo verdubbelde haar zetelaantal van vier naar acht en dit dankzij een stemmenwinst van 2,04%. In Vlaanderen kwam Lijst Dedecker van niets naar vijf zetels. De score van 4,03% is erg hoog voor een nieuwe partij in de Belgische politiek en doet denken aan de lijst Rossem in 1991. Toen kon die partij 3,22% van de stemmen halen, wat goed was voor drie zetels. Zoals in 1991 was ook nu de goede score van deze nieuwe lijst door geen enkele peiling of waarnemer voorspeld.

De grote verliezers waren de socialistische partijen en de Vlaamse liberalen. Aan Vlaamse zijde moest het kartel SP.A-Spirit 4,65% inleveren, wat een verlies van negen zetels tot gevolg had. De Open VLD zag 3,53% van haar kiezers vertrekken en moest hiervoor zeven zetels inleveren. De PS diende in het Franstalige lands-gedeelte rekening te houden met een verlies van 2,16% van de stemmen, wat vijf zetels minder betekende. Zoals reeds aangegeven won de MR wel 1,12%, maar verloren ze toch één zetel. Datzelfde lot was ook het Vlaams Belang beschoren. Ondanks een kleine stemmenwinst van 0,40% diende het toch één zetel in te leveren. Het FN aan Franstalige kant wist haar ene zetel te vrijwaren.

TABEL II. Stemmen en zetels bij de verkiezingen van 2007 voor de Kamer (Bron: IBM BZ).

	2007	2003	2007 %	2003 %	verschil	zetels
FN	131.385	130.012	1,97%	1,98%	-0,01%	1 (0)
CDH	404.077	359.660	6,06%	5,47%	+0,59%	10 (+2)
CD&V N-VA	1.234.950	-	18,51%	-	+2,20%	30 (+8)
CD&V	-	870.749	-	13,25%	-	-
N-VA	-	201.399	-	3,06%	-	-
Vlaams Belang	799.844	-	11,99%	-	+0,40%	17 (-1)
Vlaams Blok	-	761.407	-	11,59%	-	-
MR	835.073	748.952	12,52%	11,40%	+1,12%	23 (-1)
Open VLD	789.445	-	11,83%	-	-3,53%	18 (-7)
VLD	-	1.009.223	-	15,36%	-	-
PS	724.787	855.992	10,86%	13,02%	-2,16%	20 (-5)
Groen!	265.828	-	3,98%	-	+1,51%	4 (+4)
Agalev	-	162.205	-	2,47%	-	-
SP.A-spirit	684.390	979.750	10,26%	14,91%	-4,65%	14 (-9)
Ecolo	340.378	201.118	5,10%	3,06%	+2,04%	8 (+4)
Lijst Dedecker	268.648	-	4,03%	-	-	5 (-)

De globale uitslag geeft een onvolledig beeld van de partijresultaten. De strijd om de zetels gebeurt in de Kamer op het vlak van de kieskringen. Aan de hand van Tabel 3 overlopen we de uitslag per regio voor elke partij. In tegenstelling tot de Senaat is er in elke provinciale kieskring een andere lijstsamenstelling per partij. Dat betekent dat er telkens andere boegbeelden naar voor moeten worden geschoven.

De kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde is de enige kiesomschrijving waar zowel Franstalige als Vlaamse partijen samen in de arena treden. Dat heeft als gevolg dat de scores van lijsten en hun percentage winst of verlies ogenschijnlijk van de rest van het land verschillen en steeds kleiner uitvallen. Ook voor de zetelverdeling is het deel van de oude provincie Brabant een uitzondering. Door de bijzondere regels van apparentering worden de uitslagen van Leuven en Nijvel voor de zetelverdeling mee in rekening gebracht.¹

TABEL III. Uitslag in % winst of verlies per kieskring voor de Kamer.

Kieskringen	FN	CDH	CD&V NVA	Vlaams Belang	MR	Open VLD	PS	Groeni	SPA- Spirit	Ecolo	Lijst Dedecker
Antwerpen	-	-	5,23%	-0,02%	-	-5,76%	-	2,37%	-5,29%	-	5,42%
Brussel-Halle- Vilvoorde	-0,32%	3,05%	1,18%	-0,77%	1,12%	-2,46%	-1,61%	1,17%	-3,72%	2,91%	1,89%
Henegouwen	0,67%	1,98%	-	-	4,97%	-	9,84%	-	-	4,22%	
Leuven	-	-	4,24%	0,90%	-	-6,57%	-	2,99%	-5,04%	-	5,84%
Limburg	-	-	6,62%	2,81%	-	-2,82%	-	1,71%	-12,44%	-	4,05%
Luik	-0,29%	0,83%	-	-	-0,19%	-	3,52%	-	-	5,97%	
Luxemburg	0,10%	1,88%	-	-	0,03%	-	4,98%	-	-	4,52%	
Namen	-0,27%	1,38%	-	-	4,74%	-	7,55%	-	-	6,16%	
Oost- Vlaanderen	-	-	3,33%	1,81%	-	-6,64%	-	2,70%	-6,24%	-	6,24%
Waals-Brabant	-0,82%	0,35%	-	-	2,98%	-	6,31%	-	-	6,47%	
West- Vlaanderen	-	-	0,39%	0,34%	-	-5,14%	-	2,60%	-8,52%	-	11,25%
Het Rijk	-0,01%	0,59%	2,20%	0,40%	1,12%	-3,53%	2,16%	1,51%	-4,65%	2,04%	4,03%

Bron: IBM BZ.

A. Vlaanderen

Het kartel CD&V – N-VA kon in elke kieskring winst optekenen. De grootste vooruitgang werd geboekt in Antwerpen en Limburg. In Antwerpen waren de lijsttrekkers Inge Vervotte en Bart De Wever. In Limburg waren Jo Vandeurzen en Johan

1. Deze bijzondere regels gaven aanleiding tot een uitspraak van het toenmalige Arbitragehof (nu Grondwettelijk Hof) dat de kieswetgeving voor deze niet-provinciale kieskringen diende te worden aangepast. Arrest 30/2003 van 26 februari 2003.

Sauwens zoals in 2004 respectievelijk lijsttrekker en lijstduwer. In West-Vlaanderen was de winst het kleinst. In 2003 stonden daar Stefaan De Clerck en Yves Leterme op 1 en 2 van de lijst. Nu was de lijsttrekker Hendrik Boogaert, die minder bekend is. Opmerkelijk is dat in de Brusselse kantons de CD&V – N-VA een licht verlies moest optekenen. In Halle-Vilvoorde was de vooruitgang dan weer voldoende om in de hele kieskring nog een zetel binnen te halen.

Groen! kon overal winst optekenen. Na de grote nederlaag in 2003 was het al duidelijk bij de regionale verkiezingen van 2004 dat het electorale gewicht van de Vlaamse groenen hoger lag. De grootste vooruitgang werd opgetekend in Leuven, maar dat was toch niet voldoende om er een zetel te behalen. De vooruitgang was heel gelijkmatig over de kieskringen verspreid en leverde dan ook in de andere kieskringen een zetel op. Alleen in Limburg was de score wat zwakker. Door het kleinere aantal te verdelen zetels kon Groen! ook hier geen zetel behalen. Alle lijsttrekkers van de verschillende kieskringen waren jong en relatief onbekend. In de top 50 van de voorkeurstemmen voor de Kamer was er dan ook geen enkele Vlaamse groene.

In termen van electorale vooruitgang is de Lijst Dedecker de koploper. Hoewel de winst overal in Vlaanderen aanzienlijk is, springt het resultaat van West-Vlaanderen het meest in het oog. Jean-Marie Dedecker zelf stond, samen met Ulla Werbroeck, bovenaan de lijst. Met zijn voorkeurstemmen kwam Dedecker op de 14de plaats in de rangschikking voor de Kamer van meest populaire kandidaten. De twee West-Vlaamse zetels voor lijst Dedecker zijn dan ook de verrassing van deze verkiezingen te noemen. In Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Leuven werd telkens een voldoende hoge score behaald voor een zetel. In het electorale spectrum heeft Lijst Dedecker een positie ingenomen die rechtser (conservatiever) is dan de Open VLD maar minder extreem dan het Vlaams Belang. Kiezersonderzoek moet uitwijzen hoe de stemmenwinst is tot stand gekomen, maar algemeen wordt aangenomen dat de partij vooral haar stemmen heeft weggehaald bij de Vlaamse liberalen en dat ook potentiële nieuwe stemmen voor het Vlaams Belang bij Lijst Dedecker zijn terecht gekomen.

Ondanks een winst van 0,40% van de stemmen is het geen beeld van een overwinning bij het Vlaams Belang. Dat heeft verschillende redenen. In de eerste plaats is er het verlies van één zetel in de kieskring Antwerpen. In stemmen is het verlies er beperkt, maar in 2003 was de laatste zetel slechts nipt binnengehaald. Voor het eerst in de geschiedenis van de partij diende er dus een zetel te worden ingeleverd. De uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen in 2006 hadden al aangegeven dat aan de schijnbaar onstuitbare reeks overwinningen weldra een einde kon komen. Het verlies van 2% in het kanton Antwerpen en 1% in Mechelen wordt wel gecompenseerd door de winst in de rest van de kieskring. Ook in de kieskring

Brussel-Halle-Vilvoorde is het beeld gemengd. Het groot verlies in kantons zoals Schaarbeek en Sint-Jans-Molenbeek, telkens - 4%, werd slechts gedeeltelijk gecompenseerd door goede uitslagen in de kantons aan de rand van Brussel, zoals Asse, Halle en Vilvoorde. De winst schommelde daar telkens rond de 2%. In Oost-Vlaanderen is eenzelfde fenomeen waar te nemen: verlies in het kanton Gent en winst erbuiten. In West-Vlaanderen zijn er meerdere kantons waar verlies werd opgetekend en dat zijn niet noodzakelijk de grotere steden. Gerolf Annemans haalde voor de partij het meeste voorkeurstemmen binnen, waarmee hij goed was voor een achtste plaats in de rangorde van meest populaire politici.

De grootste verliezen zijn bij het kartel SP.A-Spirit terug te vinden. Uittredende regeringspartijen verliezen weliswaar vaak,² maar er was nog wat anders aan de hand. De verkiezingen van 2003 waren een grote sprong voorwaarts geweest en de populariteit van de 'teletubies' (Van den Bossche, Vande Lanotte, Stevaert en Vandenbroucke) was in die periode een opvallend feit in de campagne. Nu was enkel Vande Lanotte veel in beeld, maar dan wel voor de Senaat. In Limburg was het afscheid van Steve Stevaert goed te merken. Met een verlies van 12,44% was het meteen de grootste achteruitgang van alle partijen in alle kieskringen. Maar de achteruitgang was overal groot. In Gent zag Freya Van den Bossche haar voorkeurstemmen bijna gehalveerd. In Antwerpen kon de niet-politica Christine Van Broeckhoven de nederlaag niet vermijden. In West-Vlaanderen kreeg Renaat Landuyt bijna hetzelfde aantal voorkeurstemmen als 4 jaar geleden, maar dat was nog maar de helft van zijn vroegere lijsttrekker Johan Vande Lanotte.

Tenslotte is ook Open VLD bij de verliezers. Ook deze uittredende regeringspartij moest verliezen rond de 6% optekenen in alle kiesomschrijvingen. In Limburg was het verlies beperkter met 2,82% en ook in de kantons van het Brusselse Gewest was er soms zelfs een heel kleine winst te noteren. Maar de Open VLD moest ook in de rand van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde verliezen tot zelfs 9% (kanton Meise) incasseren. Zoals we reeds aanhaalden bij de bespreking van Lijst Dedecker, creëerde deze laatste een partij die de meer rechtse kiezer van de liberalen moest aantrekken. Wellicht zijn ze daarin geslaagd.

2. Zie hiervoor o.a. W. MÜLLER en K. STRØM (eds.) (2000) *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

B. *Franstalige partijen*

De aanloop naar de verkiezingen van 2007 was aan Franstalige zijde gekenmerkt door enkele politieke schandalen en een agressieve houding bij de twee regeringspartijen PS en MR. Bij de regionale verkiezingen van 2003 had de PS na een klinke overwinning de MR uit de regering gezet en vervangen door de CDH van Joëlle Milquet. De verwachting was dat ook op het federale vlak eenzelfde scenario zou plaatsvinden. Tenzij de kiezer er anders zou over beslissen natuurlijk.

De PS kwam als grote verliezer uit de bus. Het verlies van 2,16% nationaal was goed voor een vermindering met vijf zetels in het parlementair halffrond. Met slechts twintig zetels was ze aan Franstalige zijde niet langer de grootste partij. De nederlaag kwam het hardst aan in Henegouwen, wat niet te verwonderen was na de schandalen in de provinciehoofdstad Charleroi. Elio Di Rupo trok zelf de lijst daar, maar kon niet verhinderen dat met een verlies van 9,84% van de stemmen ook meteen drie zetels verloren gingen. In het kanton Charleroi was de achteruitgang het grootst met -14,63%. Maar ook in Namen (-7,55%) en Waals-Brabant (-6,31%) was het verlies erg groot. Minder slecht deed de PS het in Luik, waar ze, ondanks een verlies in stemmen van 3,52%, geen enkele zetel moest inleveren.

De MR is de enige uittredende regeringspartij die erin geslaagd is om vooruit te gaan in stemmen. De winst van 1,12% was wel heel ongelijk verdeeld over de kieskringen. Zo was er een verlies van -0,19% in de Luikse kieskring, maar dat was wel genoeg om een zetel te verliezen. Didier Reynders kon hier als kopman niet echt het verschil maken. In Waals-Brabant ging een tweede zetel voor de MR verloren. Met een winst van 2,98% in stemmen kwam dit wel als een verrassing. Om dit te verklaren moeten we kijken naar de uitslag van 2003. Door de sterke positie van de MR in die kieskring en het feit dat Ecolo net de kiesdrempel niet had gehaald, was de derde zetel met een klein aantal stemmen behaald. De veel betere score van de groenen in 2007 gaf hen de kans om die laatste zetel binnen te halen, ondanks de winst van de MR. De sterke winst in Henegouwen (4,97%) was voor de MR dan weer goed voor één zetel winst. Dit bracht het totaal van de zetels voor de Franstalige liberalen op 23, één minder dan in 2003. Maar door het nog grotere verlies van de PS werden zij de grootste Franstalige formatie in het parlement. Dat was meteen het belangrijkste nieuwsfeit van verkiezingsavond. Het zou een grote weerslag hebben op de formatievorming in de maanden die erop volgden.

CDH zat in het kamp van de winnaars. Met een eerder kleine winst van 0,59% wist de partij toch twee extra zetels te bemachtigen. Dat is te verklaren door de ongelijkmatige spreiding van die winst. In Luik en Waals-Brabant was het minder dan 1%, wat geen bijkomende zetels opleverde. In Henegouwen kon een PS-zetel

worden veroverd met een winst van 1,98%. De beste score werd door CDH behaald in Brussel-Halle-Vilvoorde, waar de partij met 3,05% vooruitging. Ook hier werd een zetel extra binnen gehaald. Daar zat zeker de goede persoonlijke score van Joëlle Milquet voor iets tussen met 33.000 voorkeursstemmen. Met de tien zetels van CDH komt de christendemocratische familie in het parlement uit op 40 zetels. Dat maakt hen nog niet tot de grootste familie. Dat blijven de liberalen met 42 zetels. Met 34 zetels is de socialistische groep erg afgeslankt.

Ecolo heeft haar zetelaantal verdubbeld van vier naar acht. Net als de Vlaamse groenen hebben zij zich hersteld van de nederlaag in 2003, maar bereikten ze lang niet de elf zetels van in 1999. De winst was gelijkmatig in elke kieskring verdeeld. Uitschieters zijn Waals-Brabant met 6,47% en ook Namen en Luik, telkens rond de 6%. Deze winst is behaald zonder ergens een zware stemmentrekker te hebben.

Tenslotte kon het Front Nationale haar enige zetel behouden. Behoudens in Henegouwen en Luxemburg was er overal een licht verlies. Het FN stond in Charleroi al het sterkst en verzilverde daar eerder al haar stemmen in een zetel. De verwachting was wel dat door de schandalen in die stad deze extreemrechtse partij sterker zou zijn vooruitgegaan.

III. De verkiezingsuitslag voor de Senaat

In tegenstelling tot de Kamer worden de verkiezingen voor de Senaat gehouden op basis van taalgroepen. Voor het Nederlands en Frans kiescollege zijn bij voorbaat het aantal zetels vastgelegd per taalgroep, respectievelijk 25 en 15. Dat betekent concreet dat elke partij slechts één lijst met namen moet indienen; voor de Kamer is dat in elke kieskring een andere lijst. Het is dan ook niet verwonderlijk dat op de Senaatslijsten voornamelijk die kandidaten voorkomen, die over het hele landsgedeelte gekend zijn. Het is enkel in de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde dat de twee taalgroepen met elkaar wedijveren. Door de veranderde rol van de Senaat vanuit het Sint-Michielsakkoord in 1993 is de uitslag van deze tweede kamer veel minder belangrijk geworden. Op de dagen na de verkiezingen gaat er vaak meer aandacht naar het aantal voorkeursstemmen van de grote tenoren van de verschillende partijen, dan naar de zetelverdeling zelf. In 2007 werd er bij de senaatsverkiezingen aan Vlaamse zijde voornamelijk uitgekeken naar de stemmenverhoudingen tussen Yves Leterme (CD&V), Guy Verhofstadt (Open VLD) en Johan Vande Lanotte (Spa-Spirit). Aan Franstalige zijde gingen Didier Reynders en Elio Di Rupo elkaar uit de weg bij de kamerverkiezingen. Er was dan ook (nog) minder animo aan Franstalige zijde voor de Senaat.

DE VERKIEZINGEN VAN 10 JUNI 2007

TABEL IV. Stemmen en zetels bij de senaatsverkiezingen.

Senaat 2007	2007	2003	2007 %	2003 %	verschil	zetels
Nederlands kiescollege						
CD&V – N-VA	1.287.389		19,42%		+3,65%	9(+3)
CD&V		832.849	-	12,71%		
N-VA		200.273	-	3,06%		
Vlaams Belang	787.782		11,89%		+0,57%	5(0)
Vlaams Blok		741.940	-	11,32%		
Open VLD	821.980		12,40%		-2,98%	5(-2)
VLD		1.007.868	-	15,38%		
Groen!	241.151		3,64%		+1,18%	1(+1)
Agalev		161.024	-	2,46%		
SPA-spirit	665.342	1.013.560	10,04%	15,47%	-5,43%	4(-3)
Lijst Dedecker	223.992		3,38%			1(-)
Frans Kiescollege						
FN	150.461	147.305	2,27%	2,25%	+0,02%	1 (0)
CDH	390.852	362.705	5,90%	5,54%	+0,36%	2 (0)
MR	815.755	795.757	12,31%	12,15%	+0,16%	6 (+1)
PS	678.812	840.908	10,24%	12,84%	-2,60%	4 (-2)
Ecolo	385.466	208.868	5,82%	3,19%	+2,63%	2 (+1)

TABEL V. Voor- of achteruitgang in percentage per kieskring voor de senaatsverkiezingen 2007.

Kieskringen	FN	CDH	CD&V NVA	Vlaams Belang	MR	Open VLD	PS	Groen!	SPA- Spirit	Ecolo	Lijst Dedecker
Antwerpen			6,32%	0,51%		-4,95%		2,15%	-7,28%		4,90%
Henegouwen	0,67%	1,24%			1,88%		-10,12%			5,86%	
Kieskring Brussel-Halle- Vilvoorde	-1,02%	2,31%	1,77%	0,17%	-0,48%	-1,68%	-2,51%	0,80%	-3,19%	3,46%	1,76%
Limburg			8,53%	2,41%		-2,60%		1,29%	-13,41%		4,04%
Luik	0,31%	-0,57%			-1,04%		-5,63%			7,79%	
Luxemburg	1%	-0,51%			-0,91%		-5,14%			6,82%	
Namen	0,47%	-1,17%			1%		-8,10%			7,91%	
Oost- Vlaanderen			4,68%	1,33%		-4,84%		2,06%	-7,89%		5,66%
Vlaams- Brabant (Leuven)		6,55%	1,02%		-4,60%		2,47%	-9,32%		5,50%	
Waals- Brabant	-0,24%	0,15%			0,12%		-6,40%			7,76%	
West- Vlaanderen			6,05%	0,68%		-6,12%		1,61%	-8,72%		7,46%
Het Rijk	0,02%	0,36%	3,65%	0,57%	0,16%	-2,98%	-2,60%	1,18%	-5,43%	2,63%	3,38%

A. *Het Nederlandse kiescollege*

In de Senaat kregen we dezelfde partijen als winnaars en verliezers als in de Kamer. Het kartel CD&V – N-VA kon drie zetels meer behalen dan in 2003, wat hun totaal op negen brengt. Met bijna 800.000 voorkeurstemmen maakte Yves Leterme zijn rol als toekomstige premier waar. Hij behaalde hiermee de sterkste persoonlijke score. Tony Van Parijs sprong van de derde naar de tweede plaats dankzij een score van 133.801 voorkeurstemmen. De winst van het kartel is vrij gelijkmatig verdeeld. In Limburg was de vooruitgang nog sterker dan in de andere kieskringen en ook groter dan in de Kamer.

Ook voor Groen! is de winst gelijkmatig verspreid en net iets minder groot dan bij de Kamer. Gewezen voorzitter Vera Dua trok de lijst. Haar score bevestigt haar populariteit in groene kringen, maar net als alle andere groene kandidaten is zij geen stemmenkanon (73.226 voorkeurstemmen). Groen! kon hiermee één zetel terugwinnen.

Het Vlaams Belang gaat in stemmen voor de Senaat vooruit, maar kan er geen zetelwinst uithalen. De partij blijft op vijf zetels. De toenmalige voorzitter Frank Vanhecke zag zijn voorkeurstemmen licht stijgen tot 219.218. Filip Dewinter en Anke Van dermeersch zagen hun stemmen licht dalen tegenover 2003. Toch overschrijden ze nog de kaap van de 100.000 stemmen. Zoals bij de Kamer was er een verlies op te tekenen in de kantons Mechelen en Antwerpen, maar in de andere kantons was de winst groot genoeg om toch een positieve score te behalen. In de provincie Oost-Vlaanderen was er een gelijkaardig fenomeen in het kanton Gent. Zoals in 2003 was er een licht verlies, terwijl in de rest van de provincie de partij vooruitging.

Lijst Dedecker sluit de groep met winnaars af. De vrij onbekende Lieve Van Ermen trok de lijst en kreeg hiervoor 25.462 voorkeurstemmen. Door het grote aantal lijststemmen was dit voldoende voor een zetel voor de partij. De winst was gelijkmatig verdeeld met een uitschieter in West-Vlaanderen met 7,46%. Dat is wel nog een kleine 4% minder dan de score in de Kamer.

In het kamp van de verliezers heeft het kartel SP.A-Spirit het grootste aantal zetels verloren. Het kartel komt op vier zetels, wat een verlies van drie zetels betekent. In vergelijking met de Kamer is dit een nog grotere achteruitgang. Die is wellicht te verklaren door de sterke score voor de Senaat in 2003. Toen trokken Steve Stevaert en Bert Anciaux de lijst. Ze waren goed voor meer dan 600.000 en 200.000 voorkeurstemmen. In 2007 deed Johan Vande Lanotte het veel minder goed met 306.949 stemmen, wat een derde plaats in de rangschikking van de meest popu-

laire kandidaten opleverde. Bert Anciaux kwam als lijstduwer veel minder uit de verf met 60.349 stemmen. Het is ook niet verwonderlijk dat opnieuw in Limburg de grootste klappen vielen.

Guy Verhofstadt verloor met zijn partij twee zetels en hield er nog vijf over. Het was een algemeen verlies in alle provincies, waarbij Limburg nog het minst diende in te boeten. In de Senaat was het verlies wel kleiner dan in de Kamer. In een open strijd voor de voorkeurstemmen kon hij zijn score van 2003 niet evenaren en strandde hij op 493.355. Niemand anders op de lijst kon de kaap van de 100.000 voorkeurstemmen nemen.

B. Het Frans kiescollege

In het Frans kiescollege zijn alle partijen vooruitgegaan, behalve de PS. Deze vooruitgang was enkel bij Ecolo echt consistent. Deze partij kon ook in de Senaat de verliezen van 2003 gedeeltelijk goedmaken. Ze konden één zetel terugwinnen, wat hun totaal op twee bracht. De lijsttrekster Isabelle Durant is ontegensprekelijk de meest bekende figuur voor de groene Franstalige kiezers en met 108.105 voorkeurstemmen komt ze ook in de rij van meest populaire politici. De winst van Ecolo kende geen provincies met uitschieters. Zij scoorden wel iets beter in de Senaat dan in de Kamer.

De uitslag van CDH gaf een ongelijkmatig beeld. Het eindresultaat was een lichte winst, maar in de provincies Luik, Luxemburg en Namen was er toch een verlies op te tekenen. In zetelverdeling gaf dit geen effect. De CDH bleef op twee. Anne Delvaux haalde op de tweede plaats meer voorkeurstemmen (115.929) dan haar lijsttrekker Francis Delpérée (109.399). Joëlle Milquet was in 2003 wel nog populairder met meer dan 185.000 voorkeurstemmen.

Ook MR kon niet eenduidig scoren in de stembusuitslag voor de Senaat. Enkel in Namen en Henegouwen werd er duidelijke winst geboekt. In Brussel-Halle-Vilvoorde, Luik en Luxemburg was er dan weer verlies. Toch bracht de som van dit alles een kleine stemmenwinst op, die net voldoende was om één zetel extra te halen. Het totaal van de rechtstreeks verkozen Senaatszetels voor de MR is nu zes. Vanuit de lijstduwerspositie kon Louis Michel als eerste uit de bus komen met 232.328 voorkeurstemmen. Maar ook Armand De Decker scoorde goed met 145.198 stemmen. Louis Michel werd met deze score de meest populaire senator van de Franstaligen.

Het Front Nationale kon ook 0,02% winnen, voldoende om hun senaatszetel te behouden.

De PS diende zoals gezegd als enige over de gehele lijn stemmenverlies te incasieren. Er gingen twee zetels verloren, zodat er nog vier overbleven. Het verlies was het grootst in Henegouwen, net als bij de Kamer. Maar ook in de andere provincies was het verlies aanzienlijk. Anne-Marie Lizin was de enige die de kaap van de 100.000 stemmen kon nemen (148.927). In 2003 haalde Di Rupo er nog bijna 450.000.

Besluit

Voor wie de Belgische politiek volgt was de uitslag van de parlementsverkiezingen van 2007 geen grote verrassing. De trends die zich in 2004 al hadden aangekondigd, hadden zich voortgezet. De groenen konden zich in beide landsgedeelten herpakken. Het kartel CD&V – N-VA kwam versterkt uit de oppositie en de regeringspartijen PS, SP.A-Spirit en Open VLD kwamen met verlies uit de stembusslag. Enkel de MR kon zich als regeringspartij electoraal staande houden, maar door de ongelijke verdeling van winst en verlies in de verschillende kieskringen kostte dit toch een zetel. Dat er in de steden een soort electoraal platform was bereikt voor het Vlaams Belang, was in de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 al duidelijk geworden. Aan Vlaamse zijde was de opkomst van Lijst Dedecker geen verrassing, maar de omvang van hun winst was dat wel. Toch zal de coalitievorming meer in het geheugen blijven hangen. Hierover zijn andere bijdragen in dit jaarboek te vinden.

Bronnen

De verkiezingsuitslagen zijn afkomstig van de website van de federale overheid
<http://www.verkiezingen2007.belgium.be>

Het gebruik van de voorkeurstem bij de federale parlementsverkiezingen van 10 juni 2007

Bram WAUTERS,

Doctor-assistent aan de Hogeschool Gent

Karolien WEEKERS,

Wetenschappelijk medewerker aan het Centrum voor Politicologie, K.U.Leuven

i. Inleiding

In vergelijking met de vorige legislatuur¹ werden er ditmaal slechts zeer beperkte wijzigingen doorgevoerd aan de kieswetgeving. In grote lijnen verliepen de federale verkiezingen dus volgens dezelfde regels als in 2003. De veranderingen die er al waren, waren dan nog correcties of aanvullingen op hervormingen uit de vorige legislatuur.

Er is ten eerste het verder in werking treden van de zogenaamde ‘pariteitswetten’.² Bij de vorige federale verkiezingen gold reeds de verplichting om evenveel mannen als vrouwen op een kandidatenlijst te plaatsen.³ Daarbij kwam toen als overgangsbepaling dat de eerste drie kandidaten op de lijst niet van hetzelfde geslacht mochten zijn. Voor de verkiezingen van 2007 treedt deze wet volledig in werking.

1. Voor een korte beschrijving van deze hervormingen: B. Wauters, “Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003”, in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, pp. 401-428.

2. K. Celis en P. Meier, *De macht van het geslacht. Gender, politiek en beleid in België*, 2006, Leuven:Acco, pp. 49-51.

3. Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende Kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap. *Belgisch Staatsblad*, 28 augustus 2002.

wat impliceert dat de eerste twee kandidaten op de lijst niet hetzelfde geslacht mogen hebben.

Er was, ten tweede, het afschaffen van de dubbele kandidaatstelling voor Kamer en Senaat. Een overgangsmaatregel in de wet tot wijziging van het Kieswetboek⁴ voorzag voor de parlementsverkiezingen van 2003 eenmalig in de mogelijkheid om zich tegelijkertijd voor de Kamer en de Senaat kandidaat te stellen. Het Arbitragehof (tegenwoordig: Grondwettelijk Hof) heeft in 2003 deze praktijk echter sterk veroordeeld.⁵ Onder meer hierdoor is deze dubbele kandidaatstelling een eenmalige aangelegenheid gebleven en was het in 2007 niet meer mogelijk om kandidaat te zijn voor zowel Kamer als Senaat. Onderzoek bij de verkiezingen van 2003 heeft aangetoond dat zulke ‘dubbele’ kandidaten significant meer voorkeurstemmen haalden op de Kamerlijst dan ‘enkele’ kandidaten, zelfs als wordt gecontroleerd voor andere variabelen.⁶ In welke mate het afschaffen van deze dubbele kandidaatstelling een effect heeft gehad op het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen valt nog te bezien. Feit is wel dat de grote kopstukken van de partijen nu slechts eenmaal uitgespeeld kunnen worden.

Hetzelfde arrest van het Arbitragehof heeft, ten derde, tijdens de vorige legislatuur al de zeer ingewikkelde procedure die voor de kieskringen in Brabant uitgedokterd werd, vernietigd. Voor de Kamerverkiezingen van 2003 was daardoor in de oude provincie Brabant nog steeds de vroegere regeling met apparentering van toepassing, waarbij in de drie kieskringen, namelijk Leuven, Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant, telkens verschillende kandidatenlijsten worden voorgelegd. Het Arbitragehof vroeg de wetgever toen wel om de kwestie tegen de volgende federale verkiezingen (die van 2007) te regelen. In de loop van 2005 werd gepoogd om hierover binnen de regering een akkoord te bereiken, maar dit mislukte.⁷ De door de Vlaamse partijen gewenste splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde kon zo (nog) niet doorgaan. Net als in 2003 bleven Leuven, Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant voor de Kamerverkiezingen van 2007 als aparte kieskringen bestaan.

4. Wet van 13 december 2002 tot wijziging van het Kieswetboek evenals zijn bijlage en Wet van 13 december 2002 houdende verschillende wijzigingen van de kieswetgeving. *Belgisch Staatsblad*, 10 januari 2003.

5. Arrest nr. 30/2003 van 26 februari 2003.

6. B. Maddens, B. Wauters, J. Noppe en S. Fiers, “Effects of Campaign Spending in an Open List PR System: The 2003 Legislative Elections in Flanders/Belgium”, in: *West European Politics*, 2006, vol. 29, no. 1, pp. 161–168.

7. M. Deweerdt, “Overzicht van het Belgische politieke gebeuren in 2005”, in: *Res Publica*, 2006, vol. XLVIII, nr. 2–3, pp. 93–104.

Meer nog dan voorheen groeiden de parlementsverkiezingen in de praktijk uit tot fel gemediatiseerde kanselierverskiezingen.⁸ De vraag wie premier mocht worden, werd tot dé inzet van de verkiezingen gemaakt. De kandidaat-premiers aan Vlaamse zijde, Yves Leterme (CD&V – N-VA), Guy Verhofstadt (OpenVLD) en Johan Vande Lanotte (SP.A-Spirit), traden met elkaar in het strijdperk op de Senaatslijst. De Franstalige kandidaat-premiers, Elio Di Rupo (PS) en Didier Reynders (MR), kwamen op voor de Kamer in hun eigen kieskring. Vooral aan Vlaamse kant leefde de perceptie dat alles draaide rond enkele kandidaten. De sterke focus in de verkiezingscampagne op deze personen doet ons verwachten dat het aantal kiezers dat per voorkeurstem stemt, toegenomen is.

De algemene verwachting is dat het gebruik van de voorkeurstem bij de federale parlementsverkiezingen van 2007 minstens op hetzelfde niveau als 2003 zou blijven of nog zou toenemen. De sterk gemediatiseerde campagne, die zich toespitste op enkele personen, zou een positief effect moeten hebben op het aantal voorkeurstembiljetten. Als kiezers kandidaten goed kennen, wordt de sociale afstand tussen kiezer en kandidaat kleiner, waardoor kiezers vaker een voorkeurstem gaan uitbrengen. Dit kennen van kandidaten kan een persoonlijk kennen zijn, zoals bij gemeenteraadsverkiezingen⁹ waar het percentage voorkeurstemmen erg hoog ligt, of een kennen via de media zijn, zoals bij de Senaatsverkiezingen en in de grote kieskringen voor de Kamer.

Daarbij komt nog dat sinds de vorige verkiezingen het uitbrengen van een voorkeurstem aan belang gewonnen heeft door de halvering van de devolutieve kracht van de lijststem. De vorige verkiezingen hebben aangetoond dat de lijstvolgorde minder belangrijk geworden is en dat een slecht geplaatste kandidaat die veel voorkeurstemmen haalt, toch nog verkozen kan geraken.¹⁰ Kiezers, kandidaten en partijen lijken zich hier na ervaringen bij opeenvolgende recente verkiezingen ook meer bewust van te zijn. Tekenend is bijvoorbeeld het gemak waarmee Herman De Croo (Open VLD) de plaats van lijstduwer aanvaardde in de kieskring Oost-Vlaanderen. Hij wist op voorhand dat de kans groot was dat hij dankzij zijn voorkeurstemmen toch verkozen zou raken. Een analyse bij de gemeenteraadsverkiezingen

8. Zie o.m. S. Fiers, "Leterme trekt kiezers aan die niet voor CD&V/N-VA stemmen", in: *De Tijd*, 12/06/2007 en C. Devos, "Vande Lanotte for president?", in: *Samenleving en politiek*, 2007, vol. 14, nr. 3, pp. 1–3, zie ook de bijdrage van Peter Van Aelst in dit nummer.

9. B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp. Een analyse bij de gemeenteraads-verkiezingen van 1994 in Vlaanderen*, Leuven, Afdeling Politologie K.U. Leuven, 2000, 64 p.

10. B. Wauters, "Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003", in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2–3, 2003, pp. 401–428.

van 2006 toont evenwel aan dat een verhoogde impact van de voorkeurstem er niet voor gezorgd heeft dat het aantal kiezers dat een voorkeurstem uitbrengt sterk is toegenomen.¹¹

II. Het gebruik van de voorkeurstem

A. Algemeen

De verwachting dat er meer kiezers per voorkeurstem zouden stemmen, heeft zich echter niet in de praktijk doorgezet. Voor de Kamer bracht op 10 mei 2007 slechts 61,3% van de kiezers een voorkeurstem uit, voor de Senaat lag dit percentage zelfs nog lager met 58,9%. De achterstand in voorkeurstemmen die de Kamer sinds de invoering van de grote kieskringen voor de Senaat in 1995 had opgelopen, is zo helemaal goedge maakt. De Kamer scoort zelfs merkkelijk beter dan de Senaat bij deze verkiezingen.

TABEL 1. Het gebruik van de voorkeurstem voor Kamer en Senaat in 2007.

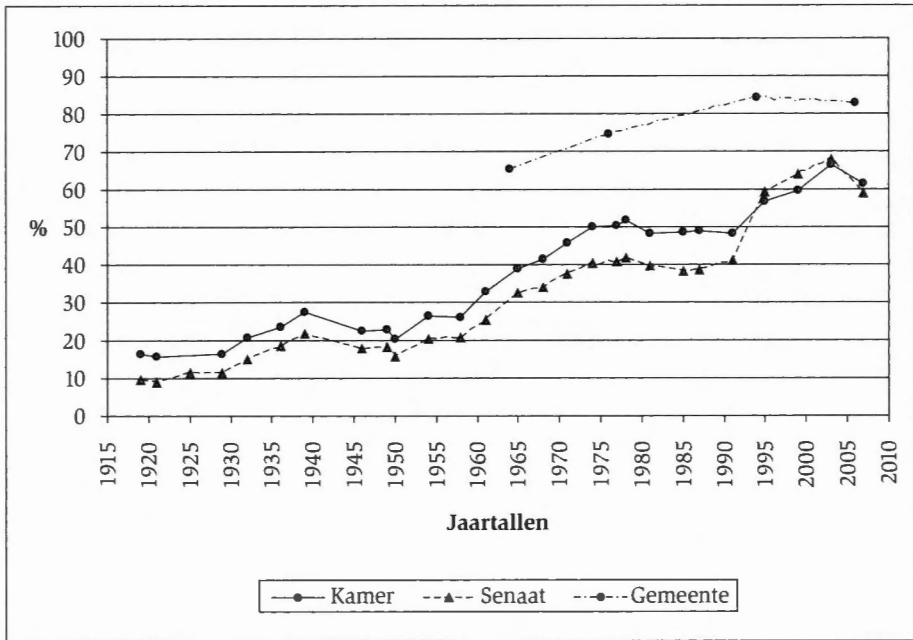
	Geldige stemmen	Voorkeurstem-bijzettingen	%	+/- '03
Kamer	6.671.360	4.090.400	61,3	-5,2
Senaat	6.628.127	3.904.276	58,9	-9,1

Ten opzichte van 2003 is dit een duidelijke achteruitgang: voor de Kamer met 5,2% en voor de Senaat met maar liefst 9,1%. Voor de Kamer brachten in totaal 4.090.400 kiezers een voorkeurstem uit. Voor de Senaat waren dit 3.904.276 kiezers. Er is sprake van een duidelijke trendbreuk. Voor het eerst sinds lang neemt het percentage voorkeurstemmen niet toe, maar neemt het zelfs een forse duik naar beneden. In de jaren '90 en in de eerste jaren van het nieuwe millennium heeft er verkiezing na verkiezing steeds een sterke stijging van het percentage voorkeurstemmen plaatsgevonden. Daar waar voor de Kamer in 1991 nog niet de helft van de kiezers een voorkeurstem uitbracht, was dit in 2003 meer dan 66%. Nu is het percentage voorkeurstemmen evenwel gedaald. Voor de Senaat is die daling het meest uitgesproken: dit percentage zakt terug naar het niveau van 1995. Het percentage kiezers dat bij gemeenteraadsverkiezingen een voorkeurstem

11. J. Ackaert, K. De Ceuninck, H. Reynaert, K. Steyvers en T. Valcke, "Doen (wijzige) instituties ertoe? De invloed van het gemeente(kies)decreet op de gemeenteraadsverkiezingen van 2006", in: *Res Publica*, 2007, Vol. XLIX, nr. 1, pp. 20-23.

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

uitbrengt, ligt een stuk hoger dan bij Kamer en Senaat, al lijkt ook dat percentage niet meer toe te nemen.

FIGUUR Evolutie van het stemmenpercentage sinds 1919.¹²

B. Soorten voorkeurstembiljetten

Er zijn verschillende soorten voorkeurstembiljetten: die waarop enkel voor effectieve kandidaten gestemd is, die waarop enkel voor kandidaat-opvolgers is gestemd en degene waarop zowel voor effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers is gestemd. De grootste categorie van voorkeurstembiljetten is deze waarvoor enkel op effectieve kandidaten wordt gestemd. Er valt hier een groot verschil te noteren tussen Kamer en Senaat. Meer dan 77% van de kiezers die een voorkeurstem uitbrachten voor de Senaat doen dit door enkel effectieve leden aan te duiden. Voor de Kamer ligt dit met 67,1% meer dan 10% lager. De sterke personificatie van

12. Bronnen: E. Das, "De personale keuze bij de parlamentsverkiezingen van 24 november 1991", in: *Res Publica*, 1992, Vol. XXXIV, nr. 2, pp. 158-159, aangevuld met recente gegevens; W. Dewachter, "Het effect van de samenvoeging van gemeenten op de gemeenteraadsverkiezingen", in: *Res Publica*, 1982, Vol. XXIII, nr. 3-4, p. 455; B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, pp. 14-15 en J. Ackaert, K. De Ceuninck, H. Reynaert, K. Steyvers en T. Valcke, *a.w.*, pp. 22-23.

de Vlaamse lijsttrekkers voor de Senaat (zie verder) kan hiervoor een verklaring vormen.

Het percentage voorkeurstembiljetten met enkel stemmen voor effectieve kandidaten voor de Senaat is het grootst bij de Open VLD met 83,2% (lijst getrokken door uittredend premier Guy Verhofstadt). De Franstalige partijen, met uitzondering van Ecolo (81,0%), scoren hier veel lager. Kiezers voor de PS (71,5%) en de MR (70,9%) duiden procentueel gezien het minst enkel effectieve kandidaten aan als ze een voorkeurstem uitbrengen voor de Senaat.

TABEL III. Absoluut aantal en percentage voorkeurstem-biljetten bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat van 2007 ingedeeld in categorieën

	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten	Voorkeurstem-biljetten met voorkeurstemmen voor zowel effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor kandidaat-opvolgers
Kamer	2.743.107	988.056	359.237
%	67,1	24,2	8,8
+/- 2003	-2,1	+1,4	+0,8
Senaat	3.033.545	700.836	169.895
%	77,7	18,0	4,4
+/- 2003	+5,4	-4,0	-1,4

Voor de Kamer doen er zich tussen de categorieën voorkeurstemmen relatief kleine wijzigingen voor ten opzichte van 2003. Kiezers geven voor de Kamer iets meer stemmen aan opvolgers dan in het verleden: zowel stembiljetten waarop enkel opvolgers aangeduid worden als stembiljetten met voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten en opvolgers kennen een procentuele toename. Voor de Senaat is dit niet het geval: er is zelfs sprake van een afname. Kiezers van Groen! (74,4%) en Vlaams Belang (74,1%) brengen voor de Kamer het meest enkel voor effectieve kandidaten en opvolgers uit. Kiezers voor Ecolo doen dit het minst met 55,7%. De aanwezigheid van heel wat kopstukken van die partij op de opvolgerslijst is hier niet vreemd aan: onder meer federaal secretaris Jean-Michel Javaux en Brussels minister Evelyne Huytebroeck waren lijstduwer bij de opvolgers. Open VLD die anders dan andere Vlaamse partijen hun regionale ministers op opvolgerplaatsen liet kandideren heeft voor de Kamer van alle Vlaamse partijen het laagste percentage voorkeurstemmers die enkel effectieve kandidaten aanduiden (63,2%).

Voorgaande tabel hield enkel rekening met de voorkeurstembiljetten. In de volgende tabel wordt rekening gehouden met alle stembiljetten. In die zin kunnen er uit-

spraken gedaan worden over alle kiezers. Deze onderverdeling is niet onbelangrijk omdat voor het aanwijzen van de verkozenen per partij een aantal stemmen worden overgedragen in volgorde van de lijst. Deze voorraad stemmen bestaat voor het aanwijzen van de effectief verkozenen uit de helft van de lijststemmen voor de partij en de voorkeurstembiljetten waarop enkel voor opvolgers is gestemd. Voor de aanwijzing van de opvolgers, worden de lijststemmen aangevuld met de voorkeurstembiljetten waarvoor enkel voor effectieven is gestemd en deze som wordt dan gedeeld door twee.

TABEL IV. Absoluut aantal en percentage stembiljetten bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat van 2007 ingedeeld in categorieën.

	Lijststem-biljetten	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten	Voorkeurstem-biljetten met voorkeurstemmen voor zowel effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor kandidaat-opvolgers
Kamer	2.580.960	2.743.107	988.056	359.237
%	38,7	41,1	14,8	5,4
+/- 2003	+5,2	-5,0	-0,4	+0,1
Senaat	2.723.851	3.033.545	700.836	169.895
%	41,1	45,8	10,6	2,6
+/- 2003	+9,1	-3,4	-4,3	-1,3

Op basis van de gegevens uit de tabel kan geconcludeerd worden dat vooral voor de opvolgers de voorraad over te dragen stemmen ook na halvering nog erg groot blijft. Voor de Senaat gaat het gemiddeld om 86,9%¹³ van de stembiljetten, voor de Kamer om 79,8%. De halvering kan hier dus maar een eerder gering effect hebben, al moeten we er wel bij zeggen dat omdat kandidaat-opvolgers minder stemmen halen dan effectieve kandidaten de voorraad stemmen meer gebruikt wordt en dus sneller op dreigt te raken. Voor een onbekende kandidaat lijkt het bemachtigen van een plaats bovenaan de opvolgerlijst bij de lijstvorming een zekerdere optie te zijn dan een goede plaats buiten de eerste drie bij de effectieve kandidaten.

13. Er wordt hier gewoon de som gemaakt van de lijststembiljetten (41,1%) en de voorkeurstembiljetten waarvoor enkel voor effectieve kandidaten is gestemd (45,8%). Dit is de voorraad over te dragen stemmen bij de opvolgers, die evenwel nog moet gehalveerd worden.

c. Het gebruik van de voorkeurstem door Vlamingen en Franstaligen

Er is aan beide zijden van de taalgrens een achteruitgang in het percentage voorkeurstemmen.

De terugval aan *Vlaamse* kant in vergelijking met 2003 doet zich zowel voor bij de Kamer (-7,4%) als bij de Senaat (-6,4%). Voor de Kamer valt Vlaanderen terug op het niveau van 1999, voor de Senaat is dit percentage zelfs nog lager dan in 1999.¹⁴ Men zou kunnen argumenteren dat stemmen voor de Lijst Dedecker (LDD) eigenlijk ook een vorm van voorkeurstemmen zijn. Het zijn stemmen voor de persoon Jean-Marie Dedecker. Omdat die niet op de kandidatenlijst staat, brengt men een lijststem uit. Maar zelfs al beschouwen we alle lijststemmen voor de LDD als voorkeurstemmen, dan nog zou er in Vlaanderen voor de Senaat een achteruitgang zijn van 2,2%.

TABEL V. Het gebruik van de voorkeurstem door de Nederlandstalige en Franstalige kiezer.

	Kamer		Senaat	
	2007	+/- '03	2007	+/- '03
Nederlandstaligen/ Vlaanderen ¹⁵	59,1	-7,4	61,3	-6,4
Franstaligen/Wallonie	64,8	-1,7	55,1	-13,4

Aan *Franstalige* zijde is vooral de terugval van 13,4% voor de Senaat indrukwekkend. Het ontbreken van grote Franstalige boegbeelden op de kandidatenlijsten voor de Senaat is hiervoor een verklaring. De grote algemene terugval in het percentage voorkeurstemmen voor de Senaat kan voor een groot stuk op het conto van de Franstalige kiezers geschreven worden. Voor de Kamer blijft de achteruitgang aan Franstalige kant al bij al beperkt (-1,7%). Er wordt daar door bijna 65% van de kiezers een voorkeurstem uitgebracht.

14. J. Smits en B. Wauters, "Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999", in: *Res Publica*, Vol. XLII, Nr. 2-3, 2000, pp. 265-304.

15. Voor de Senaat werden de Nederlandstalige of Vlaamse kiezers gelijkgesteld met de kiezers uit het Nederlands kiescollege, de Franstalige of Waalse met de kiezers uit het Frans kiescollege. Voor de Kamer zijn de Vlaamse kiezers de kiezers uit de Vlaamse provinciale kieskringen + de kiezers uit Leuven + de kiezers voor Vlaamse partijen (zonder PTB/PVDA +, met BUB en CAP) uit Brussel-Halle-Vilvoorde. De Franstalige kiezers zijn de kiezers uit de Waalse provinciale kieskringen + de kiezers uit Waals Brabant + de kiezers voor Franstalige partijen (zonder BUB en CAP, met PTB/PVDA +) uit Brussel-Halle-Vilvoorde.

D. *Het gebruik van de voorkeurstem voor de Kamer per kieskring*

Het valt op dat het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen voor de Kamer in bijna alle kieskringen is afgenomen. Enkel in Luik is er een kleine toename van 0,3%, maar gemiddeld daalt het voorkeurstemmengebruik over de verschillende provincies met meer dan vijf procent. De stijging in Luik heeft er waarschijnlijk mee te maken dat de Franstalige partijen een aantal van hun kopstukken daar hebben ingezet: Reynders (MR), Daerden (PS) en Wathelet (CdH) stonden er immers tegenover elkaar als lijsttrekkers.

TABEL VI. **Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor de Kamer in % in 2007, in vergelijking met 2003.**

	2007	+/- 2003
West-Vlaanderen	56,3	-7,1
Oost-Vlaanderen	56,5	-7,8
Antwerpen	61,7	-5,6
Limburg	64,8	-10,7
Leuven	56,6	-6,8
Brussel-Halle-Vilvoorde	64,3	-6,5
Waals-Brabant	59,2	-2,2
Henegouwen	60,1	-0,2
Namen	61,7	-2,5
Luik	69,8	+0,3
Luxemburg	69,4	-2,7
Het Rijk	61,3	-5,2

De grootste daling ten opzichte van 2003 is te vinden in Limburg (-10,7%), maar wanneer we vergelijken met 1999 blijkt de daling veel kleiner (-3,4%). De grote daling in Limburg lijkt vooral verklaard te kunnen worden door het uitzonderlijk hoge gebruik van de voorstem in 2003. Die hoge score was te wijten aan de persoon van Steve Stevaert, die toen zoveel voorkeurstemmen haalde dat er zelfs werd gesproken van een Stevaert-effect.¹⁶ Ondanks de daling in voorkeurstemmengebruik, blijft Limburg nog steeds de Vlaamse provincie waar het vaakst voorkeurstemmen uitgebracht worden. In 2007 deed bijna 65% van de Limburgse kiezers dit, maar de andere provincies komen wel dichterbij. West-Vlaanderen kent met 56% van de kiezers die per voorkeurstem stemt, het laagste percentage. In Franstalig België wordt voor de Kamer gemiddeld meer per voorkeurstem gestemd dan in

16. B. Wauters, "Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003", in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, p. 408.

Vlaanderen: zowel in Luik als Luxemburg stemt bijna 70% van de kiezers op deze manier.

E. Het gebruik van de voorkeurstem per partij

Terwijl we bij de vorige verkiezingen steeds voor elke partij een toename konden vaststellen van het gebruik van de voorkeurstem, zien we voor de verkiezingen van 2007 bijna voor alle partijen een terugval tegenover de verkiezingen van 2003. Wat de Kamerverkiezingen betreft, verliest Groen! het meest: 12,2% minder voorkeurstemmen dan in 2003. Het feit dat de partij uitpakte met nieuwe, onbekende lijsttrekkers heeft hier uiteraard mee te maken. De enige partij die in de Kamer voorkeurstemmen wint is de PS (+ 1,6%).

TABEL VII. Het gebruik van de voorkeurstem per politieke partij voor Kamer en Senaat in % in 2007.

	Kamer		Senaat	
	%	+/- '03	%	+/- '03
CD&V-N-VA	67,2	-7,0	71,7	+1,4
SP.A-Spirit	65,2	-6,5	64,4	-10,7
OpenVLD	64,9	-3,7	68,9	-2,1
Groen!	47,0	-12,2	48,7	-10,7
Vlaams Belang	45,0	-7,2	49,4	-4,1
LDD	44,9		23,5	
CDH	72,4	-2,8	61,1	-14,7
PS	73,0	+1,6	54,5	-15,5
MR	68,5	-0,7	59,2	-15,8
Ecolo	48,4	-1,7	52,8	-6,4
FN	34,3	-2,3	34,3	-0,8

Wat de Senaatsverkiezingen betreft is het verschil nog veel groter: maar liefst vijf van de tien partijen verliezen meer dan 10% voorkeurstemmen, namelijk MR, PS, CDH, Groen! en SP.A-Spirit. Deze laatste partij kende in 2003 met lijsttrekker Steve Stevaert nog een toename van het percentage voorkeurstemkiezers met 8%. Ze valt nu dus ongeveer terug op het niveau van 1999. De enige partij die voor de Senaat vooruit gaat is CD&V - N-VA, wat duidelijk te verklaren is door de aantrekkingskracht van Yves Leterme als lijsttrekker bij de Senaatsverkiezing (zie verder).

De christendemocratische partijen, die traditioneel het meeste voorkeurstemmen aantrekken, blijven wat de Senaat betreft aan beide zijden van de taalgrens de par-

tijen met het hoogste percentage voorkeurstemmen. Wat de Kamer betreft, komt de CDH in Franstalig België op de tweede plaats, na de PS. Dit resultaat van de PS is opvallend, zeker gezien ze met 73% voorkeurstemmen in de Kamer bijna 20% meer voorkeurstemmen halen dan in de Senaat (54,5%). Blijkbaar hebben de lijsttrekkers in de Kamer, met onder andere Elio Di Rupo (Henegouwen) en Michel Daerden (Luik) veel meer aantrekkingskracht uitgeoefend dan Anne-Marie Lizin, die de eerste plaats op de Senaatslijst bezette.

De partijen die traditioneel vrij laag scoren qua voorkeurstemmen, de groene partijen, het Vlaams Belang en het FN, trekken ook deze keer minder voorkeurstemmen aan dan lijststemmen. Het FN blijft met slechts ongeveer 35% van hun kiezers die een voorkeurstem uitbrengen, duidelijk achterop bengelen. Lijst Dedecker haalt voor de Senaatsverkiezing slechts 23,5% voorkeurstemmen, maar dat is te verklaren door het feit dat er vele nieuwe en onbekende kandidaten op de lijst van deze nieuwe partij stonden. In de Kamer, waar Dedecker zelf op de lijst stond, stijgt het voorkeurstemmengebruik tot 44%. Wanneer we enkel kieskring West-Vlaanderen onder de loep nemen, de kieskring waar de Dedecker de lijst trok, loopt dit percentage op tot 62%.

F. De mate van personificatie

Door het percentage naamstemmen van de lijsttrekker van de Senaat te berekenen ten opzichte van het totaal aantal voorkeurstembiljetten voor zijn of haar partij, wordt een indicatie verkregen van de mate waarin een partij gepersonifieerd wordt door haar lijsttrekker. Deze personificatie voor de Senaat is het grootst bij CD&V - N-VA en bij Open VLD: Yves Leterme krijgt van 86,3% van de CD&V - N-VA-voorkeurstemmers een naamstem, terwijl Guy Verhofstadt nog iets beter scoort met 87,2% van de kiezers die een voorkeurstem uitbrachten voor Open VLD achter zijn naam. Die andere kandidaat-premier Johan Vande Lanotte scoort merkkelijk lager met slechts 71,6% van de SP.A-Spirit-voorkeurstemmers die het bolletje bij zijn naam kleurden. De hoge score van Yves Leterme baart opzien omdat hij kandidaat was voor een kartellijst. Kiezers van een kartellijst kunnen hun voorkeur voor een bepaalde partij binnen een kartel kenbaar maken door voorkeurstemmen te geven aan kandidaten van die ene partij. Dat Yves Leterme er binnen een kartellijst toch in slaagt om meer dan 85% van de voorkeurstemmers achter zich te scharen, is indrukwekkend. Zowel de personificatiegraad van Guy Verhofstadt als die van Yves Leterme is merkkelijk hoger dan de hoogste scores in 2003 (Stevaert met 79,4% en Verhofstadt met 80,1%) en in 1999 (Dehaene met 82,6% en Vogels met 83,3%). Het reeds aangehaalde fenomeen van de kanseliersverkiezingen zit hier ongetwijfeld voor iets tussen. Lijsttrekkers van partijen zonder expliciete kandidaat-premier

(Vera Dua, Frank Vanhecke en zelfs de relatief onbekende Lieve Van Ermen) scoren lager qua personificatie, maar toch nog meer dan behoorlijk.

TABEL VIII. De mate van personificatie bij het per voorkeur stemmen in hoofde van de Senaatslijsttrekkers bij de verkiezingen van 2007, 2003 en 1999.

Partij	Lijsttrekker in 2007	Naamstemmen lijsttrekker	Voorkeurstembiljetten	Graad van Personificatie
CD&V-N-VA	Yves Leterme	796.521	923.121	86,3
SP.A-Spirit	Johan Vande Lanotte	306.949	428.449	71,6
Open VLD	Guy Verhofstadt	493.355	566.074	87,2
Vlaams Blok	Frank Vanhecke	219.218	388.895	56,4
Groen!	Vera Dua	73.226	117.513	62,3
LDD	Lieve Van Ermen	25.462	52.707	48,3
CDH	Francis Delpérée	109.399	238.794	45,8
MR	Armand De Decker	145.198	483.248	30,0
PS	Anne-Marie Lizin	148.927	370.177	40,2
Ecolo	Isabelle Durant	108.105	203.675	53,1

Partij	Lijsttrekker in 1999	Graad van Personificatie in 1999	Lijsttrekker in 2003	Graad van Personificatie in 2003
CVP	J.-L. Dehaene	82,6	S. De Clerck	58,7
SP/SP.A-Spirit	L. Tobback	71,7	S. Stevaert	79,4
VLD	G. Verhofstadt	52,4	G. Verhofstadt	80,1
VU-ID/N-VA	P. Vankrunkelsven	43,9	G. Bourgeois	74,3
Agalev	M. Vogels	83,3	M. Vogels	53,8
VB	W. Verreycken	38,6	F. Vanhecke	49,8
PSC/CDH	P. Maystadt	80,3	J. Milquet	67,6
PS	J. Happart	48,0	E. Di Rupo	75,2
PRL-FDF	L. Michel	60,6	L. Michel	74,8
Ecolo	M. Nagy	29,7	I. Durant	62,0

Aan Franstalige kant is de personificatie zeer beperkt. Het feit dat absolute partij-boegbeelden niet uitgespeeld werden voor de Senaat, is hiervoor de voornaamste verklaring. De kandidaat-premiers Didier Reynders (MR) en Elio Di Rupo (PS) waren kandidaat voor de Kamer, omdat het enkel deze assemblee is die meetelt voor het verwerven van een parlementaire meerderheid. De graad van personificatie ligt het laagst voor MR-lijsttrekker Armand De Decker met 30%. In absolute termen behaalt hij trouwens minder voorkeurstemmen dan Europees commissaris Louis Michel (232.328 voorkeurstemmen) die de lijst duwde. Hetzelfde geldt voor Francis Delpérée (CDH), die minder voorkeurstemmen haalt dan de nummer twee op de lijst, Anne Delvaux.

Het verschil tussen Vlaamse en Franstalige partijen inzake personificatiegraad voor de Senaat is zeer uitgesproken. Voor Vlaanderen bedraagt deze voor de zes partijen met verkozenen 77,3%, een toename met meer dan 7% ten opzichte van 2003. Voor de Franstalige partijen bedraagt deze algemene personificatiegraad slechts 39,5%.

De algemene graad van personificatie voor de Senaatsverkiezingen ligt met 64,3% een gans stuk lager dan in 2003, toen dit nog 70,7% was. Deze daling wordt zoals gezegd veroorzaakt door de Franstalige partijen.

G. Op zoek naar verklaringen

Voor de eerste daling sinds lang in het voorkeurstemmengebruik zijn er enkele mogelijke verklaringen. Op de eerste plaats scoren enkele partijen, de groene partijen en Lijst Dedecker in het bijzonder, erg goed in de verkiezingen: ze halen samen maar liefst 13,1% van de stemmen en doen daarmee 7,5% beter dan bij de Kamerverkiezingen in 2003. Nu zijn dit net de partijen wiens kiezers weinig voorkeurstemmen uitbrengen. Bij Groen! en Ecolo is dat traditioneel zo: dit heeft onder meer te maken met de beperkte persoonlijke campagne van kandidaten van de groene partijen. Lijst Dedecker blijkt als nieuwe lijst (met veel onbekende, nieuwe kandidaten) eveneens weinig voorkeurstemmen aan te trekken. Door het electorale succes van deze partijen wegen de lijststemmen van deze partijen zwaarder door in het geheel. De voorkeurstemmen die andere partijen trekken, wegen dus minder zwaar door, waardoor het globale aantal voorkeurstemmen minder groot is. Wanneer kiezers van partij veranderen, veronderstellen we dat ze ook het voorkeurstemgedrag van hun nieuwe partij overnemen. Dit aanpassingsgedrag lijken we onder meer terug te vinden bij kiezers die in 2003 een voorkeurstem uitbrachten voor SP.A-Spirit en nu een lijststem uitbrengen voor Groen! en bij kiezers die vorige keer per voorkeurstem voor de VLD stemden en nu een lijststem uitbrengen voor Lijst Dedecker. Het al dan niet uitbrengen van een voorkeurstem lijkt dus niet een vaststaand gegeven te zijn, maar varieert naargelang de partij waarvoor men stemt.

In de tweede plaats is het zo dat de partijen die traditioneel wel veel voorkeurstemmen halen – de christendemocraten, liberalen en socialisten – hun campagne concentreerden rond hun kandidaat-premiers. Letermé (CD&V – N-VA), Verhofstadt (Open VLD) en Vande Lanotte (SP.A-Spirit) waren kandidaat op de Senaatslijst en verpersoonlijkten als het ware hun partij. Deze partijverpersoonlijking van de Senaatslijsttrekkers heeft gevolgen voor de Kamerverkiezingen. In de eerste plaats

staan in Vlaanderen de grote campagnefiguren dus niet op de Kamerlijsten. Daarnaast betekent elke stem voor je favoriete partij ook onrechtstreeks een stem voor jouw favoriete kandidaat-premier. Deze twee redenen geven aan waarom het in Vlaanderen voor de Kamerverkiezing voor vele kiezers aantrekkelijk is om een lijststem uit te brengen. In Franstalig België waar Reynders (MR), Di Rupo (PS) en Milquet (CDH) kandidaat waren voor de Kamer doet zich het omgekeerde effect voor: personen die deze kandidaten wensen te steunen, brengen een lijststem uit voor de Senaat.

De derde verklaring vloeit voort uit de vorige: door het feit dat er geen dubbele kandidaatstellingen meer mogelijk waren op lijsten van Kamer en Senaat, werden in Vlaanderen de belangrijke plaatsen op de Kamerlijsten ingevuld door relatief minder bekende politici. In Wallonië was dit het geval voor de Senaat. De grote voorkeurstemmentrekkers kunnen maar één keer uitgespeeld worden. De kiezers die anders tweemaal per voorkeurstem zouden stemmen, kunnen nu maximum één keer op dezelfde kandidaat stemmen (met uitzondering van kandidaten die tegelijk effectief kandidaat en kandidaat-opvolger zijn), wat het totaal voorkeurstemgebruik doet dalen.

Een vierde mogelijke verklaring grijpt terug naar de federale parlementsverkiezingen van 2003. In bovenstaande tabellen werd immers steeds de vergelijking met deze verkiezingen gemaakt. De verschillen tussen 2003 en 2007 kunnen niet enkel verklaard worden door naar de huidige situatie te kijken, maar ook door terug te grijpen naar 2003. Bij die verkiezingen viel er, onder meer onder invloed van de nieuwe provinciale kieskringen, een forse toename te noteren van het percentage voorkeurstemmen. Het is mogelijk dat dit hoge percentage toen een uitzonderlijk en eenmalig fenomeen was. We zien dat het percentage voorkeurstemmen in 2007 in veel gevallen terug uitkomt op het niveau van 1999. De hypothese luidt dan dat niet 2007 een uitzonderlijk jaar was qua voorkeurstemmengebruik, maar wel 2003. Of dit daadwerkelijk zo is, zullen analyses van het voorkeurstemgebruik bij toekomstige verkiezingen moeten duidelijk maken.

iii. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet

A. Algemeen

Sinds de parlementsverkiezingen van 1995 heeft de kiezer de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen uit te brengen zolang het maar gaat over kandidaten van dezelfde partij. Er moet sindsdien een terminologisch onderscheid gemaakt worden tussen een voorkeurstembiljet, zijnde een stembiljet waarop één of meerdere voorkeurstemmen zijn uitgebracht, en een voorkeurstem of naamstem. De kiezer maakte in het verleden echter maar in zeer beperkte mate gebruik van de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen uit te brengen.

TABEL IX. Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor Kamer en Senaat.

	Voorkeurstembiljetten	Naamstemmen	Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet	+/- 2003
Kamer	4.090.400	10.009.301	2,45	+0,22
Senaat	3.904.276	10.033.577	2,57	+0,20

Net als in 2003 is er ook nu een toename van het aantal naamstemmen dat kiezers geven. Sinds 1995, toen de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen voor het eerst van toepassing was, viel enkel bij de verkiezingen van 1999 een zeer lichte afname te noteren.¹⁷ Ongeacht het feit dat het aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet verkiezing na verkiezing toeneemt, werden er in 2007 globaal wel minder voorkeurstemmen uitgebracht. Voor de Senaatsverkiezingen is het zelfs zo dat er ongeveer 500.000 voorkeurstemmen minder werden uitgebracht dan in 2003. Maar de kiezers die er voor kozen om per voorkeurstembiljet te stemmen, kruisten wel gemiddeld 0,2 kandidaten meer aan. Voor de Senaatverkiezingen bleken de kiezers gemiddeld voor 2,57 kandidaten te stemmen. Voor de Kamerverkiezingen ligt dat cijfers iets lager, met 2,45 naamstemmen per voorkeurstembiljet.

17. J. Smits en B. Wauters, "Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999", in: *Res Publica*, Vol. XLII, Nr. 2-3, 2000, pp. 284-285.

B. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet bij Vlamingen en Franstaligen

Er wordt door de Vlaamse kiezer intenser gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem te brengen dan door de Franstalige kiezer. Ook in 1999 en 2003 bracht de Vlaamse kiezer meer voorkeurstemmen per biljet uit. Bij deze verkiezingen is het verschil ook opnieuw redelijk groot: de Vlaamse kiezer duidt gemiddeld 0,5 kandidaten meer aan dan de Franstalige. Zowel de Vlaamse als de Franstalige kiezers duiden voor de verkiezingen voor de Senaat meer kandidaten aan dan voor de Kamerverkiezingen, al liggen de gemiddelden in Vlaanderen verder uit elkaar.

TABEL X. Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor Kamer en Senaat door de Nederlandstalige en Franstalige kiezer.

	Kamer		Senaat	
	2007	+/- '03	2007	+/- '03
Nederlandstaligen/ Vlaanderen	2,63	+0,25	2,75	+0,11
Franstaligen/ Wallonië	2,18	+0,21	2,24	+0,30

In vergelijking met de vorige verkiezingen, maken de kiezers van elke taalgroep meer gebruik van de meervoudige voorkeurstem, en dit zowel voor Kamer als voor Senaat. Wat de Kamerverkiezingen betreft is er voor Vlaamse en Franstalige kiezers een gelijkaardige toename waar te nemen van respectievelijk 0,25 en 0,21 naamstemmen per voorkeurstembiljet. Wat de Senaatsverkiezing betreft, liggen deze toenames voor Vlamingen en Franstaligen verder uit elkaar. De Vlaamse kiezers stemmen slechts op 0,11 kandidaten meer, terwijl bij de Franstalige Senaatskiezers de toename drie keer zo hoog is. Deze toename is opmerkelijk aangezien we eerder zagen dat bij gebrek aan grote boegbeelden op de kandidatenlijsten het percentage Franstalige kiezers dat per voorkeur stemt voor de Senaat fors gedaald was. Zij die toch nog per voorkeur stemmen, doen dit door gemiddeld genomen meer kandidaten aan te kruisen.

C. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor de Kamer per kieskring

Er kan ook per kieskring worden nagegaan hoeveel naamstemmen er per voorkeurstembiljet worden gegeven. Toch dient hier evenwel enige voorzichtigheid geboden

bij het vergelijken van resultaten. Immers, als er meer kandidaten op een lijst staan, kunnen kiezers sowieso ook potentieel meer voorkeurstemmen per stembiljet uitbrengen.¹⁸ Onderzoek bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 toont echter aan dat deze potentie zich niet altijd in de praktijk doorzet. Er is integendeel zelfs een omgekeerd effect: het aantal te begeven zetels per gemeente vertoont een duidelijk significante negatieve samenhang met het aantal uitgebrachte naamstemmen per voorkeurstembiljet.¹⁹ De verklaring hiervoor ligt in het feit dat het aantal zetels per gemeente wordt berekend aan de hand van het aantal inwoners per gemeente, wat ervoor zorgt dat er in verstedelijkt gebied meer kandidaten op de lijst staan. Het is nu precies in verstedelijkt gebied dat er merkkelijk minder voorkeurstemmen per biljet worden uitgebracht dan in plattelandsgemeenten,²⁰ vandaar de negatieve samenhang bij gemeenteraadsverkiezingen tussen naamstemmen per biljet en aantal kandidaten.

Er valt in elke Kamerkieskring een toename waar te nemen in het gebruik van de meervoudige voorkeurstem. De grootste toename in Vlaanderen wordt vastgesteld in Limburg (+0,32), de kleinste in Leuven (+0,11). Merk op dat Limburg de kieskring was met de grootste achteruitgang in het percentage uitgebrachte voorkeurstembiljetten (zie Tabel VI). In Wallonie zien we de grootste toename in de provincie Namen (+0,35) en de kleinste in Waals Brabant (+0,07).

De kieskring waar het grootste aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet wordt uitgebracht is opnieuw Limburg met gemiddeld 3,16 naamstemmen per voorkeurstembiljet. Nochtans is dit helemaal niet de kieskring met de meeste kandidaten op de lijst. De kieskring met de minste kandidaten, Luxemburg, scoort met 2,59 ook boven het landelijk gemiddelde. Anderzijds scoren de kieskringen met de meeste kandidaten op de lijst niet bijster hoog: in Antwerpen en Brussel-Halle-Vilvoorde worden met respectievelijk 2,21 en 2,38 naamstemmen per voorkeurstembiljet scores genoteerd beneden het landelijk gemiddelde. De kieskring waar het allerkleinste aantal naamstemmen werd gegeven is Waals Brabant: met 1,85 is het de enige kieskring waar gemiddeld minder dan twee kandidaten per voorkeurstembiljet werden aangeduid.

18. P. Thijssen en D. Van Assche, "In het oog, in het hart? De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur", in: *Res Publica*, Vol. XLIV, Nr. 4, 2002, p. 542.

19. De Pearson's correlatiecoëfficiënt bedraagt -0.3315 ($p < 0.0001$).

20. B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 41-43.

TABEL XI. Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring (in absolute en relatieve termen) voor Kamer in 2007.

	aantal kandidaten 2007 ²¹	aantal naamstemmen 2007	+/- 2003
West-Vlaanderen	25	3,00	+0,24
Oost-Vlaanderen	31	2,67	+0,26
Antwerpen	37	2,21	+0,26
Limburg	19	3,16	+0,32
Leuven	13	2,12	+0,11
Brussel-Halle-Vilvoorde	34	2,38	+0,21
Waals Brabant	11	1,85	+0,07
Henegouwen	30	2,12	+0,21
Namen	12	2,40	+0,35
Luik	24	2,12	+0,16
Luxemburg	10	2,59	+0,31
Het Rijk		2,45	+0,22

*D. Het gemiddeld aantal naamstemmen
per voorkeurstembiljet per partij*

Wat de verschillende partijen betreft, blijken de kiezers van het Vlaams Belang en Lijst Dedecker het meest gebruik te maken van de meervoudige voorkeurstem. Voor de Kamer neemt Vlaams Belang de eerste plaats in en voor de Senaatsverkiezing de tweede, na Lijst Dedecker. Het zijn net deze twee partijen die aan Vlaamse kant het laagst scoren wat percentage voorkeurstembiljetten betreft (zie Tabel VII). Zowel voor de Kamer als de Senaat blijken de Vlaamse partijen meer naamstemmen per biljet te krijgen dan de Franstalige.

Opmerkelijk is de relatief lage score van het kartel SP.A-Spirit: zowel in Kamer als Senaat halen ze de laagste score van de Vlaamse partijen. De verwachting was dat binnen een kartel veel naamstemmen per voorkeurstembiljet zouden opduiken omdat kiezers door alle kandidaten van een bepaalde partij aan te duiden zo hun voorkeur kunnen uitdrukken voor die partij binnen het kartel. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 werd deze hypothese bevestigd.²² Concreet was de verwachting voor de parlementsverkiezingen dat SP.A-kiezers zoveel mogelijk SP.A-kandidaten zouden aanduiden en Spirit-kiezers zoveel mogelijk Spirit-

21. Dit is met inbegrip van kandidaat-opvolgers.

22. B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 28-29.

kandidaten, waardoor het gemiddeld aantal naamstemmen per stembiljet voor het kartel SP.A-Spirit hoog zou liggen. Maar ook bij het kartel CD&V – N-VA blijkt deze beweging zich helemaal niet voor te doen. In vergelijking met 2003, toen CD&V nog niet in kartel opkwam, worden er in 2007 zelfs minder naamstemmen per biljet uitgedeeld. Op federaal vlak lijkt een kartel dus toch niet garant te staan voor meer voorkeurstemmen per biljet.

TABEL XII. Het gemiddeld aantal naamstemmen per politieke partij voor Kamer en Senaat in 2007.

	Kamer		Senaat	
	2007	+/- '03	2007	+/- '03
CD&V-N-VA	2,72	-0,10	2,61	-0,46
SP.A-Spirit	2,36	+0,30	2,44	+0,34
OpenVLD	2,57	+0,23	2,51	-0,16
LDD	2,41		4,42	
Groen!	2,79	+0,34	3,28	+0,44
Vlaams Belang	2,91	+0,56	3,44	+0,62
CDH	2,35	+0,24	2,34	+0,18
PS	2,03	+0,14	2,14	+0,33
MR	2,21	+0,26	2,27	+0,38
Ecolo	2,26	+0,16	2,26	+0,16
FN	2,24	+0,22	2,33	+0,17

Voor de Senaatsverkiezing worden er niet alleen minder naamstemmen per voorkeurstembiljet uitgebracht door kiezers van CD&V – N-VA, maar ook door de kiezers van Open VLD. Net op deze twee lijsten werd een heel sterke personificatie gemeten. Van alle kiezers die op deze lijsten per voorkeur stemden, bracht immers respectievelijk 86,3% ook op Leterme en 87,2% op Verhofstadt een voorkeurstem uit. Deze sterke personificatie heeft blijkbaar als effect dat meer kiezers per voorkeurstemmen, maar gemiddeld voor minder kandidaten.

Alle andere partijen kennen een toename van het gebruik van de meervoudige voorkeurstemmen. In Franstalig België is CDH zowel voor de Kamer als de Senaat koploper, terwijl de PS voor beide verkiezingen het minst aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet laat noteren.

E. Op zoek naar verklaringen

Een eerste mogelijke verklaring voor het groter aantal voorkeurstemmen per stembiljet kan gevonden worden in de verhoogde bekendheid van de mogelijkheid om

een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. Deze maatregel werd in 1995 ingevoerd, maar kreeg toen slechts relatief weinig aandacht in de pers. Sindsdien is de kiezer door de opeenvolging van verkiezingen geleidelijk aan meer vertrouwd geraakt met deze mogelijkheid. Een nieuwe maatregel heeft blijkbaar enkele verkiezingen nodig om bekend te raken bij een breed publiek.

Een andere verklaring kan gevonden worden in het feit dat partijen in de grote kieskringen (hetzij op provinciaal niveau voor de Kamer, hetzij op regionaal niveau voor de Senaat) hun boegbeelden uitspelen in combinatie met verschillende lokaal bekende kandidaten. Onderzoek naar de spreiding van voorkeurstemmen heeft uitgewezen dat bij de verkiezingen van 2003 en 2004 heel wat kandidaten een lokale inplanting hadden en dat steeds meer dan 60% van de verkozenen lokaal sterk ingeplant was.²³ Dit wijst erop dat lokaal gekende kandidaten ook in grote kieskringen niet over het hoofd worden gezien door de kiezer. Een kiezer brengt een voorkeurstem uit voor een nationaal bekende kandidaat, die meestal de lijsttrekker is, maar kijkt daarna ook naar de lokaal gekende kandidaten en geeft ook aan hen een voorkeurstem. Hierdoor neemt het aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet toe.

Een derde verklaring kan gevonden worden in de vaststelling dat waar het percentage voorkeurstemmen daalt, het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per biljet stijgt. Het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet hangt dus omgekeerd samen met het percentage voorkeurstemmen. We hebben deze samenhang zowel op het niveau van de verkiezing als op het niveau van de kieskring als op het niveau van de partij teruggevonden. Voor een verklaring voor deze samenhang tasten we een beetje in het duister. Mogelijks zetten kiezers die slechts één persoon aanduiden makkelijkst de stap terug naar een lijststem. Bij een daling van het percentage voorkeurstemmen, zouden zij het zijn die een lijststem uitbrengen, waardoor de voorkeurstemmers die overblijven, gemiddeld genomen voor meer personen stemmen.

23. J.B. Pilet, B. Wauters, S. Fiers en P. Delwit, "De impact van de kieskringgrootte op de geografische vertegenwoordiging in België. Een onderzoek bij de federale en regionale verkiezingen van 2003 en 2004", in: *Burger, bestuur & beleid*, vol. 4, nr. 4, 2007, pp. 243-257.

IV. Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde

Tot voor kort was de volgorde waarin de kandidaten op de lijst werden gepresenteerd van doorslaggevend belang. Van 1919 tot 1999 slaagde maar 30 van de 5019 Kamerleden (0,6%) erin om buiten de nuttige volgorde verkozen te raken.²⁴ Door de halvering van de voorraad lijststemmen en de vergroting van de kieskringen is dit evenwel veranderd.

Er bestaat wat onenigheid over wie meegeteld mag worden bij personen die buiten de nuttige lijstvolgorde verkozen zijn en wie niet. Kandidaten die niet op een verkiesbare plaats staan (bijvoorbeeld als lijstduwer) en toch verkozen geraken, horen uiteraard bij de verkozenen buiten de nuttige volgorde. Sommige onderzoekers tellen ook de kandidaten mee die op een verkiesbare plaats staan, maar erin slagen om voor hun beurt verkozen te raken. Het gaat dan bijvoorbeeld over een kandidaat op de derde plaats die als tweede verkozen raakt. Nog andere onderzoekers tellen er ook alle kandidaten bij die geen lijststemmen nodig hadden om het cijfer van verkiesbaarheid te bereiken. Ze zijn dus verkozen zonder gebruik te maken van de overdracht van de lijststemmen.

Wij opteren ervoor om enkel die kandidaten weer te geven die als de nuttige volgorde zou gerespecteerd zijn niet verkozen zouden geweest zijn. Dit ligt het meest in de lijn met vorige onderzoeken. Een plaats bovenaan de lijst is bovendien niet enkel interessant om te kunnen genieten van de overdracht van lijststemmen, het levert automatisch ook meer voorkeurstemmen op.²⁵ Wanneer een lijst vier zetels haalt, bestaat de nuttige volgorde dus uit de eerste vier plaatsen, waarbij het niet uitmaakt of de derde kandidaat zijn zetel als tweede, als derde of als vierde haalt. Een kandidaat die vijfde op de lijst staat en alsnog verkozen raakt, is wel verkozen buiten de nuttige volgorde.

24. W. Dewachter, "Enkele beschouwingen over de geldigheid van de Belgische kiesstelsels", in: *Academiae Analecta*, 1988, nr.1, pp. 104-107 en B. Wauters, "Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003", in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, pp. 401-428.

25. B. Geys en B. Heyndels, "Ballot Layout Effects in the 1995 Elections of the Brussels' Government", in: *Public Choice*, 2003, vol. 116, no. 1-2, pp. 147-164 en B. Maddens, B. Wauters, J. Noppe en S. Fiers, "Effects of Campaign Spending in an Open List PR System: The 2003 Legislative Elections in Flanders/Belgium", in: *West European Politics*, 2006, vol. 29, no. 1, pp. 161-168.

In totaal zijn er 17 Kamerleden en 9 senatoren buiten de nuttige volgorde verkozen. In 2003 waren dit resp. 17 Kamerleden en 5 senatoren.²⁶ Dit zijn er heel wat meer dan voor de kieswethervorming van 2002 toen bijna niemand buiten nuttige volgorde verkozen werd. Het grote aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde heeft vanzelfsprekend te maken met de halvering van het gewicht van de lijststemmen. Daardoor is de voorraad lijststemmen waaruit kandidaten in volgorde van hun plaats op de lijst kunnen putten, sneller opgebruikt.

Ten opzichte van 2003 is er voor de Kamer sprake van een status quo. Dat is het gevolg van twee tegengestelde tendensen. Men zou een stijging verwachten door het feit dat er nu veel meer ministers en partijtopfiguren zoals Kris Peeters, Marc Verwilghen, Patrick Janssens, Herman De Croo en Philip Dewinter als lijstduwer opkwamen, terwijl vroeger de partijkopstukken meestal bovenaan de lijst stonden. Ze doen dit enerzijds omdat ze de lijst enkel willen steunen en geen ambitie hebben om hun mandaat op te nemen. Anderzijds zijn kiezers en kandidaten nu al meer vertrouwd met het fenomeen van het doorbreken van de lijstvolgorde. Eerder dan zich te mengen in een moeilijke strijd voor de topplaatsen op de lijst, nemen deze (sub)topfiguren genoeg met een lijstduwerplaats in de wetenschap dat ze een goede kans maken om toch verkozen te geraken. Hierdoor neemt de kans dat een goedscorende kandidaat de lijstvolgorde gaat doorbreken toe.

Daartegenover staat dat het vooral in grote kieskringen is, waar partijen veel zetels halen, dat de nuttige volgorde doorbroken wordt. Dit komt duidelijk tot uiting bij verkiezingen voor de Duitstalige Gemeenschapsraad en voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, waar de nuttige volgorde herhaaldelijk doorbroken wordt.²⁷ De grootte van de partij (de 'party magnitude') is hierbij een cruciale variabele. In kieskringen waar een partij slechts één of twee verkozenen heeft, wordt de nuttige volgorde hoogst uitzonderlijk doorbroken; in kieskringen waar een partij veel zetels haalt, gebeurt dit vaker. Tegenover 2003 halen aan Vlaamse kant meer partijen een zetel in de Kamer. Groen! komt terug en LDD doet zijn intrede. Dit betekent dat er minder zetels per partij zijn, waardoor het aantal lijstbrekers afneemt.

26. Zonder Jean-Marie Dedecker (VLD, Senaat), Marc Wilmots (MR, Senaat) en Philippe Monfils (MR, Kamer) die in 2003 wel over een kandidaat voor hen 'sprongen' zonder dat die kandidaat daardoor niet verkozen raakte. Volgens de hier aangehaalde definitie zijn ze niet buiten de nuttige volgorde verkozen.

27. B. Wauters, K. Weekers en J.-B. Pilet, "Het gebruik van de voorkeurstem bij de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004", in: *Res Publica*, Vol. XLVI, Nr. 2-3, 2004, pp. 381-415.

TABEL XII. Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde bij de verkiezingen van 10 juni 2007.

Kieskring	Naam	Voornaam	Partij	Plaats op lijst
K Antwerpen	Peeters*	Kris	CD&V-N-VA	lijstduwer
K Antwerpen	Van Campenhout	Ludo	Open VLD	lijstduwer
K Antwerpen	Janssens*	Patrick	SPA-Spirit	lijstduwer
K Antwerpen	Dillen*	Marijke	Vlaams Belang	lijstduwer
K Limburg	Sauwens*	Johan	CD&V-N-VA	lijstduwer
K Limburg	Claes*	Hilde	SPA-Spirit	lijstduwer
K Oost-Vlaanderen	Uyttersprot	Ilse	CD&V-N-VA	lijstduwer
K Oost-Vlaanderen	De Padt	Guido	Open VLD	6 ^e
K Oost-Vlaanderen	De Croo	Herman	Open VLD	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	Brepoels*	Frieda	CD&V-N-VA	24 ^e
S Nederlands kiescollege	Schouppe	Etienne	CD&V-N-VA	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	De Gucht	Jean-Jacques	Open VLD	10 ^e
S Nederlands kiescollege	Verwilghen	Marc	Open VLD	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	Anciaux*	Bert	SPA-Spirit	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	Dewinter*	Filip	Vlaams Belang	lijstduwer
K Brussel-Halle-Vilvoorde	Clerfayt	Bernard	MR	lijstduwer
K Brussel-Halle-Vilvoorde	Picqué*	Charles	PS	lijstduwer
K Henegouwen	Crucke	Jean-Luc	MR	lijstduwer
K Henegouwen	Thiébaut	Eric	PS	17 ^e
K Henegouwen	Dupont	Christian	PS	lijstduwer
K Luik	Jamar*	Hervé	MR	lijstduwer
K Luik	Jeholet ²⁸	Pierre-Yves	MR	5 ^e
K Luik	Mathot	Alain	PS	lijstduwer
S Frans kiescollege	Destexhe	Alain	MR	6 ^e
S Frans kiescollege	Michel*	Louis	MR	lijstduwer
S Frans kiescollege	Busquin*	Philippe	PS	lijstduwer

* heeft zijn/haar mandaat niet opgenomen

28. Strikt genomen is Pierre-Yves Jeholet niet buiten de nuttige volgorde verkozen. De MR behaalt in de kieskring Luik vijf verkozenen. Normaal gezien staat Pierre-Yves Jeholet (5de op de lijst) dan op een verkiesbare plaats en heeft hij geen nood aan een doorbreken van de nuttige volgorde. Hij wordt evenwel als vierde verkozen en springt daarmee over de nummer 4 op de lijst, Caroline Cassart-Mailleux, die niet verkozen raakt. Lijstduwer Hervé Jamar haalt immers de 5de zetel binnen. Het 'springen' over de andere kandidaat was hier echt nodig om verkozen te geraken, vandaar dat Jeholet tot de verkozenen buiten de nuttige volgorde wordt gerekend.

We zien dat het uiteindelijke aantal lijstbrekers zo een resultaat is van een samenspel tussen psychologische factoren (reacties van kiezers en kandidaten) en mechanische factoren (aantal partijen).²⁹

Het was de bedoeling om door de halvering van het gewicht van de lijststem de kiezer meer inspraak te geven in wie verkozen wordt.³⁰ Op het eerste gezicht lijkt dat gelukt, maar bij nader inzien moet dit toch sterk gerelativeerd worden. Immers 7 van de 17 Kamerleden en 5 van de 9 senatoren die werden verkozen buiten de nuttige volgorde hebben hun mandaat niet opgenomen. Het gaat om respectievelijk 41% voor de Kamer en 55% voor de Senaat. In 2003 deed dit fenomeen zich ook voor, maar bleef dit beperkt tot één derde van de verkozenen buiten de nuttige volgorde. Deze personen verkozen hun lopende mandaten van regionaal minister of regionaal of Europees parlementslid. Zij werden opgevolgd door opvolgers, bij wie de nuttige volgorde ook weer speelde. De vaststelling dat de kiezer meer inspraak kan hebben, moet derhalve dan ook op zijn minst genuanceerd worden.

v. Voorkeurstemmen vergelijken: een nieuwe formule

De eerste dagen na de verkiezingen barst er steevast een discussie los over welke kandidaat het best gescoord heeft qua voorkeurstemmen en wie er op vooruit gaat ten opzichte van de vorige verkiezingen en wie achteruit.

Om voorkeurstemmen tussen kandidaten over de grenzen van partijen en kieskringen heen te vergelijken heeft Dewachter al in 1967 een formule ontwikkeld, de zgn. 500-schaal.³¹ De formule heeft als voordeel dat ze een combinatie is van zowel relatieve als absolute cijfers. De formule gaat als volgt:

$$\frac{\text{voorkeurstemmen}}{500} + \frac{\text{voorkeurstemmen} * 100}{\text{stemcijfer}}$$

Daarnaast kan ook met de 1000-schaal gewerkt worden, waarbij gedeeld wordt door 1000 in plaats van door 500. Voor de Senaat wordt omwille van de grootte van de kieskringen sinds 1995 met een gecorrigeerde 500-schaal gewerkt waar-

29. M. Duverger, *Les Partis Politiques*, Parijs: Colin, 1958, pp. 246–258.

30. “De brug naar de éénnentwintigste eeuw”, Regeerakkoord van de regering Verhofstadt I, 7/7/1999, pp. 3–4.

31. W. Dewachter, “Over het rekenen met de voorkeurstemmen in de wetgevende verkiezingen”, *Politica*, vol. 9, nr. 3, 1967, pp. 205–217.

bij wordt gedeeld door 5×500 .³² Het aanpassen van de schaal voor verkiezingen met zeer grote kieskringen geeft al aan dat er mogelijk een probleem is met deze schaal. Dewachter schrijft zelf in 1967: "Het is duidelijk dat bij het construeren van de 1000-voorkeurschaal twee tamelijk arbitraire beslissingen werden genomen: enerzijds het delen van het aantal voorkeurstemmen door 1000 en anderzijds het ongewogen (...) samentellen van absolute en relatieve cijfers en percentages. Discussie hierover blijft derhalve altijd mogelijk. Maar deze discussie kan maar geldig gebeuren aan de hand van berekeningen of onderzoek terzake."³³

Door de verschillende keshervormingen doorheen de jaren zijn een aantal uitgangspunten van deze formule op de helling komen te staan. Zo is één van de argumenten om te kiezen voor een gemengde schaal met absolute en relatieve elementen dat zo de binnenpartij-competitie voor voorkeurstemmen onder controle kan gehouden worden.³⁴ Door het invoeren van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen vanaf de parlementsverkiezingen van 1995, heeft deze binnenpartij-competitie veel van zijn scherpte verloren. Een voorkeurstem voor de ene kandidaat sluit een voorkeurstem voor een andere niet uit. Ten tweede heeft de vergroting van de kieskringen (zowel voor Kamer als voor Senaat) ervoor gezorgd dat de premisse die aan de basis ligt van het construeren van de partiële intervallschaal niet langer geldig is. Deze premisse stelt dat 500 voorkeurstemmen (of 1000 voorkeurstemmen in het geval van de 1000-schaal of 2500 stemmen voor de 2500-schaal) ongeveer overeenkomen met 1% van de voorkeurstemmen van de partij. Dat dit helemaal niet meer het geval is, toont volgende berekening voor de Senaatslijst van CD&V – N-VA. Er werden op de lijst in totaal 2.409.730 voorkeurstemmen uitgebracht. In dit geval betekenen 2.500 voorkeurstemmen dus slechts 0,1% van dit totaal. Daarnaast is het ook zo dat als de 500-schaal wordt toegepast voor Kamer en Senaat, ze niet meer in staat is om het effect van de grootte van de partij voldoende onder controle te houden, terwijl het toch de bedoeling was om door middel van de schaal voorkeurstemmen over kieskringen en partijen heen te vergelijken. De correlatiecoëfficiënt tussen de scores op de 500-schaal en het stemcijfer van de partij bedraagt voor alle Kamer- en Senaatskandidaten 0.39 ($p < 0.001$).

Er lijkt dus nood te zijn aan een nieuwe formule. In plaats van een formule op te stellen en dan na te gaan of de uitkomst van de formule samenhangt met de grootte van de partij of van de kieskring,³⁵ zijn we omgekeerd te werk gegaan. We hebben

32. J. Smits en I. Thomas, "Het gebruik van de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 21 mei 1995", *Res Publica*, vol. XL, nr. 1, 1998, pp. 151-154.

33. W. Dewachter, *a.w.*, p. 213.

34. W. Dewachter, *a.w.*, p. 209.

35. Zie: J. Smits & I. Thomas, *a.w.*, pp. 151-154.

eerst een multiple lineaire regressie geschat met het aantal voorkeurstemmen als afhankelijke variabele. Er zijn vele variabelen die mogelijk een invloed uitoefenen op het aantal voorkeurstemmen: media-aandacht, plaats op de lijst, campagne-uitgaven, ...³⁶ Wij beperken ons hier tot twee mechanische elementen uit het kiesstelsel, namelijk het stemcijfer van de partij en de kieskringgrootte.³⁷ Zij fungeren als onafhankelijke variabelen. Op basis van de regressievergelijking kunnen we een verwachte waarde berekenen. Deze verwachte waarde bekomen we als we de regressiecoëfficiënten invullen. Deze regressievergelijking gaat voor de Kamer- en Senaatverkiezingen van 2007 als volgt: $2110,676 + (0,054 * \text{stemcijfer van de partij in de kieskring}) - 0,002 * \text{kieskringgrootte}$.

De nieuwe formule voor het vergelijken van voorkeurstemmen gaat gewoon het aantal voorkeurstemmen van een kandidaat vergelijken met deze verwachte waarde op basis van kieskringgrootte en het stemcijfer van de partij. De nieuwe formule is gelijk aan het aantal voorkeurstemmen min de verwachte waarde zoals berekend door de regressievergelijking. Het is met andere woorden de 'error term' uit onze regressievergelijking. Een consequentie van het hanteren van deze formule is dat kandidaten ook een negatieve score kunnen behalen. Dit is het geval als het behaalde voorkeurstemmenaantal kleiner is dan de verwachte waarde op basis van grootte van de partij en grootte van de kieskring.

Deze nieuwe formule heeft een aantal voor- en nadelen. Door te vertrekken van de regressievergelijking wordt gecontroleerd voor het effect van de grootte van de kieskring en van de grootte van de partij. Het grootste voordeel is dat hierdoor de formule onafhankelijk van deze effecten kan berekend worden. Er is geen samenhang tussen de nieuwe formule enerzijds en de kieskringgrootte en het stemcijfer van de partij anderzijds (zie Tabel XIII). Voor de 500-schaal is die samenhang er wel. Met de nieuwe formule wordt het terug mogelijk om voorkeurstemmen tussen Kamer en Senaat te vergelijken. De tabel toont ook aan dat er een sterke samenhang is tussen het aantal voorkeurstemmen en de nieuwe formule, wat uiteraard de bedoeling is. Merk op dat dit ook voor de 500-schaal het geval is. Ook deze schaal is een goede graadmeter voor het aantal voorkeurstemmen. Als neutrale vergelijkingsbasis is deze schaal echter minder geschikt omdat ze samenhangt met de grootte van de partij en de grootte van de kieskring.

36. B. Maddens, B. Wauters, J. Noppe en S. Fiers, *a.w.*, pp. 161-168; B. Maddens, K. Weekers, S. Fiers en I. Vanlangenakker, "Op zoek naar een verklaring voor persoonlijke score van kandidaten bij lokale verkiezingen", *Res Publica*, vol. XLIX, nr. 1, 2007, pp. 132-149.

37. Het toevoegen van verwante variabelen aan het model, zoals totaal aantal voorkeurstem-biljetten voor de partij in die kieskring of totaal aantal voorkeurstemmen voor de partij in die kieskring, levert geen significante effecten op.

Er zijn evenwel ook twee nadelen verbonden aan deze formule. Ten eerste kan de formule variëren van verkiezing tot verkiezing. De relatie tussen enerzijds het aantal voorkeurstemmen en anderzijds het stemcijfer van de partij en de kieskringgrootte ligt niet voor de eeuwigheid vast, maar verschilt verkiezing per verkiezing. Het is pas na een analyse van een ganse reeks verkiezingen, waarbij telkens een regressievergelijking dient berekend te worden, dat met zekerheid een bepaalde formule kan vastgelegd worden. Dat titanenwerk is binnen het bestek van dit onderzoek niet haalbaar. We hebben wel de resultaten van de federale verkiezingen van 2003 erbij gehaald en daar dezelfde oefening gemaakt. We komen daar volgende regressievergelijking uit: $1742.64 + 0.047 * \text{stemcijfer} - 0.001 * \text{kieskringgrootte}$. Deze vergelijking wijkt slechts licht af van de vergelijking die we voor 2007 berekend hebben. Als we de kandidaten van 2003 en 2007 samen in de analyse brengen, dan bekomen we deze regressievergelijking: $1953.81 + 0.051 * \text{stemcijfer} - 0.002 * \text{kieskringgrootte}$. De formule wordt weer berekend door het effectieve aantal voorkeurstemmen af te trekken van de verwachte waarde berekend op basis van de regressievergelijking. Door meerdere verkiezingen in de analyse op te nemen, counteren we gedeeltelijk de kritiek dat de formule aan sterke variatie onderhevig is.

TABEL XIII. Correlatiecoëfficiënten tussen aantal voorkeurstemmen (VKST), stemcijfer van de partij, totaal aantal stemmen per kieskring (totkk), 500-schaal en de nieuwe formule berekend op basis van de resultaten voor Kamer en Senaat 2007 (nieuwform).

		Correlations				
		VKST	stemcijfer	totkk	500-schaal	nieuwform
VKST	Pearson Correlation	1	.420**	.294**	.995**	.903**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
stemcijfer	Pearson Correlation	.420**	1	.787**	.385**	-.009
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.709
	N	1913	1913	1913	1913	1913
totkk	Pearson Correlation	.294**	.787**	1	.258**	-.011
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.629
	N	1913	1913	1913	1913	1913
500-schaal	Pearson Correlation	.995**	.385**	.258**	1	.913**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
nieuwform	Pearson Correlation	.903**	-.009	-.011	.913**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.709	.629	.000	
	N	1913	1913	1913	1913	1913

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Een tweede nadeel ten opzichte van de 500-schaal is dat deze laatste vrij eenvoudig te berekenen was. Met de niet-afgeronde getallen die bovendien nog cijfers na de komma hebben, is dit voor de nieuwe formule niet het geval. Dit kan opgelost worden door de regressievergelijking die voor de kandidaten van 2003 en 2007 werd opgesteld, af te ronden. We bekomen dan volgende definitieve formule:

$$\text{Nieuwe formule} = \text{voorkeurstemmen} - \left(2000 + \frac{5 * \text{stemcijfer}}{100} - \frac{2 * \text{kieskringgrootte}}{1000} \right)$$

Zoals Tabel XIV laat zien, vertoont de nieuwe formule geen significante samenhang met de kieskringgrootte en het totaal aantal stemmen per partij.

TABEL XIV. Correlatiecoëfficiënten tussen aantal voorkeurstemmen (VKST), stemcijfer van de partij, totaal aantal stemmen per kieskring, 500-schaal en de nieuwe formule berekend op basis van resultaten voor Kamer en Senaat 2003 en 2007 (nieuwform).

		Correlations				
		VKST	stemcijfer	totkk	500-schaal	nieuw form
VKST	Pearson Correlation	1	.420**	.294**	.995**	.919**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
stemcijfer	Pearson Correlation	.420**	1	.787**	.385**	.032
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.164
	N	1913	1913	1913	1913	1913
totkk	Pearson Correlation	.294**	.787**	1	.258**	.021
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.366
	N	1913	1913	1913	1913	1913
500-schaal	Pearson Correlation	.995**	.385**	.258**	1	.928**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
nieuwform	Pearson Correlation	.919**	.032	.021	.928**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.164	.366	.000	
	N	1913	1913	1913	1913	1913

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

In de tabel in bijlage wordt de nieuwe formule gebruikt voor gekozenen voor Kamer en Senaat. Voor de volledigheid worden voor de Kamer en voor de Senaat ook nog respectievelijk de 500- en de 1000-schaal en de 2500-schaal gebruikt.

De drie Vlaamse kandidaat-premiers, die allen opkwamen voor de Senaat, scoorden het best volgens de nieuwe formule. Yves Leterme (CD&V - N-VA) gaat Guy

Verhofstadt (Open VLD) en Johan Vande Lanotte (SP.A-Spirit) vooraf. Over het algemeen zijn er veel Senaatskandidaten te vinden in de top-10. De best scorende kandidaat voor de Kamer is Elio Di Rupo (PS) op de zesde plaats, gevolgd door Inge Vervotte (CD&V – N-VA) op 8 en Didier Reyners (MR) op 13.

De sterke vertegenwoordiging van SP.A in de top van de voorkeurstemmen³⁸ lijkt verleden tijd te zijn. De eerste kandidaat van SP.A na Johan Vande Lanotte, is Freya Van den Bossche, die pas op de 26ste plaats staat. De eerste kandidaat van Ecolo, Isabelle Durant, staat op de 14de plaats en Vera Dua, de best scorende kandidaat van Groen! komt op 22ste plaats. Jean-Marie Dedecker is met zijn 28ste plaats de hoogstgeplaatste kandidaat van zijn partij LDD. Onderaan de rangorde staan opmerkelijk veel PS-kandidaten en Vlaams Belang-kandidaten. Ondanks het feit dat ze relatief weinig voorkeurstemmen behaalden, raakten ze toch verkozen.

De 500-, 1000- en 2500-schaal geeft qua rangorde een gelijkaardig beeld als de door ons ontworpen formule. Het voordeel van deze formule is wel dat er een grotere variatie is in de schaalscore, waardoor de onderlinge verhoudingen nog verduidelijkt worden. Dit laatste wordt geïllustreerd door te kijken naar de score van Daerden en De Gucht. Met de 500-schaal bekleden ze respectievelijk plaats vier en vijf van de Kamerkandidaten met scores van 232,2 en 232,0. Door gebruik te maken van de nieuwe schaal wisselen ze van plaats en is er een verschil te zien tussen beide scores van meer dan 1600 ‘punten’. De topdrie voor de Kamerverkiezingen is net als de topvijf van de Senaatsverkiezingen helemaal dezelfde als men gebruik maakt van de oude of de nieuwe schaal.

vi. Besluit

De federale verkiezingen van 2007 hebben grote verschuivingen teweeg gebracht wat betreft het gebruik van de voorkeurstem. Voor het eerst sinds lang werd de stijgende tendens in het voorkeurstemgebruik doorbroken en werden er minder voorkeurstembiljetten geteld in relatie tot het totaal aantal stembiljetten in vergelijking met de vorige verkiezingen. Voor de Kamer daalde het voorkeurstemmengebruik met 5,2% en voor de Senaatsverkiezing lag dit percentage zelfs 9,1% lager. Deze daling is te zien in bijna alle kieskringen (met uitzondering van Luik) en bij bijna alle partijen (met uitzondering van PS in de Kamer en CD&V – N-VA in de Senaat).

38. B. Wauters, “Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003”, in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2–3, 2003, pp. 421–428.

Voor deze historische daling zijn een aantal mogelijke verklaringen. Op de eerste plaats scoren partijen met relatief weinig voorkeurstemmers, Groen!, Ecolo en Lijst Dedecker meer bepaald, beter in deze verkiezingen dan in 2003. Omdat ze meer stemmen halen, wegen hun lijststemmen zwaarder door in het geheel. Het lijkt zo te zijn dat wanneer kiezers van partij veranderen, ze ook het voorkeurstemgedrag dat samenhangt met hun nieuwe partij overnemen. In de tweede plaats concentreerden een aantal partijen hun campagne rond hun kandidaat-premiers. In Vlaanderen waren deze te vinden op de Senaatslijst – Leterme (CD&V – N-VA), Verhofstadt (Open VLD) en Vande Lanotte (SP.A-Spirit), in Franstalig België op de Kamerlijsten – Di Rupo (PS) en Reynders (MR). Door het feit dat er geen dubbele kandidaatstellingen meer mogelijk waren op lijsten van Kamer en Senaat, werden in Vlaanderen de belangrijke plaatsen op de Kamerlijsten ingevuld door relatief minder bekende politici. In Wallonië was dit het geval voor de Senaat. Wie voor een bepaalde kandidaat-premier wou stemmen, kon dit dus niet altijd doen en zocht bijgevolg meer zijn toevlucht tot een lijststem. Een laatste mogelijke verklaring zoekt de verklaring voor de terugval in de vergelijking die gemaakt wordt met 2003. Mogelijk piekte het percentage voorkeurstemmen toen uitzonderlijk en is 2007 niets meer dan een normalisatie tot de situatie van 1999. Onderzoek bij toekomstige verkiezingen zal hier meer uitsluitsel over moeten geven.

Naast deze opvallende daling van het aantal voorkeurstemmen, blijkt het wel zo te zijn dat die kiezers die toch opteren om per voorkeurstem te stemmen, gemiddeld meer kandidaten aanduiden dan bij vorige verkiezingen. Deze stijgende tendens houdt dus wel stand en zien we in elke kieskring en bij bijna elke partij (met uitzondering van CD&V-N-VA in Kamer en Senaat en Open VLD in de Senaat). Een eerste mogelijke verklaring hiervoor kan gevonden worden in de verhoogde bekendheid van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. Deze maatregel werd in 1995 ingevoerd. Een andere verklaring kan gevonden worden in de vaststelling dat partijen naast hun boegbeelden ook verschillende lokaal bekende kandidaten uitspelen. Onderzoek bij de verkiezingen van 2003 en 2004 heeft uitgewezen dat ook deze lokale kandidaten heel wat stemmen aantrekken. Een kiezer die voor zowel nationale als lokale kandidaten wil stemmen, brengt meerdere voorkeurstemmen per biljet uit. Tot slot is er de vaststelling dat waar het percentage voorkeurstemmen daalt, het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per biljet stijgt. Het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet en het percentage voorkeurstemmen lijken dus twee zijden van dezelfde medaille te zijn. Mogelijk zetten voorkeurstemmers die slechts één kandidaat aanduiden het makkelijkst de stap naar een lijststem. Door de daling van het percentage voorkeurstemmen bij deze verkiezing, kon het gemiddeld aantal naamstemmen per biljet verder toenemen.

Er is ten derde, net als in 2003, een groot aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde. Daar waar dit in het verleden zelden of nooit gebeurde, zijn er nu voor de Kamer 17 en voor de Senaat 9 verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde. Ten opzichte van 2003 komt dit neer op een status quo. Dit is het resultaat van twee tegengestelde tendensen. Enerzijds is er de betere bekendheid van de maatregel: we zien dat partijen, kandidaten en kiezers hier bewust op inspelen. Veel meer dan vroeger staan er nu bekende figuren en uittredende parlementsleden onderaan de lijst in de wetenschap dat de kansen veel groter zijn dan vroeger om op die plaats alsnog verkozen te geraken. Anderzijds ligt de 'party magnitude' (het gemiddeld aantal zetels per partij) door de (her)intrede van Groen! en Lijst Dedecker een stuk lager dan in 2003. Als er in een kieskring minder zetels per partij te verdelen zijn, neemt ook de kans af dat er veel gekozenen buiten de nuttige volgorde zijn. Net als in 2003 moeten we vaststellen dat heel wat lijstbrekers hun mandaat niet hebben opgenomen. Vanuit het oogpunt van een grotere inspraak van de burger is dit een ontgoocheling.

We hebben tot slot in dit artikel een nieuwe schaal proberen te ontwikkelen die toelaat om voorkeurstemmenaantallen met elkaar te vergelijken over assemblees, kieskringen en partijen heen. Hiervoor hebben we een multiple regressievergelijking geschat, waarbij kieskringgrootte en partijgrootte fungeerden als verklarende variabelen voor het aantal voorkeurstemmen van een kandidaat. De 'error term', zijnde het verschil tussen de voorspelde en effectieve waarde, vormt zo een indicatie van de electorale aantrekkingskracht van een kandidaat.

BIJLAGE: De verkozen parlementsleden en hun voorkeurstemmen

	Naam	Voornaam	Vks	Partij	Kieskring	Verschrift Score
1	Leterme	Yves	796521	CD&V-N-VA	S N	738331,8
2	Verhofstadt	Guy	493355	Open VLD	S N	458436,2
3	Vande Lanotte	Johan	306949	SP.A-spirit	S N	279862,1
4	Michel	Louis	232328	MR	S F	194592,1
5	Vanhecke	Frank	219218	Vlaams Blok	S N	186009,1
6	Di Rupo	Elio	138276	PS	K Henegouwen	125056,9
7	Lizin	Anne-Marie	148927	PS	S F	118038,3
8	Vervotte	Inge	133830	CD&V-N-VA	K Antwerpen	117689,2
9	De Decker	Armand	145198	MR	S F	107462,1
10	Delvaux	Anne	115729	CDH	S F	99238,3
11	Dewinter	Filip	128821	Vlaams Blok	S N	95612,1
12	Delpérée	Francis	109399	CDH	S F	92908,3
13	Reynders	Didier	102762	MR	K Luik	92476,0
14	Durant	Isabelle	108105	ECOLO	S F	91883,6
15	De Gucht	Karel	95628	Open VLD	K Oost-Vlaanderen	83834,9
16	Daerden	Michel	92922	PS	K Luik	82148,4
17	De Crem	Pieter	94705	CD&V-N-VA	K Oost-Vlaanderen	81628,0
18	Van Parys	Tony	133801	CD&V-N-VA	S N	75611,8
19	Annemans	Gerolf	88154	Vlaams Blok	K Antwerpen	74929,3
20	Bogaert	Hendrik	87658	CD&V-N-VA	K West-Vlaanderen	73521,1
21	Van dermeersch	Anke	103993	Vlaams Blok	S N	70784,1
22	Dua	Vera	73226	Groen!	S N	67348,7
23	Vandeurzen	Jo	71235	CD&V-N-VA	K Limburg	61454,4
24	Chastel	Olivier	67180	MR	K Henegouwen	56671,5
25	Moureaux	Philippe	82821	PS	S F	51932,3
26	Van den Bossche	Freya	58987	SP.A-spirit	K Oost-Vlaanderen	51212,4
27	Van Quicken- borne	Vincent	54968	Open VLD	K West-Vlaanderen	47913,6
28	Dedecker	Jean-Marie	51120	LDD	K West-Vlaanderen	46207,4
29	Destexhe	Alain	79813	MR	S F	42077,1
30	De Clerck	Stefaan	54243	CD&V-N-VA	K West-Vlaanderen	40106,1
31	De Croo	Herman	48930	Open VLD	K Oost-Vlaanderen	37136,9
32	Schouppe	Etienne	95068	CD&V-N-VA	S N	36878,8
33	Dewael	Patrick	41544	Open VLD	K Limburg	35637,7
34	Maingain	Olivier	45439	MR	K Brussel-Halle- Vilvoorde	35477,1
35	Michel	Charles	42088	MR	K Waals-Brabant	35367,8
36	Vanvelthoven	Peter	40348	SP.A-spirit	K Limburg	33935,0
37	Landuyt	Renaat	40583	SP.A-spirit	K West-Vlaanderen	33602,3
38	Laruelle	Sabine	39763	MR	K Namen	33499,1
39	Anciaux	Bert	60349	SP.A-spirit	S N	33262,1
40	Somers	Bart	41974	Open VLD	K Antwerpen	33256,7
41	Coveliers	Hugo	66191	Vlaams Blok	S N	32982,1

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

42	De Gucht	Jean-Jacques	66942	Open VLD	S	N	32023,2
43	Milquet	Joëlle	33043	CDH	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	28767,5
44	Janssens	Patrick	37626	SPA-spirit	K	Antwerpen	28628,8
45	Busquin	Philippe	59284	PS	S	F	28395,3
46	Verwilghen	Marc	62443	Open VLD	S	N	27524,2
47	Onkelinx	Laurette	33549	PS	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	27408,2
48	Van Rompuy	Herman	31403	CD&V-N-VA	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	25943,4
49	De Wever	Bart	41962	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	25821,2
50	Goutry	Luc	39684	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	25547,1
51	Temmerman	Marleen	52527	SPA-spirit	S	N	25440,1
52	Delacroix	Michel	29756	FN	S	F	25284,8
53	D'haeseleer	Guy	32983	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	23868,6
54	Peeters	Kris	39754	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	23613,2
55	Wathelet	Melchior	28538	CDH	K	Luik	23343,2
56	Doomst	Michel	28415	CD&V-N-VA	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	22955,4
57	Tindemans	Elke	81015	CD&V-N-VA	S	N	22825,8
58	Sauwens	Johan	32245	CD&V-N-VA	K	Limburg	22464,4
59	Devlies	Carl	28069	CD&V-N-VA	K	Leuven	22141,0
60	Schoofs	Bert	27197	Vlaams Blok	K	Limburg	21268,6
61	Tobback	Bruno	25557	SPA-spirit	K	Leuven	21057,1
62	Muylle	Nathalie	35067	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	20930,1
63	Vankrunkelsven	Patrick	55691	Open VLD	S	N	20772,2
64	Van Ermen	Lieve	25462	LDD	S	N	20442,6
65	Vandenbergh	Hugo	78316	CD&V-N-VA	S	N	20126,8
66	Fonck	Catherine	25685	CDH	K	Henegouwen	19941,2
67	Van der Auwera	Liesbeth	29620	CD&V-N-VA	K	Limburg	19839,4
68	Arens	Josy	23511	CDH	K	Luxemburg	19386,3
69	Eerdeken	Claude	24103	PS	K	Namen	18866,3
70	Leyman	Peter	31557	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	18480,0
71	Coeme	Guy	29126	PS	K	Luik	18352,4
72	Lanjri	Nahima	76457	CD&V-N-VA	S	N	18267,8
73	Van Broeckhoven	Christine	26194	SPA-spirit	K	Antwerpen	17196,8
74	De Man	Filip	21313	Vlaams Blok	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	16961,2
75	Fournaux	Richard	54318	MR	S	F	16582,1
76	Piqué	Charles	22682	PS	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	16541,2
77	Collard	Philippe	20558	MR	K	Luxemburg	16363,5
78	Simonet	Marie-Dominique	21482	CDH	K	Luik	16287,2
79	Deseyn	Roel	30309	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	16172,1
80	Nollet	Jean-Marc	20362	ECOLO	K	Henegouwen	15907,6
81	Detiège	Maya	24767	SPA-spirit	K	Antwerpen	15769,8
82	Demotte	Rudy	28807	PS	K	Henegouwen	15588,0
83	Prévot	Maxime	18244	CDH	K	Namen	14338,4
84	Kindermans	Gerald	23854	CD&V-N-VA	K	Limburg	14073,4
85	Courtois	Alain	51615	MR	S	F	13879,1
86	Mathot	Alain	24574	PS	K	Luik	13800,4
87	Flahaut	André	16968	PS	K	Waals-Brabant	13352,6
88	Claes	Hilde	19686	SPA-spirit	K	Limburg	13273,0

89	Bultinck	Koen	19344	Vlaams Blok	K	West-Vlaanderen	13152,4
90	Genot	Zoé	17084	ECOLO	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	12912,3
91	Bellot	François	19150	MR	K	Namen	12886,1
92	Vautmans	Hilde	18664	Open VLD	K	Limburg	12757,7
93	Verstrepen	Jurgen	15782	LDD	K	Antwerpen	12361,0
94	Daras	José	28450	ECOLO	S	F	12228,6
95	Daems	Rik	16663	Open VLD	K	Leuven	12042,5
96	Vissers	Linda	17806	Vlaams Blok	K	Limburg	11877,6
97	Mahoux	Phillippe	42675	PS	S	F	11786,3
98	Brepoels	Fieda	69930	CD&V-N-VA	S	N	11740,8
99	van der Maelen	Dirk	19511	SP.A-spirit	K	Oost-Vlaanderen	11736,4
100	de Donnea	François-Xavier	21394	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	11432,1
101	Galant	Jacqueline	21743	MR	K	Henegouwen	11234,5
102	Almaci	Meyrem	14628	Groen!	K	Antwerpen	11025,6
103	Peumans	Jan	20257	CD&V-N-VA	K	Limburg	10476,4
104	De Block	Maggie	14486	Open VLD	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	10330,1
105	De Permentier	Corinne	20205	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	10243,1
106	Antoine	André	13149	CDH	K	Waals-Brabant	10008,2
107	Gerkens	Muriel	14866	ECOLO	K	Luik	9884,7
108	Clerfayt	Bernard	19813	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	9851,0
109	Jeholet	Pierre-Yves	20046	MR	K	Luik	9760,0
110	Verherstraeten	Servais	25610	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	9469,2
111	Reuter	Florence	19219	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	9257,0
112	Becq	Sonja	14655	CD&V-N-VA	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	9195,4
113	Tommelein	Bart	16220	Open VLD	K	West-Vlaanderen	9165,6
114	Dierick	Leen	22034	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	8957,0
115	Jamar	Hervé	19235	MR	K	Luik	8949,0
116	Salvi	Véronique	14647	CDH	K	Henegouwen	8903,2
117	Vercamer	Stefaan	21713	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	8636,0
118	Partyka	Katrien	14360	CD&V-N-VA	K	Leuven	8432,0
119	Bacquelaine	Daniel	18435	MR	K	Luik	8149,0
120	Cerexhe	Benoît	12331	CDH	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	8055,4
121	Marghem	Marie-Christine	18479	MR	K	Henegouwen	7970,5
122	Smeyers	Sarah	21015	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	7938,0
123	De Padt	Guido	19598	Open VLD	K	Oost-Vlaanderen	7804,9
124	Lijnen	Nele	42625	Open VLD	S	N	7706,2
125	Tilmans	Dominique	45047	MR	S	F	7311,1
126	Colen	Alexandra	20450	Vlaams Blok	K	Antwerpen	7225,3
127	De Rammelaere	Els	21324	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	7187,1
128	Perpète	André	10452	PS	K	Luxemburg	7016,8
129	Arena	Marie	20187	PS	K	Henegouwen	6967,9
130	De Bue	Valérie	13613	MR	K	Waals-Brabant	6892,8
131	Lahaye-Battheu	Sabien	13908	Open VLD	K	West-Vlaanderen	6853,6
132	Werbrouck	Ulla	11745	LDD	K	West-Vlaanderen	6832,4
133	Uyttersprot	Ilse	19864	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	6787,0
134	Tuybens	Bruno	14500	SP.A-spirit	K	Oost-Vlaanderen	6725,4

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

135	Douifi	Dalila	13559	SP.A-spirit	K	West-Vlaanderen	6578,3
136	Van Tittelboom - Van Cauter	Carina	18294	Open VLD	K	Oost-Vlaanderen	6500,9
137	Kitir	Meryame	12443	SP.A-spirit	K	Limburg	6030,0
138	Cocriamont	Patrick	9448	FN	K	Henegouwen	6012,0
139	della Faille de Leverghem	Katia	10308	Open VLD	K	Leuven	5687,5
140	Brotcorne	Christian	11330	CDH	K	Henegouwen	5586,2
141	De Vriendt	Wouter	8233	Groen!	K	West-Vlaanderen	5502,4
142	Van den Eynde	Francis	14238	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	5123,6
143	Peeters	Jan	13966	SP.A-spirit	K	Antwerpen	4968,8
144	Goyvaerts	Hagen	8810	Vlaams Blok	K	Leuven	4921,6
145	Crucke	Jean-Luc	15406	MR	K	Henegouwen	4897,5
146	Lambert	Geert	31922	SP.A-spirit	S	N	4835,1
147	Bonte	Hans	7140	SP.A-spirit	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	4810,6
148	Avontroodt	Yolande	13517	Open VLD	K	Antwerpen	4799,6
149	Van Steenberghe	Gerda	13895	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	4780,6
150	Jadin	Katrin	14765	MR	K	Luik	4479,0
151	De Maght	Martine	7832	LDD	K	Oost-Vlaanderen	4394,1
152	Van Hecke	Stefaan	7905	Groen!	K	Oost-Vlaanderen	4335,3
153	Versnick	Geert	15959	Open VLD	K	Oost-Vlaanderen	4165,9
154	Gilkinet	Georges	7705	ECOLO	K	Namen	4118,1
155	Van Campen- hout	Ludo	12802	Open VLD	K	Antwerpen	4084,6
156	Lecomte	Carine	7877	MR	K	Luxemburg	3682,5
157	Van der Straeten	Tinne	4898	Groen!	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	3438,4
158	Stevenheydens	Bruno	12440	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	3325,6
159	Van Noppen	Flor	19268	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	3127,2
160	De Schamphe- laere	Mia	18783	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	2642,2
161	Mayeur	Yvan	8764	PS	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	2623,2
162	Verhaegen	Mark	18721	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	2580,2
163	Snoy et d'Oppuers	Thérèse	5635	ECOLO	K	Waals-Brabant	2263,0
164	Bruyninckx- Vandenhoudt	Agnes	8387	Vlaams Blok	K	West-Vlaanderen	2195,4
165	Henry	Philippe	7106	ECOLO	K	Luik	2124,7
166	Declercq-Robert	Maryse	6993	PS	K	Namen	1756,3
167	Moriau	Patrick	14908	PS	K	Henegouwen	1688,9
168	Valkeniers	Bruno	14897	Vlaams Blok	K	Antwerpen	1672,3
169	Van Linter	Greet	5630	Vlaams Blok	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	1278,2
170	Ducarme	Denis	11393	MR	K	Henegouwen	884,5
171	Vijnck	Dirk	2012	LDD	K	Leuven	683,7
172	Van Biesen	Luk	4827	Open VLD	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	671,0
173	Van den Bergh	Jef	16749	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	608,2
174	Dillen	Marijke	13814	Vlaams Blok	K	Antwerpen	589,3
175	Boulet	Juliette	4843	ECOLO	K	Henegouwen	388,6
176	Lahssaini	Fouad	4555	ECOLO	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	383,3
177	Frédéric	André	10764	PS	K	Luik	-9,6

178	Ducarme	Daniel	9868	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	-94,0
179	Ceder	Jurgen	32567	Vlaams Blok	S	N	-641,9
180	Musin	Linda	9851	PS	K	Luik	-922,6
181	Schiltz	Willem-Frederik	7766	Open VLD	K	Antwerpen	-951,4
182	Flahaux	Jean-Jacques	9156	MR	K	Henegouwen	-1352,5
183	Lambert	Marie-Claire	9096	PS	K	Luik	-1677,7
184	Dupont	Christian	11387	PS	K	Henegouwen	-1832,1
185	De Bont	Rita	10852	Vlaams Blok	K	Antwerpen	-2372,7
186	Mortelmans	Jan	10342	Vlaams Blok	K	Antwerpen	-2882,7
187	Thiébaud	Eric	9965	PS	K	Henegouwen	-3254,1
188	Beke	Wouter	54251	CD&V-N-VA	S	N	-3938,2
189	Burgeon	Colette	9105	PS	K	Henegouwen	-4114,1
190	Ide	Louis	53592	CD&V-N-VA	S	N	-4597,2

KAMER						
Naam	Vks	Partij	kieskring	500	1000	
1	Di Rupo Elio	138.276	PS	Henegouwen	331,0	192,7
2	Vervotte Inge	133.830	CD&V-N-VA	Antwerpen	308,5	174,7
3	Reynders Didier	102.762	MR	Luik	259,4	156,6
4	Daerden Michel	92.922	PS	Luik	232,2	139,3
5	De Gucht Karel	95.628	Open VLD	Oost-Vlaanderen	232,0	136,3
6	De Crem Pieter	94.705	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	225,8	131,0
7	Annemans Gerolf	88.154	Vlaams Belang	Antwerpen	209,1	120,9
8	Bogaert Hendrik	87.658	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	207,2	119,5
9	Vandeurzen Jo	71.235	CD&V-N-VA	Limburg	182,6	111,4
10	Chastel Olivier	67.180	MR	Henegouwen	168,0	100,8
11	Dedecker Jean-Marie	51.120	LDD	West-Vlaanderen	158,8	107,7
12	Van den Bossche Freya	58.987	SP.A-spirit	Oost-Vlaanderen	156,1	97,2
13	Van Quickenborne Vincent	54.968	Open VLD	West-Vlaanderen	151,2	96,2
14	De Clerck Stefaan	54.243	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	128,2	74,0
15	Michel Charles	42.088	MR	Waals-Brabant	124,8	82,7
16	Dewael Patrick	41.544	Open VLD	Limburg	124,7	83,1
17	Laruelle Sabine	39.763	MR	Namen	120,5	80,7
18	De Croo Herman	48.930	Open VLD	Oost-Vlaanderen	118,7	69,8
19	Vanvelthoven Peter	40.348	SP.A-spirit	Limburg	117,4	77,0
20	Maingain Olivier	45.439	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	114,4	69,0
21	Landuyt Renaat	40.583	SP.A-spirit	West-Vlaanderen	112,0	71,4
22	Milquet Joëlle	33.043	CDH	Brussel-Halle-Vilvoorde	107,6	74,6
23	Somers Bart	41.974	Open VLD	Antwerpen	107,4	65,4
24	De Wever Bart	41.962	CD&V-N-VA	Antwerpen	96,7	54,8
25	Onkelinx Laurette	33.549	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	95,8	62,3
26	Janssens Patrick	37.626	SP.A-spirit	Antwerpen	95,6	58,0
27	Arens Josy	23.511	CDH	Luxemburg	94,9	71,4
28	Goutry Luc	39.684	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	93,8	54,1

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

29	Van Rompuy Herman	31.403	CD&V-N-VA	Brussel-Halle-Vilvoorde	93,2	61,8
30	Tobback Bruno	25.557	SPA-spirit	Leuven	91,8	66,2
31	Peeters Kris	39.754	CD&V-N-VA	Antwerpen	91,6	51,9
32	Wathelet Melchior	28.538	CDH	Luik	89,2	60,6
33	Devlies Carl	28.069	CD&V-N-VA	Leuven	86,9	58,8
34	Doomst Michel	28.415	CD&V-N-VA	Brussel-Halle-Vilvoorde	84,4	55,9
35	D'haeseleer Guy	32.983	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	84,2	51,2
36	Muyllie Nathalie	35.067	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	82,9	47,8
37	Sauwens Johan	32.245	CD&V-N-VA	Limburg	82,7	50,4
38	Collard Philippe	20.558	MR	Luxemburg	81,8	61,2
39	Schoofs Bert	27.197	Vlaams Belang	Limburg	81,5	54,3
40	Eerdekens Claude	24.103	PS	Namen	79,7	55,6
41	Van der Auwera Liesbeth	29.620	CD&V-N-VA	Limburg	75,9	46,3
42	Fonck Catherine	25.685	CDH	Henegouwen	75,9	50,2
43	Leyman Peter	31.557	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	75,2	43,7
44	Flahaut André	16.968	PS	Waals-Brabant	74,8	57,8
45	Prévot Maxime	18.244	CDH	Namen	73,0	54,8
46	Coeme Guy	29.126	PS	Luik	72,8	43,7
47	Deseyn Roel	30.309	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	71,6	41,3
48	Demotte Rudy	28.807	PS	Henegouwen	69,0	40,1
49	De Man Filip	21.313	Vlaams Belang	Brussel-Halle-Vilvoorde	68,9	47,6
50	Antoine André	13.149	CDH	Waals-Brabant	67,3	54,1
51	Simonet Marie-Dominique	21.482	CDH	Luik	67,1	45,7
52	Nollet Jean-Marc	20.362	ECOLO	Henegouwen	66,6	46,2
53	Van Broeckhoven Christine	26.194	SPA-spirit	Antwerpen	66,6	40,4
54	Picqué Charles	22.682	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	64,8	42,1
55	Detiège Maya	24.767	SPA-spirit	Antwerpen	62,9	38,2
56	Mathot Alain	24.574	PS	Luik	61,4	36,8
57	Kindermans Gerald	23.854	CD&V-N-VA	Limburg	61,2	37,3
58	Verherstraeten Servais	25.610	CD&V-N-VA	Antwerpen	59,0	33,4
59	Daems Rik	16.663	Open VLD	Leuven	58,9	42,2
60	Bellot François	19.150	MR	Namen	58,0	38,9
61	Verstrepren Jurgen	15.782	LDD	Antwerpen	57,6	41,8
62	Claes Hilde	19.686	SPA-spirit	Limburg	57,3	37,6
63	Genot Zoé	17.084	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	56,2	39,1
64	Vautmans Hilde	18.664	Open VLD	Limburg	56,0	37,4
65	Bultinck Koen	19.344	Vlaams Belang	West-Vlaanderen	55,4	36,0
66	Galant Jacqueline	21.743	MR	Henegouwen	54,4	32,6
67	de Donnea François-Xavier	21.394	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	53,9	32,5
68	Vissers Linda	17.806	Vlaams Belang	Limburg	53,4	35,6
69	Dierick Leen	22.034	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	52,5	30,5
70	Peumans Jan	20.257	CD&V-N-VA	Limburg	51,9	31,7
71	Vercamer Stefaan	21.713	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	51,8	30,0
72	van der Maelen Dirk	19.511	SPA-spirit	Oost-Vlaanderen	51,6	32,1
73	De Permentier Corinne	20.205	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	50,9	30,7

74	Jeholet Pierre-Yves	20.046	MR	Luik	50,6	30,6
75	Perpète André	10.452	PS	Luxemburg	50,5	40,0
76	De Rammelaere Els	21.324	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	50,4	29,1
77	Smeyers Sarah	21.015	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	50,1	29,1
78	Clerfayt Bernard	19.813	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	49,9	30,1
79	Jamar Hervé	19.235	MR	Luik	48,6	29,3
80	Colen Alexandra	20.450	Vlaams Belang	Antwerpen	48,5	28,0
81	Reuter Florence	19.219	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	48,4	29,2
82	Arena Marie	20.187	PS	Henegouwen	48,3	28,1
83	Almaci Meyrem	14.628	Groen!	Antwerpen	48,3	33,7
84	De Block Maggie	14.486	Open VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	47,8	33,3
85	De Pad Guide	19.598	Open VLD	Oost-Vlaanderen	47,5	27,9
86	Uyttersprot Ilse	19.864	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	47,4	27,5
87	Gerkens Muriel	14.866	ECOLO	Luik	47,3	32,4
88	Bacquelaine Daniel	18.435	MR	Luik	46,5	28,1
89	Marghem Marie-Christine	18.479	MR	Henegouwen	46,2	27,7
90	Tommelein Bart	16.220	Open VLD	West-Vlaanderen	44,6	28,4
91	Partyka Katrien	14.360	CD&V-N-VA	Leuven	44,4	30,1
92	Van Noppen Flor	19.268	CD&V-N-VA	Antwerpen	44,4	25,2
93	Van Tittelboom- Van Cauter Carina	18.294	Open VLD	Oost-Vlaanderen	44,4	26,1
94	Beccq Sonja	14.655	CD&V-N-VA	Brussel-Halle-Vilvoorde	43,5	28,9
95	Salvi Véronique	14.647	CDH	Henegouwen	43,3	28,7
96	De Schampheleere Mia	18.783	CD&V-N-VA	Antwerpen	43,3	24,5
97	Verhaegen Mark	18.721	CD&V-N-VA	Antwerpen	43,2	24,4
98	De Bue Valérie	13.613	MR	Waals-Brabant	40,4	26,7
99	Cerexhe Benoît	12.331	CDH	Brussel-Halle-Vilvoorde	40,2	27,8
100	Versnick Geert	15.959	Open VLD	Oost-Vlaanderen	38,7	22,8
101	Van den Bergh Jef	16.749	CD&V-N-VA	Antwerpen	38,6	21,9
102	Crucke Jean-Luc	15.406	MR	Henegouwen	38,5	23,1
103	Tuybens Bruno	14.500	SP.A-spirit	Oost-Vlaanderen	38,4	23,9
104	Lahaye Batheu Sabine	13.908	Open VLD	West-Vlaanderen	38,3	24,3
105	Douifi Dalila	13.559	SP.A-spirit	West-Vlaanderen	37,4	23,8
106	Jadin Katrin	14.765	MR	Luik	37,3	22,5
107	Werbrouck Ulla	11.745	LDD	West-Vlaanderen	36,5	24,7
108	della Faille de Leverghem Katia	10.308	Open VLD	Leuven	36,4	26,1
109	Van den Eynde Francis	14.238	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	36,3	22,1
110	Kitir Meryame	12.443	SP.A-spirit	Limburg	36,2	23,8
111	Moriau Patrick	14.908	PS	Henegouwen	35,7	20,8
112	Peeters Jan	13.966	SP.A-spirit	Antwerpen	35,5	21,5
113	Van Steenberge Gerda	13.895	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	35,5	21,6
114	Valkeniers Bruno	14.897	Vlaams Belang	Antwerpen	35,3	20,4
115	Cocriamont Patrick	9.448	FN	Henegouwen	35,1	25,6
116	Goyvaerts Hagen	8.810	Vlaams Belang	Leuven	35,0	26,2
117	Avontroodt Yolande	13.517	Open VLD	Antwerpen	34,6	21,1
118	De Vriendt Wouter	8.233	Groen!	West-Vlaanderen	34,1	25,8

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

119	Brotcorne Christian	11.330	CDH	Henegouwen	33,5	22,2
120	Gilkinet Georges	7.705	ECOLO	Namen	33,1	25,4
121	Dillen Marijke	13.814	Vlaams Belang	Antwerpen	32,8	18,9
122	Van Campenhout Ludo	12.802	Open VLD	Antwerpen	32,8	20,0
123	Bonte Hans	7.140	SPA-spirit	Brussel-Halle-Vilvoorde	31,9	24,7
124	Stevenheydens Bruno	12.440	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	31,7	19,3
125	Lecomte Carine	7.877	MR	Luxemburg	31,3	23,5
126	Van der Straeten Tinne	4.898	Groen!	Brussel-Halle-Vilvoorde	30,9	26,0
127	De Maght Martine	7.832	LDD	Oost-Vlaanderen	28,5	20,7
128	Ducarme Denis	11.393	MR	Henegouwen	28,5	17,1
129	Dupont Christian	11.387	PS	Henegouwen	27,3	15,9
130	Van Hecke Stefaan	7.905	Groen!	Oost-Vlaanderen	27,0	19,1
131	Frédéric André	10.764	PS	Luik	26,9	16,1
132	Snoy et d'Oppuers Thérèse	5.635	ECOLO	Waals-Brabant	26,6	21,0
133	De Bont Rita	10.903	Vlaams Belang	Antwerpen	25,9	15,0
134	Mayeur Yvan	8.764	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	25,0	16,3
135	Ducarme Daniel	9.868	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	24,8	15,0
136	Musin Linda	9.851	PS	Luik	24,6	14,8
137	Mortelmans Jan	10.342	Vlaams Belang	Antwerpen	24,5	14,2
138	Bruyninckx-Vandenhoudt Agnes	8.387	Vlaams Belang	West-Vlaanderen	24,0	15,6
139	Thiébaud Eric	9.965	PS	Henegouwen	23,9	13,9
140	Declercq-Robert Maryse	6.993	PS	Namen	23,1	16,1
141	Flahaux Jean-Jacques	9.156	MR	Henegouwen	22,9	13,7
142	Lambert Marie-Claire	9.096	PS	Luik	22,7	13,6
143	Henry Philippe	7.106	ECOLO	Luik	22,6	15,5
144	Burgeon Colette	9.105	PS	Henegouwen	21,8	12,7
145	Schiltz Willem-Frederik	7.766	Open VLD	Antwerpen	19,9	12,1
146	Van Linter Greet	5.630	Vlaams Belang	Brussel-Halle-Vilvoorde	18,2	12,6
147	Van Biesen Luk	4.827	Open VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	15,9	11,1
148	Boulet Juliette	4.843	ECOLO	Henegouwen	15,8	11,0
149	Lahssaini Fouad	4.555	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	15,0	10,4
150	Vijnck Dirk	2.012	LDD	Leuven	14,8	12,8

SENAAT

Naam	Vks	Partij	kiescollege	2500	
1	Leterme Yves	796.521	CD&V-N-VA	N	380,48
2	Verhofstadt Guy	493.355	Open VLD	N	257,36
3	Vande Lanotte Johan	306.949	SPA-spirit	N	168,91
4	Michel Louis	232.328	MR	F	121,41
5	Vanhecke Frank	219.218	Vlaams Belang	N	115,51
6	Lizin Anne-Marie	148.927	PS	F	81,51
7	Delvaux Anne	115.729	CDH	F	75,90
8	De Decker Armand	145.198	MR	F	75,88
9	Delpérée Francis	109.399	CDH	F	71,75

10	Durant Isabelle	108.105	ECOLO	F	71,29
11	Dewinter Filip	128.821	Vlaams Belang	N	67,88
12	Van Parys Tony	133.801	CD&V-N-VA	N	63,91
13	Dua Vera	73.226	Groen!	N	59,66
14	Van dermeersch Anke	103.993	Vlaams Belang	N	54,80
15	Schouppe Etienne	95.068	CD&V-N-VA	N	45,41
16	Moureaux Philippe	82.821	PS	F	45,33
17	Destexhe Alain	79.813	MR	F	41,71
18	Tindemans Elke	81.015	CD&V-N-VA	N	38,70
19	Vandenberghe Hugo	78.316	CD&V-N-VA	N	37,41
20	Lanjri Nahima	76.457	CD&V-N-VA	N	36,52
21	De Gucht Jean-Jacques	66.942	Open VLD	N	34,92
22	Coveliers Hugo	66.191	Vlaams Belang	N	34,88
23	Brepeels Fieda	69.930	CD&V-N-VA	N	33,40
24	Anciaux Bert	60.349	SPA-spirit	N	33,21
25	Verwilghen Marc	62.443	Open VLD	N	32,57
26	Busquin Philippe	59.284	PS	F	32,45
27	Delacroix Michel	29.756	FN	F	31,68
28	Vankrunkelsven Patrick	55.691	Open VLD	N	29,05
29	Temmerman Marleen	52.527	SPA-spirit	N	28,91
30	Fournaux Richard	54.318	MR	F	28,39
31	Courtois Alain	51.615	MR	F	26,97
32	Beke Wouter	54.251	CD&V-N-VA	N	25,91
33	Ide Louis	53.592	CD&V-N-VA	N	25,60
34	Tilmans Dominique	45.047	MR	F	23,54
35	Mahoux Philippe	42.675	PS	F	23,36
36	Lijnen Nele	42.625	Open VLD	N	22,24
37	Van Ermen Lieve	25.462	LDD	N	21,55
38	Daras José	28.450	ECOLO	F	18,76
39	Lambert Geert	31.922	SPA-spirit	N	17,57
40	Ceder Jurgen	32.567	Vlaams Belang	N	17,16

Komen onze Kamerleden ervaring tekort?

Sam DEPAUW¹
Onderzoeker aan de
Vrije Universiteit Brussel

Stefaan FIERS
Hoofddocent aan de
K.U.Leuven

1. Inleiding

Zowel in de pers als in de wetenschappelijke literatuur wordt de laatste jaren steeds vaker gewag gemaakt van een verlies aan machtspotentieel van het parlement ten opzichte van de regering. Zelfs als er geen formele regering in het zadel zit, of als de Uitvoerende Macht niet over alle bevoegdheden beschikt, zoals het geval was in België in de herfst van 2007, slaagt het parlement er niet in een eigen dynamiek te ontwikkelen. Niet alleen het federale parlement, maar ook de deelstaatregeringen en -parlementen werden in deze periode in hun activiteiten gekortwiek, doordat de coalitiebesprekingen op het federale niveau in het slop zaten. Daarvoor is het Parlement te weinig *actor*, te veel de *arena* waarin de verschillende partijen hun standpunten met elkaar confronteren. Reeds in de jaren 1960 doken de eerste studies op die het overwicht van de regering in de goedkeuring van wetsvoorstellen en wetsontwerpen op federaal vlak blootlegden.² Sindsdien lijkt de onmacht van het Parlement nog verder gegroeid. Paradoxaal worden die elementen die bij de Grondwetswijziging van 1993 werden geroemd omdat zij de slagkracht van het parlement zouden versterken, nu met de vinger gewezen omdat zij die slagkracht verder zouden ondergraven hebben: de afschaffing van het dubbelmandaat, de opvolging van ministers en de constructieve motie van wantrouwen.

1. Deze studie werd verricht in het kader van de Inter-Universitaire Attractiepool *Participation and Representation*, een samenwerking tussen de universiteiten van Antwerpen, Leiden, Leuven en Brussel (VUB en ULB) – gefinancierd door de federale overheid.

2. W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgische politieke bestel*, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1967; F. DEBUYST, *La fonction parlementaire en Belgique: mécanismes d'accès et images*, Brussel, CRISP, 1967, 447 p.

Maar er is een onderscheid tussen *macht* en *invloed*, zo hield Sir Harry Legge-Bourke, de fractievoorzitter van de Britse conservatieven in de jaren 1970 de nieuwkomers in zijn fractie voor. Waarbij hij er op wees dat de keuze die ze zouden maken, bepalend zou zijn voor hun verdere loopbaan. Willen zij de positie en de macht om zelf beslissingen te nemen? Of verkiezen zij dat hun stem en oordeel verdraagt bij hen die de knopen doorhakken³? Het eerste pad leidt al snel weer weg uit het parlement. Parlementsleden hebben immers geen macht, zoveel is intussen al duidelijk. Het leidt af en toe tot een sterk gemediatiseerde 'exit' van een bekend parlementslid. Het geplande ontslag van voetballer Marc Wilmots als senator in 2004,⁴ de stille aftocht in 2007 van ondernemer Philippe Bodson uit de Senaat, of het sterk gemediatiseerde ontslag van het CD&V-Kamerlid en Gents ondernemer Peter Leyman in de lente van 2008 zijn hiervan schoolvoorbeelden.

Het tweede pad, dat van het uitoefenen van invloed op de uiteindelijk beslissing, vergt een wat ruimere tijdshorizon, waarbij 'ervaring' een cruciale factor is. "Er is maar één middel – maar het is er dan ook één – om gezag te verwerven in parlement en politiek: deskundigheid en dossierkennis. Dat vergt doorzettingsvermogen. Inwerken. Jarenlang." Zo stelt oud-parlementslid Jos Dupré bij zijn afscheid.⁵ Immers, tegenover de – uitgebreide – hofhouding van de minister kan het parlementslid enkel zijn jarenlange specialisatie in een beleidsdomein inbrengen. Want hoewel ministers worden omringd door tal van medewerkers, blijven ze gemiddeld niet lang op post. Recent onderzoek naar de ministeriële carrières in België na 1946 komt uit op een gemiddelde totale ministeriële carrière van 4,1 jaar per persoon. Deze carrière wordt evenwel gespreid over meerdere departementen.⁶ Enkel de positie van Minister van Buitenlandse Zaken wordt gereserveerd voor personen met een lange ministeriële ervaring. Hij bezit gemiddeld 17,2 jaar parlementaire en 7,3 jaar ministeriële ervaring. Alle andere departementen worden geleid door politici die gemiddeld minder dan 3,7 jaar (Financiën), 3,6 jaar (Defensie) of 3,5 jaar (Justitie) gemiddelde ministeriële ervaring bezitten. Ambtenarenzaken, Ontwikkelingssamenwerking en Onderwijs (allen gemiddeld 1,7 jaar

3. D. SEARING, *Westminster's World. Understanding Political Roles*, Cambridge, Harvard University Press, 1994, p. 80.

4. Marc Wilmots kon uiteindelijk geen ontslag nemen omdat de MR reeds in de zomer van 2004 over geen enkele opvolger meer beschikte. Om de daaruit voortvloeiende organisatie van tussentijdse verkiezingen te vermijden, kreeg Wilmots dispensatie van activiteiten. Hij bleef met andere woorden tot de verkiezingen van 10 juni 2007 formeel deel uitmaken van de Senaat.

5. J. DUPRÉ, *De Morgen*, 26/03/1996.

6. P. DUMONT, S. FIERS en R. DANDOY, 'Belgium: Ups and Downs of Ministerial Careers in a Partitocratic Federal State', in K. DOWDING en P. DUMONT, *The Selection of Ministers in Europe: Hiring and Firing*, Routledge, 2008.

ministeriële ervaring) en Huisvesting (1,0 jaar) zijn departementen die doorgaans aan weinig ervaren ministers worden toebedeeld. Parlementsleden, daarentegen, zetelen doorgaans een stuk langer in het parlement. In de eerste vijftig jaar na de Tweede Wereldoorlog bedroeg de gemiddelde duur van het mandaat in de Kamer van volksvertegenwoordigers 9,4 jaar en in de Senaat 7,9 jaar.⁷ Daardoor zijn ze in staat om meer expertise te vergaren dan de ministers, waarvan een groot aantal slechts eenmalige passanten zijn op een ministerieel departement. Ook het proces van opinievorming en deliberatie in het parlement lijkt het belang dat de 'ervaring' van parlementsleden in een ruimere tijdshorizon geplaatst wordt te onderstrepen. Op elk ogenblik lijkt de regering immers onverzettelijk in zijn mening. Pas op langere termijn worden de veranderingen in opinies duidelijk. Dat is ook één van de redenen – naast electorale motieven – waarom parlementsleden wetsvoorstellen blijven indienen ongeacht hun geringe kans op slagen, zo meent Joseph Bessette.⁸ Voorbeelden van parlementsleden die onder dit tweede type horen, zijn moeilijker te vinden: wellicht omdat hun parlementair werk weinig spectaculair oogt, en dus minder media-aandacht krijgt. Maar bij haar afscheid als Kamerlid in juni 2007 kreeg CD&V-Kamerlid Greta D'Hondt, bijvoorbeeld, van vriend en vijand lof voor de wijze waarop ze haar mandaat had uitgeoefend en de manier waarop ze mee haar stempel op het sociaal-economische beleid had gedrukt.

De inzet en deskundigheid en het inwerken in de dossiers waar oud-Kamerlid Jos Dupré naar verwijst, vindt in hoofdzaak plaats in de parlementaire commissies. In ten minste één opvatting werden commissies precies met dit doel voor ogen in het leven geroepen, om de onzekerheid over de gevolgen van het beleid te reduceren. Commissies bieden, in dit model, bij voorkeur plaats aan die leden die het gemakkelijkst en het snelst de nodige expertise kunnen opbouwen in het betreffende beleidsdomein. Met die commissies verwerven zij in ruil de mogelijkheid meer invloed uit te oefenen op de beleidsvoorstellen in kwestie.⁹ Hoewel de Kamercommissies het recht hebben wetsontwerpen en –voorstellen te herschrijven, samen te voegen of te splitsen, en getuigen uit te nodigen, is hun controle over de eigen agenda eerder beperkt.¹⁰ Deze conceptie van de commissies is overigens niet in tegenspraak met een ander toonaangevend model: commissieleden vervullen die

7. S. FIERS, *Vijftig jaar volksvertegenwoordiging. De circulatie onder de Belgische parlementsleden 1946–1995*. Brussel, Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, 2000, 257 p.

8. J. BESSETTE, *The Mild Voice of Reason*, Chicago, University of Chicago Press, 1994, p. 180–1.

9. K. KREHBIEL, *Information and Legislative Organization*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1991, 314 p.

10. I. MATTSON en K. STROM, *Parliamentary Committees*, in H. DÖRING, *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*. Frankfurt, Campus Verlag, 1995, p. 299.

opdracht niet enkel ten aanzien van het parlement, maar ook ten aanzien van hun partij.¹¹ De afgelopen zittingsjaren lag het aantal uren dat de commissies van de Kamer van volksvertegenwoordigers vergaderden tot 7,5 keer hoger dan het aantal uren dat de Kamer in plenaire vergadering bijeen kwam. Tussen oktober 2006 en juni 2007 vergaderden de Kamercommissies in totaal 986 uren tegenover 173 uren plenaire vergadering. De jaren voordien – zonder verkiezingen – lagen deze cijfers een derde hoger.

Met andere woorden, een antwoord op de vraag “Komen onze Kamerleden ervaring te kort?” kan dan ook gegeven worden aan de hand van een analyse van drie exponenten: de leeftijd, de parlementaire anciënniteit en de anciënniteit in de commissies.

II. Turnover in de Kamer van volksvertegenwoordigers, 1981–2008

De ‘ervaring’ van een parlement wordt slechts doorgegeven in zoverre er voldoende parlementsleden over blijven die het klappen van de zweep kennen, of die in vorige confrontaties met regeringsleden hun expertise hebben kunnen opbouwen en uitbreiden. Toch moet er in elke instelling die sterk afhankelijk is van de individuen die het gezicht ervan vormen, rekening gehouden worden met een aanzienlijke mate van ‘natuurlijk verloop’. In elke organisatie waar 150 personen de dienst uitmaken, is er een natuurlijk verloop van personen die door ziekte, pensioenering of overlijden uit de instelling verdwijnen. Dit leidt tot een eerste vorm van ‘opvolging’. Hun opvolgers nemen hun plaats in – in de regel tot aan de volgende verkiezingen. Ten tweede stelt men in de maatschappij als geheel, én dus ook in de politiek die er de emanatie van is, vast dat loyaliteiten op het gebied van werkgelegenheid steeds korter worden. Dit geldt bij uitstek voor parlementsleden omdat zij slechts ten dele meester zijn over hun eigen carrière. Parlementsleden hebben na elke verkiezing slechts werkzekerheid voor vier jaar (of vijf jaar in het geval van de regionale parlementen). Daarenboven zorgt de vlottende kiezer er voor dat partijen en parlementsleden van steeds minder zetels zeker zijn – haast nog voor de verkiezingen. Carrièreplanning wordt in een dergelijke context een precaire zaak en iets voor de ‘happy few’ van lijsttrekkers en anderen die hoog gerangschikt staan op de kieslijsten. Het is dan ook niet onlogisch dat parlementsleden interesse vertonen

11. G. COX en M. McCUBBINS, *Legislative Leviathan. Party Government in the House*, Berkeley, University of California Press, 1993, 324 p.

in andere aantrekkelijke, beschikbare en toegankelijke functies en posities, in en buiten de politiek.¹²

Een specifiek voorbeeld zijn de parlementsleden die het mandaat niet opnemen of het in de loop van de legislatuur neerleggen omdat zij in meer dan één parlement werden verkozen. Dit fenomeen doet zich voor telkens wanneer de federale, regionale en Europese verkiezingen niet op dezelfde dag worden gehouden. Uitzonderlijk stelde het zich ook bij Kamer en Senaat na de verkiezingen van 18 mei 2003 – doordat de onverenigbaarheid tussen beide kandidaturen die ene keer werd opgeheven. Daarbij speelt niet in de eerste plaats de persoonlijke voorkeur van de betrokken parlementsleden. Enerzijds noopt de berekening van de staatssubsidies per bekomen stem de partijen ertoe hun toppers steeds opnieuw in de electorale strijd te werpen, ook al worden zij naderhand vervangen door hun opvolgers.¹³ Anderzijds zijn de opvolgerplaatsen vaak pasmunt in de onderhandelingen met kleinere kartelpartners. Of gelden andere strategische overwegingen. Zo bijvoorbeeld verzaakt Jürgen Verstrepen aan het Kamermandaat dat hij na de jongste federale verkiezingen verworven had, en blijft hij zetelen in het Vlaams Parlement. Indien hij in het Vlaamse halfroond ontslag zou nemen, zou zijn zetel het Vlaams Belang toekomen, de partij waartoe hij behoorde vóór zijn overstap naar Lijst De-decker. Ten derde worden sinds 1995 ook de ministers en staatssecretarissen van de federale, gemeenschaps- en gewestregeringen vervangen – ditmaal echter voor de duur van hun ministerambt. Wanneer een minister ontslag neemt, nemen zij opnieuw hun plaats in het parlement in, ten koste van hun vervanger.

De combinatie van natuurlijk én strategisch verloop veroorzaakt een grote toename van de zogenaamde *turnover*. Bij elke verkiezing én gedurende elke daaropvolgende legislatuur neemt een aanzienlijk aantal parlementsleden afscheid van het parlement. Na 1995 is het aantal opvolgingen spectaculair toegenomen. Toenmalig Kamervoorzitter Herman De Croo stelde in juni 2004, nauwelijks 13 maanden na de vorige verkiezingen bitter vast dat hij aan het hoofd stond van een vervangingsparlement: “Ik mocht sinds de installatie van de Kamer vorig jaar al elf keer mijn overzichtstabel aanpassen. Bevorderlijk voor de continuïteit is dat niet”.¹⁴ Ondanks de vermindering van het aantal Kamerzetels van 212 naar 150 bedraagt het totale aantal personen dat een mandaat in de Kamer vervulde in de voorbije zittingspe-

12. J. BORCHERT, *Movement and Linkage in Political Careers: individual ambition and institutional repercussions in a Multi-Level Setting*, Paper voorgesteld op ECPR Joint Sessions of Workshops Grenoble, 6–11 april 2001, 28 p.

13. I. DE VADDER, *Het DNA van de macht*. Leuven, Van Halewyck, 2007, p. 154.

14. H. DE CROO, *De Standaard*, 25/06/2004.

riode 2003–2007 opnieuw meer dan 200. In de eerste tien maanden van de huidige zittingsperiode zijn reeds 40 vervangingen doorgevoerd.

TABEL I. Totaal aantal Kamerleden per zittingsperiode.

	Verkozen bij verkiezingen	Opvolgers	Totaal aantal Kamerleden
1981–1985	212	22	234
1985–1987	212	8	220
1987–1991	212	20	232
1991–1995	212	21	233
1995–1999	150	28	178
1999–2003	150	34	184
2003–2007	150	54	204
2007–2008 (*)	150	40	190

(*) Situatie per 25 april 2008. Bron: S. FIERS, a.w., 2000 en www.dekamer.be.

Deze toename van turnover heeft rechtstreeks gevolg voor één van de drie parameters uit ons onderzoek, met name de anciënniteit van de parlementsleden. Uit een hoog aantal wissels volgt logischerwijs een verminderde gemiddelde duur van een parlementaire carrière. De gemiddelde anciënniteit van de Kamerleden in de Kamer van volksvertegenwoordigers bij aanvang van de zittingsperiode is in de afgelopen drie decennia gedaald van ruim 6 jaar, tot een niveau onder 5 jaar (zie Tabel II). Terwijl de parlementaire anciënniteit van de regeringsleden¹⁵ er vooral pas in 2003 sterk op achteruit gegaan is. Het parlement verliest met andere woorden terrein op het gebied waar ze net een structureel voordeel had ten opzichte van de ministers. Bovendien is er een zijdelings effect op de leeftijdsstructuur van het parlement, een tweede parameter in ons onderzoek. We merken een dynamiek van verjonging onder de kandidaten voor de verkiezingen, mede aangevuurd door de quotaregels waarvoor politieke partijen vaker jonge dan oudere vrouwen rekruteren. Daardoor is de gemiddelde leeftijd van parlementsleden de afgelopen jaren bijzonder sterk gedaald. Dit is heel specifiek het geval voor de opvolgers van de ministers. Vaak betreft het jonge politici die gedurende het ministeriële mandaat van hun provinciale kopman de tijd krijgen om zich in te werken in de parlementaire procedures en zich zo een naam te maken in het parlement.

15. Gemeten aan de ervaring in de Kamer van volksvertegenwoordigers.

TABEL II. Gemiddelde leeftijd en Kameranciënniteit van de leden van de Kamer van volksvertegenwoordigers en de federale regering (in jaren).

Verkiezingen	Regering	Regering			Kamer van volksvertegenwoordigers	
		Gemiddelde leeftijd	Gemiddelde Kameranciënniteit (*)	Gemiddelde regeringservaring	Gemiddelde leeftijd	Gemiddelde Kameranciënniteit (*)
1981	Martens V	48.9	9.6	1.8	47.7	6.3
1985	Martens VI	50.8	12.7	3.5	48.2	7.1
	Martens VII	52.9	13.4	5.6		
1987	Martens VIII	48.9	11.1	2.6	49.7	7.1
	Martens IX	52.5	13.4	5.6		
1991	Dehaene I	49.1	12.7	4.2	47.2	6.5
1995	Dehaene II	46.1	8.9	3.5	46.8	4.3
1999	Verhofstadt I	46.9	9.3	0.8	47.4	5.5
2003	Verhofstadt II	42.5	5.6	2.0	46.3	4.7

(*) het betreft dus de anciënniteit in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, niet de totale parlementaire anciënniteit in Kamer, Senaat of deelstaatsparlementen.

De cijfers uit Tabel II tonen heel duidelijk aan dat het parlement alvast wat deze twee variabelen betreft flink aan 'ervaring' heeft moeten inboeten, ten opzichte van de regering. Nochtans stellen we niet dezelfde trends vast onder de regeringsleden zelf. Ministers worden jonger, bezitten minder parlementaire ervaring (althans gemeten aan ervaring in de Kamer van volksvertegenwoordigers) en de regeringsploeg als geheel bezit ook minder regeringservaring. Al kan deze laatste trend niet lineair vastgesteld worden in de onderzochte periode. Dit wijst er evenwel op dat er potentieel best wel wat kansen zijn voor parlementsleden om hun overwicht in politieke en functionele ervaring ten volle te benutten in een poging om te wegeven op het beleid. Met name de regering Verhofstadt I startte als een zeer onervaren bestuursploeg, met een gemiddelde regeringservaring op het federale niveau van nauwelijks 0,8 jaar. Zelfs tegen een dergelijke onervaren regering slaagde het parlement er niet in om haar eigen ervaring ten volle uit te spelen.

iii. Turnover in de Kamercommissies, 1981–2008

Naast een loopbaan in de Kamer hebben parlementsleden ook een loopbaan in de commissies. Rekening houdend met hun anciënniteit, beroepservaring en dynamisme nemen zij plaats in één of meer commissies. Die commissieopdrachten worden door de fractievoorzitter toebedeeld. Fractieleden hebben wel de gelegen-

heid een voorkeur aan te geven en benadrukken graag de brede consensus die de verdeling kenmerkt. Maar een informele hiërarchie onder de commissies – o.m. in termen van maatschappelijke zichtbaarheid – maakt dat voor sommige commissies het aantal aanvragen de beschikbare plaatsen overtreft. Dan hakt de fractievoorzitter de knopen door. Commissieopdrachten kunnen leden in de regel ook weer ontnomen worden door de fractie.¹⁶ Opnieuw is een hele reeks van indicatoren mogelijk, om te kijken naar de specialisering van parlementsleden in termen van commissieopdrachten: het aantal vervangingen, het gemiddeld aantal jaren dat Kamerleden lid zijn van een commissie, het percentage commissieleden in hun eerste termijn, het percentage met meer dan vijf jaar ervaring, meer dan tien jaar ...¹⁷ Eerst wordt de commissiespecialisatie van Kamerleden belicht in termen van het verloop onder de commissieleden; vervolgens wordt de problematiek bekeken in termen van de duur van hun commissielidmaatschap. Worden niet enkel parlementaire loopbanen, maar ook commissieloopbanen korter?

Onderzocht werd de samenstelling van de Kamercommissies van april 1982 tot maart 2008 – met uitzondering van de adviescomités en de afvaardigingen naar internationale vergaderingen. Die samenstelling publiceert de Kamer zelf, zij het op onregelmatige tijdstippen. In de onderzoeksperiode verschenen 45 zulke documenten; dat is gemiddeld 1.7 per jaar. De commissies zelf bleven nagenoeg ongewijzigd: enkel hielden de commissies nationale opvoeding (d.i. onderwijs) en landbouw op te bestaan, op het ogenblik dat deze bevoegdheden werden gedefederaliseerd, respectievelijk in 1988 en 1995. De studie concentreert zich in de eerste plaats op de *vaste leden* van de commissies. Daarnaast voorziet artikel 14 van het Kamerreglement ook in plaatsvervangende leden. De invulling die plaatsvervangende leden aan die opdracht geven, loopt echter sterk uiteen. Zo is het niet ongebruikelijk dat korte afwezigheden opgevangen worden door anderen dan de plaatsvervangende leden – ook al blijven deze laatsten soms jarenlang plaatsvervanger. Anderzijds lijken de plaatsvervangende leden al even vaak van opdracht te wisselen als de vaste leden.

Langdurige specialisatie is eerder uitzonderlijk bij Kamerleden – Duprés woorden ten spijt. Natuurlijk zijn niet alle parlementsleden vakspecialisten. In een poging te achterhalen wat Britse parlementsleden motiveert in hun baan, merkt Searing ook manusesjies-van-alles, lokale notabelen en kandidaat-ministers op. Searing schat het

16. E. DAMGAARD, *How Parties Control Committee Members*, in H. DÖRING, *Parliaments and Majority Rule*. Frankfurt, Campus Verlag, 1995, p. 316.

17. J. HIBBING, *Congressional Careers. Contours of Life in the U.S. House of Representatives*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, p. 5.

aantal vakspecialisten op één op vijf – de partijleiding niet meegerekend.¹⁸ Hoewel nieuwkomers steevast het advies krijgen zich te specialiseren in ten hoogste twee beleidsdomeinen, repliceren de meer ambitieuzen onder hen: “Waarin was het dat Harold Wilson zich specialiseerde? Hugh Gaitskell? Kijk eens naar de mensen die het tot de top gebracht hebben. ‘Jongeman, specialiseer je!’ Waar in hebben deze mensen zich gespecialiseerd? Juist: niets.”¹⁹ Liever storten zij zich gedurende enkele weken op een dossier – telkenmale iets anders, doch nooit ver van de televisiecamera’s. Een eerste aanduiding daartoe is te vinden in het percentage van de Kamerleden dat de hele legislatuur uitdoet in eenzelfde commissie (d.i. de continuïjn in grafiek 1). Sinds 1995 zijn om en bij de zes op tien “commissieleden” die de legislatuur aanvingen in een commissie aan het eind van de legislatuur nog steeds lid van diezelfde commissie. De noemer is hier overigens niet het aantal Kamerleden, maar het aantal commissiezetels – Kamerleden zijn vaak lid van meer dan één commissie. In 1981–85 en 1985–87 waren dit nog respectievelijk zeven en negen op tien “commissieleden”. Verder onderzoek is vereist om uit te maken of deze cijfers representatief zijn voor de periode voor 1981 of juist uitzonderlijk. In elk geval is het scharniermoment niet in 1995 te situeren: het percentage “commissieleden” dat de hele legislatuur uitdoet is nog lager tussen 1987 en 1995. Dat mag ook blijken uit een andere berekeningswijze: zo is het aantal vervangingen, in verhouding tot het aantal commissiezetels, sinds 1987 merkbaar groter. In tegenstelling tot de eerste berekeningswijze worden hier ook vervangingen als gevolg van de verkiezingen meegeteld. Gemiddeld zijn er over de gehele onderzoeksperiode, per legislatuur, 0.91 vervangingen in de commissies per commissiezetel. Die verhouding is toegenomen van 0.84 tussen 1981 en 1995 tot 1.01 na 1995. In het bijzonder in de legislaturen 1991–95 en 2003–07 overtreft het aantal vervangingen het aantal commissiezetels: vervangers kunnen immers op hun beurt weer vervangen worden.

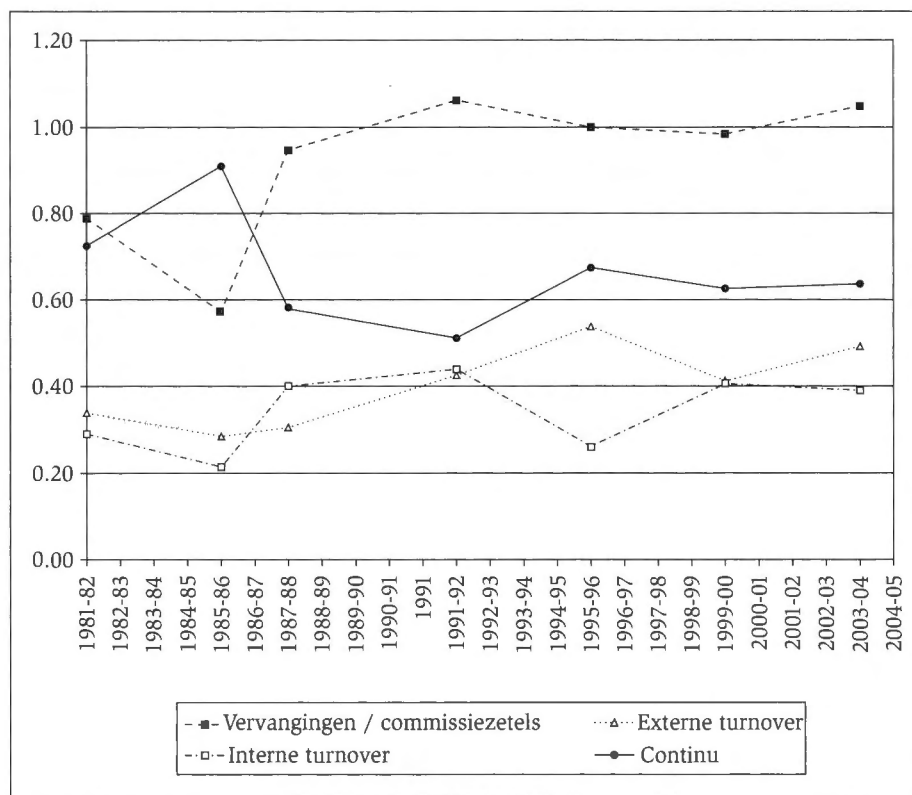
Natuurlijk is de *turnover* in de commissies deels het gevolg van *turnover* in de Kamer zelf.²⁰ Leden worden niet herkozen of nemen ontslag uit de Kamer: anderen nemen hun plaats in de commissie(s) in. Dat aantal is vaak groter dan het aantal leden dat in de loop van de legislatuur wordt vervangen. Hiertoe wordt een onderscheid gemaakt tussen de *interne* en *externe turnover*. De interne turnover geeft aan hoeveel van de commissieleden aan het eind van de vorige periode bij het einde van de volgende periode niet langer tot de vaste leden van de commissie

18. D. SEARING, *Westminster's World. Understanding Political Roles*, Cambridge, Harvard University Press, 1994, p. 40.

19. A. KING, *British Members of Parliament: A Self-Portrait*. Londen, Macmillan, 1974, p. 70.

20. D. CANON en C. STEWART, *The Evolution of the Committee System in Congress*, in: L. DODD en B. OPPENHEIMER, *Congress Reconsidered*, Washington, CQ Press, 2001, p. 176.

behoren, *doch nog steeds in de Kamer zetelen*. De externe turnover, daarentegen, duidt aan hoeveel van de commissieleden aan het eind van de vorige periode bij het einde van de volgende periode niet langer tot de vaste leden van de commissie behoren *én niet langer in de Kamer zetelen*. Om de vergelijking vóór en na 1995 mogelijk te maken, werden de leden die uit de commissies verdwenen om een ministerportefeuille op te nemen, uit de analyse geweerd. Al vóór 1995 legden zij op het moment van hun aanstelling hun commissieopdrachten neer. Na 1995 verdwijnen zij ook uit de Kamer. Met andere woorden, vóór 1995 zouden zij onder de noemer *interne turnover* vallen, na 1995 onder de noemer *externe turnover*. Dit aantal is om en bij de zes procent van de commissiezetels – al loopt het in 1991–95 en 1999–2003 op tot vijftien procent en in 1987–1991 zelfs tot twintig procent.

GRAFIEK I. Turnover en vervangingen in de Kamercommissies, 1981–2008 (per legislatuur).

Tussen 1981 en 2007 is zowel de interne, als de externe turnover toegenomen. Van alle commissieopdrachten in het laatste zittingsjaar van een legislatuur wordt gemiddeld 34 procent ingeruild voor een andere voor het einde van de daaropvolgende legislatuur. In de meest recente legislaturen is dit ruim 40 procent – al

is de toename niet lineair. De interne turnover was het grootst tussen 1991 en 1995. Eén reden daarvoor is te vinden in de politieke hervervorming in die periode: de overstap naar een andere partij gaat vaak gepaard met een verandering van commissie(s). Dat de interne turnover groter is na 1995 dan vóór 1995 is erg opmerkelijk: voor de rechtstreekse verkiezing van de gemeenschaps- en gewestparlementen bood het dubbelmandaat in de regel meer gelegenheden om de commissieopdrachten te herschikken, bijvoorbeeld om voorzitter te worden van een commissie in het Vlaams of Waals Parlement. Eerder onderzoek onderstreepte reeds dat heel wat parlementsleden in die jaren hun activiteiten concentreerden op het federale óf op het gemeenschaps- of gewestniveau.²¹ Daarbij bereidden zij reeds de moeilijke keuze voor die 1995 meebracht: twee op drie van de parlementsleden die zich op die manier concentreerde op één van de niveaus, zetelden na 1995 daadwerkelijk in die assemblee.²²

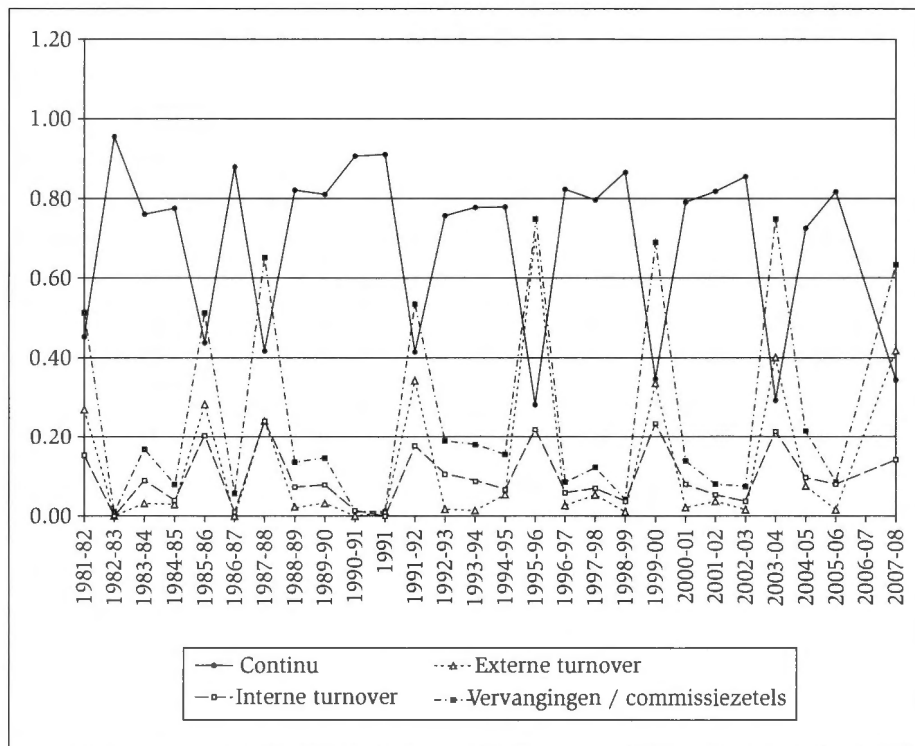
Meer nog dan de interne turnover is de externe turnover toegenomen. Van alle “commissieleden” in het laatste zittingsjaar van een legislatuur verdwijnt gemiddeld 40 procent voor het einde van de daaropvolgende legislatuur uit de Kamer; in 1995 liep het zelfs op tot meer dan de helft. Tussen 1981 en 1991 was dit nog om en bij een derde. Toch kon verwacht worden dat het verschil vóór en na 1995 groter zou zijn: sinds die tijd *level-hopt* immers een aanzienlijk aantal politici van Kamer naar Senaat, naar het Europees Parlement, naar een gewest- of gemeenschapsparlement en weer terug.²³ Dat dit minder in de commissies tot uiting komt, is omdat de commissiesamenstelling vaak pas na enkele weken, tot maanden, bekend wordt gemaakt. De leden die meteen ontslag nemen, komen nooit in aanmerking voor commissieopdrachten. Zo werd de eerste commissiesamenstelling na de verkiezingen van 10 juni 2007 pas op 5 maart 2008 gepubliceerd. Meer ook dan de interne turnover kent de externe turnover een voorspelbaar cyclisch patroon: het aantal is het grootst na de verkiezingen. Enkel wanneer de verkiezingen op de verschillende niveaus niet samenvallen zoals in 2004, is de externe turnover iets groter. Dit geldt overigens niet voor de Europese verkiezingen in 1984, 1989 of 1994: het absolute aantal Belgische europarlementsleden is daarvoor te klein. Het is daarenboven opmerkelijk dat de interne turnover in die jaren de externe overtreft: opvolgers nemen niet eenvoudig de plaats over van de persoon die zij vervangen. Anderen, meer

21. I. THOMAS, Words, words, words...? De deelname van de parlementsleden aan de plenaire debatten kwantitatief geanalyseerd, in: W. DEWACHTER, I. THOMAS, S. DEPAUW, *Afscheid van het laatste dubbelparlement*, Leuven, Acco, p. 110–4.

22. S. DEPAUW en I. THOMAS, Prospectief denken in het dubbelparlement, in: W. DEWACHTER, I. THOMAS, S. DEPAUW, *Afscheid van het laatste dubbelparlement*, Leuven, Acco, p. 141.

23. S. FIERS, Carrièrepatronen van Belgische parlementsleden in een multi-level omgeving (1979–99), *Res Publica*, 43, pp. 171–92.

ervaren leden, gaan hen daarin voor en opvolgers dienen ten slotte vrede te nemen met de opengebleven stoel. Zo kan het ontslag van een ervaren Kamerlid tot een fikse toename in de *interne turnover* in meer dan één commissie leiden.

GRAFIEK II. Turnover en vervangingen in de Kamercommissies, 1981–2008 (per zitting).

Veeleer volgt de externe turnover in de commissies het ritme van de *kritische verkiezingen* en politieke generaties in de naoorlogse periode. Het beginpunt van deze studie, 1981, valt samen met zo'n kritische verkiezingen en werd precies om die reden gekozen. Na 1946, 1965, 1971 waren dit de vierde verkiezingen waarbij meer dan een kwart van de Kamerleden nieuw was. In 1991 en 1995 lag dit aantal nieuwe leden zelfs nog hoger. Dat vertaalt zich ook in de commissies. Daarbij valt op dat de externe turnover in CD&V tussen 1987 en 2003 consistent groter is dan het algemeen gemiddelde in de andere partijen. Meer recent is dit ook zo in SP.A: met name sinds 1995. In 2003 overtrof het aantal SP.A-Spirit Kamerleden dat de legislatuur niet uitdeed in een commissie zelfs het aantal commissiezetels waarop de partij recht had. In de andere partijen kent de externe turnover een meer grillig patroon, dat ook weinig verband lijkt te houden met regeringsdeelname, met winst of verlies in de verkiezingen. Nochtans kon verwacht worden dat een verkiezings-

nederlaag ook zou resulteren in een grotere externe turnover in de commissies. Daar is echter geen sprake van in de liberale partijen wanneer zij in 1987 de regering verlaten, of in CD&V in 1999. In die jaren bereikt de externe turnover wel een hoogtepunt in de CDH – toen nog PSC. Het is, integendeel, de interne turnover die de regeringskalender lijkt te volgen: na regeringsdeelname nemen de oud-ministers opnieuw taken op in de, vaak meest prestigieuze, commissies. Dat resulteert in talrijke verschuivingen tussen de commissies. Zo is de interne turnover het grootst in de liberale partijen in 1987, in de PS in 1981 en in de CDH in 1999. Enkel SP.A (1981) en CD&V (1999) beantwoorden niet aan dit patroon. De interne turnover in CD&V bevindt zich overigens gedurende de hele periode onder het algemeen gemiddelde – enkel in 2003 en 2007 stijgt zij boven dat gemiddelde uit. In de SP.A is de interne turnover het grootst in 1991–95 en, in het bijzonder, in 2003–07. Daaraan is het fenomeen van de politieke herverkaveling en kartelvorming wellicht niet vreemd. Ook in de VLD tussen 1991 en 1995 is de turnover erg hoog. De SP.A is die periode dan weer het toneel van een interne machtsstrijd, waarbij getracht wordt de invloed van enkele grote federaties terug te dringen. Tot slot dient opgemerkt dat de interne turnover na de verkiezingen van 10 juni 2007 lager is in alle partijen, enkel doordat slechts één jaar in rekening kon worden gebracht.

TABEL III. Interne en externe turnover in de Kamercommissies (per legislatuur, per partij).²⁴

Interne turnover	1981–85	1985–87	1987–91	1991–95	1995–99	1999–03	2003–07	2007
CD&V	0.24	0.17	0.21	0.33	0.18	0.25	0.45	0.23
CDH	0.33	0.23	0.23	0.29	0.33	0.82	0.36	0.10
SP.A	0.22	0.16	0.46	0.65	0.22	0.18	1.00	0.06
PS	0.47	0.16	0.15	0.38	0.21	0.48	0.41	0.21
VLD	0.30	0.15	0.77	0.53	0.21	0.45	0.42	0.18
MR	0.17	0.23	0.69	0.56	0.44	0.36	0.50	0.09
Externe turnover	1981–85	1985–87	1987–91	1991–95	1995–99	1999–03	2003–07	2007
CD&V	0.42	0.21	0.38	0.48	0.57	0.45	0.33	0.23
CDH	0.63	0.31	0.50	0.38	0.50	0.73	0.82	0.30
SP.A	0.43	0.00	0.33	0.35	0.59	0.59	1.09	0.61
PS	0.29	0.23	0.27	0.39	0.53	0.30	0.32	0.45
VLD	0.19	0.45	0.12	0.33	0.44	0.33	0.42	0.45
MR	0.14	0.46	0.28	0.52	0.60	0.32	0.50	0.36

24. Hier werd er de voorkeur aan gegeven enkel die partijen op te nemen die gedurende de gehele periode fractiestatus genoten in de Kamer – en dus stemgerechtigde, vaste leden telden in de commissies.

Kortom, langdurige specialisatie is eerder uitzonderlijk in de Kamer: de interne én externe turnover in de commissies is vaak erg groot en lijkt nog toegenomen. Daarbij lijkt niet 1995 het scharniermoment te vormen. Langdurige specialisatie kan echter preciezer nog gemeten worden aan de hand van de tijd die de Kamerleden gemiddeld lid zijn van eenzelfde commissie.

IV. De duur van een commissieloopbaan

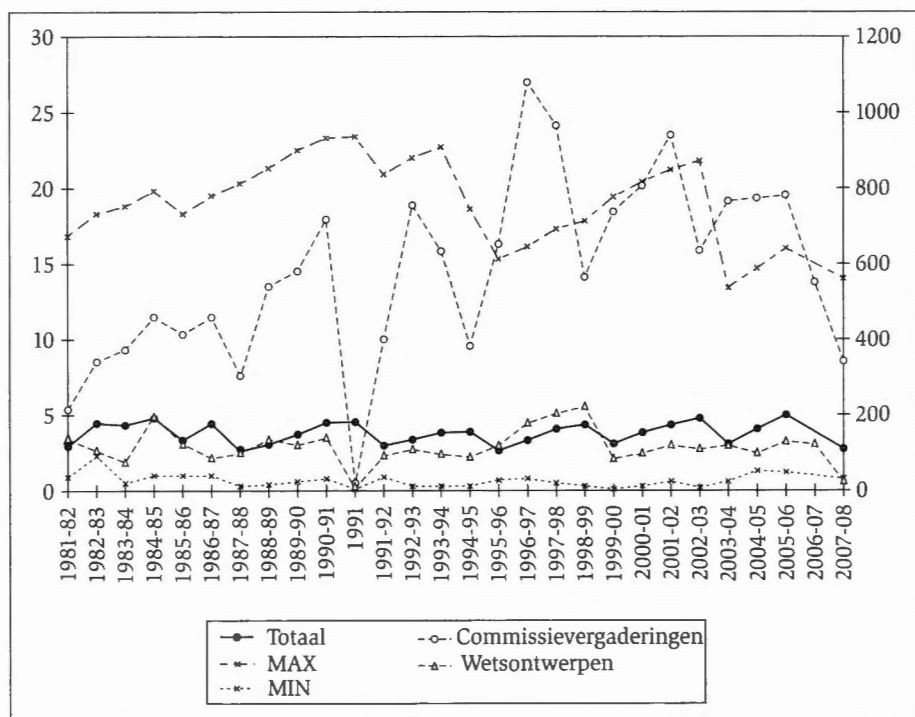
Naast het komen en gaan van parlementsleden kan de commissie-ervaring van parlementsleden ook uitgedrukt worden d.m.v. de gemiddelde duur. De duur van een commissieloopbaan doelt op de tijd (uitgedrukt in jaren) dat een parlements lid *onafgebroken* effectief lid is van eenzelfde commissie. Die tijd wordt opgetekend per zittingsjaar – op het moment dat het meest recente document verschijnt. De tijdsperiode tussen twee documenten is echter niet constant; die tijd kan afgelezen worden in grafiek III aan de minimumduur. Daarenboven komt de teller weer op nul te staan, telkens een parlements lid (tijdelijk) verdwijnt uit de commissie in kwestie. Een afbakening van de onderzoeksperiode is anders niet mogelijk: ook de gehele loopbaan vóór 1981 (soms terugtellend tot in 1958) van de parlementsleden in de onderzoeksperiode moet dan bekeken worden. Korte onderbrekingen van minder dan een jaar zijn overigens relatief ongebruikelijk – maar niet uitgesloten: tussen 1981 en 2007 kunnen er een vijftiental geteld worden. Wel wordt de *onafgebroken* commissieloopbaan van de parlementsleden van 1981 berekend – terugtellend tot het ogenblik dat zij lid werden van de commissie in kwestie. Op die manier zijn de loopbanen enkel aan de rechterzijde begrensd: van iedere loopbaan is het beginpunt bekend, doch niet altijd het eindpunt.

Daaraan moeten twee praktische bedenkingen toegevoegd worden. Ten eerste werd rekening gehouden met de hergroepering van de commissies in 1980. Daarbij werden de commissies voor economische zaken, voor middenstand en voor landbouw samengevoegd, alsook de commissies voor tewerkstelling en arbeid en voor de sociale voorzorg; de commissies voor binnenlandse zaken en voor algemene zaken en het openbaar ambt; de commissies voor openbare werken en voor het verkeerswezen; de commissies voor buitenlandse zaken, voor buitenlandse handel en voor Europese zaken; de commissies voor nationale opvoeding, voor cultuur en voor algemene zaken (wat het wetenschapsbeleid betreft). Voor de parlementsleden die één van deze commissies inruilde voor de samengevoegde commissie loopt de teller eenvoudig verder. Dat geldt, ten tweede, ook voor de parlementsleden die van partij veranderen in de tussentijd, maar voor de nieuwe partij in dezelfde

commissie(s) zetelen. Dat is echter niet gebruikelijk: een overstap gaat het vaakst gepaard met nieuwe commissieopdrachten.

Sinds 1981 is de gemiddelde duur van een commissieloopbaan nauwelijks afgenomen. Die gemiddelde duur van een commissieloopbaan was reeds lang daarvoor relatief kort. Gemiddeld is een parlementslid gedurende 3.9 jaar lid van een commissie, in de periode 1981–2007. Dat aantal is niet anders vóór en na 1995. In diezelfde periode is de werklast voor de commissies in termen van wetsontwerpen eveneens relatief stabiel gebleven. Anderzijds is het aantal commissievergaderingen beduidend toegenomen en is de tijd dat parlementsliden in de Kamer zetelen gevoelig korter geworden. Maar dit heeft slechts een gering effect op de duur van de commissieloopbanen. Na elke verkiezing moeten de opdrachten immers opnieuw aangepast worden aan de veranderde samenstelling van de fracties én de aanwezige expertise. Daardoor ruilen heel wat Kamerleden hun commissieopdracht in voor een andere. Elke legislatuur keert hetzelfde patroon terug: de commissie-ervaring van parlementsliden is het laagst net na de verkiezingen en neemt doorheen de legislatuur opnieuw toe. Ook de commissie-ervaring net na de verkiezingen toont geen grote verschillen doorheen de tijd: de grootste gemiddelde ervaring werd opgetekend in 1985 (3.3 jaar), de geringste in 1987 (2.6 jaar). De hervorming van 1995 heeft met andere woorden niet hetzelfde effect op de commissie-ervaring van parlementsliden: ministers legden al voor die tijd hun commissieopdrachten neer op het moment van hun promotie. Daarenboven worden commissies pas samengesteld nadat ministers en *level-hoppers* vervangen werden. Wel daalt de maximumervaring in één commissie slechts tweemaal onder de 15 jaar: net na de verkiezingen van 2003 en van 2007.

Ondanks de afnemende parlementaire ervaring neemt de gemiddelde commissie-ervaring niet af, noch wordt de groep met een lange ervaring proportioneel kleiner. Die groep was al vóór 1995 erg klein en is recent niet verder afgenomen. Daartoe worden de Kamerleden ingedeeld in drie categorieën: met een commissie-ervaring van ten hoogste vijf jaar, tussen de vijf en de tien jaar, en tien jaar of meer. Opnieuw lijkt ook hier 1995 niet het sleutelmoment. Tussen 1981 en 1995 is 73 procent van de 865 commissieloopbanen (een parlementslid kan een loopbaan hebben in meer dan één commissie) korter dan vijf jaar en slechts 7 procent langer dan tien jaar. Tussen 1995 en 2007 is het aandeel commissieloopbanen korter dan vijf jaar toegenomen tot 78 procent. Dit ging in de eerste plaats ten koste van de middencategorie: met 6 procent blijft het aandeel van de commissieloopbanen langer dan tien jaar eerder stabiel. Dit is ook sinds 2003 niet veranderd: nog steeds telt niet meer dan 7 procent van de Kamerleden meer dan tien jaar op zijn actief in eenzelfde commissie.

GRAFIEK III. De gemiddelde duur van een commissielooptijd, 1981-2008 (per zitting).

TABEL IV. De verdeling van de commissie-ervaring voor en na 1995 (per partij).

	1981-1995			1995-2007				
	< 5 jaar	5-10 jaar	> 10 jaar	< 5 jaar	5-10 jaar	> 10 jaar		
CD&V	0.65	0.25	0.11	200	0.68	0.19	0.13	90
CDH	0.79	0.17	0.03	86	0.81	0.12	0.07	42
SPA	0.71	0.22	0.07	149	0.91	0.06	0.03	77
PS	0.73	0.18	0.08	179	0.79	0.13	0.08	86
VLD	0.65	0.26	0.08	121	0.72	0.23	0.05	93
MR	0.82	0.15	0.03	117	0.79	0.20	0.01	82
VU	0.80	0.11	0.09	70	1.00	0.00	0.00	10
GROENI/Ecolo	0.87	0.13	0.00	45	0.89	0.11	0.00	38
Vlaams Belang	1.00	0.00	0.00	13	0.60	0.30	0.10	40
Totaal	0.73	0.20	0.07	980	0.78	0.16	0.06	558

De gemiddelde ervaring is merkbaar groter in de grote partijen. Enerzijds verliezen kleinere partijen die minder dan vijf leden (zeven leden vóór 1995) hebben, met hun fractiestatus ook het recht op stemgerechtigde leden in de commissies. Ander-

zijds zijn de kleinere partijen vaak ook van meer recente datum: hun commissie-loopbaan ging daardoor pas later van start. Tussen 1981 en 2007 is de gemiddelde commissie-ervaring het grootst in CD&V en PS. Dit onderscheid tussen kleine en grote partijen wordt treffend geïllustreerd door de evolutie die het Vlaams Belang kende: naarmate de partij groeit in omvang, neemt ook de commissie-ervaring toe – zij het niet zonder tijdelijke terugval. In 1995 is de commissie-ervaring in het Vlaams Belang voor de eerste maal groter dan het algemeen gemiddelde en na 2002 is die commissie-ervaring ook niet meer onder die grens gedaald. Daarnaast is de commissie-ervaring het grootst in de grote oppositiepartijen: regeringsdeelname resulteert vaak in een fikse daling van de gemiddelde commissie-ervaring. Vóór de verkiezingen van 2007 bedroeg die ervaring meer dan zes jaar bij de CD&V-Kamerleden, net na de verkiezingen nog 1.5 jaar. Eenzelfde daling is ook te vinden bij de PS in 1987 en de liberale partijen in 1999. Enerzijds worden ministers vaker gerekruteerd uit ervaren leden. Anderzijds zijn de winnaars van de verkiezingen ook vaker terug te vinden bij de regeringspartijen – het grotere aantal nieuwkomers in deze fracties reduceert de gemiddelde commissie-ervaring.

TABEL V. De verdeling van de commissie-ervaring voor en na 1995 (per commissie).

	1981–1995			1995–2007				
	< 5 jaar	5–10 jaar	> 10 jaar	< 5 jaar	5–10 jaar	> 10 jaar		
Landsverdediging	0.64	0.21	0.15	66	0.70	0.18	0.11	44
Bedrijfsleven	0.74	0.20	0.06	89	0.81	0.15	0.04	48
Tewerkstelling	0.73	0.16	0.11	73	0.61	0.25	0.14	44
Financiën	0.77	0.16	0.07	82	0.84	0.14	0.02	56
Binnenlandse zaken	0.74	0.20	0.06	69	0.70	0.22	0.09	46
Justitie	0.68	0.25	0.07	73	0.83	0.11	0.06	53
Buitenlandse zaken	0.74	0.18	0.09	80	0.82	0.11	0.07	56
Volksgezondheid	0.79	0.12	0.09	82	0.86	0.12	0.02	51
Infrastructuur	0.77	0.14	0.09	79	0.82	0.15	0.03	60
Herziening Grondwet	0.76	0.23	0.01	97	0.73	0.23	0.04	52
Reglement	0.69	0.29	0.01	75	0.75	0.17	0.08	48
Totaal	0.74	0.19	0.07	865	0.78	0.16	0.06	558
Nationale opvoeding	0.59	0.27	0.15	41				
Landbouw en middenstand	0.77	0.22	0.01	74				
Totaal+	0.73	0.20	0.07	980				

Ook zijn er verschillen tussen de commissies. Zo is de gemiddelde commissie-ervaring het grootst in de commissies voor landsverdediging, tewerkstelling en sociale zaken, en binnenlandse zaken. In de commissie voor landsverdediging is

er tussen 1981 en 2007 steeds een handvol Kamerleden met meer dan tien jaar dienst in de commissie. Wat de commissies voor tewerkstelling en sociale zaken en voor binnenlandse zaken betreft, is er pas na 1995 een grotere groep Kamerleden gekomen met meer dan vijf jaar ervaring. Vóór 1995 ontlopen deze commissies het algemeen gemiddelde niet.

Een stabiel, langdurig lidmaatschap is één indicator van de hiërarchie onder de commissies: de leden van deze commissies wensen lid te blijven. Doorheen hun loopbaan ontwikkelen Amerikaanse congresleden, bijvoorbeeld, een meer uitgesproken en meer performante wetgevende agenda.²⁵ Als etnoloog beschrijft Weatherford treffend dit proces, waarin congresleden hun commissieopdrachten aan elkaar rijgen – hier een modieus thema als het hunne claimen en daar een extra stafid verwerven. Op die manier starten nieuwkomers met de kruimels, die hen toegeworpen worden, en werken zij zich langzaam op.²⁶ Een vergelijkbaar proces kennen de Europese parlementen niet. Hoewel er rondom het belang van enkele toonaangevende commissies, als Buitenlandse Zaken of Economische Zaken, een consensus bestaat onder de Nederlandse Tweede Kamerleden, merkt Van Schendelen op dat commissies het moeten afleggen tegen de fracties als meest belangrijke groepsverbanden. Een opmerking die ook best voor de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers in het achterhoofd gehouden wordt. Maar één voorwaarde die in de richting wijst van een commissiekastestelsel, zo vervolgt Van Schendelen, is dat de meer ervaren leden in de meest prestigieuze commissies zetelen, terwijl nieuwkomers in de minder prestigieuze terecht komen.²⁷

Het aandeel nieuwkomers verschilt sterk van commissie tot commissie – en in enkele gevallen ook van legislatuur tot legislatuur. Zo is minder dan één op drie leden in de commissies voor het reglement, voor binnenlandse en buitenlandse zaken, voor financiën en voor de herziening van de Grondwet en institutionele hervormingen nieuw in het parlement. Dit zijn de meest prestigieuze commissies. Daarentegen is het voor bijna de helft van de leden van de commissies voor volksgezondheid; tewerkstelling en sociale zaken; infrastructuur, verkeer en overheidsbedrijven; en voor het bedrijfsleven de eerste commissieopdracht. In de regel is het aandeel nieuwkomers groter na 1995 in elk van de commissies. Maar in het geval van de commissies voor infrastructuur, verkeer en overheidsbedrijven is het

25. J. HIBBING, *Contours of the Modern Congressional Career*, *American Political Science Review*, 85, 2, p. 418.

26. J. WEATHERFORD, *Tribes on the Hill. The US Congress Rituals and Realities*, South Hadley, Bergin and Garvey, 1985, pp. 57–60.

27. M. VAN SCHENDELEN, *Fracties en kamercommissies*, in: J. THOMASSEN, M. VAN SCHENDELEN en M.L. ZIELONKA-GOEI, *De geachte afgevaardigde... hoe kamerleden denken over het Nederlandse Parlement*, Muiderberg, Dick Coutinho, 1992, p. 94.

verschil, voor en na 1995, wel erg groot. De commissieopdrachten van de nieuwkomers in de huidige legislatuur bevestigen veeleer dit patroon.

TABEL VI. De commissieopdrachten van nieuwkomers (voor en na 1995).

	1981-95	1995-03	2007	1981-07
Reglement	0.13	0.14	0.12	0.13
Buitenlandse zaken	0.13	0.27	0.24	0.19
Herziening Grondwet	0.22	0.39	0.24	0.28
Opvoeding	0.29			0.29
Binnenlandse zaken	0.32	0.24	0.41	0.30
Landsverdediging	0.30	0.35	0.29	0.31
Financiën	0.27	0.41	0.24	0.31
Landbouw	0.34			0.34
Justitie	0.37	0.49	0.35	0.41
Bedrijfsleven	0.35	0.51	0.53	0.42
Infrastructuur	0.29	0.71	0.29	0.42
Tewerkstelling	0.45	0.43	0.53	0.45
Volksgesondheid	0.47	0.67	0.41	0.53

v. Conclusie

“Het is niet goed dat de gemiddelde parlementaire levensduur slechts zes, zeven jaar is. Iedere nieuweling denkt natuurlijk dat hij alles kent, maar het is mijn ervaring dat je twee legislaturen nodig hebt om het nodige doorzicht te hebben in de besluitvorming.” Aan het woord is senator Hugo Vandenberghe.²⁸ Hij is overigens nog te gul: intussen bedraagt de parlementaire levensduur niet meer dan 4,7 jaar. Niet enkel worden parlementaire loopbanen steeds korter, ook de gemiddelde leeftijd van de Kamerleden neemt af. Daarenboven is die levensduur in de commissies nog veel korter. Gemiddeld is een Kamerlid niet langer dan 3,9 jaar *onafgebroken* vast lid van eenzelfde commissie of gedurende precies één legislatuur. Minder dan 7 procent kan een staat van dienst van meer dan tien jaar in één commissie voorleggen: dat zijn om en bij de zeventig Kamerleden vóór 1995 en een dertigtal na 1995. Vele leden zetelen ook veel korter dan dat in een commissie. De redenen daarvoor zijn in de eerste plaats te vinden in de *externe turnover*: de recente verkiezingen brengen een steeds groter aantal nieuwe leden in de Kamer en dat vertaalt zich in de commissies. Haast zes op tien commissieleden doet de legislatuur uit in de commissie waarin hij/zij van start ging. Maar gemiddeld verdwijnt drie op tien

28. H. VANDENBERGHE, *De Morgen*, 02/07/2007.

commissieleden bij de verkiezingen uit de Kamer. Nog eens twee op tien commissieleden behouden hun commissieopdracht niet na de verkiezingen. In de loop van de legislatuur veranderen daarenboven 1,4 op tien commissieleden van commissie. De *interne turnover* is met andere woorden haast even groot. Kamerleden ruilen vaak één commissie in voor een andere: gestaag klimmend op de ladder van een commissiekastestelsel, zich haastend van het ene *hot topic* naar het volgende of onafgebroken op zoek naar de juiste persoon op de juiste plaats?

De vorming van twee federale regeringen: Verhofstadt IV en Leterme I(f)

Of de onmacht van politiek België
om zich opnieuw uit te vinden

*Structuur- en procesanalyse van hoogte- en dieptepunten van de participatie en de
elitaire consensus in België in de periode 11 juni 2007–23 maart 2008*

Wilfried DEWACHTER

*Emeritus gewoon hoogleraar met opdracht
aan de faculteit Sociale Wetenschappen,
K.U.Leuven*

*“Pourquoi [le Parti Socialiste] s’être en effet profilé belgein,
si fréquemment soucieux de “nos amis flamands” et de “Sa Majesté le Roi”,
et aussitôt l’ambition inassouvie,
se découvrir une vocation de défense des francophones . . .”*

(Oud PS-voorzitter Guy Spitaels, 15 juni 2007)¹

Op 11 juni 2007, daags na de verkiezingen van Kamer en Senaat, is een regeringscrisis begonnen die ogenschijnlijk gestopt is met de vorming van de “regering” Verhofstadt IV, maar in feite voortduurt naar de aflossing van deze premier door Yves Leterme met Pasen 2008 en naar de “grote staatshervorming” op 15 juli 2008. “Wordt het tweede pakket in de staatshervorming niet gerealiseerd, dan verlaten wij de federale regering” (Ludwig Caluwé, CD&V fractieleider in het Vlaams Parlement). “Komt er geen tweede pakket, dan houdt ons engagement voor de federale begroting op” aldus Kris Peeters, Vlaams minister-president in het Vlaams Parlement, eveneens op 27 februari 2008.²

Half december 2007 vat de Luikse, gezaghebbende hoogleraar staatsrecht, François Perin, tevens voormalig voorman van het Rassemblement Wallon, de toestand als volgt samen: “Si les grands leader flamands (...) persistent à proposer des programmes pour lesquelles ils savent qu’ils ne trouveront aucun partenaire dans l’ensemble

1. *Le Soir*, 15 juni 2007.

2. Verklaringen tijdens de plenaire bespreking in het Vlaams Parlement op 27 februari 2008.

du pays, la crise n'est pas une crise de régime (le régime parlementaire n'est pas en cause), mais une crise de l'existence de l'Etat belge" (*Le Soir*, 12 december 2007). François Perin miskent in deze duiding de crisis van het parlementaire regime in België sinds decennia,³ maar schetst scherp het Belgisch staatkundig probleem: "Si les leaders flamands persistent ...c'est une crise de l'Etat belge". Echter de structurele en procescontouren van die crisis worden te weinig onderkend, ja zelfs flagrant miskend, ook – en misschien vooral – door haar topprotagonisten.

1. Werkwijze bij een structuur- procesanalyse

De poging tot analyse die hier voorgesteld wordt is fundamenteel verschillend van het "verhaal", dag in, dag uit van 10 juni 2007 tot 23 maart 2008, of tot 15 juli 2008 (of nog later). Bekwame Wetstraatjournalisten zijn stukken beter geplaatst én geoutilleerd om het moeilijke verhaal van die lange en drukke maanden te distilleren en uit te schrijven.⁴

De politologie heeft de taak van de analyse. Die analyse is des te meer aangewezen omdat de regeringsvorming meer is dan een proces van 11 juni 2007 tot 23 maart 2008, maar een haast permanent ageren in een partitocratisch bestel. Hier passen enkele aanduidingen.

Tegen de globale pers in, wordt de interimregering Verhofstadt IV, hier niet als Verhofstadt III maar als IV voorgesteld. Inderdaad, de communicatiepolitiek van G. Verhofstadt, N. Slangen en anderen hebben de regering Verhofstadt II van 5 mei 2003 tot 12 juli 2003, toen Ecolo vrij brutaal uit de regering Verhofstadt I werd gezet, verdonkeremaand tot na de regeringsvorming Di Rupo-Verhofstadt, toen de liberaal-socialistische "paarse" regering Verhofstadt III uit de onderhandelingen kwam. Echter wanneer een partij uit een regering verdwijnt – zoals Ecolo in 2003 of de Volksunie uit Martens VIII in 1991 – krijgt men een andere regering, want de partijensamenstelling verschilt; dan schuift de nummering één eenheid op. Met enige fierheid poneert Willy Claes in 2005 als sterke aanwijzing van België als een performant politiek bestel: "Er is nu regeringsstabiliteit" (*VRT-TV Villa Politica*, 25 februari 2005). De hoge regeringsinstabiliteit van de Vierde Franse Republiek (1945–1958) met 18 regeringen op 13 jaar, spookt nog altijd in de Belgische poli-

3. Zie W. DEWACHTER, *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, 2003, 3de herziene uitgave, 2de druk.

4. Zie: B. BRINKMAN, I. ALBERS, S. SAMYN, W. VERSCHULDEN, *De Zestien is voor u. Hoe België wegzakte in een regimecrisis. Het verhaal achter de langste regeringscrisis ooit*. Tielt, 2008, 335 blz. Op basis van de uittreksels in *De Standaard*: warm aanbevolen.

tieke cultuur als een absoluut te vermijden situatie, des te meer omdat de Vierde Franse Republiek een schoolvoorbeeld van participatie was, die evenwel roemloos is ten onder gegaan. Meteen wordt ook te verstaan gegeven dat het “constructief wantrouwensvotum” waardoor de Kamer de regering maar ten val kan brengen als zij meteen een kandidaat opvolger voor de eerste minister voordraagt (Grondwet art. 96), een succesvolle hervorming is van 1992–1994. In wezen betekent deze hervorming echter dat de grote moeilijkheid voor het parlement tot dan toe om de regering ten val te brengen verhard is tot een onmogelijkheid. De crisis juni-december 2007 is op dat punt wel erg overtuigend: zes maanden onderhandeling onder partijen levert nog geen regering op, wat zou het parlement dat dan kunnen. De stabiliteitsscore ligt definitief buiten de bekwaamheid van het parlement.

Twee of drie regeringen op acht jaar maakt een stabiliteitsscore van respectievelijk 4 jaar dan wel 2 jaar en 8 maanden. Het propagandaboek *Acht jaar Verhofstadt* verkondigt: “Acht jaar geleden is Guy Verhofstadt als premier voor het eerst aan de macht gekomen. Twee regeringen later blikken we terug” (8JV blz. 11). Van de 15 ministers, 3 staatssecretarissen en 3 regeringscommissarissen van 12 juli 1999 hebben er maar 4 de ganse rit van de drie regeringen uitgedaan: Verhofstadt, Reynders, Onkelinx en Flahaut. Als men ook nog Verhofstadt IV in de stabiliteitsscore brengt, daalt het gemiddelde tot 2 jaar en 2 maanden. Dat is het gemiddelde van de jaren 1965–1972 en 1982–1994.⁵ Gesteld dat Letermé stopt op 15 juli dan bedraagt de stabiliteitsscore nog slechts 1 jaar en 9 maanden ...

De tweede aanduiding dat de regeringsvorming in België een haast voortdurend proces is, komt van Wouter Gabriels, ex-kabinetschef van Guy Verhofstadt: “Ik ben er honderd procent van overtuigd dat de SP.A en CD&V met ons [VLD] een “Di Rupo’ke” wilden doen op het Vlaams niveau: een rooms-rode coalitie aangaan en de liberalen buitenwippen. Dat woog ook op het federale.” (*De Standaard*, 26 maart 2008). De coalitiewissel van 2004: de PS met het CDH in plaats van de MR in de Waalse regering, in de Franse gemeenschapsregering, in de Duitse gemeenschapsregering en in de regering van het Brussels gewest sproot voort uit de traumatische ervaring van de CDH die een “OPA” (offre public agressif) van de MR op de eigen partij net had overleefd en veroorzaakte een trauma bij de MR, dat dit ook op federaal vlak kon gebeuren. Het maakte én de MR én de VLD en de federale regering Verhofstadt III duidelijk meer afhankelijk van de beslissing van Di Rupo. Zij begon van na de verkiezingen van 2004 een nog meer conditioneel bestaan dan een coalitieregering in een participatistisch bestel hoe dan ook lijdt. Die coalitiewissel

5. W. DEWACHTER, *Instabilité gouvernementale et stabilité ministérielle en Belgique. Pouvoirs*, 1990, nr. 54, blz.37–49.

verbond CDH sterk aan de PS; zelfs zo sterk dat o.m. MR-voorzitter D. Reynders het dikwijls over een kartel PS-CDH had bij de regeringsvorming 2007-2008.

Uit het voorgaande is duidelijk dat klassieke technieken van de politologie als survey-onderzoek, opiniepeilingen, statistiek-opmaak hier weinig zoden aan de dijk kunnen brengen. Dit is een onderzoek naar de structurele en procesmatige determinanten en dus verklaringen van een top-politiek gebeuren op hoog niveau in België aangezien de democratie hier maar weinig inbreng heeft. "Politiek blijft een gebeuren waar de burgers weinig vat op hebben" (Guy Verhofstadt, in *De Financieel-Economische Tijd*, 1 januari 1999). De gebruikte werkwijze moet derhalve structurenanalyse combineren met procesanalyse, en het onderzoek hiervan in zijn effecten, binnen de overheersende politieke cultuur. Dat houdt besluitvormingsanalyse in, elite-functioneringsonderzoek, ontdekken van machtsverhoudingen, alles in zowel een dynamisch als een stollingsperspectief, waarbij de beperking van de vrijheidsgraden cruciaal in het centrum van het onderzoek staan.

De vele citaten in de tekst van politici en partijen vervullen uiteenlopende functies: illustratie, toelichting, ondersteuning, argumentatie, maar ook positiebepaling. Zij zijn telkens aan een kritische discoursontleding onderworpen. Politici verkondigen niet noodzakelijk wetenschap maar hun eigen waarneming, hun eigen standpunt of visie, hun argumentatie met de nodige versterking, hun eigen gelijk. De noodzakelijke kritische plaatsing of duiding kan hier niet telkens weergegeven worden. Ze is er daarom niet minder voor doorgevoerd.

Het spreekt voor zich: hoe groter de tijdsafstand tot het gebeuren, hoe groter de kans op een meer betrouwbare en indringende analyse, omdat eerst en vooral de effecten van de beslissingen en de niet-beslissingen, van daden en veto's duidelijker waarneembaar worden met de tijd en tevens omdat gaandeweg meer onderzoek beschikbaar komt. Onderhavige analyse blijft, gezien al deze inherente onderzoeksbeperkingen, zoekend ... Maar hoe moeilijk en tastend ook, de structuur-procesanalyse betreft beter het verleden én de geprojecteerde toekomst, betreft beter het "acquis" aan de top, de machtsverhoudingen en de politieke cultuur of culturen en de werkwijzen van de protagonisten over langere periodes, hun strategieën en niet alleen de tactieken.

Twee centrale begrippen moeten vooraf wat uitgeklaard worden.

Particratie doet haar intrede als de politieke partijen een uitgesproken overwicht halen op alle andere instellingen in het bereiken van de hoogste machtsposities, in het behoud van die hoogste machtsposities en in het verwerven van nog meer macht in het politiek bestel. Op die manier slepen de politieke partijen een zeer significant aandeel in de besluitvorming en in de beleidsvoering in de wacht. Deze particratie is één van de basiskenmerken van de Belgische politiek, naast de pa-

cificatie-democratie, het neo-corporatisme, de overgave aan Europa en een zgn. federaal bestel. Politieke partijen zijn tot op zekere hoogte onmisbaar in de hedendaagse westerse democratieën, maar wanneer een aantal politieke partijen een sterk overwegend aandeel heeft in de politieke besluitvorming en in de wegen naar machtsverwerving spreekt men terecht van participatie.

België heeft sinds de Eerste Wereldoorlog drie uitgesproken periodes gekend waarin de partijmacht domineerde: 1937–1939, de jaren zeventig tot begin jaren tachtig en vanaf 1999 tot nu.⁶

“In België volstaat het een honderdtal personen te kennen om op de hoogte te zijn van alles wat er zich afspeelt”, stelde Albert Frère ruim tien jaar terug. Het is een krachtige en beknopte beschrijving van zowel het bestaan van een elite in België als haar omvang. Die elite is zeer beperkt: parlamentsleden bijvoorbeeld behoren er bij lange niet toe, hooguit behoren een beperkt aantal ervan tot de elitekring. Zelfs niet alle partijvoorzitters behoren tot de politieke kern van de elite. Die beperkte kern heeft een eigen politieke cultuur, een historisch gegroeid stel van impliciete en expliciete sjablonen voor het denken, het beoordelen en het politieke handelen. Bij een voldoende grote eensgezindheid in die cultuur noemt men haar een “elitaire consensus”. In België bestaat een uitgebreide elitaire consensus, van een twintigtal globale waarden en normen. Erg beknopt verwoord kan men de elite als “bruxo-Belgisch gecentreerd” duiden, met wat dat in de loop van 175 jaar België betekend heeft.⁷ Die elitaire consensus vormt de bedding van het beleid dat kan gevoerd worden door de politici “van dienst” of in de “democratische verworven” machtsposities. Het koningschap is de eerste bewaker van die consensus. Het verlicht elitisme bebakent het beleid.

II. De drie modellen voor een staats hervorming

Tony Van Parys is één van de weinigen die het probleem van de structurele en procesmatige bepalingen van de regeringsvorming onderkennen of enigszins durven benoemen: “België heeft een structureel probleem. Er is geen overeenstemming meer te vinden in dit land, dit is de waarheid. Velen, ook de perscommentatoren, doen alsof dat aan individuen ligt. Ik zeg u, en vele CD&V’ers met mij: het pro-

6. Zie daarover het speciaal nummer Participatie, *Res Publica*, 1981, nr. 1; W. DEWACHTER, Het gewicht van de participatie, blz. 347–391 in: *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, 2003, 3de uitg.

7. Zie W. DEWACHTER, Elitaire consensus en veranderingen. *Civis Mundi*, 1972, nr. 8, blz. 230–236; W. DEWACHTER, Verlicht elitisme bebakent het beleid, blz. 393–431, in: *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, 2003; en W. DEWACHTER, *Van oppositie tot elite. Over macht, visie en leiding*. Leuven, 2003, 328 blz.

bleem zit niet bij individuen, het zit veel dieper.” (*De Standaard*, 22 maart 2008). Deze duiding volgt in de loop van de sterke ontgoocheling in de CD&V/N-VA Kamerfracties over de samenstelling van het programma van de regering Leterme.

“Het zit veel dieper” omdat het in vele essentiële structuren en processen van het Belgisch politiek bestel zit, en dat al sinds jaren. Daardoor moet men de eerste zes maanden van de crisis, van 11 juni tot begin december, karakteriseren als het zichzelf quasi volledig klemzetten van participatie en de elitaire consensus, niet alleen in het klassieke totstandbrengen van een regering, maar vooral in het zich klemzetten van een staat, die zich weliswaar grondwettelijk als federale staat aandient (art. 1 van de Grondwet) “samengesteld uit de gemeenschappen en de gewesten” maar terugdeinst voor de realiteit van een echte federale staat. Daardoor zijn die zes maanden geworden tot: “Ceci n’était pas une formation du gouvernement mais une communication de la participatie et de la Belgique à tout prix”. Een episode waarbij de binnenkamers bedenking in Wallonië en Franstalig België: “Pas très rassurante, la perspective d’une Belgique sans la Flandre” (*Le Vif/L’Express*, 14 december 2007) een zachte verwoording is van de werkelijke inzet. De gezaghebbende Waalse hoogleraar Robert Deschamps verwittigt: “Franstaligen moeten het einde van België voorbereiden. (...) Immobilisme is de slechtste strategie die ons leidt naar een splitsing in de slechtste voorwaarden” (*De Tijd*, 3 mei 2006). “Countries come and go” (*The Economist*, 8 september 2007) of Christian Leysen, topman van Ahlers “Natiestaten zullen verdampen in een open wereldeconomie, en zeker in Europa. Dat is geen statement tegen België, maar een vaststelling” (*Vacature*, 1 maart 2008). Of eerder: “België drijft langzaam maar zeker uiteen. Dat is niemands schuld. Dat is een vaststelling” van Elio Di Rupo (*De Standaard*, 23 oktober 2004). En toch wil Di Rupo als grote leider van dit “Belgique” de onomkeerbare ontwikkeling tegenhouden.

In december 2006 organiseerde CEPES, de studiedienst van CDH een colloquium: “La Belgique à tout prix?”. Met vraagteken, doch dat was schijn. De tonaliteit van de studiedag – met o.m. de latere PS minister Paul Magnette als spreker – was duidelijk een uitroepeten.⁸ Een week later laat RTBF de informatiebom: *Bye, bye Belgium* ontploffen. Er volgen geen sancties voor die manifeste dubbele desinformatie: men stelt een staatsgreep voor in plaats van een separatisme en de 19de eeuw wordt opgevoerd in plaats van het Europa van de 21ste eeuw met een gemeenschappelijke euro voor 12 lidstaten sinds 2002 reeds of een “Schengenruimte” uitgebreid van Tallinn tot de Algarve en van Bratislava tot Amsterdam in december 2007.

8. Een zeer onvolledig verslag, want zonder bijdragen uit Vlaanderen in: *La Belgique à tout prix? Les cahiers du Cepass*. Brussel, 2007, 83 blz.

“La Belgique à tout prix?” kent drie grote antwoorden. Eerst en vooral is er het status quo. “Nous ne sommes demandeurs d’absolument rien” herhaalde PS partijvoorzitter E. Di Rupo ettelijke keren voor en zeker na de verkiezingen “De Vlamingen kunnen de Franstaligen toch niet verplichten om iets te vragen. Wij zijn tevreden met de situatie zoals ze nu is.” (Zie bv. *P-magazine*, 5 juni 2007.) En Franstalig België herhaalt dit in koor. Waardoor Wallonië de facto zonder echte vertegenwoordiging en zeker zonder verdediging met een dynamisch toekomstproject valt.

Ten gronde vraagt dit conservatieve standpunt heel veel, zeker in de context van een decennialange ontwikkeling naar een federaal België. Franstalig België vraagt zo het behoud van de ingewikkelde tot zeer ingewikkelde (in Brussel – 19 gemeenten) institutionele opbouw, die veel mandaten en overheidstewerkstelling genereert, het behoud van de financiële transfers uit Vlaanderen, het behoud van zijn macht, zijn status en aanzien en inkomen, het behoud van zijn toegang tot de Europese Unie, het behoud van de beleidsmiddelen in de loop der jaren extra verworven, het behoud van zijn veto’s, het behoud van de participatie en de elitaire consensus. Kortom het behoud van “la Belgique sans le fédéralisme réel”.

Het tweede antwoord is het Vlaamse antwoord verwoord in de vijf resoluties van het Vlaamse parlement van 1999: een doorgedreven staatshervorming, met uitdrukkelijk gestipuleerd het behoud van België. Zie ook de vier Lentemanifesten en het Gravenkasteelmanifest. Of in de bewoordingen van Karel Rimanque, hoogleraar staatsrecht: “In een federaal verband wordt de verenigende functie gerealiseerd door een dynamisch evenwicht te normeren tussen centrale en deelstaatorganen en bevoegdheden, die de verstoring van de integratie moeten voorkomen of oplossen. (...) Meer autonomie is nodig om beter als geheel te functioneren.”⁹

In zijn nieuwjaarsbrief van 1 januari 1999 belooft de toen opvallend sterke oppositieleider Guy Verhofstadt onder meer: “De VLD wil na de verkiezingen [van 1999] een nieuwe, duurzame staatshervorming doorvoeren waarbij ons land wordt omgevormd tot een echte federale staat met maximale bevoegdheden voor de deelgebieden. De VLD heeft terzake als enige Vlaamse partij een uitgewerkt plan klaar, waarbij Vlaanderen fiscale autonomie krijgt en bevoegd wordt voor het volledige sociaal-economisch beleid.” (*De Financieel Economische Tijd*, 31 december 1998 – 1 januari 1999). Of in een beschrijving vanuit het kartel CD&V/N-VA: “In het Vlaams regeerakkoord engageerden CD&V en N-VA, maar evenzeer Open VLD, SP-A en Spirit, er zich uitdrukkelijk toe om alles in het werk te stellen om de bekende resoluties van het Vlaams parlement van 3 maart 1999, in geactualiseerde vorm, op korte termijn te realiseren. Dit komt onder meer neer op een volledige

9. K. RIMANQUE. *De grondwet: een scan, een diagnose en een prognose*. Afscheidscollege UA, 2007, blz. 7–8.

Vlaamse bevoegdheid inzake gezondheidszorg en gezinsbijslagen, werkgelegenheid, mobiliteit (inclusief de NMBS) en wetenschapsbeleid en verregaande autonomie inzake personen- en vennootschapsbelasting en inzake politie en justitie.” (*N-VA Programma federale verkiezingen 2007. Voor een sterker Vlaanderen*, blz. 7). Volgens deze Vlaamse politici, partijen en overheden is dit de beste kans op het voortbestaan van België, zij het dat de intensiteit waarmee dit gedacht wordt, uiteenloopt van een vaste overtuiging over een inzicht naar een kans-inschatting, zelfs tot een beduchtheid of een vrees, tot een begoocheling, ja mogelijk de quasi zekerheid dat het toch anders zal uitdraaien in bijvoorbeeld “België verdampt” of “België implodeert”. Bij Yves Leterme is het alleszins een vaste wil én overtuiging: op 22 maart 2008, de dag van het Kamerdebat en de investituurstemming over zijn regering, zegt hij in de ochtendpers: “Mijn partij blaast België niet op. (...) Wij laten ons niet gijzelen door N-VA” (*Gazet van Antwerpen/Het Belang van Limburg*, 22 maart 2008). Of eerder: “De Vlaamse onafhankelijkheid ligt misschien in de lijn van de geschiedenis, maar ze is niet mijn doel” (*Humo*, 29 augustus 2006).

Het derde antwoord is de onafhankelijkheid van Vlaanderen en Wallonië; onafhankelijkheid die nu nagenoeg alleen nog in Vlaanderen wordt gevraagd. Het Vlaams Belang is veruit de sterkste exponent – haast 800.000 stemmen in 2007 – van dit antwoord. Er zijn nog anderen “Het uiteindelijke doel van de N-VA is Vlaanderen als onafhankelijke staat in een democratisch Europa” (...) (Maar) “Onze strategie is gericht op vooruitgang. Stap voor stap richting Vlaamse staatsvorming. CD&V neemt het engagement op om samen met ons de staat serieus te hervormen.” (*Programma N-VA 2007*, blz 6 en 8). De onafhankelijkheid van Vlaanderen is ook het objectief van het Warandemanifest *Voor een zelfstandig Vlaanderen in Europa* (2005), van de pluralistische Vlaamse Volksbeweging en van een aantal organisaties uit het Overlegcentrum Vlaamse Verenigingen.

In de context van het tweede en derde antwoord valt meer dan eens de term “confederale staatsinrichting”. Het VLD-congres van 7 december 2002 kiest met 128 stemmen voor, bij 122 tegen en 4 onthoudingen voor de confederale opbouw van België in plaats van een federale. “Het betekent dat Vlaanderen en Wallonië in overleg uitmaken wat ze nog samen willen doen op Belgisch niveau. In feite worden Vlaanderen en Wallonië dan quasi onafhankelijke staten. De stemming is ronduit een blamage voor de partijtop van de VLD. Die had hemel en aarde bewogen om de term “confederaal” uit de partijteksten te houden en werd beschamend weggestemd” (Aldus Luc Van der Kelen in *Het Laatste Nieuws*, 9 december 2002). In dit commentaar ziet men het eindpunt inzake rekbaarheid in het Belgisch gebruik van de term “confederalisme”, zij loopt van verregaande staatsvorming met onbetwist behoud van België tot quasi eindstap van een separatistisch proces. Verwijten en verdachtmakingen liggen voor de hand in geval van een niet rationeel debat.

De crisis in de regeringsvorming van juni tot december, de “interimregering Verhofstadt IV, die men niet als regering maar als bundeling van 14 ministers heeft geduid en de voorwaardelijke start van de regering Leterme I(f) hebben vooral met de toekomst van het land en met haar dominante werkwijze van participatie en elitaire consensus te maken. Uitgerekend die participatie en de huidige inhoud van de elitaire consensus verhinderen dat een nieuw concept van België als besluitvaardig, efficiënt en democratisch bestel uit de steigers komt. België is in de 21ste eeuw toe aan een nieuwe uitvinding van zichzelf, of het rijdt zichzelf op langere termijn, helemaal klem”.¹⁰

III. Het voorbeeld van een democratische regeringskeuze

Structuur- en procesanalyse steunen intens op vergelijkende politiek, om de grenzen, de mogelijkheden én de typische eigenheden van de nationale werkwijzen te onderkennen en te duiden. Veel meer dan Nederland voor de Vlamingen is Frankrijk hét referentieland voor de Franstaligen in België. De intensiteit waarmee “het Noorden” in België de Nederlandse Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2006 gevolgd heeft, valt bedenkelijk flauw uit tegenover de uitgesproken belangstelling van het Zuiden voor de Franse verkiezingen van april-mei-juni 2007, te paard op onze campagne en 10 juni verkiezing.¹¹ In Franstalig België hebben partijen en politici getracht op het elan van de Franse UMP en PS hier te scoren.¹² Bovendien volgen Franstalig Brussel en Wallonië de TV-zenders uit Frankrijk voor meer dan één derde – de commerciële zender TF1 staat er overigens op de kabel. Ook politiek is Frankrijk hét referentieland, zeker voor de elite bruxo-belge. En gidsland in de Europese Unie. Het blijft dan ook sterk verwonderen dat, zowel de gelijktijdigheid van de verkiezingen als het gidsland bij uitstek zijn totaal zonder effect blijven op de regeringsvorming in België. Integendeel een voorstel voor rechtstreekse regeringskeuze is in 1999–2000

10. W. DEWACHTER, België is al gesplitst, maar de elite wil er niet aan. *Christendemocratische Verkenningen*. 2008, Lente, blz. 41–50.

11. *La Libre Belgique* van 23 april 2007 geeft op haar volle voorpagina alleen de Franse driekleur, die ze opvult met: 30,9% voor “Sarko” in het blauwe en 25,5% voor “Sego” in het rode veld.

12. Na de verkiezing van mevrouw Royal als PS-presidentskandidate met 60% van de 178.632 kiezers op 216.969 PS-leden, haastte de Belgische PS-voorzitter E. Di Rupo zich om in de schijnwerpers van haar nominatieritueel een electoraal graantje mee te pikken. Zoals MR-vicepremier Didier Reynders zich op 23 mei bij het eerste bezoek van president N. Sarkozy aan Brussel, bij eerste minister Guy Verhofstadt en J.M. Barroso, ongenodigd, bijvert om toch maar op de foto’s en de TV-beelden te staan samen met de president, ook al behoren N. Sarkozy en zijn UMP Europees tot de Europese Volkspartij van christendemocraten en conservatieven, en dus niet bij de Europese liberalen.

afgewezen. Nochtans hebben de Franse kiezers op 22 april en 8 mei 2007 in de presidentsverkiezingen en op 10 en 17 juni 2007 bij de parlementsverkiezingen een monument van democratie gerealiseerd. Met een vrij stemrecht bedroeg de deelname aan de presidentsverkiezingen 84,6% en 84,0%, met respectievelijk slechts 1,4% en 3,5% blanco en ongeldige stemmen.¹³ De keuzeverzeking in België, ondanks de stemplicht, ligt in Brussel en Wallonië hoger. *Le Monde* van 24 april bloklettert als belangrijkste resultaten o.a. “Mobilisation: une participation particulièrement forte: elle n’a jamais été aussi élevée depuis 1965” en “Bipolarisation: Nicolas Sarkozy (31,1%) et Ségolène Royal (25,8%) atteignent à eux deux, le double des suffrages rassemblés par Jacques Chirac et Jospin lors de la précédente présidentielle”. “La revanche sur le 21 avril 2002”. Op TV France 2, de avond van de eerste ronde, analyseert oud-UMP voorzitter en uittreidend minister Michèle Alliot-Marie, zeer indringend en terecht voor de ganse verkiezingsperiode: “Aucun parti n’est propriétaire des voix des électeurs”. De kiezers kiezen autonoom ... Daarmee wijst zij, zeer 21ste eeuws, de “éléphants” van de PS terecht, “éléphants” die proclameerden: “La gauche ne peut pas perdre”; nochtans een “gauche” die partijmatig even opgedeeld was als in 2002, die de les van de tweede ronde toen, tussen Chirac en Le Pen, qua versnippering en nefaste eigen gelijk nog niet geleerd hadden. “Eléphants” die zich vergaapten aan: “les émeutes des banlieues, à l’automne 2005, la mobilisation de la jeunesse contre le CPE, au printemps 2006 (...) et, la bonne vieille règle de l’alternance toujours vérifiée depuis 1974 condamnerait la droite”.¹⁴ Behoudens de apparaatmensen en de factionele kiezers stemmen de burgers op een meer partijvrije manier in de 21ste eeuw. Ook op 10 juni in België, zowel in Vlaanderen als in Wallonië.

Veertien dagen later beslissen de Franse kiezers, voorzien van uitgebreide informatie over de twee projecten, dat N. Sarkozy president wordt, met 53,1% van de stemmen tegenover 46,9% voor S. Royal. De hoogste beleidsvoerende macht wordt door de kiezers, na een selectie uit 12 kandidaten, beslissend en bindend toegewezen aan “le chef de l’UMP”. De macht van de partijen en hun apparaten komt duidelijk achter de doorslaggevende beslissingscapaciteit van de kiezers. “Le choc populaire du vote, en effect saisissant, est en fait le précipité politique d’une évolution irrésistible de la société. A droite, Sarkozy (...) l’avait comprise, et comptait sur elle (...). A gauche, et malgré le “phénomène Royal”, le vieux Parti socialiste y résistait. Il fut puni” opinieert Claude Imbert in *Le Point* (17 mei 2007).

De kiezers krijgen dan een maand later de mogelijkheid om de president een al dan niet ruime parlementaire meerderheid te geven in de Assemblée nationale of tot een cohabitation te verplichten. Of, zoals François Bayrou het op 22 april hoopte, steunend op zijn 6.750.000 stemmen in de eerste ronde: “Ces millions de Français

13. Cijfers uit *Le Monde* 24 april, 8 mei, 12 juni en 19 juni 2007.

14. R. BACQUE, A. CHEMIN, *La femme fatale*. Parijs, 2007, blz 8 o.m.

ont compris que la vieille guerre des deux camps ne répondait plus au mal de la France.” (*Le Monde*, 24 april 2007)

De eerste ronde van de parlementsverkiezingen “a été marqué par une abstention record de 39,6%” en geeft een blauwe (vloed)golf te zien: “L’UMP et ses alliés recueillent 45,6% des voix (43,5% en 2002) et la gauche dans son ensemble obtient 39% des suffrages (40% en 2002). Mais les projections promettent de 383 à 501 sièges à la majorité présidentielle”. En nog dramatischer voor links: “110 députés ont été élus ou réélus dès le premier tour, dont un seul de gauche, contre 58 en 2002”.¹⁵

De regering Fillon is ondertussen gevormd door de president. Zeven van de elf ministers zijn meteen in de eerste ronde verkozen of herkozen. Vier moeten naar de tweede ronde, o.m. Michèle Alliot-Marie, oud-partijvoorzitster van UMP en oud-eerste minister Alain Juppé. Eerste minister F. Fillon had voor de eerste ronde verwittigd: “Quand on est battu, ça veut dire qu’on n’a pas le soutien du peuple, on ne peut pas rester au gouvernement”. En superminister Alain Juppé wordt op 17 juni niet verkozen. Consequent dient hij zijn ontslag als minister in, wat meteen tot een vrij grondige regeringsaanpassing leidde, amper een maand na de vorming van “Fillon I”.¹⁶

Dat is reeds één uiting van de “avertissement adressé à Sarkozy” op 17 juni. “Rééquilibrage” “Résistance inattendue de la gauche au second tour”. “Avec 323 députés UMP, le président de la République dispose d’une solide majorité pour gouverner. Mais le PS fait un score inespéré” van 205 zetels met “apparentés”, wat beduidend meer is dan in 2002. “Le Parti communiste devait sauver son groupe avec l’aide de quelques verts et MRC. Le MoDem de F. Bayrou est le perdant du scrutin”. (...) Certes, à 60% la participation est restée particulièrement faible, preuve que le scrutin roi de la Ve République est plus que jamais l’élection présidentielle” (*Le Monde*, 19 juni 2007). Een peiling in België, kort voor de parlementsverkiezingen van 10 juni bevestigt nog maar eens dat de deelname aan de verkiezingen in België sterk zou dalen bij vrij stemrecht tot rond of zelfs onder de 60%.¹⁷ Vooral in Henegouwen zou de deelname zeer laag zijn.¹⁸

Op zes weken tijd worden de Franse kiezers dus vier maal opgeroepen voor verkiezingen. De Franse politiek schrikt er niet voor terug om op zo’n korte tijd de kiezers viermaal voor hun verantwoordelijkheid te plaatsen: een doorslaggevende,

15. *Le Monde*, 12 juni 2007. Zie tevens: D. RIOUX, *L’année 2007 dans Le Monde*. Parijs, 2008, 566 blz.

16. *Le Monde* spreekt al van Fillon II, 12 juni 2007.

17. *La Libre Belgique*, 9 juni 2007.

18. Zie onder meer: *Het Laatste Nieuws* 31 oktober 1994, *Le Soir* 17 september 2002, *De Morgen* 27 oktober 2004 en de vele wetenschappelijke onderzoeken terzake waarbij wij graag extra verwijzen naar: M. JACQUEMAIN, *Le capital social: essai de cartographie wallonne. Fédéralisme-Régionalisme*, 2005–2006, blz 113–153.

beslissende verantwoordelijkheid voor, de belangrijkste beleidsvormende en beleidsvoerende organen van hun politiek bestel. En in maart 2008 vinden de élections municipales plaats, die voldoende sterk zowel “représidentialisation” van stijl als meer dadenkracht van president Sarkozy op het nationale vlak vragen. In België blijven daarentegen nog altijd stemmen opgaan – tot zelfs bij ECOLO, dat toch de basisdemocratie tot haar recht wil laten komen, en bij de Vlaams Parlementsvoorzitster Marleen Vanderpoorten, die op die manier haar eigen Vlaams Parlement nog verder ontkracht, -om alle verkiezingen, behalve gemeente- en provincieraadsverkiezingen, op één dag te groeperen. Nederland heeft op 22 november 2006 Tweede Kamerverkiezingen gehad, begin 2006 gemeenteraadsverkiezingen en op 7 maart 2007 provinciale Statenverkiezingen: drie aparte verkiezingen op enkele maanden tijd.¹⁹ Hoe meer verkiezingen over aparte raden bij verschillende data, hoe groter de kans op inspraak van, zo mogelijk beslissingen door de kiezers. En daar gaat het in een democratie toch primair om!

Elio Di Rupo laat zich geringschattend, zelfs laatdunkend en kleinerend uit over het monument van democratie dat de kiezers in Frankrijk in de lente van 2007 hebben gerealiseerd. “Ik begrijp wel dat de Franse verkiezingen hier intensief gevolgd worden. Het is makkelijk. Er zijn maar twee kandidaten en geen communautaire problemen. Dat simplisme spreekt mensen aan, maar ik verwacht echt niet dat dit effect zal hebben op onze verkiezingen.” (*P-magazine*, 5 juni 2007). Waren O. Besancenot (LCR) M.G. Buffet (PCF) D. Voynet (Verts) A. Laguiller (LO) en J. Bové niet aanwezig in die “simpele” verkiezingen tussen twee kandidaten (samen goed voor 10,2% in de eerste ronde)? En was de tegenstelling “Gauche-Droite” in de Vierde Franse Republiek niet een maatschappelijke en politieke kloof die qua moeilijkheidsgraad niet de Vlaams-Waalse verschillen overtreft maar toch zeer scherp was? En is de tegenstelling “Gauche-Droite” niet getemd geworden, uitgerekend door de beslissende verkiezing van de hoogste macht door de kiezers, “dont aucun parti n’est plus propriétaire”? Of wil E. Di Rupo een partitatie bestendigen als deze van de Vierde Franse Republiek (oktober 1946-september 1958) die in die twaalf jaar een heel grote politieke instabiliteit heeft gekend en weinig besluitvormingsbekwaamheid? In december 1953 bijvoorbeeld verzamelen 932 Franse volksvertegenwoordigers en senatoren in Versailles om een nieuwe president te kiezen. Pas in de 13de stemronde komt men tot de verkiezing van René Coty. Ook al is het onderwerp van de beslissing verschillend, de zes maanden crisis juni-november 2007 in België geven blijk van een soortgelijk gebrek aan besluitvaardigheid op partitatische basis. Maar men weet dat E. Di Rupo tegen het referendum is: “Pas de

19. Het opkomstverschil in Nederland: van de hoogste deelname voor de Tweede Kamer, dan de gemeenteraadsverkiezingen, de statenverkiezingen tot het laagst bij de Europarlementsverkiezingen gelden vrij analoog in België. Zie o.m. *NRC-Handelsblad*, 8 maart 2007.

référendums nationaux! Non! Ce serait le meilleur moyen de révéler des différences fondamentales de sensibilité et d'aller vers une déchirure définitive du pays." (*Le Soir*, 29 augustus 2001). Die afwijzing werd manifest duidelijk bij het afvoeren van het wetsvoorstel tot referendum in België over de Europese Grondwet (oktober 2004 – januari 2005). Ook de rechtstreekse verkiezing van de regering kan "révéler des différences fondamentales de sensibilité et aller vers une déchirure définitive du pays". Dus geen analoge kiezersbeslissing aan het Franse democratisch monument in België. Wat de greep van de participatie duidelijk versterkt.

IV. De rechtstreekse regeringsverkiezing

In een modern, hedendaags politiek democratisch bestel bepaalt de regering veruit het meest het gevoerde beleid. Zij is de beleidsmotor en de voornaamste vormgever ervan; dus lang niet meer alleen de "uitvoerende macht" van wat het parlement, de wetgevende macht heeft beslist. In België behoort "de Koning", en dus zijn ministers, sinds 1831 overigens al tot de "wetgevende macht".

Een moderne hedendaagse democratie moet derhalve rechtstreeks beslissen over wie in de regering komt om welk beleid van de regering te realiseren. Zoals bijvoorbeeld de presidentsverkiezingen in de V.S.A. of de Vijfde Franse Republiek – die sinds haar rechtstreekse presidentsverkiezing in 1965 nu al veruit de langst durende "Franse Republiek" is, wat op zich al een sterke maat van Franse legitimiteit betekent. Het Verenigd Koninkrijk doet het – zoals Canada – via zijn parlamentsverkiezingen met eennamig meerderheidsstelsel met relatieve meerderheid (first past the post) en de Duitse Bondsrepubliek via haar kanseliersverkiezing. België staat daar mijlenver van af, zij het dat de VLD en de Volksunie in hun partijprogramma voor 1999 de rechtstreekse regeringsverkiezing hadden ingeschreven. In 1999 bepleit CVP-voorzitter Stefaan De Clerck eveneens de rechtstreekse verkiezing van de regering, zowel op het partijcongres als in de media (*De Standaard*, 6 september 1999). Er is dus een meerderheid aan Vlaamse zijde. Maar, naar verluidt verzet "het Paleis" zich.

Ook door de politologen zijn voorstellen uitgewerkt en uitgetest.²⁰

20. Zie de voorstellen voor rechtstreekse verkiezing van de minister-president van Glastra Van Loon in Nederland, overgenomen door D'66 vanaf 1966. Zo ook in Israël. In België gaan de voorstellen verder dan de verkiezing van de eerste minister, of nog afgezwakt de formateur.

W. DEWACHTER, De modernisatie van de besluitvormingsstructuur in België, blz. 31–54 in B. DE CLERCQ, e.a., Politieke instrumenten ter bestrijdings via crises. Leuven, 1983.

W. DEWACHTER, De regering rechtstreeks verkiezen. Leuven, Afdeling Politologie, 1998, 31 blz.

Twee formules zijn toepasbaar in België – naast de minder betrouwbare werkwijze via de invoering van een enkelvoudig meerderheidsstelsel met betrekkelijke meerderheid of met twee ronden.²¹ Er is de tweerondenformule met eerst een keuze tussen de kandidaten premiers en nadien een keuze tussen twee regeringsploegen, elk voorgesteld door de twee best scorende kandidaten eerste minister. De Waalse burgemeesterverkiezing – het decreet Courard – leunt meer aan bij de eenvoudige eersteministerverkiezing. Beide formules zijn in simulaties uitgetest.²²

Een eerste onderzoek liep in 2000 in Vlaanderen en Wallonië, mede ook om na te gaan in welke mate beide gewesten integraal voor hun kandidaat zouden stemmen, dan wel over de taal- en gewestgrenzen heen de partijkeuze zouden doorhouden. De persoonlijkheid van de kandidaten eerste minister spelen blijkbaar sterk mee. Zie bijgaande tabellen I en II.

TABEL I. Keuze tussen twee eerste ministers (in %).

	Totaal	Per partij			Vlaanderen	Wallonië
		CVP/PSC	VLD/PRL	Andere		
J.-L. Dehaene	39,2	81,5	15,2	34,7	52,5	22,1
G. Verhofstadt	48,4	14,7	80,9	47,9	38,5	61,2
Weet niet	12,4	3,8	3,9	17,4	9,0	16,7
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

21. Zie het voorstel van Herman De Croo, voor het eerst gelanceerd in 1972: “Le bipartisme par le biais d’un retour au scrutin majoritaire” in *La Libre Belgique*, 21 februari 1972 en *Het Laatste Nieuws*, 31 januari 1972. De PRL onder stuwning van zijn voorzitter Jean Gol pleit voor “instauration du scrutin majoritaire uninominal à deux tours”. Zie het Congrès doctrinal van najaar 1996 en het Congrès Rendre Confiance van 1998. Jean Gol had dit reeds gelanceerd op het PRL congres van 10 december 1994. Zie *Le Soir* 12 december 1994 en voordien RTBF debat *Faire le point* van 27 maart 1994. Ook Guy Verhofstadt zal dit steunen in *De Morgen*, 3 juni 1997, in een mengvorm.

22. Het onderzoek van de Afdeling Politologie van de K.U.Leuven van april 2000 bevroeg 535 Vlamingen en 410 Walen. De VTMV-onderzoeken van dezelfde Afdeling Politologie werden jaarlijks in Vlaanderen in november-begin december afgenomen bij respectievelijk 463 Vlamingen in 1999, 460 in 2000, 491 in 2001 en 560 in 2002.

TABEL II. Keuze tussen twee oud-partijvoorzitters (in %).

	Totaal	Per partij			Vlaanderen	Wallonië
		VLD/PRL	SP/PS	Andere		
L. Michel	43,9	65,9	36,9	39,4	35,6	54,5
L. Tobback	38,0	25,8	50,5	37,3	50,1	22,4
Weet niet	18,1	8,3	12,7	23,3	14,3	23,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

In een reeks van vier VTMV-onderzoeken, beperkt tot Vlaanderen, wordt niet alleen de persoonlijkheid in rekening gebracht maar ook het gevoerde beleid, wat men aan de schommelingen in de scores van G. Verhofstadt duidelijk kan merken. Zie tabel III.

TABEL III. Voorkeur als eerste minister in 4 VTMV-onderzoeken (in %).

jaar van onderzoek	Voorkeur Dehaene	Voorkeur Verhofstadt	Weet niet
1999	58,1	22,9	19,0
2000	46,5	48,9	4,5
2001	45,4	50,5	4,1
2002	56,8	37,5	5,7

Tevens is een keuze tussen twee volledige regeringen uitgetest. In de Belgische bevraging van april 2000 geeft dat een overeenstemming van 90% tussen de eerste-ministerkeuze voor Guy Verhofstadt en de regering geleid door hem. Voor Dehaene ligt die overeenstemming lager: op 78%. Zie tabel IV:

TABEL IV. Overeenstemming keuze eerste minister en keuze regering (in %).

Keuze eerste minister		Keuze regering			totaal
		Dehaene	Verhofstadt	Weet niet	
Dehaene	N	290	72	9	371
	%	78,2	19,4	2,4	39,2
Verhofstadt	N	32	413	12	457
	%	7,0	90,4	2,6	48,4
Weet niet	N	26	52	38	116
	%	22,4	44,8	32,7	12,4
Totaal		348	537	59	944
		36,9	56,9	6,3	100,0

De VTMV-onderzoeken in Vlaanderen peilen ook naar de keuze tussen twee regeringen. Zie tabel V.

TABEL V. Keuze tussen de regering Dehaene en de regering Verhofstadt (in %).

Jaar van onderzoek	Dehaene	Vershil premier	Verhofstadt	Vershil premier	Weet niet
2000	43,9	-2,6	53,9	+5,0	2,2
2001	36,3	-9,1	60,1	+9,6	3,7
2002	42,0	-14,8	54,3	+16,8	3,8

Wat de kiezers betreft, zo leren deze simulatieonderzoeken, kan de rechtstreeks regeringskeuze perfect: het is geen strikt communautaire stemming – verre van, het is evenmin een loutere partijstem die uitgebracht wordt, maar een keuze waar het gevoerde en of te voeren beleid meespeelt, evenals de politieke capaciteit en de persoonlijkheid van de eerste minister en zijn ministers.

Die rijpheid bij de kiezers komt ook tot uiting in de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 2006.

Voor die gemeenteraadsverkiezingen van 20 oktober 2006 komen J. Ackaert en zijn collega's tot het volgende besluit²³:

“Waar het de bedoeling was vooral de voorkeurstem meer gewicht te geven – en dus de stemmenkampioen het burgemeesterschap toe te vertrouwen – lijkt die praktijk vandaag al stevig ingeburgerd. Van de na de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 aangestelde burgemeesters is bijna 82% de voorkeurstemmenkampioen. Zo'n 95% van de burgemeesters staat in de top drie van de stemmentrekkers. Die cijfers liggen wat hoger dan de 75% burgemeesters-stemmenkampioenen van de gemeenteraadsverkiezingen van 2000. Hier speelt wellicht een incumbency effect (75% van alle burgemeesters is oudgediende in het mandaat tegen 60% in 2000). Geslacht, partij of gemeentegrootte blijken geen significant effect te hebben op het aandeel burgemeesters dat stemmenkampioen is.”

Het decreet Courard in Wallonië stipuleert dat de grootste voorkeurstemmentrekker van de grootste partij in de coalitie ook burgemeester wordt.²⁴

J.B. Pilet en co komen in onderzoek over 10 oktober 2006 tot onderhavig besluit: “De nieuwe regeling voor het benoemen van de burgemeester heeft veel over zich doen spreken maar in werkelijkheid heeft het weinig veranderd op gemeentelijk vlak in Wallonië. De effecten van de nieuwe regels zijn meestal nauwelijks waar-

23. J. ACKAERT, K. DE CEUNINCK, H. REYNAERT, K. STEYVERS, T. VALCKE, Doen (wijzigende) instituties ertoe? *Res Publica*, 2007, nr. 1, blz. 28.

24. Behoudens de moeilijkheden in 2007 in het gemeentebestuur van Charleroi dat de verkozen burgemeester Jacques Van Gompel tot ontslag noopte.

neembaar. Het gedrag van de partijen is slechts in zeer geringe mate veranderd onder invloed van het nieuwe besluit. Ook de coalitietypes blijven ongeveer hetzelfde als die van de vorige gemeentelijke legislatuur. Het percentage kleine lijsten ligt niet erg veel lager dan in 2000, hoewel hun kansen op het veroveren van het burgemeesterschap haast tot nul werden herleid. Wat de kiezers betreft, zijn de veranderingen nauwelijks meer waarneembaar. Wij zien ten hoogste een grotere concentratie van de voorkeurstemmen op de lijsttrekkers en een lichte stijging van het percentage gecumuleerde stemmen van de twee grootste lijsten, die strijden om het burgemeesterschap. Maar ook die bewegingen zijn slechts gering. Wij stellen zelfs lichte wijzigingen vast die de verwachte effecten van de nieuwe wetgeving tegenspreken. Zo is het percentage voorkeurstemmen lichtjes gedaald, hoewel het nieuwe mechanisme voor het benoemen van de burgemeesters het politieke belang van dat soort stemmen heeft vergroot.”²⁵

Gemeenteraadsverkiezingen zijn reeds decennia veruit de meest democratische verkiezingen in België en staan al dicht bij de verkiezing van de gemeentelijke regering.²⁶

Voor de verkiezingen van 2007 hebben politologen, de “PAVIA”-groep, voorgesteld een deel van de kamerleden (15 à 30) in een nationale kieskring te laten verkiezen. Dit voorstel vindt veel steun bij koning Albert II die er sterk voor gewonnen is (*De Standaard*, 11 februari 2008). “Je ne vois pas l’avantage d’un système électoral où les sièges sont répartis d’avance” schoot bemiddelaar J.L. Dehaene de poging af, toen de auteurs het voorstel tijdens de regeringsvorming opnieuw onder de aandacht trachtten te brengen.²⁷ Verdere bezwaren zijn vooral dat het Brussel-Halle-Vilvoorde (BHV) uitbreidt tot gans België en zeker geen bindende oplossing biedt naar de hoogste machtsposities. Men durft blijkbaar de meerderheid niet gewoon meerderheid laten zijn en verder durft men de meerderheid niet echt te laten beslissen.

25. J.-B. PILET, P. DELWIT, E. VAN HAUTE, Eerste lessen uit de automatische benoeming van burgemeesters in Wallonië. *Res Publica*, 2007, nr. 1, blz. 45.

26. Zie naast bovengenoemde artikels, W. DEWACHTER, e.a., *De politieke zeggingskracht van de gemeenteraadsverkiezingen*. Antwerpen, 1970, 212 blz. en W. DEWACHTER, Gestalten van gemeenteraadsverkiezingen en de samenvoeging der gemeenten, in: *Les élections communales et leur impact sur la politique belge*. Brussel, 1994, blz. 465-485 + 5 kaarten.

27. RTBF TV 10 juli 2007, avondnieuws, stelt het PAVIA-voorstel uitvoerig voor met twee stembiljetten en een interview met UCL professor Philippe Van Parijs.

Zie ook *La Libre Belgique*, 10 juli 2007 die het voorstel mede opnieuw lanceerde en *De Morgen* van 10 juli 2007.

Een regeringsverkiezing heeft maar zin als de meerderheid beslist. Uit de simulaties is gebleken dat die meerderheid duidelijk kan verschuiven. Maar dan verliezen de partijen de controle op de regeringsvorming want dan beslissen finaal de kiezers. En dan moeten de zes traditionele partijen terugkomen op hun onderlinge splitsing, die sinds de blokkeringsmechanismen van de grondwetsherziening van 1970 uitgesproken meer macht geven aan de Franstalige partijen. Overigens zijn alle partijen gesplitst op initiatief van hun Franstalige vleugel.

De rechtstreekse verkiezing van de regering is niet doorgevoerd en zij zal hoogstwaarschijnlijk ook niet doorgevoerd worden in de toekomst, al vormt ze een monument van democratie die in staat is – zo toont de Vde Franse Republiek aan – diepliggende opdelingen in de maatschappij te overtreffen. Maar de politieke elite blijft ze afwijzen.

v. “Kanseliersverkiezingen” of de Wetstraat 16 is voor ...

“Werkgelegenheid, klimaat, pensioenen, belastingen ... De volgende regering moet het allemaal bundelen in één positief project. Met een eerste minister die echte resultaten boekt. En wie is daar meer geschikt voor dan Johan Vande Lanotte?” (zie foto blz. 28). En de ganse partijtop: Patrick Janssens, Freya Van den Bossche, Frank Vandenbroucke en Spirit B. Anciaux en G. Lambert roepen het in koor: “Ja! Het is tijd voor Johan” (*SP.A verkiezingspropaganda 2007*). Uittredend federaal minister Renaat Landuyt verlengt: “De enige manier om niet met Elio Di Rupo als premier te eindigen is stemmen op Johan Vande Lanotte” (*De Standaard*, 13 april 2007). Van de leden uit “dezelfde politieke familie” moet je het blijkbaar hebben.

Opvallend bij de verkiezingen van 2007 is het zich onomwonden voorstellen van niet minder dan vijf toppolitici als kandidaat eerste minister: Elio Di Rupo (PS), Guy Verhofstadt (VLD), Johan Vande Lanotte (SP.A), Didier Reynders (MR) en Yves Leterme (CD&V). Louis Michel had ook ambitie, maar werd, waarschijnlijk door Didier Reynders, zijn partijvoorzitter en “chef de file gouvernemental”, teruggefloten. Dit zijn vele openlijke kandidaturen en zulks zonder dat er een aanvaarde noch een beslissende procedure bestaat om de eerste minister te laten verkiezen door de burgers, noch zelfs binnen de partitatie.

Twee werkwijzen worden bepleit. Elio Di Rupo heeft ogenschijnlijk een klare werkwijze voor ogen. “Er zijn geen wettelijk vastgelegde regels die bepalen wie de premier moet leveren. Iedereen mag dus een eigen invulling geven, zolang de coalitiepartners zich er in kunnen vinden. Ik ben persoonlijk voorstander van de grootste familie. Laat ons eerlijk zijn: als alleen de grootste partij de premier mag leveren, wordt de

kans op een Waalse premier wel erg klein. Dat zou onrechtvaardig zijn. (...) Als we de grootste familie zijn, is het logisch dat we op die basis het voortouw nemen en eventueel de premier leveren. Van welke kant van de taalgrens die premier dan moet komen, is afhankelijk van wie de grootste is binnen de familie" (*P-magazine*, 5 juni 2007). Dit in Vlaanderen komen verkondigen, tegen bovenvermelde SP.A uitspraken in, onderstreept wel fel de ambitie van Di Rupo terzake. Of SP.A-Spirit ook zo "familiaal" denkt ...?

Onduidelijk in het voorstel van Di Rupo is: wie is de grootste? Rekent men met het aantal stemmen of het aantal zetels? De kostprijs aan stemmen per zetel ligt in Vlaanderen aanzienlijk hoger dan in Wallonië en Brussel, door (1) de zeteltoewijzing per kieskring op basis van de bevolking in plaats van per geldige stemmen; door (2) de hogere keuzeverzeking in Wallonië en Brussel tegenover Vlaanderen en door (3) de zware concurrentie van het Vlaams Belang in Vlaanderen, die van onder de taalgrens door "d'aucuns" nog graag aangewakkerd wordt. Deze drie factoren samen, compenseren ruimschoots de structurele "handicap" voor kandidaten uit Wallonië, met name het kleiner kiezersaantal aldaar in vergelijking met Vlaanderen: in 2007 resp. 2.059.200 tegenover 3.118.300 geldige stemmen of een verschil van meer dan 1 miljoen kiezers. (P.m. Vlaams Belang haalt 800.000 stemmen.)

In 2003 behaalde de PS met 855.992 geldige stemmen 25 kamerzetels en SP.A-Spirit met 979.750 geldige stemmen 23 zetels, dus 2 zetels meer voor de PS met 123.758 stemmen minder. Bestaat er in de "familie" een akkoord over het criterium? Of moet de participatie ook dit beslechten? In 2007 is de christendemocratische familie net het grootst in stemmenaantal met 1.639.027, maar net niet in zetels (40), tegenover 1.624.518 stemmen en 41 zetels voor de liberale familie. De socialistische familie scoort onbetwist derde met 1.409.177 stemmen en 34 zetels. De stemmen pleiten voor Yves Leterme en de zetels voor Didier Reynders, ook "binnen de familie" aangezien MR én in zetels én in stemmenaantal beter scoort dan de VLD van Guy Verhofstadt.

Exit dus op 10 juni 's avonds voor Vande Lanotte en voor Verhofstadt. Zie hun verklaringen die avond reeds. Maar Elio Di Rupo trekt dat besluit niet. Op 11 juli 2007 zal hij zich als partijvoorzitter laten herkiezen voor een nieuwe vier jaar.

Waarom bij de verkiezingen van 2007 zoveel toppolitici zich als kandidaat eerste minister naar voren schoven blijft een open vraag. Er is de aantrekkelijkheid van de "16" of de "Wetstraat 16", m.a.w. het eersteministerschap dat extra macht, inkomen en vooral status en aanzien verschaft. Er is, zeker niet te ondershatten, de unieke plaats, ook in België, die de eerste minister verwerft via zijn lidmaatschap van het toporgaan der Europese Unie, de Raad van Europese Staatshoofden en

Regeringsleiders. Het houdt een unieke erkenning in, een unieke vertegenwoordigingsfunctie van het land op de internationale scene en een aanzienlijke vergroting van de macht als men de mogelijkheden diplomatiek weet uit te buiten. J.L. Dehaene hierover: “De toenemende rol van de Europese Raad maakt dat de eerste minister een spilfiguur van het Europees beleid geworden is en er ook steeds meer van zijn tijd moet aan besteden.”²⁸

Er is verder de inherente neiging van de participatie om zich veeleer op de posities dan wel op het beleid te focussen. Er is de frustratie voor Franstalig België en vooral Wallonië al zo lang geen eerste minister meer geleverd te hebben aan het land. (Of wordt hier eerder geïdeologiseerd door potentiële kandidaten?) Er is de personificatie van de politiek, vooral via de televisie en het beeldaandeel in de geschreven pers; televisie die ook in zeer aanzienlijke mate het politiek debat uit het parlement naar zich heeft toegetrokken. Die personificatie stuurt tevens naar personalisatie van de macht in de partijleidingen, die dan statutair meer en meer verankerd geraken.²⁹ De verkiezingscampagnes in gans het Westen zijn beduidend verschoven van inhoud naar personen; personen die dan maar zelf over de mate van inhoudelijk debat beslissen. Zie de gevreesde, beruchte maar tevens overroepen televisiedebatten, weliswaar met een miljoenenbereik.

Als dan in België de Senaatsverkiezing maar twee kieskringen telt: de Vlaamse en de Waals/Franstalige en de politieke leiders zich daar kandidaat stellen, dan is het voor de dramazoekende media gesneden brood om van die Senaatsverkiezingen “kanseliersverkiezingen” te maken; ook al heeft België geen kanselier à la Bondsrepubliek Duitsland en kunnen die Senaatsverkiezingen niet beslissen over het eersteministerschap.

Bij het veel gezongen refrein: “De kiezers zullen beslissen” luidden meerdere strofen: “Wie wordt eerste minister?” of “Kanseliersverkiezingen”. Debatten op de publieke en privé-televisiezenders in 2007 zoals “Leterme tegen Di Rupo” (*RTL-Tvi*), “Leterme versus Vande Lanotte versus Verhofstadt” (*VRT-Eén*) en de bladzijdegrote voorstellingen in dag- en weekbladen, zoals “De kandidaat-premier” (*De Standaard*) of “Wie wint op 10 juni de strijd om de Wetstraat 16?” (*De Tijd*) stellen de keuze van de premier zeer centraal in het verkiezingsgebeuren. De verkiezingspropaganda zelf personifieert sterk; maar dat niet alleen: zij focust tevens intens op

28. J.L. DEHAENE, De (on)macht van de Eerste Minister, *Res Publica*, 2000, nr. 1, blz 25.

29. Zie o.m.: L. HAMON, A. MABILEAU, *La personnalisation du pouvoir*. Parijs, 1964. W. DEWACHTER, Kleine schaalverandering of trend: de personificatie van de politiek langs de propaganda. *Res Publica*, 1972, nr. 2, blz. 325–341.

de “kanselierskandidaat”. Zie bijvoorbeeld het gratis boek: *8 jaar Verhofstadt* (194 blz) met 78 foto’s van de uittreedende premier of 55 gevulde bladzijden. De andere meest opgenomen politici in het boek zijn koning Albert II en Karel De Gucht met elk 5 foto’s. Zie ook de JA-campagne van de SP.A waar o.m. op de laatste dag de vijf meest prominente politici in koor declameren: “Ja! Het is tijd voor Johan”. Wat overigens scheef op de partijcultuur staat. Meer dan in de propaganda alleen hebben Verhofstadt, Vande Lanotte en Leterme, voor de verkiezingen duidelijk verklaard voor het eersteministerschap te gaan, zich kandidaat stellend voor de Senaat, wat via de Nederlandse kieskring 60% van het kiezerskorps omvat en in de Franse kieskring slechts 40%. Een Senaat die geen regeringsgoed- of afkeurende macht meer heeft.

België heeft geen rechtstreekse verkiezing van de eerste minister zoals in Nederland sinds 1966 bepleit door D’66 en gerealiseerd in Israël in 1996, 1999 en 2001.³⁰ Er is alleen een surrogaat premierverkiezing via de voorkeurstemmen in de Senaatsverkiezingen, met haar twee kieskringen. Maar het verleden heeft aangetoond dat de meest gesteunde kandidaat bij deze verkiezingen meer niet dan wel eerste minister werd vóór 10 juni 2007. En dat ondanks bij wijlen een ruime stemmenvoorsprong.

TABEL VI. Meeste voorkeurstemmen bij de Senaatsverkiezingen van 1995, 1999, 2003 en 2007.

Absolute cijfers							
	1995		1999		2003		2007
Dehaene	484.305	Dehaene	562.239	Stevaert	604.667	Leterme	796.521
Tobback L.	453.700	Verwilghen	419.130	Verhofstadt	573.182	Verhofstadt	493.355
Verhofstadt	423.335	Verhofstadt	376.082	Michel L.	446.469	Vande Lanotte	306.949
Busquin	267.268	Tobback L.	265.088	Di Rupo	442.537	Michel L.	232.328
Gol	259.476	Maystadt	222.949	De Clerck S.	343.816	Vanhecke	219.218
Volgens de 2.500-voorkeurschaal							
			1999		2003		2007
		Dehaene	286,4	Stevaert	301,5	Leterme	380,5
		Verwilghen	211,7	Verhofstadt	286,1	Verhofstadt	257,4
		Verhofstadt	189,9	Michel L.	234,7	Vande Lanotte	168,9
		Tobback L.	154,2	Di Rupo	229,6	Michel L.	121,4
		Maystadt	148,8	De Clerck S.	178,8	Vanhecke	115,5

30. B. MADDENS, De rechtstreekse verkiezing van de premier: een vergelijkende analyse. *Res Publica*, 2000, nr. 4, blz. 399–428.

Jean-Luc Dehaene is in 1995 zichzelf opgevolgd als eerste minister. Maar in 1999 gooit hij, bij nog maar 300.000 van zijn meer dan 550.000 voorkeurstemmen geteld, “de handdoek in de ring”. Ook de tweede in de rij Marc Verwilghen wordt geen premier, duidelijk niet. Het is pas de derde. In 2003 zou bij een surrogaat kanseliersverkiezing Steve Stevaert premier moeten geworden zijn. Stevaert is zelfs niet in de regering gestapt. In 2006 wordt hij “maar” provinciegouverneur van Limburg. Guy Verhofstadt begint in 2003 aan zijn derde regering. Dat Leterme in 2007 meer kans maakt op het eersteministerschap heeft hij vooral te danken aan het verkiezingssucces van het kartel CD&V/N-VA in de Kamerverkiezingen. Bovendien ligt het aantal van zijn voorkeurstemmen nu meer dan 300.000 hoger dan de tweede: Verhofstadt en bijna 200.000 meer dan de op één na hoogste score tot nog toe: die van Stevaert in 2003. De 796.521 voorkeurstemmen vormen 61,9% van de CD&V/N-VA stemmen in de Senaatsverkiezing en 19,4% van alle stemmen in het Nederlands kiescollege.

Dat de Franstalige topkandidaten niet zo hoog scoren als de Vlamingen heeft in de eerste plaats te maken met het beperkter aantal geldige stemmen in het Franse kiescollege tegenover het Nederlandse; in 2007 resp. 2.529.573 en 4.098.554 of “1” tegenover “1,6”. Zelfs vermenigvuldigd met die factor 1,6 scoort L. Michel nog “maar” 371.725, duidelijk minder dan G. Verhofstadt en ook nog altijd bijna 75.000 stemmen minder dan zijn werkelijke score van 446.469 in 2003.

Technisch wordt de kleinere kieskring in de vergelijkingen opgevangen via de 2.500-voorkeurschaal (Zie tabel VI). Uit een én ander blijkt dat de Vlamingen in hun kiescollege sterker “voor eerste minister” gesteund worden dan hun Waalse collega’s.

De term “kanseliersverkiezing” overbrengen naar België getuigt van weinig politologisch inzicht: zie wat hierboven is betoogd. Maar vooral omwille van het fundamenteel verschil dat in de Duitse Bondsrepubliek vóór de verkiezingen een partijcoalitie wordt aangeboden, waarvan – op 2005 na – telkens één van de paren een absolute meerderheid van zetels in de Bundestag bereikt. Bovendien wordt in de BRD niet op de kansliërskandidaten gestemd – behoudens met de *Erststimme* in hun eigen beperkte kieskring – maar op de politieke partijen. (In een aantal gevallen hebben de Ueberhangmandate van het meerderheidsstelsel bijgedragen tot de absolute meerderheid van de coalitie.)

Tenslotte heeft minstens grondwettelijk de kanselier in de Duitse Bondsregering een sterkere positie dan onze eerste minster, via de Richtlijnenkompetenz.³¹ België heeft

31. K. VON BEYME, *Das politische System des Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden, 2004, 10de herwerkte uitgave, blz. 298–304: Das Kanzlerprinzip.

derhalve op generlei wijze een kanseliersverkiezing, wat een vorm van rechtstreekse verkiezing is. Zo democratisch zijn de Belgische verkiezingen op verre na niet.

Tekenend voor het institutioneel surrealisme in België is tevens dat de opgeblazen “kanseliersverkiezing” of de surrogaatverkiezing van de eersteminister zich via de Senaatsverkiezingen afspeelt, daar waar de macht en dan ook het aanzien van de Senaat bij de grondwetsherziening van 1992–1994 significant is verminderd: geen governmaking-power meer (in zover het parlement die nog overhield en houdt), geen begroting noch goedkeuring van rekeningen meer en slechts een wetgevende macht als de Senaat zich haast om mee te spelen, (te “evoceren” zoals men dat begrijpelijk heet) na de goedkeuring in de Kamer. De grondwettelijke bevoegdheid blijft behouden. Ook ministerrekrutering uit de Senaat blijft behouden. Maar de Senaat is duidelijk een verzwakt parlementsonderdeel, waarvan eerste minister G. Verhofstadt voorstelde in zijn najaarsoffensief 2001: “Ik wil Kamer en Senaat samensmelten tot één parlementaire assemblée”, m.a.w. de Senaat afschaffen door de rechtstreeks verkozen senatoren bij de Kamer te voegen.³² Een jaar voordien (10 oktober 2000) was er het offensief van L. Tobback en J.-L. Dehaene in de Senaat zelf – ondanks hun voorkeurstemmen. “Ik hoop dat Jean-Luc nog even senator blijft, zodat we samen de Senaat kunnen afschaffen.”³³ De voorzitter van de Franstalige socialisten, Elio Di Rupo, is evenwel gekant tegen de integratie van de Senaat in de Kamer, want “dat versnelt het verdwijnen van de federale staat in het voordeel van een onafhankelijk Vlaanderen en Wallonië”. Dus wordt het voorstel van de eerste minister meteen afgevoerd.³⁴

Bij de Kamerverkiezingen kan men niet de hoge scores van de Senaat halen gezien de kleinere kieskringen. Beslissen voor welke “kamer” men kandideert houdt dus t.a.v. de publieke opinie een zich niet wagen aan een beoordeling door 60% of 40% van de Belgische kiezers in, maar zich beperken tot de provinciale kieskring. Men doet dan eigenlijk maar zwak mee aan de zelf- en mediageproclameerde “kanseliersverkiezing”.

In tabel VII worden de tien hoogste scores in absolute cijfers gegeven, samen met het ten honderd t.a.v. de eigen partijkiezers.

32. *De Morgen*, 27 augustus 2001, met reactie van Senaatsvoorzitter A. De Decker, o.m. in *De Financieel-Economische Tijd*, 28 augustus 2001.

33. Zie openingszitting van Senaat, 10 oktober 2000. Gewone zitting 2000–2001. *Handelingen*, 10 oktober 2000.

34. O.m. *De Financieel-Economische Tijd*, 30 augustus 2001.

TABEL VII. Hoogste voorkeurstemmenscore bij Kamer.

Kandidaat	Lijst	Stemmen	%	Kieskring
Elio Di Rupo	PS	138.276	18,6	Henegouwen
Inge Vervotte	CD&V/N-VA	133.830	12,0	Antwerpen
Didier Reynders	MR	102.762	16,5	Luik
Karel De Gucht	VLD	95.628	9,8	Oost-Vlaanderen
Pieter De Crem	CD&V/N-VA	94.705	9,7	Oost-Vlaanderen
Michel Daerden	PS	92.922	14,9	Luik
Gerolf Annemans	VI Bel	88.154	7,9	Antwerpen
Hendrik Bogaert	CD&V/N-VA	87.658	10,9	West-Vlaanderen
Jo Vandeurzen	CD&V/N-VA	71.235	13,1	Limburg

Voor de verkiezingen was er heel wat te doen over het recht op of de mogelijkheid tot een Franstalige premier, wat sinds decennia niet meer het geval was.³⁵ Elio Di Rupo heeft dit strijdpunt, lang voor de campagne, in 2006 gelanceerd. Als dat de ambitie was, was het tactisch fout van de kandidaten Di Rupo en Reynders zich voor de Kamer kandidaat te stellen. Of was het uitgerekend bedoeld om de confrontatie met de Vlaamse kandidaten uit de weg te gaan? Maar in de Kamer hebben ze zeker geen benaderende “kanseliersverkiezing” gerealiseerd. 138.276 en 102.762 voorkeurstemmen is echt niet weinig, integendeel. Maar Inge Vervotte benadert ze, c.q. overtreft ze, waar Vervotte niet in het minst ambitie heeft laten blijken om eerste minister te worden. De twee Franstalige kandidaten zijn verkiezingsmatig gewikt en gewogen en electoraal wat licht bevonden.

Er lijkt zich nog een vierde weg aan te dienen, typisch voor een federaal staatsbestel. Voor zij president werden van de VSA waren bijv. R. Reagan en B. Clinton gouverneur van hun staat, resp. Californië en Arkansas. Voor hij Bondskanselier werd was W. Brandt Regierende Bürgermeister van Berlijn en waren H. Kohl en G. Schröder ministerpresident van resp. Rijnland-Palts en Nedersaksen. Een succesvol leiderschap in een deelstaat lijkt tot de federale toppositie te leiden. En, inderdaad, voor de eerste keer in België stapt een succesvol ministerpresident (van Vlaanderen) over van het Gewest naar het federaal premierschap. Hierin een dwingend, recurrent patroon onderkennen is evenwel niet verantwoord. Want (1) de kandidaten kunnen ook van elders dan uit de leiding van een deelstaat komen, bijv. senatoren in de VSA; (2) er is grote, intensieve concurrentie; (3) men moet eerst de nominatie in zijn partij binnenhalen en (4) de verkiezingen winnen, wat helemaal niet gegarandeerd is, zoals de mislukking bijv. van de Beierse CSU-CDU kandidaten F.J.

35. Als men de korte periode Vanden Boeynants II (20/10/1978 tot 3/04/1979) als overgangsregering niet meetelt, moet men teruggaan tot de regering Leburton (26/01/1973 tot 24/04/1974). Zie verder.

Strausz en E. Stoiber, tot hun groot ongenoegen, uitwijst. Naar Belgische electorale maatstaven heeft Leterme de verkiezingen “gewonnen”, maar dat is hier niet zonder meer doorslaggevend, getuige de 9 maanden “regeringsvorming”. Slotsom: een succesvol leiderschap van een deelstaat in een federaal bestel verhoogt alleen de kans op de nominatie. De rest is oppervlakkige, onvolledige waarneming.

Dit hoofdstuk heeft in lengte van argumenten en scores aangetoond dat de Belgische parlementsverkiezingen geen verkiezingen van de eerste minister zijn. De kiezers beslissen niet over de premier.

Als Yves Leterme op 26 juni 2007, nog tijdens de informatie-opdracht van Didier Reynders, de taak van Vlaams minister-president doorgeeft aan Kris Peeters om volgens de regels van de federale instellingen meteen zitting te nemen in de Senaat, dan snijdt hij vooral de handen van Albert II af om “vrij” een formateur te benoemen, althans in de eerste benoemingsfase van het scenario voor de regeringsvorming.³⁶ De Koning kan om te beginnen moeilijk voorbij de 800.000 voorkeurstemmen en de verkiezingsoverwinning van CD&V/N-VA gaan. Maar dat is “goed bestuur” binnen de parlementaire kalender, die het surrealisme in de Belgische regeringsvorming nogmaals illustreert. Leterme accentueert dit even door tegelijk een lange regeringsvorming in het vooruitzicht te stellen.

Op 19 juli beslist op zijn beurt PS partijvoorzitter Elio Di Rupo dat Rudy Demotte hem opvolgt als minister-president van de Waalse regering. Op 20 juli neemt koning Albert II braaf de eed af van Demotte, onder de formeel-juridische goedkeuring van ontslagnemend premier Guy Verhofstadt. Merk daarbij op dat niet Michel Daerden benoemd is, Daerden die bij de Kamerverkiezingen, na Di Rupo veruit de best qua voorkeurstemmen scorende PS politicus is. Maar Demotte die driemaal minder voorkeurstemmen heeft: geen 93.000 doch slechts 28.000, wordt benoemd door de voorzitter van de Parti Socialiste. En op 21 maart 2008 bevordert Elio Di Rupo de Waalse premier tot eveneens minister-president van de Communauté française in de plaats van Marie Arena die federaal minister wordt. Waalse verkiezingen komen er nochtans pas in juni 2009 ...

36. A. MOLITOR, *La fonction royale*. Brussel, 1979, blz 31-33.

vi. Zwakke verkiezingen leveren in 2007 toch een sterke uitslag op

In tegenstelling tot Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland en de VSA, kunnen de Belgische kiezers niet beslissen over de regering. Geen van hun werkwijzen is van toepassing in België. Het zou de macht van de participatie op zeer significante manier naar de kiezers verplaatsen. Zoveel is na voorgaande analyse wel duidelijk. Ook de surrogaattechnieken werken niet: zij geven geen onbetwist uitsluitel! De Belgische verkiezingen zijn bijzonder arm aan beslissingen. Wij hebben alleen parlementsverkiezingen. Hoeveel die maar reiken, dat is al sinds decennialang bekend.³⁷

Als de parlementsverkiezingen in België dan toch eens verrassend beslissend uit de hoek komen, zoals op 10 juni 2007, dan laat de participatie zich niet onbetuigd om het beslissend karakter ervan zoveel mogelijk naar haar eigen hand te zetten.

Zowat een half jaar voor het begin van zijn eersteministerschap, op 1 januari 1999, schrijft Guy Verhofstadt, onverbloemd, onder de titel "De burger heeft op 13 juni 1999 zijn lot in eigen handen", in de lijn van zijn drie Burgermanifesten³⁸: "We staan nog nergens als het erop aankomt de mensen meer inspraak te geven, de politieke macht te verschuiven van een kleine elite in de Wetstraat naar de burgers. Zo wordt het Parlement nu [voorjaar 1999] en niet op 13 juni [1999] gekozen: dezer dagen stellen de politieke partijbureaus immers de lijsten samen (...) Daarom blijft de VLD ijveren voor echte democratische hervormingen: het afschaffen van lijststelsel en opkomstplicht, het rechtstreekse verkiezen van de regering en burgermeesters en het invoeren van bindende referenda. Met deze hervormingen krijgt de machteloze burger echte inspraak en zal zijn betrokkenheid ook toenemen" (*De Financieel-Economische Tijd*, 31 december 1998–1 januari 1999).

Een juiste analyse en een reeks voorstellen om de zwakke democratische inbreng van de kiezers in België in de essentiële machtstoewijzende processen sterk op te vijzelen!

Inderdaad, sinds jaar en dag heeft het politologisch onderzoek aangetoond dat de parlementsleden door de partijen worden benoemd en dat kiezers eigenlijk alleen

37. W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*. Antwerpen, 1967, 392 blz.

38. Samengebundeld in G. VERHOFSTADT, *Angst, afgunst en het algemeen belang*. Antwerpen, 1994, 185 blz.

de zetels verdelen onder de politieke partijen die dan in België in een nieuw politiek proces duiken: de regeringsvorming.³⁹

“Il faut donc passer par les électeurs” zei Elio Di Rupo (o.m. *De Tijd*, 5 mei 2007). Hij vertrouwde er vrij sterk op dat de kiezers onder druk van de participatie en onder invloed van de campagne die fors via de televisiezenders liep, weinig wijzigingen in de krachtenverhoudingen zouden teweeg brengen. De opiniepeilingen overigens gaven heel wat aanduidingen in die richting. Zodat vóór 10 juni reeds projecten van een federale regering werden gevormd.

De meest verwachte en voor de hand liggende regering was deze tussen de christendemocraten en socialisten onder leiding van Yves Leterme. Joëlle Milquet geloofde vóór en zelfs na de verkiezingen er manifest in. De positie van haar CDH zette haar daar sterk toe aan. In 2004 werd de CDH vrij onverhoopt in de regering van het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap getrokken door PS-partijvoorzitter Elio Di Rupo ten nadele van de uittredende liberale MR die wel in de federale regering partner van de Parti Socialiste bleef. Die wissel van regeringspartner in Wallonië en in la Communauté française kwam er na de brutale “OPA” van de MR onder leiding van Louis Michel in 2004 om niet alleen enkele PSC-politici, zoals oud-partijvoorzitter Gerard Deprez vroeger, naar de MR over te halen, maar om nagenoeg de ganse rechtervleugel en delen van het centrum in te lijven. Een zwaar conflict dat zeer emotioneel geladen was en nog steeds is.

Of men hoopte alsnog paars te kunnen voortzetten. Guy Verhofstadt en zijn “Open VLD” ijverden alleszins intens in die richting. Louis Michel bijvoorbeeld kwam op VRT-TV zijn volle steun aan Verhofstadt als kandidaat toekomstig eerste minister toezeggen. De opiniepeilingen – althans in Vlaanderen – achtten evenwel geen meerderheid voor paars in Vlaanderen waarschijnlijk. *De Standaard* titelt op 22 mei als uitkomst van zijn peiling: “Rooms-rood kan, paars niet”.

En dan komt 10 juni 2007 die tegen de verwachtingen in de kaarten fundamenteel anders verdeelt. Het zijn uitzonderlijk “beslissende” verkiezingen.

De “paarse” regering, socialisten + liberalen, wordt door de kiezers sterk teruggevozen (min 9,22% punten en min 22 zetels) en rekenkundig haalt een heruitgave net geen meerderheid in de Kamer, zij het vooral stoelend op Wallonië, want in Vlaanderen verzamelen VLD en SP.A, na een verlies van 8,18% punten, slechts 32

39. W. DEWACHTER, Het krachtenveld van de regeringsvorming. *Res Publica*, 1986, nr 4, blz 615–141.

van de 88 zetels. Het stemmen- en zetelverlies is duidelijk het meest uitgesproken langs Vlaamse zijde. Zie tabel VIII.

TABEL VIII. Stemmenverlies, zetelaantal en zetelverlies van de uittredende coalitiepartijen

Partij	% Stemmenverandering	Zetelaantal	Zetelverlies
MR	+1,12	23	-1
PS	-2,16	20	-5
Franstalig België	-1,04	43 op 62	-6
VLD	-3,53	18	-7
SP.A	-4,65	14	-9
Vlaanderen	-8,18	32 op 88	-16
Totaal België	-9,22	75 op 150	-22

Een “heruitgave” zou in eerste instantie één of de twee groene partijen kunnen betrekken en zo aanleunen bij Verhofstadt I (1999–2003). Maar er is ook nog de speciale relatie tussen PS en CDH. Doch dat is reeds coalitie-rekenen waar eerst per partij de uitslag moet verwerkt worden. En die is zeer verschillend tussen die vier partijen.

Eerste minister Guy Verhofstadt neemt de verantwoordelijkheid voor de VLD-uitslag op zich. “Als kopman en gezicht van de partij neem ik persoonlijk de verantwoordelijkheid voor deze verkiezingsuitslag. (...) Onder leiding van Bart Somers is dit voor de partij een nieuw begin. (...) Wij zijn klaar voor de toekomst, met heel wat ervaren ministers en heel wat jonge krachten”. Een nieuwe regeringsdeelname wordt niet uitgesloten. “Misschien blijven we dankzij de resultaten van de MR aan de andere kant van de taalgrens zelfs de grootste familie van het land” (*De Morgen*, 11 juni 2007).

De reactie van de SP.A is veel radikaler. De avond van de verkiezingen nog zegt partijvoorzitter Johan Vande Lanotte: “Ieders positie staat ter discussie, ook de mijne” (*De Morgen*, 11 juni 2007). Het partijbureau van ’s anderdaags neemt radicale beslissingen: Vande Lanotte treedt af als partijvoorzitter en wordt opgevolgd door Caroline Gennez – zij het dat hier nog voorzittersverkiezingen aan te pas moeten komen; Freya Vanden Bossche wordt voorgesteld als fractieleider, maar zal een paar dagen later terugkomen op haar aanvaarding. Na 19 jaar onafgebroken regeringsdeelname, vanaf 1988, besluit de SP.A in de oppositie te gaan. De partij is wel bereid om vanuit de oppositie een staatshervorming te steunen. “De oppositie van SP.A duwt de regering naar rooms-blauw” (*De Morgen*, 12 juni 2007).

De positiebepaling van de PS is grondig verschillend. Voorzitter E. Di Rupo: "Le nouveau gouvernement devra être celui de tous les Belges de bonne volonté, un gouvernement qui ne laissera personne au bord du chemin, et qui se consacrera au progrès collectif" (*Le Soir*, 11 juni 2007). De PS wil blijkbaar de federale regering niet lossen.

Haar grote rivaal, de MR, ziet het duidelijk anders. Haar situatie is ook grondig verschillend: zij wint in stemmen, maar verliest 1 zetel. Samen met VLD is zij weliswaar niet de grootste familie in stemmen, dat zijn de christendemocraten, maar wel in zetels: 41 tegenover 40. Doch haar belangrijkste score is ongetwijfeld dat zij niet alleen in Brussel de grootste partij is, maar nu ook in Wallonië: 33.863 stemmen meer dan de PS, bij een gelijk aantal zetels. Didier Reynders: "Nous sommes la première formation francophone au Sénat, à la Chambre, à Bruxelles et en Région wallonne – et largement. (...) Faire reculer l'hégémonie du PS et faire bouger le centre de gravité, c'était notre "réforme de l'Etat" à nous. (...) Il est atteint. (...) On a le parti socialiste le plus archaïque d'Europe. On ne devra plus passer des nuits à le convaincre" (*Le Soir*, 12 juni 2007). "Dit is op zich al een staatshervorming" (D. Reynders) (*VRT-TV* 10 juni 2007). Wie de dominante positie van de PS in Wallonië, zeker vanaf 1919, kent kan die emotionele extrapolatie best begrijpen. Een en ander draagt er ongetwijfeld toe bij om de ambitie: de eerste Franstalige premier sinds 1979 te worden, fors aan te scherpen, temeer dat de andere Franstalige kandidaat, E. Di Rupo, door de verkiezingsuitslag ten enenmale is uitgeschakeld. De MR gaat dus ten volle voor regeringsdeelname, liefst nog onder leiding van haar partijvoorzitter en chef de file gouvernemental Didier Reynders, vicepremier sinds 1999.

Vanuit haar "Dit is een staatshervorming op zich" moet "dit" een federale regering worden zonder de PS, maar met de VLD, o.m. om de grootste familie te zijn, en dus een "oranje-blauwe" of liberaal-christendemocratisch (jennend zal Reynders er soms ook "humaniste" aan toevoegen). "Vive la bipartite! (...) L'alliance bleu-orange, seule bipartite possible" (D. Reynders in *Le Soir*, 12 juni 2007).

Want CD&V is "incontournable", die "helaas" voor "velen", wel in kartel met N-VA de verkiezingen "heeft gewonnen": 1.234.950 stemmen, haast 400.000 stemmen meer dan de op één na grootste partij, de MR, wat nagenoeg de totale score van het CDH is (399.877 tegenover 404.077).

"Monsterscore. Yves Leterme en CD&V/N-VA triomferen" titelt *Gazet van Antwerpen* na 10 juni. En de beelden van een glunderende Leterme met her en der leeuwenvlaggen bij militanten in de zaal gaan Europa rond, net zoals de beelden van Leterme-Vandeurzen-Vervotte bovenop de vergadertafel van het CD&V partijbu-

reau 's anderdaags ook via de media bekijken. Het partijenkartel wint 8 zetels. En Leterme scoort voor de Senaat bijna 800.000 voorkeurstemmen. "Leterme aan zet" titelt *De Morgen*. In Vlaanderen haalt CD&V-N-VA 30% van de stemmen. "Dit heb ik nog nooit meegemaakt" glundert de toekomstige Kamerfractie leider Servais Verherstraeten (*Gazet van Antwerpen*, 11 juni 2007).

Naast de zes traditionele partijen zijn er in het Belgisch partijstelsel nog de partijen die niet op eigen kracht zich kunnen opwerpen als regeringspartners, maar gevraagd moeten worden, desgevallend rekenkundig nodig zijn voor een meerderheid, of door de participatie helemaal uitgesloten worden. Zij worden veroordeeld tot het zwakke parlement als hoogste machtsplatform.

Groen! geraakt nu wel over de kiesdrempel van 5% die het zelf mee heeft ingevoerd en komt met 4 kamerzetels opnieuw in het federale Parlement, maar blijft qua score onder de verwachtingen. Ecolo daarentegen groeit met 4 zetels aan tot 8. Ecolo zal als "grootste overwinnaar" van de verkiezingen: +2.04% punten toch niet in de regering komen, ook al zitten in Verhofstadt IV en Leterme I(f) alle andere Waalse/Franstalige partijen met 53 van de 62 zetels, of 85,5% van de Waalse/Franstalige verkozenen. (Op de 1 verkozene FN na; FN die, organisatorisch al, nauwelijks de naam "partij" verdient.)

Een zeer grote verrassing realiseert de LDD (Lijst Dedecker). Jean-Marie Dedecker haalt tegen alle opiniepeilingen en opinieleiders⁴⁰ in de kiesdrempel en scoort zelfs beter dan Groen!: 5 zetels tegenover 4 (door betere concentratie van hun nagenoeg gelijk aantal stemmen). Herman De Croo voorspelde anderhalf jaar voordien: "Wie bij storm op zee nog een bres in de VLD-boot wil slaan moet overboord. Dedecker zal dat niet doen. En doet hij het wel, dan is hij politiek dood" (*Knack*, 11 januari 2006, overgenomen uit *Het Laatste Nieuws*). De VLD zette Jean-Marie Dedecker overboord. Er was en er is de kiesdrempel. Er zijn de wetten die het oprichten van een nieuwe partij nagenoeg onmogelijk maken.⁴¹ Vandaar dat Dedecker zoveel mogelijk vanuit parlementsposities vertrok. Dedecker is niet "politiek dood". Alhoewel hij nog voor de zeer moeilijke opgave staat de LDD uit te bouwen tot meer dan een "flits-partij".⁴² Dedecker wordt een populaire (voor tegenstanders een "populistische") opposant tegen de VLD, voor de Vlaamse verzelfstandiging en tegen welkdanige federale regering ook.

40. Met uitzondering van politoloog Bart Maddens die de mogelijkheid van een succes wel voorspeld had.

41. Liberalen en socialisten schaffen de vrijheid van politieke vereniging af. *De Tijd*, 8 maart 2004.

42. R. ROSE, T. MACKIE, Do parties persist or fail? Blz. 533–557 in K. LAWSON, P. MERKL, *When Parties Fail*. Princeton, 1988.

Het Vlaams Belang gaat – tegen de hoop van velen – niet sterk achteruit: wel t.a.v. 2004, niet t.a.v. 2003. Het handhaaft zich: “stagneert” schrijft *De Standaard*: + 0,4% t.a.v. 2003. De elitaire consensus zal weer haast 800.000 stemmen uit Vlaanderen voor deze anti-systeempartij moeten en willen negeren. Ze zal er ook in lukken.

Een uitwendige stemmenverschuiving van 13,07 is niet klein, integendeel. Maar zij is niet de hoogste in de verkiezingsgeschiedenis van België. Toch schrijft *De Standaard*, als samenvatting van de onmiddellijke reacties van de politici: “Dit is een aardverschuiving”. En verder “Vlaanderen wurgt paars” “Kanseliersrace eindigt met crash” voor Vande Lanotte. “Afscheid van een paarse premier” voor de VLD. “Di Rupo wordt geen federale premier”. “CD&V/N-VA triomfeert”.⁴³

Tegen de gewoonten en de mogelijkheden in hebben de kiezers in 2007 veel beslist. Enkele buitenlandse persstemmen liegen er niet om. “Les Flamands ont voté aux deux tiers pour des partis qui réclament davantage d’autonomie, voire l’indépendance (*Arte TV*, 10 oktober 2007). *Le Monde* schrijft in haar jaaroverzicht: “Juin 2007: Les élections législatives voient le succès des démocrates-chrétiens flamands et des indépendantistes flamands, qui remettent en cause le système fédéral de la Belgique”, onder de titel: “Trente ans de crise belge”.⁴⁴

Na de verkiezingen begint een nieuw proces: de regeringsvorming waarin de politieke partijen, althans hun topleidingen, de grote spelers zijn: eerst intern in de eigen partij en dan tegenover de andere. Met een dubbel partijstelsel in België en een hoge mate van participatie. De regeringsvorming is veel meer dan de strikte onderhandelingen. “Leterme krijgt moeilijke taak. (...) Gisteren de zege, vandaag de miserie” “Leterme aan zet” (*De Standaard*, 11 juni 2007).

VII. De vijf keuzes van Albert II, “le Roi des francophones”⁴⁵

Van het oude Grondwetsartikel 65 van 1831: “Le Roi nomme et révoque ses Ministres” schiet in de concrete Belgische werkelijkheid van 2007 niet veel meer over, behoudens het formeel bekrachtigen van de door de partijvoorzitters van de meerderheidspartijen en de formateur “voorgestelde” personen. Eerder in het scenario

43. Titels uit *De Standaard*, maandag 11 juni 2007. De titels in de andere kranten gaan even duidelijk – zo niet nog sterker soms – in dezelfde richting.

44. D. RIOUX, *L'année 2007 dans Le Monde*. Parijs, 2008, blz 436.

45. Volgens het onderzoek bij parlementsleden en gewone Belgen van *Le Vif/L'Express*, 30 juni 2006.

van de federale regeringsvorming heeft de Koning nog de bevoegdheid tot (1) het horen van de machthebbers “in rechte en in feite”, zoals koning Boudewijn dit in 1981 dramatisch formuleerde, (2) in de lijn van wat hij daar hoort een informateur aan te duiden, met nadien (3) een formateur voor de meest waarschijnlijk haalbare coalitie en (4) zoals hierboven is aangegeven de eerste minister en de ministers formeel te benoemen.

In geval (2) en/of (3) mislukken berust het bij de Koning om een nieuwe informateur/verkenner/ontmijner/formateur te benoemen. (In 1863–1864 hebben ettelijke politieke personaliteiten het verzoek van Leopold I afgewezen: wat toen de essentie van de crisis uitmaakte.) Het grondwettelijk gewoonterecht beperkt de Koning weliswaar in zijn keuze tot de alternatieven t.a.v. de mislukking, en liefst nog tot dat alternatief dat het meeste kans maakt om te slagen. Waar vroeger, tot de jaren '80, de Koning slechts de keuze had tussen informateur en formateur, is dat sindsdien uitgebreid tot tussenliggende formules als een informateur die zich de rol van formateur toeëigent, zoals E. Di Rupo in 2003⁴⁶ of tot een dynamische ontwikkeling als de “informele preliminaire gesprekken om na te gaan of er een voldoende gemeenschappelijke basis kan worden gevonden om onderhandelingen te beginnen” van J. L. Dehaene op 12 februari 1988 of tot diezelfde informateur/formateur Dehaene in 1992.⁴⁷

Binnen die grondwettelijke tekst- en gewoontenormen heeft koning Albert II eerst D. Reynders als informateur aangeduid (13 juni–2 juli), dan J. L. Dehaene als bemiddelaar (5 juli–15 juli), vervolgens Y. Leterme als formateur (15 juli–23 augustus), H. Van Rompuy gedurende een maand als “koninklijk verkenner” (29 augustus–29 september),⁴⁸ waarna Y. Leterme terug formateur wordt (30 september–1 december). Na diens ontslag aanvaardt G. Verhofstadt op 3 december een dynamische “informatie”-opdracht die tot de regering Verhofstadt IV van 21 december 2007 leidt, met als afspraak voor deze CD&V, MR, VLD, PS en CDH regering op 23 maart 2008 (Pasen) het eerste-ministerschap door te geven aan Y. Leterme, wat keurig gebeurt op “Goede Vrijdag” 21 maart 2008, met de vertrouwensstemming van de Kamer op 22 maart 2008.

In dit scenario heeft Albert II eigen keuzes gemaakt die de uitkomst van de regeringsvorming en de stand van de België-aanpak ten gronde mee hebben bepaald.

46. J. NOPPE, *Van kiesprogramma tot regeerakkoord*. Leuven, 2006, 416 blz.

47. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1988/1991/1992 in: *Res Publica, Politiek Jaarboek* resp. 1989/1992/1993. Zie eveneens de andere Overzichten van die auteur in zijn 27 jaar lange reeks en J. NOPPE, *a.w.*, voor 1991–1992.

48. “Explorateur” in het Frans heeft ietwat andere betekenis dan “éclaircur” vit men in de Franstalige pers.

De eerste afwijking van het scenario is het niet uitnodigen van het Vlaams Belang bij het horen van de “machten in rechte en in feite”. Het Vlaams Belang haalt bij de verkiezingen van 10 juni 2007 799.844 stemmen, een vooruitgang t.a.v. 2003 van 38.437, maar niet t.a.v. 2004. Het Vlaams Belang is daarmee de derde grootste partij van het land, groter in stemmenaandeel dan Open VLD, PS, SP.A-Spirit, CDH, Ecolo en Groen! Door het staatshoofd wordt 12% van de kiezers niet gehoord, in Vlaanderen haalt die partij 19%, zowat 1 op 5 kiezers. Vergelijk met die bijna 800.000 stemmen de “140.000” ondertekenaars van het manifest voor eenheid van Marie-Claire Houard en de 35.000 Belgen die op 18 november 2007 deelnamen aan haar Belgische eenheidsmars te Brussel. Het Vlaams Belang ijvert onverkort voor de onafhankelijkheid van Vlaanderen. Gezien de eigen ontstaansgeschiedenis van België kan België het separatisme en de secessie moeilijk burgerrechten ontzeggen. Tenzij men hier met typisch elitegedrag te maken heeft: aan anderen het recht op werkwijzen weigeren die men zelf gebruikt heeft, zeker als het om macht veroveren en macht bewaren gaat.

In dit perspectief moet aangestipt worden dat van 27 september 1944 tot 12 maart 1947 de stalinistische Kommunistische Partij van België, o.l.v. Edgard Lalmand deel uitmaakte van de zes regeringen die het land toen geleid hebben.⁴⁹

Die uitsluiting in de fase van de raadplegingen stoelt zowel op de participatie als op de elitaire consensus. Mieke Vogels (als kandidate voor het partijvoorzitterschap van Groen!): “Links heeft de voorbije jaren in feite tegen de wil van de bevolking geregeerd. Door het cordon sanitaire hebben we jarenlang die 20% VB-kiezers tussen haakjes gezet. Hadden we dat niet gedaan dan was rechts al veel langer aan de macht geweest” (*Humo*, 6 november 2007). Weliswaar, zowel de uittredende regering belast met de lopende zaken, als de twee mogelijke regeringsformules: christen-democratisch met liberaal, of die coalitie plus PS zouden slechts moeizaam de politieke verantwoordelijkheid genomen hebben voor een andere keuze van Albert II, zij het dat er het precedent was met Letermé als formateur van de Vlaamse regering in 2004 die het Vlaams Belang –toen zelfs nog Vlaams Blok- wel gehoord heeft, zij het waarschijnlijk pro forma.

Het onafhankelijkheidsstreven van het Vlaams Belang stelt de partij ipso facto buiten de elitaire consensus. “Ik laat België niet kapotmaken!” aldus kroonprins Filip in het verre China (aan *Story*, 1 december 2004). En koning Albert II zelf vermaant de gestelde lichamen: “La réponse à cet état de chose ne réside pas dans un repli sur soi de chaque région; non plus dans le développement de sous-nationalismes,

49. Levendig beschreven in: B. VAN HOORICK, *In tegenstroom. Herinneringen 1919–1956*. z.p. (Gent), 1982. Hoofdstuk VI: Euforie en ontgoocheling. De KPB na de oorlog. blz. 193–291.

ni dans un séparatisme explicite ou feutré. (...) Le rôle international de notre pays pourrait être compromis par un séparatisme néfaste et anachronique.” (31 januari 2006, aangehaald in *Le Soir*, 1 februari 2006.)

Het partocratische cordon sanitaire en de elitaire schutskring snijden de derde grootste kiezersverzameling wel af van de werkelijke politieke besluitvorming, niet uit het wettelijke land. De verkiezingsuitslag is goedgekeurd en in het federale parlement –net evenzeer als in het Vlaamse- participeert die partij en moet ze getolereerd worden. Zij krijgt bijvoorbeeld een ondervoorzitterschap in de Kamer, omdat de kleinere partijen pas na haar in de D’Hondtse verdeling aan hun mandaten toekomen. Door de hogere stemmenkostprijs van de Vlaamse zetels komt de PS wel voor het Vlaams Belang in zetelaantal; niet SP.A-Spirit, noch CDH, noch Ecolo, noch Groen!.

In februari 2008, in het Dossier: *Reconstructie van de formatie*, van de krant De Standaard, raakt bekend dat “Albert vroeg CD&V om N-VA te dumpen” (*De Standaard*, 11 februari 2008). Senator Hugo Vandenberghe: “Voor de verkiezingen heeft de Koning tot tweemaal toe laten blijken dat hij niet opgezet was met het kartel CD&V/N-VA” (*Kanaal Z-TV*, 15 februari 2008). “Het Paleis heeft een inschattingfout gemaakt. Het is er steeds van uitgegaan dat CD&V de N-VA vroeg of laat zou dumpen” zeggen twee bronnen. Zowel Yves Leterme als Jo Vandeuren probeerden het Hof van het tegendeel te overtuigen. (...) “Het is simpel. Het Paleis gruwet van het kartel. Wie dat belichaamt of verdedigt, kan op weinig sympathie rekenen” analyseert een betrokene” (*De Standaard*, 11 februari 2008). Tot en met Pasen 2008 een ernstige inschattingfout en een afwijzen van een onmiskenbare verkiezingsuitspraak.

Een minstens even ernstige fout van het Hof is geen enkele Franstalige toppoliticus benoemd te hebben na de informatie van D. Reynders. Na de eerste mislukking van Y. Leterme als formateur op 23 augustus had een nieuwe opdracht toegekend moeten worden aan ofwel Didier Reynders ofwel Joëlle Milquet. Naar de buitenwereld toe was Reynders nog niet overtuigd dat het eerste-ministerschap niet voor hem zou kunnen – de kansen waren wellicht nog nooit, of ooit nog zo gunstig, J. Milquet had een stevig beeld gevormd als “Madame Non”. “Ik ben niet mevrouw ‘non’. Ik ben mevrouw overtuiging” aldus de CDH voorzitter (*De Standaard*, 31 december 2007).

Zo is het gewoonterecht: wie tegenhangt in de vorming zodanig dat ze mislukt, krijgt de verantwoordelijkheid om het zelf te doen en dus liefst beter, zijnde wel te slagen in de vorming van de regering. Door één van beide te benoemen zou de Koning tegemoet komen aan de stelling van de Wetstraat-redactie van De Standaard: “Koning Albert zat bij de formatie volledig in de greep van oranje-blauw, een coalitie die hij ook hartstochtelijk verdedigde. (...) Samen met Y. Leterme stelde

D. Reynders Albert van bij het begin voor een voldongen feit: oranje-blauw stond in de stijgers. (...) Na de verkiezingen ging Albert er zelfs even van uit dat Didier Reynders eerste-minister zou worden” (*De Standaard*, 11 februari 2008). Dat is dan de tweede reden: eindelijk, na 29 jaar nog eens een Franstalige premier. En “dat mocht wel”: sinds 1968 waren er slechts twee Franstalige eerste-ministers: Edmond Leburton gedurende 1 jaar en Paul Vanden Boeynants gedurende 3 maanden, een overgangskabinet dan nog. Dus nog geen anderhalf jaar op haast 40 jaar. De kans op mislukking leek echter te groot om de vraag nog maar publiek te durven stellen. Dus gebeurde dat niet. En moest van Vlaamse zijde het compromis geleverd worden. “Mijn moeilijkste moment van het jaar: toen ik de tweede keer naar de koning moest om eraan te beginnen. Op 29 september. (...) Herman Van Rompuy had zijn opdracht teruggegeven. We wisten allen dat het te vroeg was, dat er te weinig vooruitgang was geboekt” verklaart Yves Leterme hierover (*De Standaard*, 31 december 2007).

Ook na de tweede mislukking van Yves Leterme als formateur op 1 december moest een Franstalige in lijn gebracht worden. Het feit dat G. Verhofstadt erin geslaagd is op korte termijn zijn vierde regering tot stand te brengen spreekt dat niet tegen. De prijs die Verhofstadt en de Vlaamse partijen betaald hebben is een banale eerste stap in de staatshervorming komende uit de groep van Wijzen. Op de regionalisering van een deel van de verkeerswet na is het een hele “schrاله oogst” (*De Standaard*, 26 februari 2008) met bovendien een versterking van de federatie in het substitutierecht: zelf maatregelen te nemen die tot de bevoegdheid van de regio’s behoren wanneer die niet tijdig Europese wetgeving omzetten. (De groep van Wijzen bestond uit: G. Verhofstadt, Y. Leterme/E. Schouppe, D. Reynders, J.-L. Dehaene, Ph. Moureaux, J. Vande Lanotte, Ph. Maystadt, M. Cheron, M. Aelvoet.) “N-VA vindt communautair akkoord te vaag; steunt Leterme I niet” (*De Morgen*, 26 februari 2008), en: “Franstaligen vinden niet dat ze iets hebben toegeven”.

Verhofstadt heeft als premier nog een andere heel belangrijke toegeving gedaan: voor het eerst zijn er in een federale regering evenveel Vlaamse als Franstalige ministers, de eerste-minister gewoon als minister geteld: 7 tegenover 7, wat de uitzondering van Grondwet art. 99 ongedaan maakt en de grondwettelijke rem op een Franstalig eerste-ministerschap ongedaan maakt. “Cette parité ‘adoucie’ (8 flamands et 7 francophones) reste pour les Flamands, une concession majeure consentie aux francophones. Premier francophone supposerait que le Conseil des ministres compte 8 éminences francophones et 7 flamandes: difficile à avaler au Nord” (*Le Vif/L’Express*, 2 februari 2007).

De Koning raadpleegt na het eerste ontslag van Yves Leterme “in het kader van de politieke crisis” 9 ministers van staat: “die ervaring hebben met politieke crisissen”

(27 en 28 augustus): J.-L. Dehaene en W. Martens (CD&V), G. Verhofstadt (VLD), Ph. Moureaux (PS), J. Daras (Ecolo), J. Geysels (Groen!), G. Deprez (ex PSC nu MR), L. Michel (MR) en W. Claes (SP). Opvallende afwezige is Guy Spitaels (PS) – zie motto bovenaan dit artikel –, maar ook Karel Van Miert, Louis Tobback, Magda Aelvoet, Philippe Maystadt zijn namen die hadden gekund én waarbij een ietwat ander perspectief c.q. advies zou gegeven zijn. Noteer dat bij deze gelegenheid J.-L. Dehaene op flagrante manier het colloque singulier breekt door zijn visie bij het binnenrijden door de persfotografen van Reuters te laten registreren en verspreiden; alle schijnontkenningen naderhand ten spijt. Ondermeer: “Staatshervorming wordt buiten regeringsvorming gehouden. (...) Regering tot juni 2009. Juni 2009 alle verkiezingen. (...) Quid N-VA (is nodig voor oranje-blauw)” (zie de kranten van 28 augustus 2007). (Die schijnontkenningen onthullen een bijzonder lage dunk over het onderscheidingsvermogen van de politiek geïnteresseerde burgers in België.)

In 2006 heeft Albert II gewaarschuwd tegen le “séparatisme feutré”. Maar tijdens de maanden juli-november 2007 mochten van Franstalige zijde à volonté voorstellen geformuleerd worden die in wezen separatistisch zijn. De grenzen van Brussel niet aanvaarden voor de federale verkiezingen, waar men ze wel aanvaardt en al viermaal toepast voor het Gewest Brussel bij diens Raadsverkiezingen in 1989, 1995, 1999 en 2004 is de basisconceptie over de territoriale opbouw van het federale land fundamenteel in vraag stellen, en dus van België in zijn geldigheid en duurzaamheid. De FDF voorzitter Maingain en anderen hebben in dit opzicht duidelijk geflirt met het separatisme zonder enige terechtwijzing – althans voor zover bekend – vanuit het Hof.

Volgens grondwetsartikel 126 van 1831 en nu nog altijd is “De stad Brussel de hoofdstad van België en de zetel van de regering”. Als Joëlle Milquet dan verklaart, zij die toch eerste schepen is van de hoofdstad: “Brussel moet een Waalse economische groeipool worden, net als Luik en Charleroi. We hebben nagelaten het gewest Brussel bij de Franse Gemeenschap te voegen” (*Télé-moustique*, 8 september 2007, *Humo*, 4 september 2007) is dit evenzeer “du séparatisme ouvert ou feutré”. Op RTBF-TV versterkt E. Di Rupo dit tot: “un territoire commun Bruxelles-Wallonie” (30 augustus 2007).

Wie in de elitaire consensus zit mag die blijkbaar vertolken en verspreiden volgens het Hof. En de Belgische elite is een elite bruxo-belge. “Ils se tiennent.” Nog voor de verkiezingen verklaart de voorzitter van de Parti Socialiste, Elio Di Rupo: “De monarchie is voor ons de beste koepel voor ons land. Als die morgen zou verdwijnen of zelfs maar veranderen, zal dat een katalysator zijn voor de krachten die ons land uiteen willen drijven. (...) Een politieke aanval op prins Filip is een aanval op het land” (*P-magazine*, 5 juni 2007). Zie tevens de kritiek van Guy Spitaels op

Di Rupo, hoger vermeld. Of vlak voor de stemming in de Kamercommissie over Brussel-Halle-Vilvoorde: “Il y a le Roi, il est au dessus de tout” (E. Di Rupo op RTBF-TV, 5 november 2007).

VIII. De rekbaarheid van de Grondwet

De wet van 28 juni 1983 op het Arbitragehof richt, in uitvoering van de grondwettelijke bepaling van art. 142 dit Hof op, dat vrij recent omgevormd werd tot het Grondwettelijk Hof. Dit Hof had in het arrest Brussel-Halle-Vilvoorde gesteld dat Vlaams-Brabant als enige provincie geen kieskring vormde, wat strijdig is met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel. Het had het federale parlement tot het einde van de zittingsperiode 2003–2007 tijd gegeven aan die ongelijkheid een einde te maken. Wat bij de verkiezingen van 10 juni 2007 nog altijd niet rond was en tot nog toe ook nog niet – ondanks vele dure eden van Vlaamse zijde, maar wat het parlement niet belette zijn verkiezing op 10 juni 2007 geldig te verklaren. Als de Grondwet politiek gezag zou hebben in deze, zou dit niet de huidige stand van zaken zijn. En een “Grondwettelijk Hof” verandert daar niets aan als de wettelijke bepalingen conform de participatie en/of de elitaire consensus zijn. De Belgische Grondwet is verworpen tot een zeer rekbaar normenstel, zelfs met uitgesproken interne tegenstrijdigheden. Zodat zijn gezag ver te zoeken is. Voor de besluitvorming biedt de Grondwet nog weinig houvast, nauwelijks nog richtlijnen. Hij is een teken van tegenspraak geworden, soms zelfs ontwaard tot instrument, zo niet tot wapen van strijd.

Drie reeksen optredens ondermijnen het gezag van de Grondwet en/of maken zijn bepalingen zeer rekbaar: (1) flagrante overtredingen van grondwettelijke bepalingen; (2) inherente tegenstrijdigheid inzake de besluitvormingsprocedure en (3) de rekbaarheid van het begrip lopende zaken die onder bepaalde voorwaarden soevereiniteitsoverdrachten kunnen inhouden. Eindelijk heeft ook het officiële België hiervan een begin van erkenning gemaakt, via de nota van eerste-minister Verhofstadt, zij het niet bijzonder helder geformuleerd. “Verder moeten er toestanden worden vermeden waarbij, zoals het geval is geweest met het Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie, of met het verdrag betreffende het Statuut van het Internationaal Strafhof, verdragen worden goedgekeurd en geratificeerd ondanks het feit dat die verdragen bepalingen bevatten die strijdig waren of nog zijn met de Grondwet. Zulke omstandigheden zijn van aard om het gezag van de Grondwet te ondermijnen”.⁵⁰

50. *Verslag aan Koning Albert II over de hervorming van de instellingen in het kader van mijn informatie- en formatieopdracht*, december 2007.

A. *Flagrante overtredingen van grondwettelijke bepalingen*

Koning Albert I heeft in 1918 het voorbeeld gegeven van een zeer legitieme overtreding van de formele bepalingen in de Grondwet. Alhoewel de Grondwet het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen bij de parlementsverkiezingen voorschreef, stelde de vorst voor, komend uit wereldoorlog I, de eerste parlementsverkiezingen, in 1919, te houden met het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen. Eerste-minister Delacroix: "Le pays n'eût pu admettre qu'un soldat, après quatre ans de guerre, n'eût pas autant de droits politiques qu'un propriétaire profiteur de guerre".⁵¹ Na de verkiezingen werd de Grondwet in die zin bijgewerkt. Een flagrant voorbeeld, maar niet het laatste. Nog drie "voorbeelden" volgen; "Brussel-Halle-Vilvoorde" moet daarbij niet eens opgevoerd worden!

Artikel 96 bepaalt nog altijd "Le Roi nomme et révoque ses ministres". Maar in 1988 verklaart PS-partijvoorzitter Guy Spitaels voor honderdduizenden TV-kijkers: "C'est moi seul qui décide des ministres socialistes" (RTBF-TV, 1 mei 1988). Of een recent verkozen SP.A voorzitter Steve Stevaert verklaart op het regeringsaanvaardingscongres voor Verhofstadt III, in zijn typische volkse stijl: "Ik zal de ministers en de parlementsleden wel wat ambeteren" (Congres 10 juli 2003, Vlaams Parlement, Brussel). Idem voor de federale staatssecretarissen (art. 104).

Van een gans andere aard is de ongrondwettelijkheid van het Belgisch lidmaatschap van een aantal inter- of supranationale instellingen tot 1970, als eindelijk de Grondwet (art. 34) wordt aangepast: vanaf 1949 lid van de NAVO, van 1952 van EGKS, vanaf 1957 van de EEG en Euratom. Dat zijn resp. 22, 18 en 13 jaren "onggrondwettelijk" lidmaatschap van de meest wezenlijke internationale of supranationale groeperingen die tot stand zijn gekomen na wereldoorlog II met zeer soliede overdracht van soevereiniteit. Ook de grondwettelijke eed van de Koning (art. 91 " 's Lands onafhankelijkheid te handhaven en het grondgebied ongeschonden te bewaren") wordt niet aangepast. Bij zover men zich vragen kan stellen over het verzet tegen "le séparatisme ouvert ou feutré" en niet bij de overdracht van de ganse monetaire bevoegdheid via de deelname aan de eurozone, waarin België duidelijk afhankelijk wordt. Doch Europese integratie valt onmiskenbaar binnen de elitaire consensus.

Het laatste voorbeeld is zeer politiek, in de betekenis in de kern van de besluitvorming. Art. 27 "De Belgen hebben het recht van vereniging; dit recht kan niet aan enige preventieve maatregel worden onderworpen" staat er nog altijd in zijn glorieuze formulering van 1831, één van de grote aantrekkelijkheden van de libe-

51. *Parlementaire Handelingen*, 28 november 1918.

rale Belgische Grondwet van toen. Maar de facto hebben de Belgische burgers nu niet meer de mogelijkheid, en dus niet meer het recht een waarachtige politieke partij op te richten. De participatie heeft dat preventief verboden door, zoals hoger aangehaald, de combinatie van de 5% kiesdrempel met de zeer restrictieve financieringsmogelijkheden door alleen natuurlijke personen, tegengewogen voor de bestaande partijen door zeer gulle overheidssubsidiëringen a rato van de parlementaire sterkte in de vele parlementen en raden die het Rijk "rijk" is. De bestaande kleine partijen worden dan verplicht tot kartelvorming, die meestal voorbode lijkt te zijn tot versmelting of verdwijning (NCD, Vivant, MCC, Spirit, FDF die door eigen machtsbasis in Brussel weerstand biedt, N-VA ...). Zo schuift men verder op naar oligarchisering in het partijenbestel. Verkiezingen zijn theoretisch vrij qua kandidaatstelling. Doch de Grondwet kent zelfs nog geen politieke partijen ... En, bij de sociale verkiezingen mogen alleen (op de kaderleden na) de drie gevestigde vakverbonden ACV, ABVV en ACLVB meedingen. Om de gekeurslijfde "medicomut"-verkiezingen nog buiten beschouwing te laten ...

B. *Het duale besluitvormingspatroon in de Grondwet*

Artikel 38 van het Duitse Grundgesetz van 1949 zegt het duidelijker dan ons art. 42. "Die Abgeordneten (...) sind Vertreter des ganzen Volkes, an Aufträge und Weisungen nicht gebunden und nur ihrem Gewissen unterworfen". De Belgische Grondwet heeft zijn art. 33 en art. 42: "De leden van beide Kamers vertegenwoordigen de Natie en niet enkel degenen die hen hebben verkozen". Een Vlaamse verkozene, zeker wanneer hij ook nog 800.000 voorkeurstemmen heeft gekregen, heeft dus het recht om in naam van alle Belgen te spreken, vanuit zijn eigen inzicht of programma. Condorcet stelt in 1791: "Mandataires du peuple, je ferai ce que je croirai le plus conforme à mes idées et non les siennes; l'indépendance absolue de mes opinions est le premier de mes devoirs envers lui".⁵² Of men kan er E. Burke op nalezen.

In de parlementaire democratie beslist men meerderheid tegenover minderheid. En daar zitten nog soliede beslissingen tussen, ook in België. De ethische kwesties van 1991 tot op vandaag worden per meerderheid genomen, de begroting wordt meerderheid tegenover minderheid goedgekeurd, enz. Het migrantenstemrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen, de naturalisatiewetgeving, het jeugdsanctierecht, het burgerlijk wetboek en zoveel andere wetboeken: per "eenvoudige" meerderheid.

52. M. OFFERLE, *Histoire du suffrage universel*. Parijs, 2002, blz. 42.

De Franstalige elite valt, ondanks die eeuwenoude democratische werkwijze én de Belgische grondwettelijkheid, ook deze eenvoudige manier van democratisch beslissen per meerderheid aan. “Ils ont osé” aldus *La Dernière Heure* op 8 november 2008. En de richtingbepalers onder de Franstalige media doen niet onder: “Brussel-Halle-Vilvoorde: la déchirure” schrijft *La Libre Belgique*; “Le pacte belge en péril” titelt *Le Soir* (8 november 2007). Men schreeuwt het uit na een eerste stapje in het dossier Brussel-Halle-Vilvoorde op 7 november 2007, toen een Vlaamse meerderheid in de Kamercommissie Binnenlandse Zaken, dus nog helemaal in het begin van de behandeling door het federale parlement, besliste dat het tweetalige kiesdistrict Brussel-Halle-Vilvoorde gesplitst diende te worden.

Sinds 1970 ontwikkelt men in de Grondwet en in de wetten aan te nemen met een zezvoudige meerderheid hyperblokkerende werkwijzen die men van Franstalige zijde alsmaar verder wil uitbouwen: dit tot blokkering van de machtsverhoudingen en de realisatie van de eerste visie op de staatsvorming: het status quo.

Inderdaad, van 1970 tot 2007 heeft de Franstalige elite zich geharnast tegen de langzame opgang van Vlaanderen. In 1970 zijn de zeer uitgebreide beschermingsbepalingen voor minderheden in de Grondwet opgenomen: de paritaire samenstelling van de regering (evenveel Franstalige als Nederlandstalige ministers), de zezvoudige meerderheid voor belangrijk geachte wetgeving en de ‘alarmbel’. Die drie bepalingen zijn ondertussen door de Franstalige elite omgebouwd tot even zovele veto’s. Zelfs eerste minister Guy Verhofstadt heeft dit al publiek erkend: “De Gemeenschappen hebben een veto op de institutionele ontwikkeling in dit land” (*VRT-radio 1*, 12 oktober 2004). Daar werden later nog twee veto’s aan toegevoegd: het Brussels Gewest als veto-instrument en de procedures van het belangenconflict. Tegenover die hyper bewarende federale sturing door de leidende Franstalige elite staat in de Grondwet evenwel nog altijd het eenvoudig meerderheidsmechanisme. Brussel-Halle-Vilvoorde splitsen is een meerderheidsbeslissing, die men nu van het ene besluitvormingsmodel naar het andere tracht over te hevelen; wat men in de regering Verhofstadt III bijna met groot succes had bekomen. Vooralsnog heeft men geen eenvoudig beslissingsmechanisme in de betwisting: het is langs de ene kant de tijd trotseren met vasthouden aan de meerderheidsbeslissing, ondanks de ellenlange bezwarende “belangenconflicten” tegenover de veto’s en de druk van de elitaire consensus en haar mediaverklanking en tegenover de druk van de participatie. “Vijf minuten moed” voor een belangrijke meerderheidsbeslissing loopt uit op jarenlange verdragings-, zoniet blokkeringsmanoeuvres.

Het betwisten van Vlaamse deelstaatbeslissingen zoals de Wooncode of de Zorgverzekering door de Franse Gemeenschap en/of het Waals Gewest en/of militante instellingen uit Franstalig België voor internationale raden of gerechtsinstanties

zoals de Raad van Europa of de Commissie Rassendiscriminatie van de Verenigde Naties of het Europees Hof van Justitie is nog geen veto, maar is een jennen en tevens een in vraag stellen van de federale opbouw van het land zelf, dus van de federale loyauteit. Op die manier zijn minderheidsbeschermingen evenzeer opgeschoven, stapje voor stapje naar veto's. Etienne Davignon, gezaghebbende stem van de Belgische elite: "Stel dat Vlaanderen onafhankelijk wordt en lid wil worden van de Europese Unie. Dan moet het, om te beginnen, het verdrag over de bescherming van de minderheden ondertekenen. En dan kennen we tegelijk ook het antwoord op de vraag of de Franse Gemeenschap een bibliotheek mag subsidiëren in Sint-Genesius-Rode" (*Knack*, 3 oktober 2007).

c. *Het rekbaar begrip lopende zaken*

Eén van de werkelijk belangrijkste beslissingen voor de komende jaren is door het kabinet Verhofstadt III genomen, toen dat al maanden in lopende zaken was en nog voor Verhofstadt IV op de rails zat. De Duitse kanselier Angela Merkel op 12 december 2007 in de Bondsdag: "Ich neige jetzt wahrlich nicht zu übertriebener Euphorie. Aber ich glaube, wir können gemeinsam festhalten: Dieser Tag markiert einen historischen Erfolg für Europa, und er wird im Rückblick vielleicht einmal als eine entscheidende Wegmarke bei der Herstellung von mehr Handlungsfähigkeit in Europa angesehen werden". En als grote architect van het Verdrag van Lissabon mag zij wel stellen: "Wir haben viel erreicht. Die Europäische Union hat sich globaler Zukunftsthemen angenommen. Beispielhaft dafür ist die Energie- und Klimapolitik. Europa war, ist und bleibt Vorreiter beim Klimaschutz". De kanselier wijdt er een ganse "Regierungserklärung zum Europäischen Rat und EU-Reformvertrag" aan.⁵³ Voor Europa zeer belangrijk.

Dat Verdrag van Lissabon is door de Belgische regering van lopende zaken, in casu eerste-minister Guy Verhofstadt en minister van Buitenlandse Betrekkingen Karel De Gucht op 10 december in Lissabon ondertekend. Dit is soevereiniteits-overdracht ! Doch zij hebben zelfs een zeer gezagsvol precedent: de instemming met het Verdrag van Maastricht op 9 en 10 december 1991. Na de zware verkiezingsverschuivingen van 24 november 1991 – door heel wat commentatoren als "Zwarte Zondag" geduid – verbindt ontslagnemend eerste-minister W. Martens, uitsluitend nog belast met de lopende zaken, België voor de Europese Economische en Monetaire Unie en voor de Europese Politieke Unie. Ook de ondertekening zelf van het Verdrag van Maastricht op 7 februari 1992 door de ministers M. Eyskens en Ph. Maystadt gebeurt onder de "lopende zaken".

53. *Das Parlament. Debattendokumentation*. Nr. 51/52-17/24 december 2007.

De Europese integratie behoort onverkort tot de elitaire consensus. Ongeacht of men daarmee grote stukken souvereiniteit afstaat. Het jongste onderzoek terzake van het Centrum für Europäische Politik in Freiburg spreekt over 84% van de Bondsdagwetten in de periode 1998–2004, die uitwerkingen van Europese richtlijnen zijn. Bij zover dat oud BRD-president Roman Herzog de vraag stelt: “Ist Deutschland überhaupt noch eine parlamentarische Demokratie?” (*Die Welt*, 13 januari 2007). En onze Koningen maar zweren de “onafhankelijkheid van het land” te bewaren. Ook Belgische troepen beloven voor de ordehandhaving in Tsjaad is tijdens de lopende zaken genomen. De organisatie van de sociale verkiezingen kan men wel aanzien als een lopende zaak, omdat zij volgens het klassieke stramien gaan verlopen. Maar ook de sociale verkiezingen behoren als beleidsrichting tot de elitaire consensus.

ix. Van de apparaten aan en in de politieke partijen naar de partijen als staatsapparaten

“De doelstelling van de PS was erbij zijn”

(Johan Vande Lanotte)⁵⁴

Toen Agalev in 2003 niet de kiesdrempel haalde en zo uit het federale parlement werd gehouden moest het 84 medewerkers ontslaan. De verkiezingsnederlaag van de SP.A en haar keuze voor de oppositie in juni 2007, weliswaar na 19 jaar regeringsdeelname, nopen de partij om driehonderd medewerkers te ontslaan. “Een sociaal bloedbad” titelt *De Standaard* van 13 juni 2007. “Zes federale kabinetten, vijf senatoren en negen kamerleden gaan verloren in de rode nederlaag, en met hen een grote groep medewerkers”. Aftredend federaal minister Renaat Landuyt (van SP.A): “In totaal gaat het om zo’n 300 personen. Gelukkig is bijna de helft van hen gedetacheerd vanuit de administratie; die kunnen terug naar hun baan bij de overheid. Voor de anderen is de partij koortsachtig op zoek naar een oplossing. Uiteraard is dit een drama” (*De Standaard*, 13 juni 2007). Partijvoorzitter Vande Lanotte blijft nog tot oktober voorzitter om dit sociaal passief zo goed mogelijk op te lossen. Merk op dat “bijna de helft” van die 300 als sterk socialistisch geëtiketteerde kaderleden terug in algemene overheidsdienst treden, wat een zekere mate van partijpolitisering – lang niet de enige – inhoudt. Indien de SP.A toch in de regering zou gebleven of gekomen zijn zou dit aantal sterk gereduceerd zijn.

54. VRT-TV 20 maart 2008.

Dit is een van de redenen waarom de Parti Socialiste volgens haar leiding absoluut in de nieuwe regering moest gemanoeuvrerd worden. Waar de SP.A die zware aderslating nog vrij behoorlijk kan verwerken, zou de PS in een zeer zware existentiële crisis terecht komen. Niet alleen omdat zij nog meer dan de SP.A in die voorbije 19 jaar de federale overheid heeft “bezet”, maar ook om nog vier andere bedreigingen die haar dan zouden belagen.

In vergelijking met Vlaanderen heeft Wallonië/Franstalig België meer ministers, meer parlementen en raden, meer kabinetten (2,74 keer), meer kabinetsleden, 40% ambtenaren tegenover 28%. Bovendien heeft de PS als zij “thuis” “deelneemt aan de macht” een relatief groter aandeel. “300 medewerkers” om te ontslaan zou bij de PS, op het federale niveau alleen al aanzienlijk meer partij-tewerkgestelden treffen.

Als op federaal niveau het “centre de gravité” zich zou verplaatsen naar de MR, dan kan dit in 2009, bij de deelstaatverkiezingen – of zelfs eerder – ook gebeuren in het Waalse Gewest, en/of in de Franse Gemeenschap en/of in de Duitstalige Gemeenschap, en/of in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (wat nu reeds het geval is). Maar het kan in cascade nog verder gaan: in sommige Waalse provincies en in gemeenten of steden, naar het voorbeeld van Namen of het voorbeeld van Schaarbeek, wat vice-premier L. Onkelinx heel scherp heeft ervaren, want op zijn gezet door I. Durant die zij in 2003 uit de federale regering zette. Als dat op te grote schaal zou gebeuren, dan stort de PS in. En niet alleen qua geldelijke middelen: zij was en is veruit de rijkste partij in het land – in 2002 bijvoorbeeld met 9.464.000 euro inkomsten: 1.200.000 euro meer ontvangsten dan de op één na best bedeelde partij in België, de CD&V.⁵⁵ Ook naar medewerkers zou het niet deelnemen aan regeringen, deputaties en schepencolleges “een bloedbad” betekenen. Op federaal niveau alleen al zou de PS in 2004 recht hebben op 906 kabinetsleden.⁵⁶

Haar ganse feodale systeem van partijopbouw zou zeer sterk onder druk komen (de term “feodaal” komt van de socialistische partijvoorzitters L. Tobbyack en Ph. Busquin, gebruikt op hun partijcongres).

De PS was en is nog altijd opgebouwd op haar sterke federaties, met daarboven een sterke partijvoorzitter: de suzerein die met vier grote vazallen of lenen af te rekenen heeft: Luik, Charleroi, Bergen en Brussel. De sterkte van die grote lenen berust on-

55. Cijfers uit het onderzoek van Karolien Weekers, K.U.Leuven.

56. *De Standaard*, 21 december 2004. Zie tevens de tabel “De machtigste politieke partij anno 2005, blz. 31-32 in W. DEWACHTER, S. DEPAUW, *Een halve eeuw partijbureau in België*. Leuven, 2005.

der meer op hun ledenaantal, resp. 21.893, 11.040, 8.948 en 5.198 leden of 26,3%, 13,3%, 10,8% en 6,3% van het totaal van 83.105 leden in 2004, komende van resp. 30.805, 22.252, 12.798 en 12.850 op een totaal van 142.154 leden in 1988, de glorieperiode van voorzitter G. Spitaels, toen de PS 59.049 leden meer telde met 44% van de Waalse kiezers, tegenover 29,5% nu. Die “feodale” opbouw moet begrepen worden met inbegrip van de onderlinge allianties, eventueel tussen de grote vazallen. En dan de kleinere federaties nog. In die federaties krijgt men evenzeer een feodale opbouw en evenzeer een strijd om zelfstandige territoria of diensten te ontwikkelen en om alsmear meer leden te binden en ze meer en meer te binden. In 1994 durft Charles Picqué al aanklagen: “Ci-et-là il faut sortir nos sections de la gangue du huis clos voulue parfois par nos mandataires et leurs obligés. On ne peut se vanter d’être partisan de la démocratie (...) en appelant à ces principes et, dans le même temps, diriger nos assemblées et comités divers d’une manière autoritaire, n’admettant ni la réplique, ni la diversité des opinions” (P.S. partijcongres 12 maart 1994). Doch dat is slechts één aspect. “Ons hele systeem dreef op cliëntelisme: een sociale woning hier, een job bij de staat daar, want andere waren er toch niet. Het loste allemaal niets op. Iedereen wist dat het niet eeuwig zo kon doorgaan. Maar het hield de ontevredenheid binnen de perken en de partij aan de macht” (Alain Vander Biest, toen hij, buiten gerangeerd, eindelijk kon spreken, *De Standaard magazine*, 7 maart 1997). Of in een zeer actuele beschrijving: “La Wallonie a buté sur l’incroyable faculté de résistance de ses propres structures. Des hommes politiques ont dynamité quantité de réformes à l’échelle régionale. La motivation est toujours la même: préserver leur forteresse et leur système. (...) De nos jours encore, le jeu consiste à accumuler le plus possible de mandats, de préférence les plus rémunérateurs. (...) Rien ne manque à l’arsenal: longévité, népotisme, appât du gain, avec en prime des caprices (...) Aujourd’hui, pas question d’en céder un pouce. Les barons ne sont responsables que devant eux-mêmes”.⁵⁷

Op federaal vlak heeft PS-minister van Landsverdediging (1999–2007) André Flahaut enkele voorbeelden hiervan gegeven. Het sterkste is wel dat België als enig NAVO-land een 90 mm kanon kiest voor zijn houwitsers in plaats van een 105 mm, omdat het kanon en de munitie in aanzienlijke mate in Wallonië worden geproduceerd. En dat in de jaren dat er onverbloemd over een Europees leger wordt gedroomd ... De exclusiviteit van alle nationale informatiediensten in PS-ministerbevoegdheden lijkt hallucinanter: Veiligheid van de Staat, Algemene Dienst voor Inlichtingen en Veiligheid, Comité I, parlementaire begeleidingscommissie en voogdijministerschap.⁵⁸ Olivier Chastel bij het begin van zijn onthul-

57. J. Y. HUWART, *Le second déclin de la Wallonie. En sortir*. Brussel, 2007, blz. 121-124.

58. *Knack*, 8 februari 2006, *Direct* 2005/04, *Journal* 12 april 2007, nr. 495.

lingen over de PS in Charleroi ondervindt vrij vlug tegenwind vanuit het lekken van belastingsinformatie. “Op het gepaste moment zullen we aantonen hoe Olivier Chastel zijn foute fiscale transparantie organiseert” verklaart J. C. Van Cauwenberghe. Effectief, enkele dagen later publiceert een oud persmedewerker van Van Cauwenberghe, dan journalist, inderdaad een stuk daarover in *Vers l’Avenir* (*De Standaard*, 28 januari 2006).

Dat stelsel is opengebarsten in “Charleroi”, de tweede grootste federatie van de PS en na de moord op André Cools, veruit de meest Waals-georiënteerde federatie, met Jean-Claude Van Cauwenberghe als haar onbetwiste patron, overigens Waals minister-president van 2000 tot 2005.⁵⁹ De onthullingen worden eerst de bel aangebonden door de MR volksvertegenwoordiger Olivier Chastel, nadien meer en meer “ontdekt” door de gerechtelijke instanties, tot het in 2006 pas verkozen gemeentebestuur moet aftreden en de PS nationaal een “envoyé du seigneur” (dixit Guy Spitaels, of een “missi dominici”) Paul Magnette, erop afstuurt, met een “mission de tutelle sur l’Union socialiste communale (USC) de Charleroi” (*Le Soir*, 15 juni 2007). Ook op andere plaatsen duiken “des affaires” op, bijvoorbeeld in Namen wat tot een ander gemeentebestuur heeft geleid.

Dat de PS in dit debâcle slechts 2,16% punten verliest, wel 6,9% punten in Wallonië en 3,1% in Brussel, kan verwondering wekken, te meer dat de SP.A 4,65% punten (en 7,2% punten in Vlaanderen) verliest. “We lijden onder het feit dat de Vlamingen met dé socialistische familie hebben willen afrekenen. Wij zijn het slachtoffer van Wallonië” analyseert Johan Vande Lanotte (*De Standaard*, 11 juni 2007). Oud VU-vice-premier Hugo Schiltz voorvoelde die honkvastheid: “De mensen in Wallonië leven met en van de PS die nog altijd werk en postjes en voordelen uitdeelt. Dat weegt wel op tegen een paar schandalen” (*Knack*, 30 november 2005). Weliswaar daalt de PS tot op haar historisch dieptepunt van 1999, met 29,2% in Wallonië, na het Augusta-Dassault schandaal, dat zowat 15% punten lager ligt dan de 43,9% van 1987, komende uit de oppositie, de hoogste score sinds 1961. Nochtans wil noch kan Di Rupo naar de oppositie.

En daar zit ook de machtscore van Di Rupo in de regeringsjaren van Verhofstadt opvallend duidelijk tussen. Di Rupo heeft de institutionele en communautaire staats-hervorming van de oppositieleider Guy Verhofstadt totaal afgehouden en omgeturnd naar het volledig behoud van de staatsinrichting, behalve wat de geldstromen naar Brussel en Wallonië betreffen die zijn toegenomen. Ook sociaal-economisch

59. Zie bijvoorbeeld: *Le Vif/L’Express*, 2 juni 2006: Un président sans pouvoir. Of: *Le Soir Magazine*, 25 oktober 2006: Enquête sur deux scandales en vooral de verslagen hierover in *Le Soir* en *La Libre Belgique*.

heeft hij een klassieke socialistische politiek doen voeren. Luc Vanden Bossche: "Ik ben federaal minister geweest van 1999 tot 2003 (van Ambtenarenzaken en Modernisering van de Openbare Besturen, o.m. met de Copernicushervorming). De grootste tegenstand in de regering kwam van de PS" (VRT-TV, Canvas, 18 maart 2008). De nationale pers heeft Di Rupo daarvoor hoogst flatterende namen gegeven: "de regent van België", "de voogd", enz. Zie bijv. *Trends* van 20 januari 2005: "De machtigste man van België: Elio Di Rupo. Hoe de PS voorzitter zijn pionnen plaatst". In 2003 leidde die politiek van Di Rupo tot een opvallende stijging van het verkiezingsresultaat (+ 7,20% punten in Wallonië) maar niet meer in 2007. De aantrekkingskracht van de macht speelt zeker. En die is stukken groter als PS partijvoorzitter dan als Waals minister president. Dus wordt de vraag van *Le Soir* geklasseerd: "A la Région Wallonne, Di Rupo a été efficace. Là est l'urgence collective. Il en va du devenir de la Belgique. Di Rupo doit camper jour et nuit à Namur" (*Le Soir*, 15 juni 2007). Niets daarvan, Di Rupo kiest voor het partijvoorzitterschap. En schrijft vervroegde voorzittersverkiezingen uit op 11 juli 2007. Die wint hij onbedreigd met 20.654 stemmen voor, tegenover 2.425 voor Jean-Pierre De Clercq, soit 89,5% van de 23.079 opgekomen kiezers, of een lage participatiegraad van 29,5% van de 78.365 leden (*Le Soir*, 13 juli 2007).

Het voorzitterschap in de veruit meest partocratische partij van België wordt na acht jaar met nog eens vier jaar verlengd. In juli 2007 zal Di Rupo Rudy Demotte als zijn opvolger aan het hoofd van de Waalse regering benoemen en in maart 2008 dat uitbreiden met het minister-presidentschap van de Franse Gemeenschap. "Quand tu es au Boulevard de l'Empereur" (de nationale zetel van de PS) verklaarde een PS burgemeester, "tu as l'impression que tu gères le monde. Tu ne relatives plus" (*Le Vif/L'Express*, 22 juni 2007). Dat vertolkt scherp de hoofdtek van de PS-partijcultuur.

Om al deze redenen kan en wil de PS niet uit de federale regering blijven. De verschuiving van het "centre de gravité" of de "staatsvorming" van Didier Reynders mag geen doorgang vinden. Dat zou voor de sterkste partij in deze sterke participatie katastrofaal kunnen zijn. En dus wordt de CDH in het veld gestuurd of trekt zij het spoor voor de PS, zes maanden lang. De CDH is in bovenvermeld opzicht de "redding" van 2004 niet vergeten. D. Reynders spreekt dan ook soms over een kartel.⁶⁰ Ook al was en is er geen formele overeenkomst, Reynders zit dicht bij de realiteit als hij de onderhandelingstafel als volgt samenvat: er is "un cartel CD&V/N-VA, une famille MR-VLD et le PS ensemble avec le CDH" (*RTBF-TV*, 20 maart 2008). "Joëlle Milquet heeft de hele tijd dubbelspel gespeeld. Ze stond

60. Volgens *Le Petit Robert* betekent "cartel": "*Polit* (1924) Association de groupements (politiques, syndicaux) en vue d'une action commune. *Le cartel des gauches*".

voortdurend in contact met Elio Di Rupo. Dat is achteraf een bittere vaststelling” verklaart Patrick Dewael (*De Standaard*, 31 december 2007).

De zes traditionele politieke partijen in België: CD&V, VLD, SP.A, PS, MR en CDH zijn heel wat meer dan een klassieke partij van leden die een politiek programma voorstaan, die kandidaat parlementsleden voorstellen en helpen verkiezen en die ook graag in de regering zouden zitten om hun programma te realiseren. Die zes partijen hebben een hele mutatie ondergaan, van vrije vereniging tot zo geolied mogelijke organisatie; maar die bovendien via de machtsdeelname ontwikkelen en in bepaalde mate zelfs verworpen tot grote apparaten. De politisering van benoemingen en bevorderingen, van diensten, leveringen en aanbestedingen, samen met cliëntelisme van laag tot hoog, met professionalisering, uitgebreide financiering, die o.m. toelaat deskundigheid te betrekken, bijv. een communicatiespecialist als partijmanager aanstellen, en verder de financiering door de overheid a rato van de partijsterkte, hun aandachtsverschuiving van programma naar bezetting van mandaten en bovenal de intense mate van participatie, in het bijzonder geen hogere of andere overtreffende beslissingsinstantie aanvaarden, dat alles maakt deze partijen tot staatsapparaten, die dan naar het voorbeeld van de vakverbonden in België, nog de vrije toegang tot dit apparaat gaan inperken zoniet afsluiten.

Onbetwistbaar is de Parti Socialiste het verst opgeschoven in die richting: niet zozeer een staat in de staat zijn, wat het verzuilingspatroon was, maar de staat zelf bezetten, de staat worden, een echte staatsinstelling die bovendien, in de participatie, uitgesproken boven het parlement staat en sinds 1999 ook de regering naar de kroon steekt. “De doelstelling van de PS was erbij zijn”, naast zoals onder Verhofstadt I, II, III en IV bepalen wat mocht en kon, en wat niet mocht noch kon. “De machtigste man van België”. Ex minister Flahaut (PS) gaat, als de PS ten volle lid is van de regering en van de “meerderheid”, toch nog een schaduwkabinet leiden (*De Standaard*, 1 maart 2008, *Le Soir*, 1 april 2008). Van machtsambitie gesproken ...

Niet elk van deze zes partijen gaat zover, lang zo ver niet als de PS, maar allen zijn in die richting aanzienlijk opgeschoven door structuren en processen, in en buiten de partijen. Niet elke partij beschikt over de absolute meerderheid in de Raad van Bestuur van een publieke radio en televisie, bijvoorbeeld zoals de PS in de Raad van Bestuur van de RTBF. En dat in de decennia wanneer televisie het politiek debat van het parlement heeft overgenomen ...

Een CEPES rapport van 1999, enkele maanden na de verkiezingen, wijst reeds in die richting, met name dat de CVP verworpen was tot “een partij van structuren, organisaties en instellingen, een partij waar cliëntelisme de plaats van idealisme

heeft ingenomen" (*Knack*, 14 juli 1999). Wat anders had het interne CVP-rapport Gijs in 1981 aangeklaagd⁶¹?

In dat perspectief moet men het over een nieuwe categorie kiezers hebben: de factionele kiezers.⁶² Dat zijn kiezers die een persoonlijk voordeel te verwachten hebben als de partij waarvoor zij stemmen aan de macht komt of in de machtsposities blijft. Dat persoonlijk voordeel kan zeer uiteenlopend zijn: benoeming, bevordering, toewijzing van werken of diensten of een grotere kans daartoe, cliëntelisme bijv. in verband met sociale woning, maar net evenzeer het bevoorrechte advocatenkantoor zijn voor de gerechtszaken van de "eigen" partijkabinetten, met al hun tewerkgestelden langs beide kanten, of er is de voorbereiding van een grote stap later, of familiebanden of netwerken met min of meer belangrijke politici enz. Zo'n persoonlijk voordeel is veel existentiëler voor die kiezers dan de vaag ervaren, beperkte veranderingen die de gerealiseerde programmapunten van partij X of Y of Z kunnen teweeg brengen. Het programma van de partij is voor die vloot van kiezers ten enenmale ondergeschikt aan dat persoonlijk belang. Dit moderne factionalisme wordt als vrij uitgebreid ingeschat. Het maakt de partij tot een apparaat, dat vraagt oligarchisch geleid te worden, als men maar in de machtsposities terecht komt.

Het CVP-partijcongres van 5 maart 1992 over de aanvaarding van de christendemocratische-socialistische regering Dehaene I, waarnaar in de huidige regeringsvorming frequent verwezen is, kende een sterke oppositie: 425 stemmen tegen, bij 731 voor en 25 onthoudingen, of 36% tegen. Het CD&V aanvaardingscongres voor de regering Verhofstadt IV van 20 december 2007 bracht maar 3 onthoudingen op. En de eigen Leterme I(f) regering (CD&V congres van 19 maart 2008): 574 voor (87%) 62 tegen en 23 onthoudingen. De N-VA Kamerleden die op 21 december niet applaudiseerden voor de regeringsverklaring Verhofstadt IV kregen daarvoor de wind van voren. Uiteindelijk onthield zich één N-VA Kamerlid bij de twee investituurstemmingen; de tweede keer was dat wel partijvoorzitter Bart De Wever.

Het groot verschil met de recentste regeringsinvestituur in de Duitse Bondsrepubliek springt in het oog. Bij de Bondsdagverkiezingen van 2005 mislukte de voorgestelde regeringskeuze en werd, na de verkiezingen moeizaam een CDU-CSU + SPD regering gevormd. Als dat na twee maanden eindelijk lukte stemden toch nog 51 Bundestag Abgeordneten uit de meerderheid tegen "hun" regering, en dat ondanks een zeer ruime steun op de resp. partijcongressen: CSU: unaniem, CDU 96

61. Op basis van: *Postfactum enquête met N = 21.160*.

62. W. DEWACHTER, *Politieke partijen. Deel I: Van kiezers tot congres*. Leuven, 2004, collegenotities, blz. 85-132.

op 100 en bij SPD 480 voor, 15 tegen en 5 onthoudingen.⁶³ Stelde niet de nieuwe Bundestagvoorzitter Norbert Lammert: “In das Parlament schlägt das Herz der Demokratie oder es schlägt nicht. Das Parlament ist nicht Vollzugsorgan der Bundesregierung, sondern umgekehrt ihr Auftraggeber”. En verder: “Wir sind Deutschland” (*Das Parlament*, 24 oktober 2005) met vermoedelijk een sterke klemtoon op “Wir”.

In de CD&V heeft zich bij de regeringsvorming bovendien een vrij scherpe strijd afgespeeld tussen de voorstanders van het kartel, en dus de voorstanders van een tamelijk ingrijpende staats hervorming enerzijds en de “Belgicisten”, meestal oudere, gevestigde partijleiders die een uitgesproken weerstand tegen de N-VA hadden en hebben en vooral neigen naar het behoud van het huidig communautair staatsfunctioneren. Luc Cortebeek van het ACV, Marc Justaert van de Christelijke Mutualiteiten, leiders van miljoenenorganisaties, en Jan Renders van het ACW waren en blijven hardnekkig gekant tegen een doorgedreven federalistische staats hervorming en tegen het kartel. Zij en hun organisaties die zeer sterke apparaten zijn, spelen én langs de CD&V én zitten tevens – zeker even belangrijk – ten volle in die andere machtsorganisatie in België: de 10 leden van het sociaal overleg, een krachtige opdrachthouder van de elitaire consensus.

De staatsmacht ligt in de Westerse democratieën reeds lang in eerste instantie bij de regering. De partijen, niet in het minst gestimuleerd door hun apparaten, en des te sterker naarmate die apparaten omvangrijk zijn, zijn “verplicht” tot regeringsdeelname. In zo’n intense mate zwakt het universele democratische functioneren van tijdelijke meerderheid en oppositie af. “Ik heb er lang over nagedacht en besloten dat verkiezingen niet de essentie zijn in een democratie. Belangrijker is een echte oppositiepartij, want dan moet de regering verantwoording afleggen en er rekening mee houden dat ze naar huis kan gestuurd worden” zo vertolkt Madeleine Albright, ex-VSA minister van Buitenlandse Zaken, haar ervaring van lange jaren (*Newsweek*, overgenomen in *Knack*, 30 november 2005). Verkiezingen blijven wel hét instrument om een regeringsploeg al dan niet “naar huis te sturen”; althans in die landen die zichzelf deze minimaal democratische instelling gunnen.

Hoe kan je als kleine partij: N-VA, Groen!, LDD, Spirit, Ecolo je staande houden, kiezers winnen door ze programmatisch aan te spreken want persoonlijke voordelen heb je hen nauwelijks te bieden? Hoe kan de democratie, meer in het bijzonder de beleidsdynamiek, gestalte krijgen via deze schamelheid tussen die reuzegrote en machtige apparaten? “Demokratie ohne Opposition ist keine Demokratie. (...)”

63. *Das Parlament* 28 november 2005; *De Tijd* 15 november 2005.

Sie ist die politische Alternative zur Regierungsmehrheit” aldus Bondskanselier Helmut Schmidt (SPD).⁶⁴

x. Formeel buiten de regeringsonderhandelingen: de elitaire opdrachthouders van het sociaal overleg

Op het einde van zijn kort ministermandaat van drie maanden in Verhofstadt IV, kort zoals aangekondigd, verklaart minister van Werk, Josly Piette, oud-secretaris-generaal van de Confédération des Syndicats Chrétien, het CSC, zusterorganisatie van het Vlaamse ACV: “Un ministre prend tous les jours des décisions sans devoir en référer à l’ensemble du gouvernement”. Het is wel ingewikkelder dan dat, maar in zijn geval en in deze regering Verhofstadt IV of “verzameling van 14 ministers”, geldt dat wel.⁶⁵ “Je suis fier du bilan de mon équipe. Ce n’est pas du bla-bla. On a signé 130 arrêtés ministériels, 526 arrêtés royaux. Le Roi m’a dit: “Vous m’avez fait beaucoup signer” (*La Libre Belgique*, 20 maart 2008). 130 ministeriële besluiten en 526 koninklijke besluiten: dat is enorm veel en beslist niet te realiseren als men als minister van niets moet beginnen, vast niet op drie maanden. De verklaring heeft Piette voordien al gegeven: “Il faut quelqu’un en qui ont confiance les partenaires sociaux. Si ces derniers ont conclu de bons accords ces derniers temps, c’est parce qu’ils savaient bien que je n’allais pas tout détricoter” (*La Libre Belgique*, 20 maart 2008). Met andere woorden Piette heeft juridische voortgang gegeven aan wat de sociale partners hebben beslist. Wie enigszins vertrouwd is met het sociaal overleg in België verwondert dit geenszins.

Een ogenschijnlijk speelse vraag in het televisie gesprek van VRT met Jo Vandeurzen, toen nog CD&V partijvoorzitter, geeft pijnlijk scherp de machtsverhoudingen aan. Hem wordt het dilemma voorgelegd: ACW of N-VA? Zonder aarzelen antwoordt Jo Vandeurzen: “ACW” (*VRT-TV*, De keien van de Wetstraat, 7 december 2007). Over Vandeurzen heeft Bart De Wever, voorzitter van N-VA getuigd als de meest hechte en trouwe verdediger van het kartel (o.m. *Knack*, 26 maart 2008). Als de N-VA op 9 november waarborgen wil voor staatshervorming, volgt even later CD&V ook. Als op 26 november de N-VA de communautaire nota onvoldoende vindt, volgt ook later de CD&V. Maar zelfs voor voorzitter Vandeurzen is het ACW zonder aarzelen belangrijker dan de N-VA en dus het kartel, ondanks “drie verkiezingsoverwinningen” op rij: 2004, 2006 en 2007.

64. R.SCHNABEL, *Die Opposition in der modernen Demokratie*. Stuttgart, 1972, blz. 51-59.

65. Zie W. DEWACHTER; De coalitieregering vergt overleg, blz. 193-234, in: *De mythe van de parlementaire democratie*. Leuven, 2003.

Toen koning Boudewijn in 1981 België in tijd van economische oorlog verklaarde, riep hij de vertegenwoordigers van de “macht in rechte en de macht in feite” bij hem: naast bijna alle partijvoorzitters, de voorzitters van de drie “grote” vakbonden ACV, ABVV, ACLVB en de voorzitters van NCMV, de Boerenbond en het Verbond van Belgische Ondernemingen.⁶⁶ Deze laatste zes vormen de kern van het sociaal overleg, de sociale partners. Op het Verbond van Belgische Ondernemingen na zijn ze allen verbonden met een traditionele familie van partijen of zoals het vroeger wel eens kon zijn de partijen enigermate verbonden met één of meer van deze partners.

Net als de regering zelf, zijn de sociale partners van het sociaal overleg een machtige instelling, die terdege beslissingen nemen: interprofessioneel, sectorieel, regionaal soms, of per bedrijf. Daar komen vele van die 130 en 526 besluiten vandaan. Elke regering positioneert zich t.a.v. de sociale partners en omgekeerd.⁶⁷ De regering Verhofstadt I had daar moeilijkheden mee: “De regering heeft de gebruiksaanwijzingen voor het sociaal overleg niet gelezen” klaagt VBO-topman T. Vandeputte begin 2000. Maar eind 2000 is de les geleerd: “De regering is heel tevreden dat er een ontwerpakkoord is. Ze biedt de sociale partners haar felicitaties aan en bedankt hen voor het geleverde werk. Het is een uiting van de verantwoordelijkheid die zij opnemen. (...) De regering zal het akkoord respecteren en alle onderdelen integreren in haar beleid” (geciteerd in *Visie*, 15 december 2000). Betrokken organisaties ontvangen van de overheid ook ruime werkingskosten. Josly Piette bij het begin van zijn ministerschap: “Ik zal de afspraken tussen de sociale partners helpen uitvoeren en valoriseren” (*De Standaard*, 10 januari 2008). Zijn kabinetschef Gilbert De Swert was tot zijn pensionering hoofd van de Studiedienst van het ACV.

Op de leiders van het VOKA, de Vlaamse bedrijfswereld en UNIZO na, zijn alle sociale partners voorstanders van het behoud van de interpersonele solidariteit, tegen een splitsing van de sociale zekerheid, zelfs tegen de splitsing van het arbeidsmarktbeleid. Zij zijn uitgesproken voor het behoud van het Belgisch communautaire en sociaal-economische status quo. Zij zijn opdrachthouder van de elitaire consensus in België, sterker, sommigen van de partners behoren tot de elite bruxo-belge zelf. Als zodanig zijn zij de meest stevige, en haast onaantastbare vestiging, ja zelfs vesting van het eerste model van Belgische staatsinrichting, ook in de 21ste eeuw.

66. E. GERARD, K. VAN NIEUWENHUYSE, *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918–2000)*. Leuven, 2005, blz. 309–310.

67. W. DEWACHTER, Overlegbesluitvorming en De sociaal-economische vrede van het neocorporatisme, in: *De mythe van de parlementaire democratie*. Leuven, 2003, blz. 145–192.

Ze houden elkaar in houdgrepen. Het Belgisch patronaat vreest een radicalisering van het Waalse FGTB, ook in Brussel, bij verregaande federale opdeling van het land. Het wil er tot elke prijs het Vlaams-gematigde en meer moderne en vooruitziende ACV bij, dat ook om interne “familie”redenen het Waalse CSC niet wil loslaten, ook al is het CSC sinds enkele jaren het grootste vakverbond in Wallonië. Het FGTB verdedigt zich tegen die “gematigdheid” en “moderniteit” door er het ABVV bij te houden, zij het in ondergeschikte positie (cf. Mia De Vits en Herwig Jorissen), ABVV dat door dit samengaan duidelijk meer beslissingsgewicht krijgt: “Tous se tiennent”. Er is bovendien het gewicht van de traagheid (nogal positief in deze) van zolang zo “succesvol”, telkens en telkens tot sociale akkoorden te komen die de sociale vrede – binnen de Herstelwet van 1989, het Globaal plan van 1993 en het Generatiepact van 2005 – garanderen. Op krachtige ministers als J. L. Dehaene en Ph. Moureaux na, zitten de sociaal-economische ministers de facto bij de sociale partners. Idem voor de volksgezondheidsministers bij de ziekenfondsen en artsensyndicaten.

Blijft nochtans één cruciale vraag voor de sociale partners over. Hoe komt dat bij gelijke sociaal-economische politiek, want telkens interprofessionele akkoorden en sectoriële akkoorden, Vlaanderen en Wallonië die in de jaren '60 van de 20ste eeuw even rijk of even arm waren, nu zo verschillend zijn qua sociaal-economische situatie? Zie bijvoorbeeld het aantal werklozen. Ook als men de werkelijkheid per provincie probeert te verdoezelen valt er niet naast te kijken: de Vlaamse provincies kennen een werkloosheidsgraad van 5,2% in Vlaams Brabant tot 7,7 in Limburg en Antwerpen, maar Wallonië boekt reeds 11,6% in de rijkste provincie van het land Waals Brabant tot de 22,2% in Henegouwen en er is de 20,7% in het Gewest Brussel (*Jaarverslag RVA*, 2007). “Plusieurs études démontrent d'ailleurs que le retard économique de la Wallonie par rapport à la Flandre s'est creusé après la dévaluation de 1982” aldus André Antoine (CDH) (*L'Echo*, 5 oktober 1999). En in vergelijking met andere achteropliggende Europese regio's stelt J.Y. Huwart vast: “La Région wallonne se singularise par la rapidité avec laquelle la situation s'est dégradé au cours des quinze ou vingt dernières années”.⁶⁸

Dit “regeerprogramma” blijft dus een conservatief behoud van de elitaire consensus terzake. Het “apparaat PS” kan daar ongetwijfeld mee instemmen. Maar zal dat Wallonië uit zijn “anarchie, l'esprit de clocher et l'amateurisme d'une partie de la classe wallonne” (dixit J.Y. Huwart) bevrijden en zijn mogelijkheden eindelijk tot

68. J.Y. HUWART, *Le second déclin de la Wallonie. En sortir*. Brussel, 2007, blz. 68. Zie ook: MCKINSEY & COMPANY, *S'inspirer des succès d'autres régions pour relancer la création d'activités en Wallonie. Rapport final – 4 février 2005. Région Wallonne*. Brussel, 2005, 54 blz. + bijlagen.

vol dynamisme en wasdom laten komen? Of moet men de eigen verantwoordelijkheid en de eigen kosten en baten van het sociaal-economisch beleid eindelijk bij de Gewesten leggen als sterkste garantie voor effectiviteit, ook al vergt dat beleid, “overdrachtelijk bloed, zweet en tranen” in eerste aanleg? In reële termen: steviger scholing en harder werken binnen de eigen middelen maar met de grote potentialiteiten en de reeds bestaande kunde én successen (*RTBF-TV* debat 9 mei 2004). Dat is de oplossing van een waarachtig federalisme. Daarvoor is deze regeringsvorming teruggeschrokken.

xi. Onderhandelingen die nauwelijks onderhandelingen zijn

“De gesprekken over het regeerakkoord verliepen heel stroef. De PS klaagde over de “chaotische” werkwijze van de formateur. Zij stelde zich hard op.” Dit is geen beschrijving van een bepaalde episode uit de regeringscrisis 2007, maar eentje uit 2003, toen partijvoorzitter Di Rupo op die manier formateur Verhofstadt onder druk zette.⁶⁹

Elke regeringsonderhandeling tussen partijen die geen beslissende instantie, als bijv. de kiezers, boven zich hebben verloopt moeilijk, met aanvaringen, conflicten soms, “time outs”, dure eden die dan gemilderd worden, enz. Wat is dan zo specifiek aan deze in België in 2007? En wat brengt dan zo sterk het crisiskarakter teweeg?

“De manier waarop Leterme zich heeft vastgereden, is in de vaderlandse geschiedenis nooit vertoond, misschien zelfs in de Europese geschiedenis niet. Maar wat hem nu is overkomen wens je niemand toe. Die man is letterlijk opgevreten door ambitie” (*Knack*, 20 februari 2008). Louis Tobback was “in vorm”, de vorm van zijn jonge jaren als oppositieleider waar hij ook niet om een zwaar beeld of uitspraak verlegen zat. Veertien dagen later zal hij luid verkondigen dat hij niet aan “Leterme bashing” doet (*Humo*, 11 maart 2008).

Van buiten af bekeken of van meer naderbij, velen zijn in navolging van bepaalde opinieleiders tot dat besluit gekomen in de loop van de tweede helft van 2007:

69. M. DEWEERDT, Overzicht 2003, *Res Publica*, 2004, 2–3, blz. 190. Een goede beschrijving en analyse van de moeilijke vorming van Verhofstadt III biedt het grondig onderzoek van J. NOPPE, *Van kiesprogramma tot regeerakkoord. De beleidsonderhandelingen tussen de politieke partijen bij de vorming van de Belgische federale regering in 1991–1992 en in 2003*. Leuven, 2006, 407 blz.

Leterme kan het niet. Onmiskenbaar heeft Leterme als formateur fouten gemaakt, en veel fouten die hij overigens erkend heeft: “Elke dag” (*De Standaard*, 31 december 2007). Maar focussen op de formateur van juli tot eind november en zijn “onderhandelingen” laat slechts een deel van het gebeuren zien en misschien niet eens het belangrijkste. “Ceci ne sont pas des négociations – dat heb ik vaak gedacht. Je botst op een nee-front en je wil zelf evenmin wijken. (...) Er zijn veel conflicten geweest en telkens kwam het elitaire netwerk in beweging: “Zo kan het niet verder, we moeten een deal sluiten” is de samenvatting van Bart De Wever (*Humo*, 31 december 2007) die eerder over Verhofstadt IV gezegd heeft “Verhofstadt is de arm omgewrongen door Saksen-Coburg” (*VRT-TV*). En op 2 januari bekennt Herman Van Rompuy: “Niets is opgelost. We moeten de volgende maanden nog alles doen” (*VRT-TV*, 2 januari 2008). En effectief de begroting 2008 en de kleine stappen staats hervormingen moeten nog gebeuren. De nota Verhofstadt is dan ook al afgewezen.

Leterme heeft fouten gemaakt. Maar de verklaringen voor de mislukkingen liggen dieper en zijn meer divers. Er is de jacht op de Leterme met 800.000 stemmen. Willy Claes: “Iedereen heeft uit jaloersheid voor het verkiezingssucces op Leterme geschoten, om dat imago van verkiezingsoverwinnaar voor een deel kapot te maken” (*Kanaal Z-TV*, 15 februari 2008). Er is de betekenis van de media, waarbij bepaalde Franstalige media zich uitgesproken als politieke actoren hebben opgeworpen en er is de beperking van de agenda in het eerste half jaar tot drie heel wezenlijke beslissingen: geen grote staats hervorming, de PS wezenlijk lid van de regering en wie krijgt de Wetstraat 16?

A. *Media zijn dé arena van het politieke debat in de particratie, en graag ook machtige actoren*

Daags na de anti-Vlaamse uitspraken van koning Albert II over “le séparatisme explicite ou feutré” (...) “un séparatisme néfaste et anachronique” van 31 januari 2006 – niet voor het parlement uitgesproken maar ten paleize voor de “Gestelde lichamen” –, verspreidt en versterkt *Le Soir* die verwijten als: “Albert II met le feu à la Flandre. Le Chef de l’Etat attaque comme jamais les tenants du séparatisme. La Flandre sous le choc” (1 februari 2006, blz. 1). En *Le Soir* is niet het enige medium om dermate te accentueren.

Televisie, radio, dagbladen en weekbladen, zo blijkt hieruit zijn niet alleen de eerste – en nagenoeg de enige – politieke informatiever spreider, maar tevens de plaats bij uitstek voor het politiek debat; de televisie normaal veruit op kop. Het parlement komt in België ver achteraan, veel verder dan in het Verenigd Koninkrijk, Nederland en de Duitse Bondsrepubliek (cf. de ‘Gestelde lichamen’ hierboven).

Op de publieke radio en televisie na zijn alle massa communicatiemediën in handen van privébedrijven, wiens eerste objectief is winst te maken; het management en de aandeelhouders zullen daar wel voor ijveren, c.q. op toezien.⁷⁰ Dat brengt de belangrijke verschuiving van politiek informeren naar politiek dramatiseren mee, – het infotainment wordt inzake politiek gemakkelijk infodrama – want drama doet meer kranten kopen en verhoogt de kijk- en luistercijfers. De Standaard bijvoorbeeld titelt in haar reconstructiereeks van deze regeringsvorming: “Guy Verhofstadt speelde dubbel spel. Groenen breekijzer om kartel CD&V/N-VA uit elkaar te spelen” (13 februari 2008) “Splitsing Brussel-Halle-Vilvoorde was een ongelukje” (14 februari) en “Moordend jaar velt Leterme” (15 februari). Dat die regeringsvorming pal in de komkommertijd van juli-augustus viel was mooi meegenomen. De kranten hebben dank zij de crisis knap meer verkocht. Waarom dan niet accentueren en wat dramatiseren?

Te meer daar meer dan één redactie graag ook politieke actor wordt. Yves Leterme: “Een krant als *Le Soir* speelde in dat alles een militante rol” (*De Standaard*, 31 december 2007). Op 19 maart 2008 bijvoorbeeld titelt *Le Soir*: “Le Terne Ier” en geeft als toelichting: “L'accord de gouvernement est flou et peu ambitieux. Le nouveau Premier ministre impose un réalisme peu emballant. Le plus petit commun dénominateur”. De RTBF-TV redactie is gedurende de crisis hét voorbeeld geweest. In de lijn van koning Albert II die het separatisme mocht/moest schofferen, in de lijn van het “ongekende succes” van hun televisie nep-informatie “Bye, bye Belgium” met de voornaamste RTBF journalisten – op twee na – hebben zij zich geroepen en gemandateerd gevoeld om mediamatig op jacht te gaan naar de vogelvrij verklaarde Vlaamse gaai met 800.000 voorkeurstemmen. Dat de PS over de absolute meerderheid in de Raad van Bestuur van de Franstalige publieke omroep RTBF beschikt moet in deze context aangestipt worden. Evenals de neiging voor runners up om wel eens extra ijverig te zijn ten einde door de top opgemerkt te worden. Sommige andere media zijn hen daarin gevolgd. SP.A burgemeester Freddy Willockx zou VRT-journaliste Linda De Win opgebeld hebben “voor haar antisocialistisch gedrag” bij de verslaggeving uit de Kamer over de stemming over Brussel-Halle-Vilvoorde. “Als socialist bel ik liever rechtstreeks dan naar de bazen” (Guy Peeters is voorzitter van de Socialistische Mutualiteiten en van de Raad van Bestuur van de VRT) (*De Standaard*, 17 en 21 november 2007).

Bij de verregaande politisering van de publieke omroepen, minstens wat de informatiesector en het bestuur betreft komt nog de modale vaststelling dat de journalistiek “a leftist job” blijkt te zijn. Volgens het onderzoek van prof. Els De Bens

70. Zie bijv. *De Persgroep. Jaarverslag 2004*. Kobbegem, 2005. O.m. K. Van Miert: “Klacht tegen openbare omroep is gegrond”.

over de politieke voorkeur van de Vlaamse beroepsjournalisten, gemeten aan hun kiesgedrag in 1999 en hun kiesintentie in 2003 klopt dit: Agalev scoort hier 49% in 1999 en 29% voor 2003, de SP.A 30% en 42%, VLD 23% en 22%, VU/ID21-N-VA tweemaal 9% en CVP-CD&V tweemaal slechts 8% tegenover 21% stemmen bij de verkiezingen van 2003 en helemaal rechts: 2% en 3% voor Vlaams Blok tegenover 18% bij de verkiezingen.⁷¹ Zo'n media-ingesteldheid levert voor de formateur een grote bijkomende moeilijkheid op. Maar, stelt Tobback: "Hij heeft er natuurlijk ook zijn best voor gedaan, met zijn Marseillaise-versie van de Brabançonne, het interview in *Libération* enz. Die perceptie verdwijnt niet meer" (*Humo*, 11 maart 2008). Of de kritiek als Vlaams minister-president op het "séparatisme feutré", op de slechts 1% bedrijfsbelastingscontrole in Brussel, op het niet verlagen van de 21% BTW heffing op schoolgebouwen door de paarse regering, op de institutionele over-ingewikkeldheid in Brussel 19 gemeenten, de elite bruxo-belge niet veel meer raakte blijft zeer de vraag. De naakte feiten dat een geprofileerd Vlaams minister-president via een haast onontwikkeld verkiezingsresultaat, recht op weg was naar het federaal eerste-ministerschap, voor het eerst dan nog in de vaderlandse geschiedenis, dat zijn wellicht de sterkste stenen des aanstoots geweest voor de elite en haar aspiranten-leden, want die nieuwe ontwikkeling houdt minstens een gedeeltelijke invraagstelling in van de wegen naar de macht en naar de elite. En dan zijn "gelegenheden" gemakkelijk gevonden ...

Omgekeerd voeren toppolitici ook een informatiepolicies, gestuurd en gestuurd door handige spindoctors. Over de beginjaren van de regeringen Verhofstadt: "Eerst werden twee journalisten getransfereerd naar kabinetten om de gedachten van de premier en de minister-president fraaier te doen klinken. (...) Daarna werden er twee ingehuurd om de nieuwe strategie literair vorm te geven. Alle anderen worden bewerkt, beïnvloed, gevleid, warm gemaakt met primeurs. En als dat uiteindelijk niet werkt, blijft er nog altijd de intimidatie als ultiem middel. (...) Het wordt tijd dat dit stopt en de journalisten zich bevrijden uit het paars-groene keurslijf" schrijft Luc Van der Kelen (*De Morgen*, 7 november 2001). Het kritisch, Vlaams georiënteerde dagblad *De Tijd* wordt het financieel moeilijker gemaakt, zodat de overname goedkoper uitvalt. "Opheffing publicatieverplichting voor bedrijven kost "De Tijd" 10 procent van zijn omzet (*De Standaard*, 17 november 2004). En haar financiële situatie was al niet rooskleurig. Blijft hoe dan ook: de informatie met hoge dichtheid, de cruciale inside informatie is een kerngegeven, vooral in de handen van toppolitici, voor een aantal onder hen als een "koopwaar". Maar evenzeer, wat niet op de "buis" komt, bestaat sociologisch niet voor de brede massa. En voor toppolitici die de media kunnen bespelen, zoals L. Tobback, "bieden de media een fantastisch confort" (*Humo*, 11 maart 2008).

71. *De Journalist*, mei-augustus 2003.

B. *“Ceci ne sont pas des négociations” (Bart De Wever)*

“Ik had de indruk: Niet iedereen wou een regering” bekennt Herman Van Rompuy op 5 november 2007 (*VRT-radio*). Hij staat met die indruk zeker niet alleen.

Josly Piette is een uitstekende beoordelaar van de onderhandelingen, omdat hij jarenlang lid is geweest van het sociaal overleg, waar de beslissingen uitgerekend uit de onderhandelingen zelf komen. Piette staat ongemeen afwijzend op het einde van zijn kort ministerschap.

Op de vraag: “Et les relations avec les autres ministres? On a le sentiment d’une guéguerre permanente ...” antwoordt hij onverbloemd: “Il y a un problème de comportement. Il faut la confiance entre les partenaires. Elle n’existait pas. Il faut de la confiance, de la déontologie, de l’éthique. Je n’accepte pas que tout ce qu’on dit en négociation se trouve dans la presse le lendemain. On ne peut pas négocier dans de telles conditions. Parfois, la presse est au courant avant même la fin des réunions. Ils sont tout le temps en train de jouer avec leur GSM” (*La Libre Belgique*, 20 maart 2008). Walter Pauli van De Morgen illustreert dit fraai: “Een half uur na het uitdelen van de formateursnota Leterme (*De kracht van mensen. La force des gens.* – 22 juli 2007) was die nota al op de redacties van de kranten en stond ze op het internet” (*Kanaal Z-TV*, 15 februari 2008). De werkwijze van “het voortijdig lek” is een gekend onderhandelingsprocédé dat in deze onderhandelingen overvloedig is toegepast. Als men een onderhandeling wil doen mislukken publiceert men te vroeg een betwistbaar deel(tje) van het voorlopig akkoord, ook “al is er geen akkoord, zolang er geen akkoord over het geheel is” en men zelfs zwijgplicht heeft aanvaard.

In *Het Volk* van 18 maart 2008 had J. Piette bekend: “Als onderhandelaar met de vakbonden beleefde ik al vreselijke ruzies met de patroons. Maar het verschil was dat we nooit de man speelden, maar wel de bal”. Doch op het CDH congres over regeringsdeelname haalt Piette zelf uit: “Ces trois mois n’ont pas été agréables. Il n’a pas été facile de travailler avec certaines personnes très agressives. Si cela ne change pas, il sera très difficile de gouverner ce pays. Je ne vise pas les Flamands mais bien Didier Reynders. On ne va pas dans un gouvernement pour casser et démolir. J’ai vu pendant ces trois mois la capacité de nuire de ce personnage” (*Le Soir*, 20 maart 2008). De verslaggever voegt eraan toe: “La salle apprécie: ovation debout”. En Bart De Wever veralgemeent: “Er zijn Franstalige partijen in de regering die mekaar naar de keel vliegen achter de schermen” (*VRT-TV Terzake*, 20 maart 2008).

Het besluit van Piette liegt er niet om: “De duur van de crisis heeft alles kapotgemaakt. Er wordt over niets nog beslist, want iedereen zit voortdurend in het defensief. Zo kan je niet aan politiek doen” (*Het Volk*, 18 maart 2008).

Verhofstadt IV is eigenlijk mislukt op het werk van sommige ministers na, en op de overdracht van de macht naar Letermé na. Maar ook die regering zit met die problemen. Alleen is de duur van de crisis niet de enige verklaring of verantwoordelijke, maar de factoren die de duur van de crisis hebben bewerkstelligd.

De onderhandelingen van het sociaal overleg verschillen grondig van deze voor een regeringsvorming onder participatief gesternte. De sociale partners weten op voorhand én tijdens de onderhandelingen dat zij er altijd zullen bij zijn, en niet zoals de partijen de ene keer wel en de andere keer niet. De eerste trap van de regeringsonderhandelingen is precies van bij de onderhandeling betrokken te worden en het te blijven. Dat de sociale partners verplicht zijn de personen te ontzien, en “alleen de bal te spelen” vloeit voort uit de geslotenheid van hun kring: persoonlijke aanvallen zouden dodelijk kunnen zijn voor hun eigen onderhandelingspositie en voor het succes van de onderhandeling zelf. Dat het toch ook bij hen soms moeizaam, en met tijdelijke mislukkingen gepaard gaat, leert meer dan één interprofessioneel akkoord. Zelfs de regering moet meer dan eens tussenkomen. Verder zijn de partners in de onderhandeling veel minder afhankelijk van één extern resultaat, zoals de verkiezingen dat wel zijn voor de politieke partijen. Vakverbonden bewijzen hun sterkte in de sociale verkiezingen, maar ook in hun ledenaantallen, in stakingen of in het aanvaarden van vergelijkingen, in betogingen, maar evenzeer in het in toom houden van “hun troepen”, in het “temmen” van wilde stakingen en in het doen respecteren van de sociale vrede. Zij bewijzen hun sterkte in onderhandelingsvaardigheid, want de onderhandeling op zich is de beslissing. En in die onderhandeling spelen niet zozeer de “trukken”, maar de deskundigheid, het inzicht, het vooruit kunnen kijken inzake economische ontwikkelingen, o.m. per sector, in de analyse ...

In een participatief onderhandelen vallen velen van deze doelrichtende ingangen weg, zeker in een land als België dat maatschappelijk in twee gespleten is, met andere dynamieken, andere kerncijfers, andere waarden en normen, andere machtsverhoudingen en andere leiders en voormannen en andere partijen. “Est-ce qu’il y a eu transferts de compétence en matière de justice? Non. Il n’y en aura non plus en matière de santé” (*RTBF-TV*, 16 oktober 2007). Deze retorische vraag en anderszinsse affirmatie van Joëlle Milquet schetsen haast auditief het afblokken van welke ingrijpende onderhandeling ook.

Drie grote kwesties hebben zes maanden onderhandelingen gevegd: (1) Didier Reynders die de unieke kans op het eerste-ministerschap als Franstalig politicus, de eerste sinds 1979 wilde waarmaken, (2) de grote staatsvorming van CD&V-N-VA en (3) het deelnemen van de PS aan de federale regering. Electoraal-rekenkundig lag een “rooms-blauwe” coalitie voor de hand: CD&V/N-VA, CDH, VLD en MR. De zes maanden onderhandelingen hebben wel enkele deelakkoorden opgeleverd.

“Elk akkoord brengt ons een stap dichterbij. Justitie, migratie, duurzame energie en overheid vormen een duidelijke trendbreuk met het paarse beleid” gelooft CD&V partijvoorzitter Jo Vandeuren (*De Standaard*, 27 oktober 2007). Finaal zullen ze als mede-catalysator en zelfs soms mede-steunvlak zijn bij de vorming van Verhofstadt IV en Leterme I(f).

Het CDH zei, bij monde van haar voorzitter “Non” op de eerste twee vragen. Zij was de stille pleitbezorger, de catalysator, ja zelfs de voorpost van en voor de PS in de regering. Die deelname beschouwt zij stilzwijgend ook als de beste garantie voor haar voortbestaan op een werkbaar niveau in de Belgische politiek. En dus was haar NON een NON. De VLD stond niet uitgelaten te springen voor een premierschap van Reynders; zij wilde graag “rooms-blauw”, zonder de Parti Socialiste en zeker zonder de Vlaamse socialisten, waarin zij ook geslaagd is. De MR wilde alleen het eerste van de drie, liefst in een “rooms-blauwe” coalitie. De staatshervorming dacht zij in haar verkiezingsoverwinning gerealiseerd te hebben. Zij vergat dat verkiezingen maar een tijdelijk gebeuren zijn, en dus in dragende en blijvende structuren/instellingen moeten omgezet of overgezet worden. En dat regeren beleid voeren is, zeker in deze materie: de niet-beslissing behoudt het oude “centre de gravité”.

De verschuivingen van het centre de gravité op 10 juni, is op 20 december ongedaan gemaakt in de regering Verhofstadt IV. De staatshervorming heeft de MR succesvol afgewezen, samen met Joëlle Milquet, door te focussen op de 80.000 Franstalige stemmen van de Rand en de grenzen van Brussel in vraag te stellen, via een prominente FDF-voorzitter Olivier Maingain. Dat Wallonië hierdoor zonder vertegenwoordiging en zonder verdediging viel vormde blijkbaar geen probleem. Een zwakke en schuchtere “société civile” tracht op het einde van de negen maanden regeringsvorming Wallonië toch enigszins stem te geven.

“Als ik morgen met Didier Reynders als premier een mooie staatshervorming en een degelijk sociaal beleid kan uitvoeren dan doe ik dat” verklaarde Yves Leterme toen het nog niet te laat was (*Humo*, 24 december 2007). Anderzijds stelt hij – o.m. nauwelijks een week later -: “Ik wil bewijzen dat ik het wél kan” (*De Standaard*, 31 december 2007). Leterme is premier, de staatshervorming is er niet en de PS zit in de regering. Dat is wat de gevestigde CD&V wilde, de jonge volksvertegenwoordigers ten spijt. Met als het nog enigszins kan wat bevoegdheid over de arbeidsmarktbeleid afdelen, kwestie van de verkiezingen van 2009 in niet al te moeilijke omstandigheden te moeten aangaan. De N-VA die een grote staatshervorming nastreefde haalt niets binnen en heeft zichzelf buiten de regering geplaatst.

Al die “plat op de buik”-operaties (term van Karel De Gucht) hebben veel tijd en “Non”s gevergfd. “Wie het eerst toegaf, gaat neer” (Bart De Wever, in *Humo*, 31

december 2007). Zo komt de eerste echt niet symmetrische federale regering tot stand: (1) Vlaamse socialisten in de oppositie en Franstalige socialisten in de regering, (2) twee partijen langs Vlaamse kant en drie langs Franstalige, (3) in Vlaanderen met slechts 42 + 5 + 1 zetels in de Kamer tegenover de 17, 14, 5 en 4 van de Vlaamse oppositie, m.a.w. 48 tegenover 40 waar die verhouding langs Franstalige kant 53 tegenover 9 is. Ongelijk naar partijensamenstelling en naar vertegenwoordigingskracht! Er zijn betere samenstellingen om mee te vertrekken als de federale regering van een complex België, zeker als nog beloofd is een substantiële staats-hervorming uit te werken tegen 15 juli 2008.

xii. Zelfs het partijvoorzitterschap verschilt diepgaand en functioneel

Onderzoek bij de politieke besluitvormers zelf, in 1967 en in 1990 heeft een vrij vaste machtshierarchie voor het na-oorlogse (W.O. II) België opgeleverd, met bovenaan in macht de eerste minister, gevolgd door de vice-premiers (alleen in 1990 onderzocht), dan de partijvoorzitters, vervolgens de ministers en de sociale partners.⁷² Het gewone parlementslid komt pas op de 17de plaats. Vandaag zou zo'n onderzoek zeer waarschijnlijk weer een opvallend verschil opleveren tussen de machtige partijvoorzitters in Franstalig België en de veel zwakkere Vlaamse voorzitters. In 1990 reeds staat PS-partijvoorzitter Guy Spitaels in de personenrangschikking opvallend op de tweede plaats, na eerste minister W. Martens en voor alle vice-premiers, zij het op de voet gevolgd door J.L. Dehaene. Waar Guy Spitaels 553 vermeldingen verwerft, behaalt zijn eerstvolgende collega partijvoorzitter, Herman Van Rompuy, er "slechts" 288, op de 9de plaats. Alle partijvoorzitters van de meerderheid scoren in 1990 significant beter dan deze van de oppositie.⁷³

De overwegende macht, ja meermaals determinerende macht van Elio Di Rupo als voorzitter van de PS is eerder uit de doeken gedaan. De ministerbenoemingen, de regering waarin zij hun mandaat uitoefenen, de duur van het ministerschap in de jaren 1999 tot nu zijn even zoveel aanduidingen van de macht van de PS-partijvoorzitter. Ja tot zelfs in de zusterpartij, zoals de degradatie van Frank Van-

72. W. DEWACHTER, De machtshierarchie in de Belgische politiek. *Res Publica*, 1971, nr. 3-4, blz. 533-550.

W. DEWACHTER, E. DAS, *Politiek in België: geprofileerde machtsverhoudingen*. Leuven, 1991, 182 blz.

73. W. DEWACHTER, E. DAS, *a.w.*, blz. 61-76.

denbroucke van federaal tot Vlaams minister – waarmee de PS-voorzitter ongewild Vlaanderen een goede dienst heeft bewezen.

Louis Michel (MR) combineerde reeds het partijvoorzitterschap met de “chef de file gouvernemental” – hervorming die hij doorvoerde met daar bovenop een vice-premierschap. Didier Reynders heeft die gecumuleerde machtsposities overgenomen. En is onbetwist de machtige nummer 1 van de MR. Bij zover dat Louis Michel, die ook zin had om de eerste Franstalige premier sinds 1979 te worden, ondanks zijn goede verkiezingsscore terug Europees commissaris is moeten worden. E. Di Rupo hierover: “Louis Michel is een verbazingwekkend personage. Vergeet niet dat zijn zetel in de Europese Commissie een PS-zetel is. Dat was zo afgesproken tijdens de paarse regeringsonderhandelingen. (...) Hij heeft gezegd dat hij naar de Wetstraat zou terugkeren als hij meer dan 100.000 stemmen haalde. Hij is daar ruim boven gegaan [232.328 als vierde hoogste in de Senaat], maar ik heb hem nog steeds niet zien terugkeren” (*De Standaard*, 15 september 2007). Didier Reynders ook niet, integendeel!

Joëlle Milquet is de onbetwiste leider van de CDH. En dat minstens sinds de naamverandering van PSC in CDH in 2002, ondanks een beperkte afscheuring toen die nu wel weggewerkt is. Haar houding als “Madame non”, wie haar ook “begeleidde” vanuit de partij tijdens de onderhandelingen, bewijst dit overduidelijk voor wie het voordien nog niet wist. Zowel formateur Leterme als de top van de partij als haar partijbureau hebben sterk moeten aandringen om in de regering te treden, gecombineerd met het partijvoorzitterschap, zeker tot 15 juli. Josly Piette: “Pour moi, Joëlle Milquet doit se mouiller (et monter au gouvernement). Elle a négocié. Elle a bien négocié. Elle doit maintenant prendre ses responsabilités. Elle ne peut pas faire son Javaux: tout négocié et envoyer quelqu’un d’autre aux affaires” (*La Libre Belgique*, 20 maart 2008).

En bij Ecolo hebben ze hun les geleerd. “Javaux et Durant à la tête d’un parti qui veut revenir au pouvoir. En 2009” (*Le Soir*, 19 oktober 2007). De krant somt naast de ideologische vernieuwing de structurele veranderingen op: “Structurellement, la présidence au lieu d’un secrétariat général atypique; des assemblées générales plus disciplinées; des régionales ‘professionnalisées; un centre d’études conforté (...); des règles internes plus permissives en matière de cumulés”. Waarvan Isabelle Durant meteen gaat genieten als co-voorzitter, senator en gemeenteraadslid. Jean Michel Javaux heeft in de onderhandelingen handig de verkiezingen van 2009 voorbereid. “Il faisait son Javaux d’opposition”.

Tegenover die drie topfiguren uit en in hun partij aan de onderhandelingstafel zitten langs Vlaamse zijde – nu Leterme formateur is en Johan Vande Lanotte afhaakte – opvallend minder machtige partijvoorzitters.

De VLD is de zware interne crisis van februari 2004 rond het migrantenstemrecht, met een uitgesproken conflict tussen eerste minister G. Verhofstadt en partijvoorzitter Karel De Gucht nog lang niet vergeten. Zij plaatst haar voorzitter nu in ondergeschiktheid aan de eerste minister. Bart Somers hierover: "Het zal voor mij veel makkelijker worden om voorzitter te zijn zonder Verhofstadt dan met Verhofstadt. Daarmee zeg ik niet eens een kwaad woord over Guy. Mijn respect, bewondering en sympathie voor die man blijven oneindig groot. Maar automatisch kom ik nu meer aan het roer van de partij te staan. Ik zal de krijtlijnen beter kunnen uittekenen. Alles wordt veel makkelijker nu we de premier niet meer leveren" (*De Morgen*, 23 juni 2007). A bon entendeur demi mot suffit!

Wouter Beke, voorzitter ad interim van CD&V, verwoordt het nog sprekender. "Ieder moet zijn plaats kennen. Twee boeren op een erf, dat is er één teveel. Een partij die de premier in de federale regering levert en de minister-president in de Vlaamse, heeft vooral nood aan een voorzitter die met die mensen een goede verstandhouding heeft en die het partijprofiel bewaakt" (*De Standaard*, 29 maart 2008). Etienne Schoupe, die vanaf het ministerschap van Jo Vandeuren op 20 december interim voorzitter wordt van CD&V en sindsdien voor de partij aan de onderhandelingsstafels zit, wordt op 20 maart staatssecretaris. "Tjenne is de restauratie, hein" geeft Louis Tobback als duiding (*Humo*, 11 maart 2008): wat al te zeer één kamp gekozen naast een aantal "onhandigheden". Yves Leterme schuift Marianne Thyssen als nieuwe kandidate naar voren.

Na de Van Mierts, Vandenbrouckes, Tobbacks, Stevaerten en Vande Lanottes daalt bij de SP.A duidelijk het profiel. Over de nieuwe SP.A voorzitter oordeelde Louis Tobback publiek: "Ik heb mij bij de voorzittersverkiezing zeer openhartig geout. Ik heb gezegd: 'Gennez is de beste kandidaat, maar ze is niet klaar om voorzitter te worden'" (*Humo*, 11 maart 2008). Aan de Groep van Wijzen die onder Verhofstadt IV het eerste luikje "communautaire" beslissingen op papier moest zetten nam niet Gennez maar Vande Lanotte deel.

Bij de Vlaamse partijvoorzitters heeft Bart De Wever veruit het meeste gezag in de eigen partij. Zijn herverkiezing begin maart met 98,9% van de stemmen van de 5.091 neergelegde stembrieven, of een hoge deelname van 54,7%, zeker met één kandidaat, onderstreept dit wel.⁷⁴ (T.a.v. zijn herverkiezing in 2004 met 95,95% stijgt hij nog in steun.) De scherpe aanvallen van tegenstanders voor en na zijn herverkiezing onderstrepen zijn vasthoudendheid in de onderhandelingen. Maar hij vertegenwoordigt slechts 6 Kamerleden.

74. *Nieuw-Vlaams Magazine*, maart 2008, blz. 13.

De drie Franstalige partijvoorzitters zijn onbetwist de machtigste politici uit hun partij. Het feit dat zij over minister-zijn of niet-zijn beslissen plaatst de andere “sterke ego’s waaraan een partijvoorzitter leiding moet geven” – één van de vereisten van het partijvoorzitterschap – volgens Marianne Thyssen (*Jobat*, 18 september 1999) – duidelijk in ondergeschikte positie. Zij beslissen.

Niet zo aan Vlaamse zijde. De VLD voorzitter ten aanzien van formateur of premier Verhofstadt en de CD&V voorzitter ten aanzien van Leterme als formateur en premier moeten hun regeringsleider laten voorgaan. Want: het waarnemingspunt is: wie benoemt de ministers? De formateur, toekomstig eerste minister althans wat zijn partij betreft.

Doch die formateur, toekomstig eerste minister moet in zijn programmavoorstellen niet het partijprogramma verdedigen, zo zegt de elitaire consensus, maar een compromis waarin de andere partijen zich ten volle kunnen vinden. “Mijn partij heeft de verkiezingen gewonnen, mijn kiezers moeten dat merken” orakelde Elio Di Rupo tegen formateur Verhofstadt eind juni 2003 en jammerde dat deze een chaotische werkwijze van formen erop nahield.⁷⁵ Waar heeft men dat nog gehoord? Ter herinnering: Albert II heeft geen enkele Franstalige toppoliticus in 2007 een formatieopdracht gegeven.

Tekenend is het dubbel conflict n.a.v. het migrantenstemrecht in de VLD en de regering over het samenbrengen van het partijvoorzitterschap bij premier Verhofstadt. “Men heeft mij gevraagd tijdelijk de politieke leiding van de VLD van partijvoorzitter Karel De Gucht over te nemen. Ik heb dat aanvaard. De meeste van mijn Europese collega’s zijn ook verantwoordelijk voor de politieke lijn van hun partij” (Verhofstadt in *VRT-TV*, 12 februari 2004). Helmut Schmidt, Duits Bondskanselier in de jaren 1974–1982, zal hem in dat laatste alleen bevestigen: “Es ist ein Fehler von mir gewesen, als Kanzler nicht auch den Parteivorsitz übernommen zu haben” (*Informationen zur politischen Bildung*, 2006, nr. 292, blz. 32). Niettemin, door de grote weerstand tegen deze cumul in de regering, wordt drie dagen later Dirk Sterckx als VLD-interimvoorzitter voorgesteld. “Om het vertrouwen te herstellen”. Wat L. Michel, D. Reynders, E. Di Rupo mogen en “kunnen” mag Verhofstadt niet.

Evenzeer tekenend is dat Verhofstadt in zijn regering IV – of om de “IV” uiteindelijk in mekaar te krijgen, voor het eerst de eerste minister bij de eigen Vlaamse “taalgroep” voegt, waar artikel 99 van de Grondwet de premier eventueel uitzondert: 7 tegenover 7 in plaats van 1 + 7 tegenover 7. Deze stilzwijgende toekenning van de perfecte numerieke pariteit in de regering wordt meteen toegejuicht door

75. M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 190.

E. Di Rupo: “Moi, je trouvais qu’on pouvait rester à quatorze ministres, avec un secrétaire d’état pour le CDH” (*La Libre Belgique*, 21 maart 2008). Men heeft de 1 + 7 tegenover 7 hersteld in de regering Leterme, maar het precedent is er geweest met instemming van de deelnemende Vlaamse partijen en in “Leterme” heeft men de “prijs” van 5 Franstalige staatssecretarissen tegenover slechts 2 Vlaamse “betaald”.

E. Di Rupo in 2001: “Si monsieur Verhofstadt est premier ministre, lui comme n’importe quel autre premier ministre, c’est parce que les partis politiques qui constituent la majorité l’ont voulu. Une personne ne pourrait s’imposer (...). C’est le fruit d’une discussion. Et il est normal qu’il y ait un dialogue permanent entre le premier ministre et les présidents de partis” (*VRT-TV, Canvas*, 27 januari 2001).

De wezenheid van het partijvoorzitterschap is verschillend in Vlaanderen tegenover Wallonië/Franstalig België.⁷⁶ En hun functies in de onderhandelingen zijn dat niet minder. Of hoe ook hier participatie en elitaire consensus mekaar ondersteunen en versterken. Geen enkele federale staat, ook Zwitserland of Canada niet, heeft een volledig gesplitst partijwezen. België wel, wat telkens op initiatief van de Waalse/Franstalige vleugel is doorgevoerd in de drie traditionele partijen. In een participatie is zo’n dubbel partijstelsel met 6 à 7 partijen langs Vlaamse kant en, totaal onafhankelijk 4 partijen langs Waalse/Franstalige zijde, extra betekenisvol. Deze hoogste beslissingsactoren moeten zich, minstens gedeeltelijk, vrijwillig onderwerpen aan “het buitenland”, aan machtsapparaten waar zij, noch enige andere instantie, iets aan te zeggen hebben, tenzij de elitaire consensus en de lokroep van de elite.

Besluit

In het tweede jaar dat België nog eens lid is van de Veiligheidsraad permitteert de leiding van politiek België zich een regeringscrisis van zes maanden, een regering van drie maanden die veeleer een verzameling van 14 ministers is en het begin van een nieuwe regering die via de eerste minister en de grootste regeringspartij zich op het voorwaardelijke spoor zet. Beide regeringen zijn scheef opgebouwd ten aanzien van de meerderheid in het land, dermate scheef als een federale regering nog nooit is uitgetekend.

In die regeringsvorming zijn er winnaars: de Parti Socialiste die tegen de verkiezingsuitslag in toch in de regering is geraakt. De partijapparaten – in brede betekenis

76. S. FIERS, *Partijvoorzitters in België of “Le parti, c’est moi”?* Leuven, 1998, 419 blz.

– van de deelnemende partijen bereiken de voordelen van de regeringsdeelname. Verder scoren de participatie en de elitaire consensus: het (tijdelijk) voortbestaan.

Er zijn ook verliezers. De kiezers vooral die een sterke autonomistische koers in Vlaanderen voorstaan en de kiezers die in Wallonië voor het eerst “sinds honderd jaar” de meerderheid van de socialisten naar de liberalen verplaatsen. D. Reynders als kandidaat eerste minister. De “Leterme” die van Vlaanderen/Wallonië als deelstaten de zwaartepunten van de staatsopbouw wilde maken en daartoe 800.000 voorkeurstemmen kreeg, die Leterme behoort evenzeer tot de verliezers. Verliezer is onbetwist de “grote staatshervorming”. En de N-VA, kartelpartner van CD&V, die de kampioen van die staatshervorming was. Verliezer is bepaald de democratie die door de participatie en de elitaire consensus nog verder in de hoek is geduwd. En tenslotte is het nieuwe België de grote verliezer. Het nieuwe België dat in de 21ste eeuw, in de Europese Unie en in de globalisatie slagkrachtig, doortastend effectief en efficiënt moet kunnen optreden. Nu wint het bestaande België dat, zo bewijst deze crisis, niet bijzonder effectief noch efficiënt te werk gaat, noch overmatig gezegeerd is met grote coherentie in haar visies op het te voeren beleid. Wat in aanzienlijke mate schaadt aan zijn legitimiteit.

Redactioneel beëindigd op Beloken Pasen, 30 maart 2008.

BIJLAGE Overzicht van het Belgische politiek gebeuren sinds 1978
 L'Année politique belge depuis 1978
 Belgian Politics from 1978 to 2006

Year Jaar Année	<i>Res Publica</i>	Auteurs Nederlandse versie	Authors English text
1978	79/2	M. Deweerdt	
1979	80/3	M. Deweerdt	
1980	81/2-3	M. Deweerdt	
1981	82/2	M. Deweerdt	M. Deweerdt, J. Smits
1982	83/2-3	M. Deweerdt	J. Smits
1983	84/4	M. Deweerdt	J. Smits
1984	85/2-3	M. Deweerdt	J. Smits
1985	86/3	M. Deweerdt	J. Smits
1986	87/3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1987	88/2-3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1988	89/3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1989	90/2-3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1990	91/3-4	R. D'Haese, P. Van den Driessche	I. Couttenier
1991	92/3-4	M. Deweerdt, R. Falter	I. Couttenier
1992	93/3-4	M. Deweerdt, R. Falter	I. Couttenier
1993	94/3-4	M. Deweerdt	K. Deschouwer, M. Deweerdt
1994	95/3-4	M. Deweerdt	K. Deschouwer, M. Deweerdt
1995	96/3-4	M. Platel	K. Deschouwer, M. Platel
1996	97/4	M. Deweerdt	I. Couttenier
1997	98/3-4	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
1998	99/2-3	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
1999	2000/2-3	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
2000	2001/2-3	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
2001	2002/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt
2002	2003/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt
2003	2004/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt
2004	2005/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt
2005	2006/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt
2006	2007/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt

De Europese Unie in 2007: een nieuw klimaat

Petra DEBUSSCHER

*Wetenschappelijk medewerker vakgroep
politieke wetenschappen UGent*

An SCHRIJVERS

*Post-doctoraal medewerker vakgroep
politieke wetenschappen UGent*

Edith VANDEN BRANDE

*Assistent vakgroep politieke
wetenschappen UGent*

Hendrik VOS

*Hoofddocent vakgroep politieke
wetenschappen UGent*

Voor de Europese Unie zal 2007 vooral de geschiedenis ingaan als het jaar van het Hervormingsverdrag of het Verdrag van Lissabon. Met dit Verdrag lijkt een einde te komen aan de institutionele perikelen die ontstaan waren in 2005, na de referenda over het Grondwettelijk Verdrag in Nederland en Frankrijk. Het Duitse voorzitterschap speelde een belangrijke rol in de voorbereiding van het nieuwe Verdrag, dat uiteindelijk in het najaar gefinaliseerd werd onder het Portugese voorzitterschap. De hele operatie vond plaats terwijl er in grote lidstaten machtswissels plaatsvonden: Tony Blair maakte in Groot-Brittannië plaats voor Gordon Brown en Nicolas Sarkozy volgde Jacques Chirac op als Frans president. In Polen won Donald Tusk de strijd om het premierschap van Jaroslaw Kaczynski.

In 2007 werd de Unie ook groter: op één januari werden Roemenië en Bulgarije de zes- en zevenentwintigste lidstaat. De onderhandelingen over lidmaatschap werden verder gezet met Kroatië en (zij het aan een lager tempo) met Turkije. In de Balkan bereidde Kosovo zich voor op de onafhankelijkheid. Ook de eurozone werd groter in 2007: Slovenië zou als eerste van de nieuwe lidstaten de eenheidsmunt invoeren.

De klimaatpolitiek vormde het meest in het oog springende beleidsdossier: de Unie formuleerde bijzonder ambitieuze doelstellingen en probeerde die ook in haar extern milieubeleid te verdedigen.

Andere dossiers bleven in de schaduw van de institutionele perikelen, en kenden geen doorbraak. In de externe betrekkingen vielen de topontmoetingen op met China, Afrika en Rusland.

1. Een einde aan de institutionele impasse

In 2001, tijdens het Belgische EU-voorzitterschap, werd met de Verklaring van Laken een debat gelanceerd dat zou moeten uitmonden in nieuwe doelstellingen en nieuwe spelregels voor de EU. Er werd een Conventie opgericht om het debat te structureren, wat in 2004 uiteindelijk leidde tot een ontwerp van Grondwettelijk Verdrag voor de Unie. Staats- en regeringsleiders ondertekenden het document, maar in 2005 liep het fout tijdens de ratificatie: in Frankrijk en in Nederland verzette een meerderheid van de bevolking zich tegen de nieuwe tekst. Het Grondwettelijk Verdrag kon daarom niet in werking treden. Dit stelde de Europese leiders voor grote problemen, omdat er wel een algemene consensus bestond over de nood aan nieuwe spelregels. Er werd een reflectieperiode ingelast en in 2007 zou men eindelijk een uitkomst vinden.

In dezelfde periode werden ook de Verdragen van Rome herdacht, die een halve eeuw eerder tot stand kwamen. Uiteindelijk bleken vooral de diplomatieke initiatieven achter de schermen verantwoordelijk te zijn voor de doorbraak.

A. 50 jaar Europese integratie

Op 25 maart 1957 ondertekenden Frankrijk, Duitsland, België, Nederland, Luxemburg en Italië de verdragen tot oprichting van een Europese Economische Gemeenschap en van een Gemeenschap voor Atoomenergie. Deze Verdragen van Rome worden beschouwd als de echte start van de Europese integratie. De vijftigste verjaardag ervan werd aangekondigd als een groot feest. De staats- en regeringsleiders kwamen samen in Berlijn en zouden gezamenlijk een verklaring ondertekenen. Festiviteiten in de verschillende lidstaten zouden een golf van enthousiasme door de Unie sturen. Het was de bedoeling dat de leiders hierop zouden meesurfen en in aansluiting hierop weer met veel geestdrift zouden onderhandelen over een uitweg uit de institutionele impasse. Het draaide anders uit omdat er werd geruzied over komma's en woorden in de Verklaring van Berlijn. Uiteindelijk werd de tekst niet ondertekend door alle lidstaten, maar slechts door de voorzitter van de Commissie, José Manuel Barroso; de nieuwe voorzitter van het Europees Parlement, Hans-Gert Pöttering en de Duitse Bondskanselier Angela Merkel, als voorzitter van de Euro-

pese Raad. De tekst was weinig wervend¹ en ook de festiviteiten in de lidstaten slaagden er over het algemeen niet in om veel euforie over het Europese project op te wekken.

B. *De doorbraak*

Intussen was de Duitse diplomatie achter de schermen, en met de hulp van de Europese Commissie en vooral het Secretariaat-Generaal van de Raad gestart met vertrouwelijke bilaterale consultaties. Tijdens deze gesprekken bleek al snel dat een nieuwe tekst over Europese doelstellingen en spelregels inhoudelijk heel dicht bij het Grondwettelijk Verdrag zou moeten staan. Het Grondwettelijk Verdrag was immers een compromis, dat moeizaam onderhandeld was en daardoor net aanvaardbaar was voor zowel de ambitieuze lidstaten als de meer eurosceptische landen. Een fundamenteel andere tekst zou het evenwicht verstoren en in het ene of het andere kamp onvermijdelijk weerstand opwekken. Het idee groeide om de inhoud van het Grondwettelijk Verdrag te redden door de verpakking te veranderen: de nieuwe tekst zou geen Grondwet meer worden genoemd en de symboliek zou eruit geschraapt worden. Verwijzingen naar een Europees volkslied, een feestdag of een vlag zouden verdwijnen, maar dat zou in de dagelijkse werking van de Unie uiteraard geen verschil maken. Eenvoudige woorden, zoals Europese wetten en kaderwetten, zouden opnieuw vervangen worden door het typisch Europese jargon (richtlijnen, verordeningen, beschikkingen), en in plaats van een Europese Minister van Buitenlandse zaken zou in het nieuwe Verdrag toch weer de wollige benaming van Hoge Vertegenwoordiger voor het Buitenlands Beleid worden gebruikt. De nieuwe tekst zou duidelijk minder transparant en minder leesbaar worden, maar het gaat slechts om woorden, die uiteindelijk geen wezenlijk verschil maken. Er werd ook geopteerd om van het nieuwe Verdrag een Amenderingsverdrag te maken: een tekst die de bestaande verdragen op enkele specifieke punten wijzigt, in plaats van een heel nieuwe tekst die alle oorspronkelijke verdragen vervangt. Het werd al snel duidelijk dat het resultaat van deze oefening een ingewikkelde en technisch-ogende tekst zou zijn, die op het eerste zicht helemaal niet meer op het oorspronkelijke Grondwettelijk Verdrag zou lijken.

In essentie zou het Grondwettelijk Verdrag wel overeind blijven, want de belangrijkste inhoudelijke wijzigingen zouden in het nieuwe verdrag worden overgenomen. Het Duitse voorzitterschap hoopte een principesakkoord te bereiken op de Top in

¹ Europese Unie, *Verklaring ter gelegenheid van de 50^e verjaardag van de ondertekening van de Verdragen van Rome*, Berlijn, 25 maart 2007.

juni, te Brussel. Dat is uiteindelijk ook gelukt.² Onder impuls van Polen, Tsjechië, Groot-Brittannië en Nederland werden in laatste instantie nog enkele inhoudelijke veranderingen aangebracht in vergelijking met het Grondwettelijk Verdrag, maar niet van fundamentele aard. De rol van de nationale parlementen bij de subsidiariteitscontrole werd op papier enigszins versterkt, maar het is onzeker of dit op het terrein ooit voelbaar zal zijn. Na Pools aandringen werd een bepaling toegevoegd die erop neerkomt dat de lidstaten bij een nipte stemming over een voorstel toch moeten proberen om een bredere consensus te bereiken. Meest belangrijk zijn waarschijnlijk de toegevingen die aan de Britten werden gedaan: het Verenigd Koninkrijk moet niet deelnemen aan Europese afspraken die te maken hebben met justitiële samenwerking. Ook het Handvest van de Grondrechten van de EU zal niet afdwingbaar zijn in Groot-Brittannië, al zullen de precieze juridische consequenties daarvan pas later duidelijk worden. Op vraag van Frankrijk werd ten slotte nog een bepaling over het nastreven van vrije en onvervalste concurrentie als Europese doelstelling geschrapt, maar dit zal in de praktijk weinig gevolgen hebben.

Toen Portugal op 1 juli voorzitter werd van de Unie lag er een heel gedetailleerd plan op tafel, officieel een 'mandaat van de IGC'.³ De laatste fase van de onderhandelingen leverde dan ook weinig fundamentele problemen meer op. Er werd op 23 juli een Intergouvernementele Conferentie samengeroepen, waarin vertegenwoordigers van de regeringen geregeld zouden samenkomen om overeenstemming te vinden over de laatste komma's en punten. Op 18 en 19 oktober kwamen de staats- en regeringsleiders bijeen in Lissabon, waar ze finaal een akkoord bereikten. Uiteindelijk werd de zetelverdeling voor het Europees Parlement nog een van de moeilijkste discussiepunten, maar ook hier werd een compromis uitgedokterd. Op 13 december werd de tekst plechtig ondertekend, opnieuw in Lissabon, in het Jerónimosklooster.⁴ Deze ondertekening haalde echter vooral het nieuws omdat de staats- en regeringsleiders dezelfde avond ook nog verwacht werden voor een Top in Brussel, die de volgende dag zou doorgaan. Een Britse krant had het over 77.000 zinloze kilometers of een CO₂-uitstoot van 10 à 15 ton.⁵

Met de plechtige ondertekening van het nieuwe Verdrag kon de ratificatiefase van start gaan. De negatieve ervaringen met het Grondwettelijk Verdrag deden de meeste lidstaten besluiten om de ratificatie via het nationale parlement te regelen, in plaats

2. Europese Raad, *Conclusies van het Voorzitterschap* (11177/1/07), Brussel, 21/22 juni 2007.

3. Raad van de Europese Unie, *Mandaat van de IGC 2007* (11218/07), Brussel, 26 juni 2007.

4. Europese Unie, *Verdrag van Lissabon*, PB C306, 17 december 2007.

5. D. GOW, EU leaders will fly across Europe just to sign treaty, in: *The Guardian*, 6 november 2007.

van door middel van een referendum. Onder meer in Groot-Brittannië drong de oppositie nog wel aan op het houden van een referendum, maar uiteindelijk zal enkel in Ierland de bevolking over het nieuwe Verdrag kunnen stemmen, in juni 2008. Het is de bedoeling om de ratificatiefase in de loop van 2008 af te ronden,⁶ zodat het nieuwe Verdrag vanaf 2009 van kracht zal zijn. Na zes jaar onderhandelen lijken de meeste Europese leiders te verlangen naar een periode van institutionele rust.

C. Wat verandert er met het nieuwe Verdrag?

Als de ratificatie volgens plan verloopt, dan zal de Unie vanaf 2009 volgens het nieuwe Verdrag werken, hoewel sommige bepalingen pas (veel) later een effect zullen hebben. De belangrijkste nieuwigheden kunnen als volgt worden samengevat:

- De unanimitetsstemming verdwijnt grotendeels in het ‘gevoelige’ domein van binnenlandse veiligheid en justitie, met inbegrip van asiel- en migratiebeleid. Voortaan zullen de lidstaten beslissingen bij meerderheid kunnen nemen.
- Het Europees Parlement krijgt medebeslissingsrecht (en dus het laatste woord) inzake landbouwpolitiek en de meeste onderdelen van de justitiële samenwerking, inclusief asiel en migratiebeleid.
- De Raad van Ministers zal vanaf 2014 op een andere manier stemmen, hoewel een lidstaat nog tot 2017 kan vragen om op de ‘oude manier’ te stemmen. Een voorstel zal in de toekomst door de Raad van Ministers worden goedgekeurd als het de steun heeft van 55% van de lidstaten die samen 65% van de bevolking vertegenwoordigen. Deze nieuwe regel komt in de plaats van het oude systeem waarbij elk land een (nogal arbitrair) toegekend stemgewicht had.
- De Unie krijgt bevoegdheden op vlak van sport-, toerisme- en ruimtebeleid. Klimaat- en energiepolitiek worden explicieter vermeld als Europese bevoegdheden.

Het nieuwe Verdrag bevat daarnaast ook een paar nieuwigheden die er op het eerste zicht spectaculair uitzien, maar waarvan het effect moeilijker in te schatten is:

- Er komt vanaf 2009 een soort ‘president’ die de vergaderingen van de staats- en regeringsleiders gaat voorzitten voor tweeënhalf jaar (één maal verlengbaar). Het is een nieuwe functie en de precieze betekenis zal nog moeten blijken. Veel zal afhangen van de persoon die deze job zal invullen. Er wordt in elk geval gezocht naar iemand met een sterk politiek profiel en nogal wat (gewezen) premiers worden genoemd. Tegen eind 2008, onder het Franse EU-voorzitterschap, zal de knoop worden doorgehakt. In principe kan deze ‘president’ worden aan-

6. Voor een overzicht van de stand van zaken, zie de *Ratification Table* van het *European Policy Centre*, <http://www.epc.eu>.

geduid bij meerderheid, maar in de praktijk zal het waarschijnlijk iemand worden waarrond een brede consensus bestaat.

- De 'Hoge Vertegenwoordiger voor het Buitenlands Beleid' zal voortaan ook als ondervoorzitter in de Commissie zetelen. Hij zal over een soort van 'ministerie' beschikken en daardoor onafhankelijker kunnen optreden. Anderzijds blijft in de buitenlandse politiek de unanimiteitsregel wel overeind: de Unie kan in principe maar standpunten innemen of optreden in de wereld als alle lidstaten op dezelfde lijn zitten.
- De Commissie wordt kleiner vanaf 2014: niet elke lidstaat zal vanaf dan nog een commissaris hebben. Er wordt een rotatiesysteem ingevoerd, waarbij het totale aantal commissarissen twee derde zal bedragen van het aantal lidstaten,
- Nationale parlementen krijgen acht weken de tijd om te onderzoeken of het subsidiariteitsbeginsel geschonden wordt, bij de lancering van een Europees wetsvoorstel. Als een grote groep nationale parlementen van oordeel is dat er sprake is van een schending, dan moet de Commissie haar voorstel herbekijken.
- Lidstaten zullen uit de Unie kunnen stappen. Tot op vandaag is dat formeel gesproken onmogelijk. Of lidstaten het ooit echt zullen aandurven om deze stap te zetten, is onwaarschijnlijk. De uitstaperegeling verloopt trouwens volgens een uiterst complexe procedure.

II. De uitbreiding van de EU

Sinds de grote uitbreiding van 2004 is er in de Europese Unie sprake van uitbreidingsmoehheid. Deze sfeer werd nog versterkt door de referenda in Frankrijk en Nederland. Tijdens de debatten was gebleken dat grote delen van de bevolking niet enthousiast waren over de voorbije uitbreiding, die onder meer werd geassocieerd met negatieve sociale gevolgen (delokaliseringen, oneerlijke concurrentie, de 'Poolse loodgieter'). Een verdere uitbreiding naar Turkije is al helemaal niet populair. Toch valt het uitbreidingsproces niet helemaal stil. Op 1 januari 2007 werden Roemenië en Bulgarije toegelaten tot de Unie. In de onderhandelingen met Kroatië en Turkije werden nieuwe stappen gezet, hoewel er naar Turkije toch ook sterke waarschuwendende signalen worden uitgestuurd. De Balkanlanden bleven hun perspectief op lidmaatschap behouden, hoewel in 2007 de problematiek rond Kosovo de gemoederen wel ernstig verhitte.

A. Roemenië en Bulgarije

Roemenië en Bulgarije vroegen in 1995 het lidmaatschap aan en sinds 2000 werd er met beide landen onderhandeld. De overgang verliep er trager dan in de meeste

andere Centraal- en Oost-Europese landen. Toen beslist werd dat acht Centraal- en Oost-Europese landen konden toetreden in 2004, werd voor Roemenië en Bulgarije de datum van 2007 naar voor geschoven.

De monitoring reports van de Europese Commissie⁷ bleven de voorbije jaren wijzen op ernstige problemen: het justitieapparaat zou niet naar behoren werken, de strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad zou onvoldoende ernstig gevoerd worden en er werd gevreesd voor fraude met Europese subsidies.

Daarom werd beslist om de beide landen weliswaar als leden toe te laten op 1 januari 2007, maar in de mogelijkheid te voorzien om vrijwaringsmaatregelen te nemen indien er op specifieke terreinen problemen zouden opduiken.

Sinds 1 januari 2007 beschikt de Commissie dan ook over twee extra leden. Na interne herschikkingen besliste Commissievoorzitter Barroso om de Bulgaarse Meglena Kuneva de portefeuille ‘consumentenbescherming’ te geven. De Roemeense kandidaat Leonard Orban werd verantwoordelijk voor ‘meertaligheid’.

B. Turkije

Al op 3 oktober 2005 werd voor Turkije het licht op groen gezet om toetredingsonderhandelingen met de Unie te openen. De Commissie begon met de opstelling van *screening reports*, waarin wordt nagegaan of de Turkse wetgeving in overeenstemming is met de EU-regels en waar er aanpassingen nodig zijn. Op 12 juni 2006 werden de onderhandelingen ook effectief gestart, door de opening van het hoofdstuk “Wetenschap en onderzoek”. Het was een weinig controversieel thema en het hoofdstuk werd dezelfde dag alweer voorlopig afgesloten.

Intussen zijn er in het onderhandelingsproces een zestal hoofdstukken geopend. Omdat Turkije de eigen zee- en luchthavens gesloten houdt voor Cypriotische schepen en vliegtuigen, werd in 2006 beslist om de onderhandelingen over acht hoofdstukken (die onder meer betrekking hebben op het vrij verkeer van goederen en

7. Zie o.m.: COM (2005) 534, MEDEDELING VAN DE COMMISSIE: *Uitgebreid monitoringverslag over de stand van de voorbereidingen voor het lidmaatschap van de Europese Unie van Bulgarije en Roemenië*, Brussel, 25 oktober 2005; COM (2006) 214, MEDEDELING VAN DE COMMISSIE: *Monitoringverslag inzake de stand van de voorbereidingen van Bulgarije en Roemenië op het EU-lidmaatschap*, Brussel, 16 mei 2006; COM (2006) 549, MEDEDELING VAN DE COMMISSIE *Monitoringverslag inzake de stand van de voorbereidingen van Bulgarije en Roemenië op het EU-lidmaatschap*, Brussel, 26 september 2006.

op het transportbeleid) te bevriezen. Deze hoofdstukken kunnen voorlopig niet geopend worden.

In 2007 werden er in Turkije overigens verkiezingen gehouden, die op een overweldigende manier gewonnen werden door de pro-Europese, maar tegelijk ook islamitische en conservatieve partij van Recep Tayyip Erdogan. Voormalig minister van buitenlandse zaken Abdullah Gül, die tot dezelfde partij behoort, werd in de zomer president.

Ieder jaar, in de herfst, maakt de Europese Commissie een rapport op waarin ze een analyse maakt van de toestand in de kandidaat-lidstaten en van hun vorderingen. Het rapport van 6 november 2007 was kritisch voor Turkije.⁸ De Commissie oordeelde dat de rol van het leger in de maatschappij nog steeds te groot is. Ook de vrije meningsuiting zou in Turkije nog onvoldoende beschermd zijn. Vooral artikel 301 van de Turkse strafwet bleef een doorn in het Europese oog. Dit artikel voorziet in straffen bij belediging van de 'Turksheid'. Het artikel werd in het verleden onder meer gebruikt om Turken voor de rechter te dagen die de Armeense genocide ter sprake brengen en het leidt binnen Turkije tot zelfcensuur. De Commissie toonde zich ook bezorgd over de toestand van de mensenrechten in het algemeen. Vooral rechten van gevangenen, etnische en religieuze minderheden, vrouwen en vakbonden zouden nog te systematisch worden geschonden. De Commissie erkende wel dat de politieke hervormingen vooruit gaan en ze waardeerde de ernst waarmee de verkiezingen zijn verlopen, maar betreurde dat het tempo van de hervormingen te veel gezakt is. Opmerkelijk was wel dat er in het rapport haast niet werd verwezen naar de situatie in het grensgebied met Irak. Nochtans oefende het Turkse leger geregeld acties uit in het noorden van Irak, op zoek naar strijders van de Koerdische onafhankelijkheidsbeweging, de PKK.

Ondanks de kritieken bleef de Commissie in haar rapport wel aandringen op het verderzetten van de gesprekken met Turkije. De onderhandelingen zijn in de loop van 2007 dan ook niet stilgevallen. Ook de Franse president Sarkozy, die zich in het verleden vaak afzette tegen volwaardig Turks lidmaatschap, heeft het proces nooit geblokkeerd. Wel lanceerde hij ideeën zoals de oprichting van een Middellandse Zee-regio, en het oprichten van een Groep van Wijzen om na te denken over Europa's grenzen.⁹ Die laatste groep zal er ook effectief komen en geleid worden door

8. SEC (2007) 1436, Turkey 2007 progress report, Brussel, 6 november 2007.

9. M.EMERSON, Making sense of Sarkozy's Union for the Mediterranean, in: *CEPS Policy Brief*, nr. 155, maart 2008. Zie ook Europese Raad, *Conclusies van het Voorzitterschap* (7652/08), Brussel, 13/14 maart 2008.

voormalig Spaans premier Felipe González, maar het mandaat ervan zal uitgebreider zijn en de discussie over de grenzen zal wellicht niet meer centraal staan.

c. *De Balkan*

Toen de onderhandelingen met Turkije werden gelanceerd, startte de Unie ook onderhandelingen op met Kroatië. Deze gesprekken lopen heel wat vlotter en het voortgangsrapport dat de Commissie in het najaar voorstelde, had een positieve te-
neur.¹⁰ Intussen lijkt het er zelfs op dat de onderhandelingen met Kroatië mogelijk al in de loop van 2009 zullen kunnen worden afgerond.

Voor de overige Balkanlanden was het rapport van de Commissie eerder streng.¹¹ Globaal genomen oordeelde de Commissie dat de politieke hervormingen er zijn stilgevallen. Corruptie blijft een groot probleem, de georganiseerde misdaad wordt niet streng genoeg aangepakt en minderheden worden nog gediscrimineerd. Op economisch vlak was er volgens de Commissie wel vooruitgang merkbaar, hoewel de werkloosheidscijfers te hoog bleven en het ondernemingsklimaat niet overal even gunstig was. Vooral Servië en Bosnië-Herzegovina werden bovendien bekritiseerd omwille van het groeiende nationalisme, de toenemende onverdraagzaamheid en de gebrekkige medewerking met het VN-tribunaal in Den Haag. De medewerking met dit VN-tribunaal is een belangrijke voorwaarde geworden voor het verderzetten van de toenadering. Toch blijft de Unie benadrukken dat de Balkanlanden hun perspectief op volwaardig lidmaatschap behouden.

Boven Servië hing in 2007 permanent de schaduw van de Kosovo-kwestie. Kosovo telt ongeveer twee miljoen inwoners, voor het overgrote deel etnische Albanesen. Tijdens de Balkanoorlogen had de provincie zwaar te lijden onder Servisch geweld. Kosovo kwam uiteindelijk onder VN-bestuur te staan, maar het was duidelijk dat Kosovo op termijn onafhankelijkheid ambieerde. De Verenigde Staten en de meeste lidstaten van de Unie zouden Kosovo hierin steunen, ondanks zwaar verzet van Servië, dat onder meer op Rusland kon rekenen. In de VN Veiligheidsraad werd dan ook nooit overeenstemming bereikt over de toekomstige status van Kosovo, ondanks een plan voor onafhankelijkheid van VN-gezant Martti Ahtisaari.¹² Overigens leidde de Kosovo-kwestie ook binnen de Unie tot onenigheid. Hoewel een

10. SEC (2007) 1431, *Croatia 2007 Progress Report*, Brussel, 6 november 2007.

11. Zie de afzonderlijke progress reports, in bijlage bij COM (2007) 663, *Uitbreidingsstrategie en voornaamste uitdagingen 2007–2008*, Brussel, 6 november 2007.

12. M. AHTISAARI, *Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status*, UN, 26 maart 2007.

meerderheid onder de lidstaten zich bereid verklaarde om een onafhankelijk Kosovo te erkennen, waren landen als Cyprus, Griekenland, Spanje en Roemenië veel meer terughoudend. Zij vreesden dat een onafhankelijk Kosovo een precedent zou vormen en minderheidsgroepen op het eigen grondgebied op ideeën zou brengen. Wel werden in 2007 nog voorbereidingen getroffen om een civiele missie naar Kosovo te sturen, met juristen en een politieteam. Uiteindelijk zou Kosovo op 17 februari 2008 de onafhankelijkheid uitroepen, een dag nadat de Unie formeel het licht op groen had gezet voor de Eulex-missie.¹³

III. Klimaat

Het thema dat de Europese politiek in 2007 misschien wel het meest beheerste, behalve de institutionele kwesties, was klimaat. In 2006 was het energiebeleid al vooraan op de Europese agenda gekomen, maar pas in 2007 kwam de milieudimensie van deze problematiek volop in de belangstelling.

A. Een nieuwe industriële revolutie

Op 10 januari publiceerde de Commissie een mededeling die belangrijke doelstellingen op vlak van energie en klimaat naar voor schoof.¹⁴ De Commissie had het over een 'nieuwe industriële revolutie' die van Europa een energie-efficiënte economie moet maken, met een lage CO₂-uitstoot. Meer concreet pleitte ze voor de daadwerkelijke instelling van één Europese energiemarkt, met concurrentie. Dit vraagt een verdere liberalisering en onder meer het ontbundelen van energieproductie en netwerkbeheer. Onder meer Frankrijk en Duitsland, landen met sterke energiereuzen, verzetten zich tegen deze plannen, die door de Commissie in september geconcretiseerd werden.¹⁵ Bovendien wilde de Commissie ook afspraken maken over meer solidariteit: als een land getroffen wordt door een energiecrisis

13. Council Joint Action 2008/124/CFSP on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO, 4 februari 2008.

14. COM (2007) 1, *Mededeling van de Commissie aan de Europese Raad en het Europees Parlement – een energiebeleid voor Europa*, Brussel, 10 januari 2007.

15. Cf. het zogenaamde Derde Energiepakket, bestaande uit een verordening tot oprichting van een EU-agentschap voor de samenwerking tussen energieregelgevers, een richtlijn tot wijziging en aanvulling van de bestaande Elektriciteitsrichtlijn 2003/54/EG, een richtlijn tot wijziging en aanvulling van de bestaande gasrichtlijn 2003/55/EG, een verordening tot wijziging en aanvulling van de bestaande Elektriciteitsverordening (EG) nr. 1228/03 en een verordening tot wijziging en aanvulling van de bestaande Gasverordening (EG) nr. 1775/05.

(bijvoorbeeld omdat de toevoer wordt afgesneden), dan moeten andere landen bijspringen. De Commissie bleef ook aandringen op een gemeenschappelijk beleid naar de grote leveranciers, zoals Rusland. Traditioneel is dit een moeilijk punt, omdat nogal wat lidstaten de neiging hebben om hun energiebevoorrading op bilaterale basis veilig te stellen. Ten slotte benadrukte de Commissie ook heel sterk de klimaatdimensie van de energieproblematiek. De CO₂-uitstoot zou omlaag moeten. Er zouden meer energiebesparende maatregelen moeten ingevoerd worden en het onderzoek naar energie-efficiëntie en alternatieve energiebronnen zou moeten worden opgedreven.

B. De 20–20–20 doelstellingen

Het was echter vooral tijdens de Lentetop, op 8 en 9 maart, dat er belangrijke beslissingen werden genomen met betrekking tot het klimaatthema.¹⁶ Tegen 2020 zou het aandeel van hernieuwbare energiebronnen in de Unie 20% moeten bedragen (momenteel ca. 8,5%), de energieconsumptie zou met 20% moeten dalen door zuiniger met energie om te springen en de uitstoot van broeikasgassen zou in 2020 20% lager moeten liggen dan in 1990. Als andere industrielanden, zoals de Verenigde Staten willen meestappen, en als ook belangrijke ontwikkelingslanden inspanningen willen doen, dan is de Unie zelfs voorstander van een reductie van de uitstoot met 30% ten opzichte van 1990. In de pers werd al snel gesproken over de 20–20–20 doelstellingen. Daarnaast werd ook afgesproken dat tegen 2020 10% van het verbruik van benzine en diesel uit biobrandstoffen zou moeten bestaan.

Met deze onverwacht ambitieuze agenda wilde de Unie zich profileren als een wereldwijde voortrekker in het klimaatdebat. Bovendien was uit opiniepeilingen gebleken dat een ambitieuze Europese aanpak door de bevolking zou worden gesteund. De klimaatfilm van Al Gore en de warme winter hadden de gevoeligheid voor het klimaatthema ongetwijfeld aangewakkerd. Na het jarenlange institutionele gehakketak rond de Grondwet leek dit een dossier waarmee de Unie opnieuw aan legitimiteit kon winnen.

C. Wie doet wat?

Al snel na de Lentetop begon binnen Europa echter de discussie. Er waren nu wel Europese doelstellingen vastgelegd, maar daarmee was nog niet bepaald welke inspanningen elke lidstaat afzonderlijk zou moeten leveren. Er werd berekend dat de totale jaarlijkse kostprijs ongeveer 90 miljard euro zou bedragen.

16. Europese Raad, *Conclusies van het Voorzitterschap* (7224/07), Brussel, 8/9 maart 2007.

Over de verdeling van de lasten was er geen eensgezindheid. 20% minder uitstoot van broeikasgassen was een streefcijfer voor de hele Unie, maar niet noodzakelijk voor elke lidstaat afzonderlijk. Landen die de voorbije jaren al belangrijke inspanningen deden om de uitstoot te beperken, vonden het moeilijk om *opnieuw* grote stappen te zetten. Lidstaten die economisch wat minder sterk zijn, vonden dan weer dat zij recht hebben op bijkomende uitstoot, precies om hun ontwikkelingsachterstand in te lopen. Iedere lidstaat leek dus goede redenen te hebben om de eigen verantwoordelijkheid zo minimaal mogelijk in te vullen.

Dat was ook het geval bij de discussie over de hernieuwbare energie, waarbij er grote verschillen bleken tussen de lidstaten. Als 20% van alle verbruikte energie in de Unie afkomstig moet zijn uit hernieuwbare bronnen, betekent dit niet dat dit percentage ook in elk land afzonderlijk moet gehaald worden. Een land als België scoort momenteel amper boven de 2%, terwijl er ook landen zijn die op dit moment al ruim boven de 20% zitten. Opnieuw zou een concrete verdeling moeten worden uitgewerkt, waarbij elke lidstaat een bepaald cijfer krijgt toegewezen.

Het was de bedoeling dat de Europese Commissie in december 2007 een plan op tafel zou leggen over de verdeling van de lasten tussen de lidstaten, maar dat is niet gelukt. De discussies achter de schermen woedden zo hevig dat uitstel noodzakelijk was. Op 23 januari 2008 werden de voorstellen dan toch gelanceerd, na uitgebreid overleg met de verschillende lidstaten.¹⁷ Het komt erop neer dat de nieuwe lidstaten uit Centraal- en Oost-Europa minder zware inspanningen zullen moeten leveren dan de rijkere landen. Voor de doelstellingen inzake hernieuwbare energie zal er rekening worden gehouden met de mogelijkheden van de verschillende landen. Oostenrijk zal bijvoorbeeld een doelstelling van 34% moeten realiseren en Zweden en Finland zelfs resp. 49% en 38%, terwijl voor Groot-Brittannië 15% zal volstaan. Voor België wordt 13% het objectief, met 2005 als referentiejaar. Landen die hun doelstelling niet realiseren, zullen eventuele 'overschotten' inzake hernieuwbare energie in andere lidstaten kunnen overkopen.

Tegelijk stelde de Commissie ook aanpassingen voor aan het huidige stelsel van emissiehandel. Bedrijven zouden minder moeten uitstoten, of meer moeten betalen. In de loop van 2007 zaaide het bedrijfsleven onrust met een discours over *koolstoflekken*: als vervuilende bedrijven zich zouden verplaatsen naar regio's met een minder streng regime, zou er globaal genomen niet minder koolstof in omloop zijn, maar zou de Europese industrie wel het slachtoffer worden. Energie-intensieve industrieën zoals de staal-, aluminium-, cement- en papiersector verspreidden dan

17. Zie de voorstellen op basis van COM (2008) 30, *Naar 20-20 in 2020 – kansen van klimaatverandering voor Europa*, Brussel, 23 januari 2008.

ook de boodschap dat door de nieuwe klimaatmaatregelen de druk tot delocalisatie zou toenemen. Terwijl in het oude systeem de emissierechten gratis werden toegekend door de lidstaten, zouden ze onder het nieuw systeem geveild moeten worden en dus duurder worden. Het is nog altijd niet duidelijk welke toegevingen er zullen gedaan worden aan de energieintensieve sectoren. Wel is het de bedoeling om op termijn ook de luchtvaartsector geleidelijk in het systeem op te nemen.

De verdere concretisering van de doelstellingen inzake biobrandstoffen botsen eveneens op verzet, dit keer van milieu- en ontwikkelingsorganisaties. De productie van biobrandstoffen zou ook negatieve milieugevolgen hebben en de prijzen van landbouwproducten in de hoogte jagen. Ook een rapport van het EU Joint Research Centre¹⁸ was zeer kritisch: volgens de kosten-batenanalyse van dit rapport kost de doelstelling immens veel, en is de bijdrage tot emissiereductie en werkgelegenheid verwaarloosbaar.

In elk geval liggen er sinds begin 2008 concrete voorstellen op tafel, die de ambitieuze doelstellingen van de Lentetop van 2007 moeten invullen. De onderhandelingen in het Europees Parlement en in de Raad van Ministers zijn gestart en het is de bedoeling om tegen eind 2008, en alleszins voor de Europese verkiezingen van 2009, overeenstemming te bereiken.

D. *Onderhandelen in Bali*

In december 2007 werd er in Bali onderhandeld over de klimaatdoelstellingen na het verstrijken van de Kyoto-afspraken in 2012. Precies omdat de EU voor zichzelf ambitieuze doelstellingen formuleerde, probeert ze ook andere landen te overtuigen om zich ver te engageren. Als landen als China en de Verenigde Staten aan de kant blijven, loopt de kostprijs voor de EU onvermijdelijk op, en neemt het risico op koolstoflekken toe.

In Bali stelde de Unie dan ook alles in het werk om enerzijds een verregaand akkoord te bereiken, waarbij anderzijds zoveel mogelijk landen betrokken waren. Na lang onderhandelen werd de Top in Bali afgesloten met een akkoord over een

18. Het EU Joint Research Centre is een dienst van de Europese Commissie die onafhankelijke technische en wetenschappelijke ondersteuning biedt bij het uitstippelen en opvolgen van het EU beleid. Het is nauw betrokken bij het beleidsvormingsproces en dient de gemeenschappelijke belangen van de lidstaten, en is onafhankelijk van bepaalde specifieke nationale of privé belangen. Het JRC telt zeven wetenschappelijke instituten en werkt voor het vergaren van kennis samen met publieke en private organisaties.

verder stappenplan, waarbij het expliciet de bedoeling is om in 2009 een globaal akkoord te bereiken, wat moet toelaten om de nieuwe afspraken te doen ingaan vanaf 2012.¹⁹ De Unie hoopt dat een machtswissel in de Verenigde Staten, later in 2008, zal resulteren in een andere aanpak van de klimaatproblematiek in Amerika. Zelf zal ze zich zonder twijfel als leider in dit debat blijven profileren.

IV. Interne aangelegenheden

A. *De eerste uitbreiding van de eurozone*

Op 1 januari 2007 verving Slovenië de tolar door de euro. Al in maart 2006 had de Commissie geconcludeerd dat het land voldeed aan de voorwaarden, die ook bekend staan als de 'Maastrichtcriteria' (convergentiecriteria) en onder meer te maken hebben met de staatschuld, het begrotingstekort, de inflatie en het rentepercentage. Ook Litouwen had expliciet het lidmaatschap van de eurozone aangevraagd, maar de Commissie oordeelde dat de inflatie in het land net te hoog lag. De meeste andere Centraal- en Oost-Europese landen hebben hun plannen intussen ook moeten bijstellen.

Op 10 juli 2007 stemden de ministers van economie en financiën er wel mee in om Cyprus en Malta toe te laten tot de eurozone. Door deze 'club med'-uitbreiding is de euro ingevoerd in 15 lidstaten. Slovaakse mikt op een toetreding in 2009.²⁰

B. *De uitbreiding van de Schengenzone*

Op 21 december 2007, net voor kerst, werden de paspoortcontroles afgeschaft aan de land- en zee grenzen met Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Slovenië, Tsjechië, Slovaakse en Polen. Sindsdien maken ze deel uit van de Schengenzone.²¹ De controles op de luchthavens verdwenen in maart 2008. De afspraken over het verdwijnen van grenscontroles werden al gemaakt in 1985. De Benelux, Duitsland en Frankrijk beslisten toen in het Luxemburgse plaatsje Schengen om

19. Europese Commissie, *Press Release Climate change: EU welcomes agreement to launch formal negotiations on a global climate regime for post-2012*, Bali/Brussel, 15 december 2007.

20. COM (2007) 434, *Fifth report on the practical preparations for the future enlargement of the euro area*, Brussel, 16 juli 2007.

21. Raad van de Europese Unie, *Council Conclusions on Schengen Evaluation on New Member States*, 2827th Justice and Home Affairs Council Meeting, Brussel, 8/9 november 2007.

geen controles meer uit te voeren aan de binnengrenzen. Het duurde nog tot 1995 vooraleer de overeenkomst effectief van kracht werd. Later traden alle EU-lidstaten toe tot de overeenkomst, met uitzondering van Groot-Brittannië en Ierland, die tot vandaag aan de kant blijven.

Niet-EU-landen, zoals Noorwegen en IJsland zijn intussen ook toegetreden tot de Schengenzone. Zij maakten immers deel uit van een paspoortunie met de andere Scandinavische landen die wél lid waren van de EU. Zwitserland en Liechtenstein hebben het akkoord eveneens ondertekend, maar passen het nog niet toe. Later in 2008 (vermoedelijk in november) zullen ook zij waarschijnlijk deel worden van de zone zonder binnengrenzen.

Landen die meedoen met de Schengenovereenkomst doen in principe geen controles meer aan de binnengrenzen, maar ze verbinden er zich wél toe om hun buitengrenzen sterker in de gaten te houden. Daarnaast moeten ze ook in staat zijn om onderling snel en accuraat informatie uit te wisselen, onder meer over gezochte personen. De hele Schengenzone beschikt daartoe over een geïntegreerde databank: SIS (Schengen Informatie Systeem).

Bij de uitbreiding van de Unie naar Centraal- en Oost-Europa bleek dat deze nieuwe lidstaten nog niet klaar waren voor lidmaatschap van de Schengenzone. Ze grensden aan landen als Rusland, Oekraïne, Wit-Rusland en de Balkanlanden en er waren twijfels of zij wel in staat waren om deze moeilijke buitengrenzen adequaat te controleren. Bovendien werd er gewerkt aan een nieuw informatiesysteem (SIS II), dat technisch nog niet helemaal op punt staat, en oorspronkelijk wilde men de nieuwe lidstaten pas toelaten als zij ook aan dit nieuwe systeem zouden kunnen deelnemen.

Cyprus (omwille van de ingewikkelde situatie met Noord-Cyprus), Roemenië en Bulgarije zijn nog steeds niet klaar, en maken voorlopig nog geen deel uit van de Schengenzone.

c. Gezondheidszorg en arbeidstijd

De voorbije jaren heeft de Unie bijzonder veel energie geïnvesteerd in de institutionele vraagstukken. Enkele controversiële dossiers zijn blijven liggen, en leidden ook in 2007 niet tot een doorbraak.

Het dossier van de arbeidstijd is daar een eerste voorbeeld van. Al sinds 1993 zijn er Europese minimumregels vastgelegd over de wekelijkse arbeidstijd en de

jaarlijkse vakantieperiodes. De richtlijn laat evenwel ruimte voor een flexibele interpretatie en landen kunnen zich via een opt out aan de belangrijkste bepalingen onttrekken. Bovendien heeft het Hof van Justitie in de loop van de voorbije jaren geoordeeld dat wachttijden van onder meer artsen als 'arbeidstijd' moeten worden beschouwd. In de meeste lidstaten is dat momenteel niet het geval, waardoor zij met de richtlijn in overtreding zijn.

De richtlijn moet dan ook aangepast worden, waarbij het de bedoeling is om enerzijds de problematiek van de wachttijden te regelen, maar anderzijds ook de achterdeurtjes te sluiten en de mogelijkheden tot opt out ernstig te beperken. De sociale partners slaagden er niet in om een eensgezind voorstel op tafel te leggen, dus heeft de Commissie in 2004 een initiatief genomen.²² Haast alle voorzitterschappen hebben sindsdien de tanden stuk gebeten op dit dossier. Ook in 2007 is het niet gelukt om vooruitgang te boeken.

Een ander dringend dossier heeft te maken met de gezondheidszorg. Steeds vaker doen mensen voor gezondheidszorg een beroep op diensten in andere lidstaten. Mensen willen zich bewust in andere lidstaten laten behandelen, omdat ze menen dat de gezondheidszorg er beter of sneller is. Er rijzen dan vragen over wie die behandelingen moet betalen en hoe het zit met tussenkomsten van ziekenfondsen. Maar er komt ook druk te staan op de 'beste' gezondheidsdiensten, omdat die zeer aantrekkelijk zijn, en dus overspoeld dreigen te worden. Er is weinig of geen Europese regelgeving hieromtrent, en in individuele gevallen beslist het Hof van Justitie wat er moet gebeuren. (wie moet betalen, mag er wel/niet geweigerd worden om onderdanen uit andere lidstaten te behandelen, etc.). Dit leidde al tot baanbrekende arresten, zoals Kohll, Decker of Watts.²³ De Commissie werkte in 2007 voorstellen voor richtlijnen terzake uit, maar besliste op het laatste moment om die niet formeel op tafel te leggen, uit vrees dat het debat dat hierop zou volgen een impact zou hebben op de ratificatie van het Hervormingsverdrag. Maar onvermijdelijk zullen de voorstellen op een dag toch gelanceerd worden, vermoedelijk later in 2008.

22. COM (2004) 607, Voorstel voor een RICHTLIJN VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD tot wijziging van Richtlijn 2003/88/EG betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd.

23. Zie o.m. H. VOS., *Het beleid van de Europese Unie*, Leuven: Acco, 2008, pp. 42-43.

v. Europa in de wereld

A. *Beter een goede buur dan een verre vriend*

Sinds de uitbreiding naar Centraal- en Oost-Europa heeft de Unie een bijzondere aandacht ontwikkeld voor de nieuwe en oude bureu in het zuiden en in het oosten. In het kader van het Europees Nabuurschapsbeleid worden actieplannen opgesteld, die voortbouwen op bestaande Associatieovereenkomsten met de Mediterraane landen en de Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomsten met de oostelijke bureu. In 2007 werden de actieplannen voor Libanon en Egypte goedgekeurd, waarmee de teller op twaalf landen staat. Deelnemende landen worden ertoe aangemoedigd om politieke en economische hervormingen door te voeren. In ruil wordt hen een deelname aan de Europese interne markt beloofd, naast financiële en technische steun. Het perspectief op volwaardig lidmaatschap wordt niet geboden. Het nabuurschapsbeleid is een nieuwe politiek en het is te vroeg om te beoordelen of het een succes kan worden genoemd. Eind 2007 maakte de Commissie wel een balans op²⁴ en stelde ze vast dat het moeilijk is om in sommige domeinen veel vooruitgang te boeken. De Commissie pleitte ervoor om de inspanningen op te voeren.

B. *Afrika*

In 2007 heeft de EU opnieuw Afrika ontdekt. Zeven jaar na de eerste Top in Caïro, ging er op 8 en 9 december weer een grote EU-Afrika Top door, waarbij staats- en regeringsleiders van beide continenten elkaar ontmoetten in Lissabon. De voorbije jaren was Europa Afrika enigszins vergeten, maar nu China het continent ontdekt, haastte ook Europa er zich weer naartoe.

De Top was bedoeld om een breed kader voor samenwerking te creëren en op die manier de dialoog weer aan te zwengelen.²⁵ Een van de thema's die ter sprake kwam, had te maken met vrede en veiligheid, waarbij Europa er zich toe engageerde om meer inspanningen te leveren om conflicten en veiligheidsproblemen, zoals in Soedan, aan te pakken. Later in 2007 zou beslist worden om een missie naar het buurland Tsjaad te sturen. Ook de ontwikkelingssamenwerking kwam ter

24. COM (2007) 774, *Communication from the Commission. A Strong European Neighbourhood Policy*, Brussel, 5 december 2007.

25. Europese Unie, *Lisbon Declaration of the EU-Africa Summit*, Lissabon, 8-9 december 2007.

sprake, net als het streven naar het realiseren van de millenniumdoelstellingen van de Verenigde Naties.

Onvermijdelijk stond ook handel op de agenda. De EU voerde al enige tijd gesprekken over de verdere vrijmaking van de handel, met het oog op het afsluiten van Economische Partnerschapsakkoorden (EPA's). Tegen deze EPA's, die onder meer voorzien in de creatie van regionale handelsblokken en een wederkerige markttoegang is veel verzet gekomen van onder meer ontwikkelingsorganisaties. De Europese doelstelling om, onder druk van de WTO, de EPA's te onderhandelen tegen eind 2007 is uiteindelijk niet gehaald.

De Top werd voor een belangrijk deel overschaduwd door de kwestie Mugabe. De EU heeft sancties afgekondigd tegenover Zimbabwe omwille van schendingen van mensenrechten en de gebrekkige democratie. De leiders van het regime krijgen in principe geen visum om naar Europa te reizen. De Afrikaanse Unie vond het evenwel onaanvaardbaar dat president Mugabe niet zou mogen deelnemen aan de Top. Uiteindelijk werd de president van Zimbabwe uitgenodigd door het Portugese voorzitterschap, waarop de Britse premier Gordon Brown besliste om niet naar Lisbon te reizen. De Tsjechische premier Mirek Topolánek volgde dit voorbeeld.

c. *China*

Op 28 november 2007 ging de jaarlijkse EU-China Top door onder iets meer belangstelling dan gewoonlijk.²⁶ De voorbije jaren is de samenwerking tussen Europa en China veel intenser geworden. China heeft zich in het centrum geplaatst van de wereldhandel, maar werkt ook met Europa samen op technologisch vlak, op het vlak van transportpolitiek, toerisme, kernenergie en zelfs inzake het satellietnavigatiesysteem Galileo. Er zijn specifieke dialogen opgestart die betrekking hebben op uiteenlopende kwesties, zoals textiel, onderwijs of intellectuele eigendomsrechten. Het is de bedoeling om de bestaande akkoorden onder te brengen in een nieuwe en allesomvattende 'Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst'. De onderhandelingen daarover gingen begin 2007 van start en zullen nog wel enige tijd aanslepen.

Er zijn immers nogal wat wrijvingspunten tussen de EU en China. Het gaat dan om concrete dossiers, maar ook om principiële kwesties, zoals de mensenrechten, persvrijheid, etc. Tijdens de Top in november werd onder meer gediscussieerd over

26. Europese Commissie, *Press Release EU and China – a Global Partnership*, Brussel, 27 november 2007.

de Chinese verantwoordelijkheid in de strijd tegen de opwarming van de aarde en over handelskwesties. De Europese handelsbalans ten opzichte van China is immers erg onevenwichtig en de Chinese munt wordt over het algemeen als te zwak beschouwd. Ook de problematiek van de namaakgoederen kwam ter sprake, net als het thema van productveiligheid, dat in Europa in de zomer in de belangstelling stond toen speelgoed van Fisher Price en Mattel uit de handel moest worden genomen omdat het niet aan de Europese standaarden beantwoordde.

D. Rusland

In 2007 vonden er twee Tops plaats tussen de EU en Rusland, één in het Russische Samara (17–18 mei)²⁷ en één in het Portugese Mafra (26 oktober).²⁸ De verhouding tussen Rusland en de EU is de voorbije jaren vertroebeld. Rusland stelt zich assertiever op dan enkele jaren geleden en de persvrijheid ligt er onder vuur. Internationale organisaties hebben het over schendingen van mensenrechten en conflicten, zoals in Tsjetsjenië, raken niet opgelost. Specifieke dossiers, zoals de Kosovo-kwestie, leiden tot meningsverschillen tussen beide partijen. Tegelijk is de EU erg afhankelijk van Rusland voor de energiebevoorrading. Ongeveer de helft van de gasinvoer en een derde van de olie-import is afkomstig uit Rusland. In de toekomst lijkt deze afhankelijkheid alleen maar toe te nemen. Sommige EU-lidstaten hadden de voorbije jaren ernstige conflicten met Rusland. Polen sprong daarbij het meest in het oog: een Russische boycot van Pools vlees zou politiek geïnspireerd zijn. De nieuwe Poolse regering, die eind 2007 aan de macht kwam, is weliswaar bereid om zich soepeler op te stellen ten opzichte van Rusland, maar fundamenteel blijven de relaties gespannen. In het energiedossier stelde de Europese Commissie in haar derde energiepakket voor om maatregelen te nemen die zouden verhinderen dat het Russische energiebedrijf Gazprom de controle zou verwerven over de Europese energiediensten. De Topontmoetingen van 2007 hebben dan ook weinig concrete resultaten opgeleverd. De discussies over een nieuwe Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst om de onderlinge verhoudingen verder vorm te geven, werden niet opgestart, hoewel de vorige overeenkomst precies in 2007 zou vervallen. Mogelijk wordt in 2008 wel werk gemaakt van ernstige onderhandelingen.

27. Europese Commissie Delegatie in Rusland, *Press Release EU-Russia Summit*, Samara, 18 mei 2007.

28. Europese Unie, *Press Release of the 20th EU-Russia Summit*, Mafra, 26 oktober 2007.

BIJLAGE Politics in the European Union since 1990
 Overzicht van het politiek gebeuren in de Europese Unie sinds 1990
 L'Année politique de l'Union européenne depuis 1990

Year Jaar Année	Authors Auteurs	<i>Res Publica</i>
1990	L. Hooghe	1991/3-4
1991	L. Hooghe	1992/3-4
1992	L. Hooghe	1993/3-4
1993	B. Kerremans	1994/3-4
1994	B. Kerremans	1995/3-4
1995	B. Kerremans	1996/3-4
1996	B. Kerremans	1997/4
1997	B. Kerremans	1998/3-4
2000	B. Kerremans, E. Drieskens	2001/2-3
2001	B. Kerremans, E. Drieskens	2002/2-3
2002	B. Kerremans, E. Drieskens	2003/2-3
2003	E. Drieskens, B. Kerremans	2004/2-3
2004	E. Drieskens, B. Kerremans	2005/2-3
2005	E. Drieskens, B. Kerremans	2006/2-3
2006	H. Vos, J. Orbie en A. Schrijvers	2007/2-3
2007	P. Debusscher, A. Schrijvers, E. Vanden Brande, H. Vos	2008

Survey of the Belgian political parties since 1970

Morphology of the Flemish political parties

Morfologie van de Vlaamse politieke partijen

Morphologie des partis politiques flamandes

Years Jaren Années	Auteurs	Res Publica
1970-1983	W. Dewachter, M. Verminck, M. Maes, E. Das, I. Vanhoren	1988/4
1983-1984	I. Vanpol	1985/2-3
1985-1986	M. Verminck	1987/3
1987-1988	M. Verminck	1989/3
1989-1990	M. Verminck	1991/3-4
1991-1992	M. Vos, P. Janssens, S. Fiers	1993/3-4
1993-1994	P. Janssens	1995/3-4
1995-1996	P. Biondi	1997/4
1997-1998	P. Biondi	1999/2-3
1999-2000	J. Noppe	2001/2-3
2001-2002	J. Noppe	2003/2-3
2003-2004	J. Noppe	2004/2-3
2005-2006	J. Noppe	2007/2-3

Morphology of the Francophone political parties

Morphologie des partis politiques francophones

Morfologie van de Franstalige politieke partijen

Years Jaren Années	Auteurs	Res Publica
1970-1983	W. Dewachter, M. Verminck, M. Maes, E. Das, I. Vanhoren	1988/4
1983	I. Vanpol	1984/4
1984-1985	I. Vanpol	1986/3
1986-1987	M. Verminck	1988/2-3
1988-1989	M. Verminck	1990/2-3
1990-1991	M. Vos	1992/3-4
1992-1993	P. Janssens	1994/3-4
1994-1995	P. Janssens	1996/3-4
1996-1997	P. Biondi	1998/3-4
1998-1999	P. Biondi	2000/2-3
2000-2001	J. Noppe	2002/2-3
2002-2003	J. Noppe	2004/2-3
2004-2005	J-B Pilet, E. Van Haute	2006/2-3
2006-2007	J-B Pilet, E. Van Haute	2008

Series: Morphology of Belgian Political Parties

BASIC INFORMATION ON BELGIAN POLITICAL PARTIES

LIST OF ENTRIES

1. Party Congress, see: Congrès
Place – Date – Theme – Number of participants
2. General Council, see: Le Conseil général
2.1. Composition – 2.2. Frequency of meeting – 2.3. Areas of authority
3. Party Bureau, see: Partijbureau/Partijbestuur/Le Bureau (politique)
3.1. Composition – 3.2. Frequency of meeting – 3.3. Areas of authority
4. Executive Board, see: L'Exécutif
4.1. Composition – 4.2. Frequency of meeting – 4.3. Areas of authority
5. Arbitration Board, see: Conseil d'arbitrage
5.1. Composition – 5.2. Frequency of meeting – 5.3. Areas of authority
6. Internal Elections, see: Elections internes
Date – Number of candidates – Elections of party president or other important officers
7. Mandates, see: Les Cadres
7.1. External executives – 7.2. Internal executives
8. Number of Staff, see: Le Personnel
Cabinet of the party president – Study service – Press and communication services – Pressure groups – Number of staff in parliament – Number of employees
9. Number of Members, see: Les Membres
Itemized for federation, gender and age if available
10. Publications
11. Party Finances, see: Comptes du Parti

PARTIES DISCUSSED:

PS: Parti Socialiste	197
MR: Mouvement Réformateur	210
CDH: Centre Démocrate Humaniste	218
Ecolo	230

Morphologie des partis politiques francophones en 2006 et 2007

Jean-Benoit PILET

Professeur-assistant en science politique à l'Université libre de Bruxelles. Membre du Centre d'étude de la vie politique (CEVIPOL)¹

Emilie VAN HAUTE

Assistante en science politique à l'Université libre de Bruxelles. Membre du Centre d'étude de la vie politique (CEVIPOL)

Le Parti Socialiste (PS)

1. Congrès

- 15 janvier 2006: Gembloux, Facultés Universitaires de Gembloux, Congrès thématique, 500 personnes.
- 3 septembre 2006: Bruxelles, ULB – Campus du Solbosch (Janson), Congrès de rentrée, partie administrative, 1.000 personnes.
- 14 janvier 2007: Gembloux, Facultés Universitaires de Gembloux, Lancement des chantiers de demain (congrès thématique): 500 personnes.
- 4 mars 2007: Mons, Manège, Présentation de la liste au Sénat, 600 personnes.
- 21 avril 2007: Molenbeek-St-Jean, Brussels Event Brewery, Congrès programmatique: 800 personnes votant sur la participation.
- 14 octobre 2007: Liège, Palais des Congrès de Liège, Congrès de Rentrée (congrès thématique), 600 personnes.
- 20 décembre 2007: Bruxelles, ULB – Campus du Solbosch (Chavanne), Congrès de participation: 500 personnes, 315 votent sur la participation: 315 (unanimité).

1. Nous tenons à remercier particulièrement les personnes suivantes: Jean-François Mahieu (PS), Claude Brouir (Ecolo), Eric Poncin et Isabelle Karl (CDH) et Sandy Kalmar (MR).

3. Le Bureau

3.1. Composition

Article 38 des statuts:

“§ 1 *Le Bureau comprend les membres avec voix délibérative suivants:*

a) *le président et le secrétaire général;*

b) *des représentants des fédérations:*

- *six représentants de la fédération bruxelloise, plus un représentant par tranche entamée de 5.000 membres à partir du 5.001e membre;*
- *deux représentants de chaque autre fédération, plus un représentant par tranche entamée de 5.000 membres à partir du 5.001e membre.*

Par tranche de cinq représentants au Bureau, une fédération ne peut pas désigner plus de quatre représentants du même sexe.

Si l'élection prévue à l'article 39 ne permet pas d'atteindre les quotas de représentation prévus à l'article 7, les membres à voix délibérative du Bureau cooptent de nouveaux membres à voix délibérative pour atteindre ces quotas. Une fédération ne peut bénéficier que d'une cooptation.

§ 2 *Les membres du Bureau qui deviennent ministres, secrétaires d'Etat ou membres d'un cabinet ministériel, gardent leur voix délibérative pendant la durée de leurs fonctions.*

§ 3 *Sont invités aux réunions du Bureau avec voix consultative:*

a) *lorsqu'ils ne sont pas membres du Bureau en vertu du §1, les ministres, les secrétaires d'Etat, les présidents d'assemblée parlementaire par province, un député provincial désigné par les députés provinciaux concernés en leur sein ou, à défaut, le chef de groupe des conseillers provinciaux et les chefs de groupe parlementaires;*

b) *un représentant de la FGTB, de l'Union Nationale des Mutualités Socialistes, de Febecoop, de l'Association des Enseignants Socialistes, des Comités inter-entreprise, du Conseil des Représentants des Socialistes européens, de la section des Belges francophones et germanophones à l'étranger, du collège des secrétaires fédéraux, du Conseil Socialiste de l'Associatif; deux représentants de la Confédération des Pensionnés Socialistes et du Mouvement des Jeunes Socialistes; le directeur de l'Institut Emile Vandervelde.*

§ 4 *Le président ou le Bureau peut inviter à toute séance du Bureau toute personne dont la présence est jugée utile.”*

3.2. *Composition du Bureau en 2007*

Composition avant le renouvellement du 12/11/07

Voix délibérative	Fédération
Brabant wallon	DE WOLF Kim; GHENNE Véronique; POLLET Raphaël; WALRY Léon
Bruxelles	BUCELLA Fabrizio; DE GALAN Magda; DUPUIS Françoise; FISZMAN Julie; IKAZBAN Jamal; MAYEUR Yvan; MOUREAUX Philippe (Vice-Président du PS); PICQUE Charles; SOIL Christophe; SUSSKIND Simone; TOMAS Eric;
Charleroi	BAYET Hugues; DUPONT Christian; LEPRINCE Julie; MORIAU Patrick; PECRIAUX Sophie; VAN CAUWENBERGHE Jean-Claude; VAN GOMPEL Jacques
Dinant-Philippeville	BAYENET Maurice (Vice-Président du PS); DELIZEE Jean-Marc; GOETYNCK Sandrine
Germanophone	LAMBERTZ Karl-Heinz; STOFFELS Edmund
Hainaut occidental	CORNELIS Annette; DEMOTTE Rudy; METTENS Philippe; SAUDOYER Annick
Huy-Waremme	COEME Guy; COLLIGNON Robert; LIZIN Anne-Marie; TOUSSAINT-RICHARDEAU Micheline
Liège	DAERDEN Frédéric; DE KEYSER Véronique; DEMEYER Willy; GIET Thierry; GILLES André; JANSSENS Charles; LAMBERT Marie-Claire; MORREALE Christie (Vice-Présidente du PS); PHILIPPIN Grégory; SHABAN Fatima
Luxembourg	LEDENT Daniel; PERPETE André
Mons	BIEFNOT Richard; CORDA Giovanna; DI RUPO Elio (Président du PS); DIEU Camille; DONFUT Didier; KAPOMPOLE Joëlle
Namur	ANSELME Bernard; EERDEKENS Claude; LUPERTO Jean-Charles; MAHOUX Philippe; VANDERVECKEN Christel
Soignies	BARAS Jean-Pol (Secrétaire général); BURGEON Colette; DE GROEVE Edmée; DEGRE Jean; ZRIHEN Olga
Thuin	FAUCONNIER Jacques; FURLAN Paul; INCANNELA Josée
Verviers	FREDERIC André; ISTASSE Jean-François; MOSSOUX Natacha

Voix Consultative

Ministres & Secrétares d'Etat	ARENA Marie; COURARD Philippe; DAERDEN Michel; FLAHAUT André; KIR Emir; LAANAN Fadila; MAGNETTE Paul; MARCOURT Jean-Claude; ONKELINX Laurette; TARABELLA Marc
Présidents d'Assemblée parlementaire et Chefs de groupe parlementaire	BUSQUIN Philippe; HAPPART José; MOUZON Anne-Sylvie; SERVATY Charles; SIQUET Louis; VERVOORT Rudi
F.G.T.B.	DEMELENNE Anne
Union nationale des Mutualités Socialistes	DE BACKER Bernard; JADOT Michel
FEBECOOP	HOFFELT Jean-François
Association des Enseignants Socialistes	BRZAKALA Pierre
Comité Interentreprise	DOYEN Odette
Conseil des Représentants des Socialistes européens	DI MATTIA Michele
Représentant des Belges francophones et germanophones à l'étranger	DEHEYN Jean-Marie
Représentant du Collège des Secrétares fédéraux	DORSIMONT Daniel
Représentants de la Confédération des Pensionnés Socialistes	ONKELINX Gaston; VANKELEFFE Renée
Représentant des deputes provinciaux	MOTTARD Paul-Emile

Représentants du Mouvement des Jeunes Socialistes	ANDRADE de SOUSA Tomé; MINSIER Isabelle
Directeur de l'I.E.V.	DELCOR Frédéric
Délégué général à la rénovation	DOUTRELEPONT Gilles
Représentant du Conseil socialiste de l'Associatif	HUSTACHE Serge
Invités permanents	LALLEMAND Roger; SPITAELS Guy; THIELE- MANS Freddy; URBAIN Robert

Composition au 26 novembre 2007 (12/11/2007: installation du nouveau Bureau; 26/11/2007: installation des vice-présidents):

Membres avec voix délibérative:

Le Président	DI RUPO Elio
Le Secrétaire général	BARAS Jean-Pol (remplacé par MAHIEU Gilles le 11/02/2008)
Les Vice-Président(e)s	BAYENET Maurice, MORREALE Christie, MOUREAUX Philippe
Les Représentants des Fédérations	Brabant wallon FLAHAUT André; POLLET Raphaël
	Bruxelles HUTCHINSON Alain; IKAZBAN Jamal; MAYEUR Yvan; MOUREAUX Philippe; MOUZON Anne-Sylvie; ONKELINX Laurette; TOMAS Eric
	Charleroi DUPONT Christian; FICHEROULLE Paul; MORIAU Patrick
	Dinant-Philippeville BAYENET Maurice; DELIZEE Jean-Marc
	Germanophones LAMBERTZ Karl-Heinz; STOFFELS Edmund
	Hainaut occidental DEMOTTE Rudy; HUSTACHE Serge; SAUDOYER Annick
	Huy-Waremme COEME Guy; COLLIGNON Christophe; LIZIN Anne-Marie
	Liège DAERDEN Frédéric; DEMEYER Willy; GIET Thierry; GILLES André; JANSSENS Charles; LAMBERT Marie-Claire
	Luxembourg COULON Michel; PERPETE André
	Mons DIEU Camille; DONFUT Didier; THIEBAUT Eric
	Namur DAMILOT José; LUPERTO Jean-Charles
	Soignies BURGEON Colette; ZRIHEN Olga
	Thuin DEVIN Laurent; FAUCONNIER Jacques
	Verviers FREDERIC André; ISTASSE Jean-François

Sont invités avec voix consultative:

Les Ministres et les Secrétares d'Etat	ARENA Marie; COURARD Philippe; DAERDEN Michel; DEMOTTE Rudy; DONFUT Didier; DUPUIS Françoise; KIR Emir; LAANAN Fadila; LAMBERTZ Karl-Heinz; MAGNETTE Paul; MARCOURT Jean-Claude; ONKELINX Laurette; PICQUE Charles; TARABELLA Marc
Les Présidents d'Assemblée et les Chefs de groupe parlementaire	BAYENET Maurice; GIET Thierry; HAPPART José; ISTASSE Jean-François; MAHOUX Philippe; SERVATY Charles; SIQUET Louis; TOMAS Eric; VERVOORT Rudy; WALRY Léon

Un représentant: de la FGTB ²	DEMEULENNE Anne; VANDERMEEREN Jean-Claude
de l'Union Nationale des Mutualités Socialistes	JADOT Michel; DE BACKER Bernard
de Febecoop	HOFFELT Jean-François
de l'Association des Enseignants Socialistes	BRZAKALA Pierre
des Comités Interentreprises	DOYEN Odette
du Conseil des Représentants des Socialistes européens	DI MATTIA Michele
de la section des Belges francophones et germanophones à l'Étranger	DEHEYN Jean-Marie
du Collège des Secrétaires fédéraux	DORSIMONT Daniel
de la Confédération des Pensionnés Socialistes	ONKELINX Gaston; VANKELEFFE Renée
du Mouvement des Jeunes Socialistes	GILSON Aurore; MELIS Cédric
Le directeur de l'Institut Emile Vandervelde	DELCOR Frédéric
Un représentant du Conseil Socialiste de l'Associatif	MINSIER Isabelle; SAMZUN Yanic

3.3. *Fréquence des réunions*

Article 37 des statuts: *“Le Bureau se réunit au moins deux fois par mois, à l’exception du mois d’août, et aussi souvent que nécessaire sur convocation du Président, des deux Vice-Présidents ou à la demande d’au moins trois membres à voix délibérative.”*

3.4. *Compétences*

Article 36 des statuts:

“§ 1 *Entre les Congrès et en se conformant aux décisions de ceux-ci, le Bureau arrête les positions politiques du parti et prend toute décision utile, sans préjudice des compétences attribuées expressément à d’autres instances, notamment en ce qui concerne les matières qui relèvent des instances wallonnes et bruxelloises.*

§ 2 *Le Bureau présente au Congrès statutaire un rapport pour l’année politique écoulée. S’il y a lieu, il communique aux sections par l’intermédiaire des fédérations une note précisant les termes des opinions divergentes exprimées au Bureau préalablement au Congrès, suivant les dispositions de l’article 9.*

§ 3 *Il est chargé de la rédaction des programmes électoraux pour les élections au niveau européen, au niveau fédéral et au niveau régional et communautaire.*

2. Fédération Générale du Travail de Belgique.

- § 4 *Il analyse la situation politique générale et propose les options politiques à prendre à moyen et à long terme. Il peut prendre toutes les décisions nécessaires à l'exercice de cette mission.*
- § 5 *Le réviseur ou le collège des réviseurs peut à tout moment demander à être entendu par le Bureau. Le Bureau peut à tout moment décider d'entendre le réviseur ou le collège des réviseurs.*
- § 6 *Le Bureau dispose d'un pouvoir de substitution lorsqu'une instance du P.S. ne remplit pas ses obligations statutaires. Il peut déléguer ce pouvoir à l'un de ses membres. Dans ce cas, la délégation de pouvoir doit être renouvelée au moins chaque mois.*
- § 7 *Le Bureau nomme les délégations qui représentent le parti et les présidents des commissions d'étude.*
- § 8 *Le Bureau élit les sénateurs cooptés au scrutin secret selon les modalités du règlement annexé aux présents statuts.*
- § 9 *Le Bureau définit les conditions d'adhésion des membres associés visés à l'article 5§4.*
- § 10 *Le Bureau fixe le montant de la cotisation des membres."*

5. La Commission de Vigilance

5.1. Composition

Article 79, §2 et 3 des statuts:

"§ 2 Les membres des Commissions de Vigilance sont particulièrement reconnus pour leur intégrité, leur qualité morale, leur indépendance et leur compréhension de la chose politique.

Ils doivent être membres au parti depuis 10 ans au moins et ne peuvent être député européen, sénateur, membre de la Chambre des Représentants, parlementaire régional ou communautaire, député permanent, bourgmestre, ministre ou membre d'un cabinet ministériel, membre du Bureau du parti ou de l'instance exécutive d'une fédération, ni président ou secrétaire d'une U.S.C. ou d'une section.

§ 3 *Le mandat de membre d'une Commission de Vigilance est incompatible avec le mandat de membre de la Commission de Déontologie.*

Le mandat de membre d'une Commission de Vigilance de fédération est incompatible avec le mandat de membre de la Commission de Vigilance du P.S."

Composition en 2006 et 2007:

Président de la Commission de Vigilance	DEWORME Elie
Membres effectifs	BODSON Jules; DETRY Dominique; GOSSET Paul; GUILLAUME François; LEROY Jacky; PAUWELS Pascal; SEJKENS Pierre; WINTGENS Léon
Membres suppléants	DEGROEVE André; FONTAINE Jacques; KABERGS Aimé; ONKELINX Gaston; QUINET Marcel; STEENSELS Jean

Yves CORNART a quitté la Commission de Vigilance dans le courant de l'année 2006.

5.2. *Compétences*

Article 79, § 1 des statuts: "§ 1 *Les Commissions de Vigilance ont pour mission générale de constater et de sanctionner tout manquement aux présents statuts et aux règles de déontologie.*"

6. Elections internes

Présidence du Parti: le 11 juillet 2007

Lieu:

- Votes: dans les fédérations
- Dépouillement: au siège central, 13 Bd. de l'Empereur, 1000 Bruxelles

Résultats:

- 23.747 personnes se sont exprimées
- Elio Di Rupo: 20.654 votes valables (89,5%)
- Jean-Pierre De Clercq: 2.425 votes valables (10,5%)

Vice-présidence du Parti: le 26 novembre 2007

Bruxelles: 1 candidat: Philippe Moureaux, élu à l'unanimité (7 voix pour)

Wallonie: 2 candidats, 44 votants. Résultats:
 Maurice Bayenet: 29 voix pour
 Willy De Meyer: 14 voix pour
 1 abstention.

Christie Morreale: 47 OUI – 4 NON – 1 abstention.

Renouvellement du Bureau du Parti: Installation du nouveau Bureau le 12/11/2007
 et des nouvelles Vice-présidences le 26/11/2007.

7. Les Cadres

Chambre des Représentants ³	20
Sénat	8
Parlement wallon	34
Conseil de la Communauté française	41
Conseil Régional de Bruxelles-Capitale	26
Parlement européen	4
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	5
Conseillers provinciaux	100
Députés permanents	15
Conseillers communaux	1.246
Echevins	495
Bourgmestres	109
Présidents du CPAS	114
Conseillers du CPAS	464

8. Le Personnel

8.1. Fonctions principales

Secrétaire général du parti	BARAS Jean-Pol, remplacé le 11/02/08 par MAHIEU Gilles
Directeur financier	LIETART Jean-Marc
Administrateur délégué	LIETART Jean-Marc
Directeur de l'Institut Emile Vandervelde	DELCOR Frédéric

3. Après les élections législatives fédérales du 10 juin 2007.

Presse	COPPENOLLE Florence (directrice de la communication depuis 15 septembre 2007) GOSSELIN Ermeline (attachée de presse depuis 15 septembre 2007)
Adjoint de la présidence	BRAGGAAR Jacques, a quitté le poste d'adjoint à la présidence le 31 décembre 2007
Mouvement des Jeunes Socialistes	ANDRADE de SOUSA Tomé remplacé le 1 décembre 2007 par SOOLS Nicolas
Commission interfédérale pour l'égalité entre les hommes et les femmes	DE WALQUE Guillaume

8.2. Nombre de collaborateurs au siège du parti

Nombre de collaborateurs avec un contrat de travail permanent:

PS (asbl Fonsoc):	26,8 ETP (2006) et 18,8 ETP (2007)
Institut Emile Vandervelde:	27,5 ETP (2006) et 20,9 ETP (2007)
Fondation Louis de Brouckère:	Dissoute en 2005.

9. Les Membres

9.1. Nombre par Fédération

	2006	2007
Brabant wallon	2.727	Pas encore défini
Bruxelles	6.682	
Charleroi	13.730	
Dinant-Philippeville	2.070	
Hainaut Occidental	6.774	
Huy-Waremme	7.117	
Liège	24.045	
Luxembourg	3.346	
Mons	11.725	
Namur	4.665	
Soignies	4.748	
Thuin	4.172	
Verviers	3.045	
germanophone	436	
Total	95.282	78.365 (<i>Le Soir</i>)

10. Publications 2006-2007

- Première à gauche (trimestriel)
- Bulletin d'information du PS (hebdomadaire)
- La Lettre du Secrétariat général (bimensuel)
- Bilan 2003 - 2007 (brochure)
- A vos côtés (brochure)
- Programme 2007

Publications de l'IEV en 2006:

- Décembre 2006: Politique d'égalité entre les hommes et les femmes ("gender mainstreaming")
- Novembre 2006:
 - Cycle de formation: contrat d'avenir local et démocratie participative
 - Cycle de formation: gestion financière et budgétaire de la Commune
 - Cycle de formation: mode de gestion des services publics et marchés publics
 - Libéralisation complète des services postaux
 - Cycle de formation: la nouvelle gouvernance au niveau local
 - Cycle de formation: responsabilité civile et pénale des mandataires locaux
 - Maintenir un service public en restructurant le réseau des bureaux de poste
- Octobre 2006: Bonne gouvernance et déontologie des mandataires locaux; synthèse des dispositions applicables
 - La culture à la croisée des chemins... Une affaire de chacun...
- Septembre 2006:
 - La lutte contre les changements climatiques
 - Révision de la directive « télévision sans frontières »
 - La gouvernance de la recherche dans la Belgique fédérale et dans les entités fédérées: vers la mise en place d'un espace belge de la recherche
- Août 2006:
 - Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal: 24 heures chrono. Comment concilier vie privée et travail?
 - Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal: D'ici et d'ailleurs
 - Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal: En marche vers l'éducation
 - Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal: Une sécurité d'existence et d'emploi sans différences
 - Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal: l'égalité, oui mais comment?
 - Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal: maman solo... et alors

Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal:

Où sont nos businesswomen?

Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal:

Préjugés sexistes... à la gare!

Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal:

Faire rimer quartier et sécurité

Une politique d'égalité entre les hommes et les femmes au niveau communal:

Stop à la violence!

- Juillet 2006:

Démocratisation de l'Enseignement supérieur

Proposition d'article intégrant le développement durable dans la Constitution

- Juin 2006:

Cumul de mandats et incompatibilités

Pour une société seniors heureux

- Mai 2006: Sauver la planète

- Avril 2006:

Etude des projets de loi du Gouvernement relatifs à la procédure d'asile et au Conseil d'Etat

Que penser de la Chine?

Quels services sociaux d'intérêt général dans l'UE?

- Mars 2006

Quelle politique de Coopération au développement?

Quelle approche politique des flux migratoires?

La réforme de la sécurité civile

La responsabilité personnelle pénale des Bourgmestres

- Février 2006

Entreprendre dans la sécurité une politique sociale en faveur des indépendants

Lutte contre les drogues: pour une politique cohérente

Le droit de vote des ressortissants européens et non européens aux élections communales du 8 octobre 2006

- Janvier 2006: Commentaires sur la présidence Autrichienne de l'UE

Site internet: <http://www.ps.be>

11. Comptes du Parti (en euro)⁴

	2004	2005	2006	2007
- Produits courants	11.328.552,83	12.157.025,88	12.407.546,24	12.002.626,56
- Contributions publiques belges	8.040.495,07	8.704.489,65	8.986.031,23	8.861.324,56
- Autres contributions	1.918.053,34	2.027.937,37	2.068.409,49	1.913.708,68
Entités liées non consolidées	-	-	-	-
Mandataires	1.842.017,21	1.966.486,04	2.040.310,47	1.875.811,40
Autres	76.036,21	61.451,33	28.099,02	37.897,28
- Cotisations des membres	1.019.973,53	1.058.939,25	1.006.474,78	968.392,66
- Revenus du patrimoine immobilier	42.128,40	33.748,79	27.005,69	31.627,71
- Recettes de manifestations, de publications et de publicité	63.663,71	99.082,69	111.705,96	11.118,71
- Dons, donations ou legs de personnes physiques	22.835,68	-	4.607,50	-
- Produits divers	221.403,10	232.828,13	203.311,59	116.454,24
Charges courantes	12.087.725,59	11.182.839,57	11.543.981,10	13.751.681,66
- Approvisionnements et travaux en cours	48.272,59	12.160,94	37.603,35	18.638,46
Achats	33.033,96	16.892,37	35.826,34	11.661,63
Variation de stock et de travaux en cours	15.238,77	4.731,43	1.777,01	6.976,83
- Dotations	427.336,68	346.873,73	400.570,77	304.112,56
Entités liées non consolidées	413.138,88	328.393,73	395.570,77	304.112,56
Mandataires	-	-	-	-
Autres	14.197,80	18.480,00	5.000,00	-
- Services et biens divers	7.827.906,33	5.265.647,59	6.253.822,90	9.574.358,69
Charges relatives aux bâtiments	690.916,83	691.017,66	779.781,38	770.834,09
Charges de fonctionnement administratif	2.839.462,33	2.996.197,58	2.956.699,63	3.150.859,24
Charges de publications	39.028,52	64.028,52	44.243,83	18.436,73
Charges de publicité, de propagande, d'assemblées, y compris les charges électorales	3.919.469,76	1.199.188,12	2.232.509,49	5.254.874,12
Charges diverses	339.028,89	315.215,71	251.588,57	379.354,51
- Charges de personnel	3.839.625,93	3.782.373,14	3.935.718,87	4.093.673,64
- Amortissements et réductions de valeur sur frais d'établissement, sur immobilisations incorporelles et corporelles	661.886,52	630.747,46	657.513,61	558.586,18
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances sur activités courantes	69.209,18	88,29	22.439,55	19.440,18

4. Source: Publication des rapports financiers sur la comptabilité des partis politiques et de leurs composantes (exercice 2007), Volume I, Rapport de la Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques, *Documents Parlementaires*, Doc 52-1137/001 (Chambre), pp. 318-319.

MORPHOLOGIE DES PARTIS POLITIQUES FRANCOPHONES EN 2006 ET 2007

- Provisions pour risques et charges	-844.738,62	-1.083.619,81	-224.262,74	875.034,66
- Autres charges sur activités courantes	58.226,84	62.305,19	56.928,61	96.786,97
- Charges portées à l'actif	-	-	-	-
Résultat courant avant résultat financier	-759.172,76	974.186,31	863.565,14	1.748.055,10
Résultat financier	156.420,84	-64.747,23	347.956,70	165.006,82
Résultat exceptionnel	41.925,19	262.107,42	-150.414,31	3.542.221,35
Impôts sur le résultat	-8.579,03	-8.952,81	-8.122,24	-6.630,37
Résultat de l'exercice	-569.405,76	1.171.546,50	1.361.936,15	-1.635.789,80

Le Mouvement Réformateur (MR)

1. Congrès

- 25 mars 2006: Congrès thématique à l'Aula Magna à Louvain-La-Neuve. Congrès préparatoire aux élections communales et provinciales du 8.10.2006. Ateliers de travail: préserver la Planète bleue; favoriser l'entreprise et augmenter le pouvoir d'achat; évolution Wallonie-Bruxelles. Participants: + /-1100.
- 1er mai 2006: Fête du Travail à Jodoigne.
- 3 septembre 2006: Estivales du MR au Château d'Enghien.
- 25 mars 2007: Congrès thématique au Palais des Congrès de Liège. Congrès préparatoire aux élections législatives du 11.06.2007. Participants: + /-1500.
- 1er mai 2007: Fête du Travail à Jodoigne.
- 2 septembre 2007: Estivales du MR à Chevetogne.

2. Le Comité général

2.1. Composition

Art. 9, § 1 des statuts: *"Le Comité général se compose:*

- *du/de la Président(e) du Mouvement Réformateur;*
- *du/de la Chef de file gouvernemental(e);*
- *des membres du Comité permanent du PRL, du Comité du PFF, du Conseil général du FDF et du Parlement du MCC;*
- *des représentants des adhérents directs, à raison d'un représentant par tranche de cinquante adhérents directs. Toute fraction de cinquante adhérents directs supérieure à vingt-cinq donne droit à un représentant supplémentaire."*

Au total, le Comité général compte environ 390 personnes.

2.2. Fréquence des réunions

Art. 9, § 3 des statuts: *"Le Comité général se réunit au moins quatre fois par an."*

En 2006: 5 réunions.

En 2007: 9 réunions.

2.3. *Compétences*

Art. 9, § 2 des statuts: *“Le Comité général est chargé du travail de réflexion et de proposition sur les grands enjeux de société et les orientations politiques majeures du Mouvement Réformateur.”*

3. Le Conseil

3.1. *Composition*

Art. 10, § 1 des statuts: *“Le Conseil se compose:*

– du président du MR	Didier Reynders
– du Chef de file gouvernemental	Didier Reynders
– des Vice-présidents du MR	Olivier Maingain, Gérard Deprez, Ferdel Schroder

A ces membres, s’ajoutent 29 représentants du PRL et des libéraux bruxellois (LBMR), 3 du PFF, 17 du FDF et 11 du MCC.

3.2. *Fréquence des réunions*

Le Conseil se réunit 2 fois par mois. L’Intergroupe parlementaire (Art. 19 des statuts du MR) se réunit également 2 fois par mois.

3.3. *Compétences*

Art. 10, § 2 des statuts: *“Le Conseil est l’organe souverain du MR entre les Congrès. Par ailleurs, il gère les ateliers citoyens prévus à l’article 25.”*

4. Le Bureau exécutif

4.1. *Composition*

Art. 11, § 1 des statuts: *“Le Bureau exécutif se compose:*

– du président du MR	Didier Reynders
– du Chef de file gouvernemental	Didier Reynders
– des Vice-présidents du MR	Olivier Maingain, Gérard Deprez, Ferdel Schroder

4.2. *Fréquence des réunions*

Le Bureau exécutif se réunit en fonction des besoins de l'actualité politique.

4.3. *Compétences*

Art. 11 des statuts: “§ 2. *Le Bureau exécutif prépare les travaux du Mouvement Réformateur, gère l'agenda et coordonne l'action politique du Mouvement Réformateur. Il prépare et suit toute négociation politique.* § 3. *Il statue selon la règle du consensus.*”

5. Le Conseil de conciliation et d'arbitrage

5.1. *Composition*

Art. 27, § 1 des statuts: “*Le Conseil est composé:*

- *du président du MR;*
- *du Chef de file gouvernemental;*
- *des Vice-présidents du MR;*
- *des Ministres d'Etat;*
- *des Ministres, secrétaires d'Etat et commissaires du gouvernement en fonction ainsi que des anciens Ministres, secrétaires d'Etat et commissaires du gouvernement;*
- *du/de la président(e) de l'Intergroupe parlementaire*
- *du président de l'Intergroupe parlementaire;*
- *des chefs de groupe parlementaire;*
- *des présidents et des anciens Présidents des assemblées législatives s'ils sont membres du Parlement.*

Le Conseil de conciliation et d'arbitrage est présidé par une personnalité élue parmi ses membres. Il procède également à la désignation de son/sa secrétaire. Les membres du Conseil de conciliation et d'arbitrage sont renouvelés en même temps que les membres du Conseil du Mouvement Réformateur.”

5.2. *Fréquence des réunions*

En 2006: 4 réunions

En 2007: 3 réunions

5.3. *Compétences*

Art. 27 des statuts: “§ 2. *Le Conseil de conciliation et d’arbitrage élabore un code de bonne conduite pour tous les mandataires. § 3. En ce qui concerne les adhérents directs, le Conseil de conciliation et d’arbitrage est chargé de débattre et d’arbitrer toute plainte ou tout conflit. Toutes les parties concernées doivent être entendues. En particulier, il:*

- *se prononce sur toute question de discipline qui lui est soumise et peut prendre une sanction;*
- *peut être saisi de toute inconduite notoire ou manquement à ses obligations qui serait commis par un membre ou un mandataire;*
- *constate les démissions.*

§ 4. *En ce qui concerne les membres des composantes, le Conseil de conciliation et d’arbitrage peut soumettre tout dossier aux instances correspondantes des formations constitutives. Il sera statué dans un délai raisonnable à dater de la réception de la demande. Toute décision rendue dans ce cadre par le Conseil de conciliation et d’arbitrage est dûment motivée. § 5. Le Conseil de conciliation et d’arbitrage ne peut prendre de décision conformément aux présents statuts qu’à la condition que la moitié au moins de ses membres soient présents. Si le quorum n’est pas atteint, le Conseil de conciliation et d’arbitrage est à nouveau convoqué dans les 48 heures et peut délibérer quel que soit le nombre de membres présents.”*

6. Elections internes

Pas d’élection ni en 2006 ni en 2007.

7. Les Cadres

Chambre des Représentants ⁵	23
Sénat	10
Parlement wallon	20
Parlement de la Communauté française	26
Parlement de la Région de Bruxelles-Capitale	23
Parlement européen	3
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	4
Conseillers provinciaux	91
Députés provinciaux	9
Conseillers communaux	1145
Echevins	367
Bourgmestres	92
Conseillers CPAS	541
Présidents CPAS	64

8. Le Personnel

8.1. *Fonctions principales*

Le trésorier	Pierre Boucher
L'attachée de presse	Johanna Delaunoy
Le secrétaire général administratif	Jean-Philippe Rousseau
La présidente des Femmes Réformatrices	Corinne De Permentier
Le président des Seniors du MR	Philippe Monfils
Le président des Jeunes Réformateurs libéraux	Gautier Calomne

8.2. *Nombre de collaborateurs au siège du parti*

Nombre de collaborateurs du MR: 20

Nombre de collaborateurs du Centre Jean Gol: 4

5. Après les élections législatives fédérales du 10 juin 2007.

9. Les Membres

9.1. Nombre par région

	2006	2007	+/-
Régionale de Bruxelles	3.807	3.878	+71
Province de Brabant wallon	4.666	4.652	-6
Province de Liège	7.570	7.917	+347
Province de Namur	3.719	3.956	+237
Province de Hainaut	8.087	7.996	-91
Province de Luxembourg	2.133	2.087	-46
Outre-Mer	146	187	+41
Total	30.131	30.686	+555

9.2. Distribution par sexe

	Hommes	Femmes
2006	23.111	7.020
2007	20.432	10.254

9.3. Distribution par âge

	2006	2007
Indéterminé	3.062	2.964
0-24 ans	2.343	2.689
25-64 ans	17.790	18.498
65 ans et plus	6.936	6.535

10. Publications

Publications thématiques

en 2006: "Les libéraux belges"

"Carnet"

"Les libéraux liégeois inhumés à Robermont"

en 2007: "Qui a peur du libéralisme? Vérités et mensonges"

"Saint-Georges ou l'imaginaire de la liberté"

Brochures

en 2006: janvier 2006 "Les Enjeux de la querelle du Latin"

mars 2006 "Raymond Aron, Vestale de la liberté? Actes du Raymond Aron"

juin 2006 "La production d'électricité en Belgique. Quelle place pour le nucléaire?"

août 2006 "Le manuel du mandataire communal et provincial"

octobre 2006 "La Directive européenne sur les services"

décembre 2006 "La délinquance sexuelle. Prévenir et punir"

en 2007: janvier 2007 "Quel avenir pour les finances et la recherche universitaires"

avril 2007 "La Flandre. Y a-t-il encore un avenir pour la Belgique?"

Mai 2007 "Debout Congolais! Tout cela vous rendra le Congo"

Juin 2007 "Un autre monde (culturel) est possible..."

Périodiques

En 2006: 4 MR Mag

En 2007: 4 MR Mag

Site Internet: <http://www.mr.be/>

11. Comptes du Parti (en euro)⁶

	2004	2005	2006	2007
Produits courants	8.511.425,79	9.294.962,40	9.278.518,41	9.582.041,28
- Contributions publiques belges	6.912.019,78	7.170.476,38	7.174.373,19	7.385.331,67
- Autres contributions	705.437,07	553.755,06	655.931,90	554.257,81
Entités liées consolidées	-	-	-	-
Entités liées non consolidées	209.277,65	54.680,73	76.558,83	48.294,54
Mandataires	496.159,42	499.074,33	564.905,07	492.813,27
Autres	-	-	14.468,00	13.150,0
- Cotisations des membres	509.761,83	529.739,26	494.717,40	511.965,58
- Revenus du patrimoine immobilier	11.977,11	5.084,40	44.741,89	12.462,69
- Recettes de manifestations, de publications et de publicité	205.478,86	214.400,67	167.692,31	239.054,61

6. Source: Publication des rapports financiers sur la comptabilité des partis politiques et de leurs composantes (exercice 2007), Volume I, Rapport de la Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques, *Documents Parlementaires*, Doc 52-1137/001-(Chambre), pp. 233-234.

MORPHOLOGIE DES PARTIS POLITIQUES FRANCOPHONES EN 2006 ET 2007

- Dons, donations ou legs de personnes physiques	3.718,69	4.966,33	12.959,65	7.845,59
- Produits divers	163.032,45	815.839,40	728.102,07	871.123,23
Charges courantes	9.646.902,44	7.916.072,03	8.256.565,89	8.692.363,97
- Approvisionnements et commandes en cours	-	-	-	-
Achats	-	-	-	-
Variation de stock et de travaux en cours	-	-	-	-
- Dotations	491.415,47	552.905,23	690.731,45	444.953,11
Entités liées consolidées	-	-	-	-
Entités liées non consolidées	409.428,50	423.767,23	580.019,53	350.845,87
Mandataires	35.585,96	60.562,28	70.760,36	20.408,83
Autres	46.401,01	68.575,72	39.951,56	73.698,41
- Services et biens divers	7.062.794,92	3.527.625,80	4.864.915,03	6.665.162,68
Charges relatives aux bâtiments	272.116,43	226.453,53	291.175,85	327.362,28
Charges de fonctionnement administratif	2.564.393,98	2.044.110,59	2.256.950,45	2.308.110,89
Charges de publications	181.700,57	104.917,62	178.745,61	223.582,12
Charges de publicité, de propagande, d'assemblées, y compris les charges électorales	3.830.158,04	942.982,40	1.931.462,94	3.567.012,83
Charges diverses	214.425,90	209.161,66	206.580,18	239.094,56
- Charges de personnel	1.460.432,86	1.531.643,07	1.576.963,64	1.692.919,17
- Amortissements et réductions de valeur sur frais d'établissement, sur immobilisations incorporelles et corporelles	603.104,82	571.694,03	483.826,19	666.858,96
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances sur activités courantes	8.523,05	73.620,28	23.212,25	23.307,76
- Provisions pour risques et charges	-36.609,65	1.608.442,51	563.933,38	-853.500,0
- Autres charges sur activités courantes	57.240,97	43.141,01	52.983,95	52.662,29
- Charges portées à l'actif	-	-	-	-
Résultat courant avant résultat financier	-1.135.476,65	1.378.190,37	1.021.952,52	889.677,31
Résultat financier	-203.266,92	86.570,61	2.059.362,88	23.832,66
Résultat exceptionnel	67.548,94	-136.421,45	249.580,05	203.992,00
Impôts sur le résultat	1.956,65	2.079,68	1.888,11	2.985,63
Résultat de l'exercice	-1.273.151,28	1.330.419,21	2.833.623,45	712.503,60

Le Centre Démocrate Humaniste (CDH)

1. Congrès, colloques, université d'été et forums

2006:

- 1er février - Forum "Au retour de Bamako et Caracas", Bruxelles
- 11 février - Assises de la santé "Comment fabrique-t-on des exclus de la santé?", Huy
- 20 février - Forum "Droit des étrangers", Bruxelles
- 8 mars - Forum "La santé et les femmes", Bruxelles
- 11 mars - Congrès "Les violences, une fatalité?", Mons
- 18 mars - Congrès "De l'école au boulot", Verviers
- 25 mars - Forum "Quelle politique pour les Assuétudes", Bruxelles
- 22 avril - Forum "Sécuriser la route", Dinant
- 6 mai - Congrès "De l'ambition pour Bruxelles", Bruxelles
- 17 mai - "Quatre ans du cdH", Namur
- 24 juin - "Rencontre des candidats", Ronchinne (Assesse-Namur)
- 22 août - Université d'Eté "Familles, Ecoles: les nouvelles fragilités", Liège
- 2 septembre - Congrès de rentrée "Des communes et des provinces à visages Humains", Bruxelles
- 1er octobre - Opération "Parrains", Bruxelles
- 2 décembre - Congrès "Réchauffement climatique: vivre autrement", Louvain-la Neuve
- 11 décembre - Colloque "La Belgique à tout prix", Bruxelles

2007:

- 20 janvier - Congrès "Une nouvelle stratégie pour l'emploi", Liège
- 29 janvier - Colloque "Vers un nouveau droit du logement", Namur
- 10 février - Forum "Conflits: Comment prévenir, pacifier et résoudre?", Bruxelles
- 3 mars - Congrès "L'avenir s'écrit avec elles!", Charleroi
- 21 mars - Colloque "Besoin de santé", Mons
- 28 avril - Congrès programmatique, Liège
- 18 mai - "Les 5 ans du cdH", Namur
- 28 mai - "Grande Fête des grands-parents et des familles", Lacs de l'Eau d'Heure
- 31 août - Université d'Eté "La formation: Passeport pour l'avenir", Coe
- 16 octobre - Forum "L'égalité Femmes-Hommes dans le système éducatif", Namur

- 13 novembre – Carrefours de l'éducation "L'autorité: c'est qui le chef?", Bruxelles
- 11 décembre – Carrefours de l'éducation "Société de consommation, de zapping, où trouver sa place?", Bruxelles
- 8 décembre – Assemblée générale des mandataires et présidents locaux, Gembloux
- 11 décembre – Forum "Femmes et Filiation", Bruxelles

2. Le Conseil Général

2.1. Composition

Article 63, § 3 des statuts: *"La composition du conseil général est celle de l'assemblée générale des mandataires et présidents locaux⁷ élargie à des délégués des arrondissements à raison d'un délégué par tranche entamée de 50 membres inscrits."*

2.2. Fréquence des réunions et compétences

Article 63, § 1 des statuts: *"Le bureau politique peut convoquer un conseil général pour le consulter sur toute question politique qu'il juge opportun de lui soumettre. En cas d'urgence constatée par le bureau politique, un conseil général peut remplacer le congrès pour une mission déterminée."*

La direction actuelle du parti a privilégié de réunir plus souvent un congrès qu'un conseil général (voir point 1). Toutefois, un Conseil général élargi du parti s'est réuni le 20 décembre 2007 en vue d'approuver l'entrée dans le gouvernement fédéral intérimaire.

7. Art. 64 des statuts: *"L'assemblée générale des mandataires et présidents locaux est composée du bureau politique, de tous les mandataires communaux et provinciaux ainsi que des présidents des sections locales ou de leur représentant."*

3. Le Bureau politique

3.1. Composition

Art. 67 des statuts: "*Le Bureau politique est composé:*

– des membres du comité restreint	Voir ci-dessous
– de tous les parlementaires:	
Europe	Grosch Mathieu, Langendries Raymond
Chambre ⁸	Wathelet Melchior, Drèze Benoît (jusqu'en juin 2007), Nyssens Clotilde (depuis 2007), Arens Josy, Milquet Joëlle, Salvi Véronique, Brotcorne Christian (depuis 2007), Wiaux Brigitte, Lavaux David, Prévot Maxime (depuis 2007), Georges Joseph (depuis 2007)
Sénat	Brotcorne Christian (jusqu'en juin 2007), Nyssens Clotilde (jusqu'en juin 2007), Delvaux Anne (depuis juin 2007), Delpérée Francis, Dallemagne Georges (depuis juin 2007), Jean-Paul Procureur (Sénateur de Communauté depuis 2007), Marc Elsen (Sénateur de Communauté depuis 2007)
Région Wallonne	Langendries Benoît, Corbisier Anne-Marie, Di Antonio Carlo, Procureur Jean-Paul, Yzerbyt Damien, Christian Brotcorne (jusqu'en juin 2007), Willocq Monique (à partir de 2007), de Lamotte Michel, Smal Louis, Thissen René, Grommes Herbert, Bouchat André, Fourny Dimitri, Lebrun Michel, Etienne Jacques
Région Bruxelloise	De Grootte Julie, Grimberghs Denis, de Lobkowicz Stéphane, Fassi-Fihri Hamza, Frémault Céline, Mampaka Bertin, Doyen Hervé, du Bus de Warnaffe André, Moussaoui Fatima, Riguelle Joël, Caron Danielle
Communauté française	de Grootte Julie, Grimberghs Denis (jusqu'en 2007), du Bus de Warnaffe André (depuis 2007), Frémault Céline (depuis 2007) et les parlementaires wallons (voir ci-dessus) à l'exception de Herbert Grommes qui est remplacé au PCF par Marc Elsen ⁹
Communauté germanophone	Thiemann-Heinen Gabriele, Franzen Erwin, Chaineux René, Creutz-Vilvoye Patricia, Dujardin Eliane, Keutgen Elmar, Maraite Joseph et Meyer Patrick
– des présidents d'arrondissement	Arlon: Tassigny Benoît Ath: Delitte Jean-Pierre Bastogne: Massart Jean-Benoît Bruxelles: Paelinck van Meerbeeck Thierry puis van Zeeland Catherine (ff) Charleroi: De Bast Christian Dinant: Collinge Michel Eupen: Grosch Matthieu Huy: de Liedekerke Bertrand Liège: Drion Dominique Luxembourg: Collin René (président provincial)

8. Avant et après les élections législatives fédérales du 10 juin 2007.

9. Marc Elsen supplée Herbert Grommes au Parlement de la Communauté française étant donné que Herbert Grommes a prêté serment en langue allemande au Parlement wallon.

	Marche: Peremans Vincent
	Mons: Martin Alain
	Mouscron: Knockaert Albert
	Namur: Tasiaux Pierre
	Neufchateau: Lambrechts Bernadette
	Nivelles: Goes Benjamin
	Philippeville: Colin Jean-Pol
	Soignies: Maillard Henry
	Thuin: Stefanuto Pierre-Antoine
	Tournai: De Greef Yves
	Verviers: Mager Alain
	Virton: Lemaire Pierre
	Waremme: Warnant Eric puis Cartilier Benoît
- d'un représentant des associations des aînés, des femmes et des jeunes du parti	Crapez-Nisot Arlette (aînés), Fassi-Fihri Hamza (jusqu'en 2007) puis Sagehomme Rodolphe (à partir de 2007) (jeunes), Frémault Céline (femmes)
- du secrétaire politique	Viseur Jean-Jacques
- du secrétaire général	Poncin Eric
- de l'administrateur délégué de l'asbl de gestion	Lewis John
- des secrétaires nationaux	Matthis Philippe, Vanderroost Etienne, Weerts Dominique, Manandise Fabienne, Bosly André, Dallemagne Georges, Piette Josly (depuis 2006), Leboutte Marie-Paule
- des membres du Bureau de l'Association des Mandataires et Présidents locaux	Jusqu'en décembre 2007: Matz Vanessa, présidente, Clavier Jean-Paul, Kestemont Alain, Sellière Philippe, Defays Alain, Dehon Lise, Jeanmoye Dominique Depuis décembre 2007, Président de l'AMPL: Bastin Jean-Paul - Représentant des bourgmestres: Dispa Benoît - Représentant des échevins: Stiévenart Ghislain - Représentant des conseillers communaux: Haulotte Delphine - Représentant des présidents de CPAS: Cartilier Benoît - Représentant des conseillers de CPAS: Koch Muriel - Représentant des députés provinciaux: Poncelet Isabelle - Représentant des conseillers provinciaux: Girboux Vincent - Deux représentants des présidents de sections locales désignés par leurs pairs: De Wolf Michel et Yarol Bahtisen
- Des Députés provinciaux	Depuis octobre 2006, Collin René, Mahy Thérèse et Poncelet Isabelle
- De membres élus directement par le Congrès	Amand André, Arimont Pascal, Delvaux Francis, Drèze Benoît, le Hardy de Beaulieu Louis, Petit Guy, Servais Jean-Luc, Tasiaux Isabelle, Tounquet Annaïg

Le bureau politique peut désigner également en raison de leurs qualifications ou de leurs compétences, pour la durée du mandat présidentiel, des membres cooptés. Il en est de même pour les invités.

3.2. Fréquence des réunions

Art. 69 des statuts: "Le bureau politique se réunit toutes les semaines."

3.3. *Compétences*

Art. 68 des statuts: *“Le bureau politique est l’organe de décision hebdomadaire du parti. Ses pouvoirs émanent du congrès qui lui donne mandat et le décharge de son action. Il établit, sur proposition du président, des directives précises relatives à la constitution des listes électorales, et décide des positions politiques, initiatives et de la stratégie du parti. Il statue, comme instance de recours, pour arbitrer les conflits internes, sur la base des avis motivés du comité de déontologie, d’éthique et d’arbitrage.”*

4. Le Comité restreint

4.1. *Composition*

Article 70 des statuts: *“Le comité restreint est composé du président, des vice-présidents, des membres des exécutifs fédéraux, communautaires et régionaux et des chefs de groupe fédéraux, communautaires et régionaux, du secrétaire politique et du secrétaire général qui n’y a pas voix délibérative.”*

Composition en 2006 et 2007:

La Présidente du cdH: Milquet Joëlle

Les Vice-présidents du cdH: Antoine André; Wathelet Melchior

Le Secrétaire politique du cdH: Viseur Jean-Jacques

Les ministres: Antoine André, Cerexhe Benoît, Fonck Catherine, Lutgen Benoît, Piette Josly (depuis décembre 2007) et Simonet Marie-Dominique

Les chefs de groupe parlementaires: Chambre des Représentants: Wathelet Melchior – Sénat: Brotocorne Christian puis, après le 10 juin 2007, Delpérée Francis – Parlement bruxellois: Grimberghs Denis – Parlement wallon: de Lamotte Michel – Parlement de la Communauté française: Corbisier Anne-Marie

Le Secrétaire général: Poncin Eric

4.2. *Fréquence des réunions*

Article 72 des statuts: *“Le comité restreint se réunit chaque fois que la situation politique le nécessite.”*

En pratique, il se réunit, en outre, chaque semaine avant la réunion du Bureau politique.

4.3. *Compétences*

Article 71 des statuts: *“Il assure la coordination de l’action parlementaire et ministérielle quotidienne. Il agit comme organe d’évocation lors de la constitution des listes en vue des élections selon les dispositions des articles 141 et 142. Il propose des administrateurs dépendant des niveaux fédéral, communautaires et régionaux pour lesquels une désignation par le parti est officiellement demandée.”*

5. Le Comité de déontologie, d’éthique et d’arbitrage

5.1. *Composition*

Article 85 des statuts: *“Le comité de déontologie, d’éthique et d’arbitrage comprend:*

Le président national

Sept membres qui ne sont ni mandataires ni candidats aux élections européennes, législatives et régionales suivantes, dont au moins un juriste et un expert en finances. Ces membres ne peuvent exercer aucune fonction au sein du parti.”

Milquet Joëlle

Dominique Drion, Président

Etienne Cerexhe

Pierre Nihoul

Etienne de Callataj

Michèle Bribosia

Andrée Delcourt

Jacques Lefèvre

Jean Hallet

5.2. *Compétences*

Article 86 des statuts: *“A l’exception de l’exercice du droit d’évocation visé à l’article 142, le comité de déontologie, d’éthique et d’arbitrage statue sur tous les litiges internes survenant lors de la composition des listes, lors de la période pré-électorale, lors des élections ou sur tout autre type de litige interne concernant des membres du parti. Il fait respecter le Code de déontologie et d’éthique défini à l’article 143 par l’ensemble des mandataires du parti, sanctionne les violations selon la procédure et les modalités définies par le bureau. Les sanctions sont: le rappel à l’ordre, le blâme, la suspension et l’exclusion. Il est compétent pour régler, en interne, toute question judiciaire ou d’éthique relative à un mandataire du parti. Pour trancher un*

litige, il applique, notamment, les règles déontologiques édictées par les instances du parti.”

6. Elections internes

Le Bureau politique a décidé le 23 octobre 2006 de procéder au renouvellement des présidences et des comités de section locale du cdH.

Le Bureau politique a décidé le 12 novembre 2007 de procéder au renouvellement des présidences d'arrondissement.

Le 08 décembre 2007, l'assemblée générale des mandataires et présidents locaux du cdH (A.M.P.L.) a procédé par élection au renouvellement de sa présidence et de son bureau.

7. Les Cadres

En fonction des résultats des élections locales d'octobre 2006 et fédérales de juin 2007

Chambre des Représentants ¹⁰	10
Sénat	5
Parlement wallon	14
Parlement de la Communauté française	17
Parlement de la région de Bruxelles-Capitale	11
Parlement européen	2
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	8
Conseillers provinciaux	74
Députés provinciaux	3
Conseillers communaux	891
Echevins	272
Bourgmestres	69
Conseillers CPAS	404
Présidents CPAS	56

10. Après les élections législatives fédérales du 10 juin 2007.

8. Le Personnel

8.1. *Fonctions principales*

La Présidente du parti	Milquet Joëlle
Les Vice-présidents du parti	Antoine André, Wathelet Melchior
Le Secrétaire politique	Viseur Jean-Jacques
Le Secrétaire général	Poncin Eric
Le staff national:	
Administrateur général	Lewis John
Directeur du département politique	Matz Vanessa
Directeur de la communication, Porte-paroles	Raviart Alain
Directeur des services généraux	Jacques Vincent
Secrétaire particulier de la présidente	Menin Daniel
Secrétaire national à la mobilité	Matthis Philippe
Secrétaire national aux PME et Classes moyennes	Vanderroost Etienne
Secrétaire nationale à l'agriculture	Leboutte Marie-Paule
Secrétaire national mondialisation, développement et non-marchand	Weerts Dominique
Secrétaire nationale aux Familles	Manandise Fabienne
Secrétaire national à l'Emploi	Piette Josly (depuis 2006)
Secrétaire nationale à l'Intégration	Moussaoui Fatima
Secrétaire national à la Santé	Bosly André
Secrétaire national International et Belges à l'étranger	Dallemagne Georges
Centre d'études (CEPES): ¹¹	
Directeur	De Briey Laurent (depuis 2007)
Centre de formation (CPCP): ¹²	
Président	Dallemagne Georges
Administrateur délégué	Poncin Eric
Directrice	Rihoux Anne-France (2007) [Bastin Jean-Paul jusqu'en 2006]
Les associations:	
Aînés du cdH	Crapez-Nisot Arlette
Les jeunes cdH	Sagehomme Rodolphe [Fassi-Fihri Hamza jusqu'en 2007]
Les femmes cdH	Frémault Céline

11. Centre d'études politiques, économiques et sociales.

12. Centre Permanent pour la Citoyenneté et la Participation.

9. Les Membres

9.1. Nombre par arrondissement

	2006	2007	+/-
Arlon	513	562	+49
Ath	571	608	+37
Bastogne	509	589	+80
Bruxelles	3.185	3.486	+301
Charleroi	1.399	1.489	+90
Dinant	1.105	1.156	+51
Huy	744	803	+59
Liège	3.572	3.684	+112
Marche	689	754	+65
Mons	1.381	1.502	+121
Mouscron	382	416	+34
Namur	2.214	2.403	+189
Neufchâteau	746	781	+35
Nivelles	2.012	2.264	+252
Philippeville	733	786	+53
Soignies	1.139	1.297	+158
Thuin	1.405	1.478	+73
Tournai	734	783	+49
Verviers	1.908	1.984	+76
Virton	481	513	+32
Waremmes	765	814	+49
Flandres	69	142	+73
Belges résidents à l'étranger	49	59	+10
Total	26.305	28.353	+2.048

9.1 Distribution par sexe

	Hommes	Femmes
2006	14.191	12.114
2007	15.117	13.236

10. Publications

Tous les Congrès, colloques et forums font l'objet d'une publication (voir point 1)

De très nombreux documents ont été publiés dans le cadre de la vie du parti, des élections communales et provinciales ainsi que des élections fédérales.

Parmi ceux-ci notamment:

- Programmes électoraux 2006, "Ma commune à visages humains" et «Ma province à visages humains»
- Programme fédéral 2007 - «C'est l'heure h" - et résumé
- Livre "Ma Commune" par Jean-Paul Bastin, Hamza Fassi-Fihri, Vanessa Matz, Maxime Prévot et Véronique Salvi - préface de Joëlle Milquet - édition LucPire/CPCP - 2006
- Livre "La Belgique, un projet d'avenir?" par Francis Delperée - édition LucPire/CPCP - 2007
- "La Belgique à tout prix" - édition Cepess
- "L'Europe à la croisée des chemins: Quelles politiques européennes pour la Belgique?" - édition Cepess

Par ailleurs, le cdH publie une cyber-lettre et, principalement à l'attention de ses membres, la revue trimestrielle "L'Oranger", le Journal des mandataires et de nombreux documents sont édités sur le site Internet du cdH (<http://www.lecdh.be>).

11. Comptes du Parti (en euro)¹³

	2004	2005	2006	2007
Produits courants	5.108.104,92	5.451.636,45	5.415.614,85	5.809.649,56
- Contributions publiques belges	4.566.251,43	4.892.727,17	4.779.557,62	5.236.663,13
- Autres contributions	157.131,03	238.750,35	256.526,55	256.476,40
Entités liées non consolidées	29.066,28	23.689,23	-	-
Mandataires	128.064,75	215.061,12	256.526,55	256.476,40
Autres	-	-	-	-
- Cotisations des membres	157.717,59	165.674,40	164.912,47	165.744,05
- Revenus du patrimoine immobilier	-	12.970,79	9.480,69	7.246,12
- Recettes de manifestations, de publications et de publicité	68.744,49	62.743,03	44.441,87	30.719,16
- Dons, donations ou legs de personnes physiques	31.284,56	26.418,28	29.653,63	29.412,35
- Produits divers	126.975,82	52.352,43	111.042,02	83.388,35
Charges courantes	5.259.433,31	5.105.916,18	5.485.921,60	6.054.818,91
- Approvisionnements et travaux en cours	169.599,42	166.516,91	169.868,39	144.168,98
Achats	169.599,42	166.516,91	169.868,39	144.168,98
Variation de stock et de travaux en cours	-	-	-	-
- Dotations	33.390,69	80.391,03	49.153,56	32.180,45
Entités liées non consolidées	33.390,69	80.391,03	49.153,56	32.180,45
Mandataires	-	-	-	-
Autres	-	-	-	-
- Services et biens divers	3.826.988,26	2.263.810,28	2.895.744,68	4.152.244,94
Charges relatives aux bâtiments	140.332,62	172.935,87	171.865,80	233.296,46
Charges de fonctionnement administratif	1.481.165,37	1.437.104,99	1.366.282,08	1.430.423,41
Charges de publications	314.738,86	185.255,22	501.604,61	182.120,98
Charges de publicité, de propagande, d'assemblées, y compris les charges électorales	1.866.722,11	436.061,16	833.233,12	2.269.963,31
Charges diverses	24.029,30	32.453,04	22.759,07	36.440,78
- Charges de personnel	1.592.909,38	1.730.085,28	1.791.776,58	2.261.929,20
- Amortissements et réductions de valeur sur frais d'établissement, sur immobilisations incorporelles et corporelles	210.715,91	205.337,63	217.689,35	212.572,69
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances sur activités courantes	-	-	-	-
- Provisions pour risques et charges	-601.235,87	618.363,68	327.048,23	-781.223,14
- Autres charges sur activités courantes	27.065,52	41.411,37	34.640,81	32.945,79
- Charges portées à l'actif	-	-	-	-
Résultat courant avant résultat financier	-151.328,39	345.720,27	-70.306,75	-245.169,35

13. Publication des rapports financiers sur la comptabilité des partis politiques et de leurs composantes (exercice 2007), Volume I, Rapport de la Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques, *Documents Parlementaires*, Doc 52-1137/002-(Chambre), pp. 650-651.

MORPHOLOGIE DES PARTIS POLITIQUES FRANCOPHONES EN 2006 ET 2007

Résultat financier	23.895,42	38.254,41	66.504,93	-2.296,19
Résultat exceptionnel	-5.105,23	26.840,07	6423,11	-58.163,64
Impôts sur le résultat	-	-	-	-
Résultat de l'exercice	-132.538,2	410.814,75	2.621,29	-189.301,90

Ecolo

1. Assemblée Générale (AG)

- 11 octobre 2006, Namur. Participation à la majorité provinciale en Brabant wallon. Participants: 141; Votants: 120. AG Statutaire.
- 8 décembre 2006, Gembloux. Élection Comité d'Arbitrage/Modifications statutaires/Poll Sénat. Participants: 331; votants: 320. AG Statutaire.
- 21 octobre 2007, Gembloux. Présentation comptes et bilan/Élection Comité d'Arbitrage – Commissaires aux Comptes – Secrétariat fédéral. Participants: 415; votants: 395. AG Statutaire.

2. Le Conseil de Fédération (CF)

2.1. Composition

Article 23 des statuts (adoptés par le Conseil de fédération du 18 mars 2005):

Le Conseil de fédération est composé de membres d'Ecolo:

- *délégués régionaux*
- *délégués des parlementaires*
- *délégués cooptés*

Article 26 des statuts: *“Le nombre de députés régionaux effectifs est fixé à soixante. Chaque groupe régional a droit à au moins deux délégués effectifs. Les trente autres délégués régionaux sont répartis entre les Groupes régionaux en fonction de leur nombre de membres, tel qu'arrêté au 31 décembre de l'année qui précède le renouvellement des délégués régionaux. Cette répartition est calculée en attribuant à chaque Groupe régional autant de sièges de délégués effectifs que son nombre de membres contient de fois le diviseur fédéral, obtenu en divisant le nombre total de membres du parti par trente, et en attribuant les sièges de délégués restants aux Groupes régionaux dont la division de leur nombre de membres par leur nombre de sièges déjà attribués en vertu du présent calcul, augmenté d'une unité, produit les quotients les plus élevés. En cas d'égalité dans l'attribution, du ou des derniers sièges, le Bureau du Conseil de Fédération procède à un tirage au sort.”*

Article 31 des statuts: *“Par l'application de la présente section, sont considérés comme groupes parlementaires:*

1. *le groupe des parlementaires européens*
2. *le groupe des parlementaires au Sénat*
3. *le groupe des parlementaires à la Chambre des représentants*

4. le groupe des parlementaires au Parlement de la Communauté française
5. le groupe des parlementaires au Parlement de la Communauté germanophone
6. le groupe des parlementaires au Parlement wallon
7. le groupe des parlementaires au Parlement de la Région bruxelloise”

Article 32 des statuts: “Chaque groupe parlementaire a droit à un délégué.”

Article 33 des statuts: “Les délégués parlementaires sont élus au sein de leur groupe.”

Article 34 des statuts: “Le mandat des délégués parlementaires est égal à la durée de la législature.”

Article 36 des statuts: “Le nombre de délégués cooptés est fixé à six maximum.”

AG Statutaire: “Les délégués cooptés sont élus par les délégués régionaux et les délégués des parlementaires lors du Conseil de Fédération de rentrée.”

Article 39 des statuts: “[...] le mandat des délégués cooptés est de deux ans renouvelable.”

Les délégués régionaux	Nombre (renouvellement en novembre 2006)
Arlon-Marche-Bastogne	3 eff. + 3 supp
Brabant Wallon	7 eff. + 5 supp
Bruxelles	8 eff. + 8 supp
Charleroi	4 eff. + 4 supp
Dinant-Philippeville	3 eff. + 3 supp
Huy-Waremme	3 eff. + 2 supp
Liège	5 eff. + 4 supp
Mons	3 eff. + 3 supp
Namur	5 eff. + 3 supp
Neufchâteau-Virton	2 eff. + 3 supp
Ostbelgien	3 eff. + 3 supp
Picardie	4 eff. + 4 supp
Soignies	3 eff. + 3 supp
Thuin	3 eff. + 2 supp
Verviers	4 eff. + 3 supp
Les délégués des groupes parlementaires	
Chambre	1 eff. + 1 supp
Sénat	1 eff.
Parlement wallon	1 eff.
Conseil de la Communauté française	1 eff.
Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale	1 eff. + 1 supp
Parlement européen	1 eff.
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	1 eff. + 1 supp
Les membres cooptés	6

Sont également présents lors des réunions du CF: le secrétariat fédéral, le Comité d'arbitrage, les parlementaires, les ministres, le personnel des cabinets ministériels, les permanents du parti et tous les membres qui le désirent. En plus de délégués, il faut compter sur la présence de 50 à 100 personnes. Lors de CF à gros enjeux, le nombre de présents peut aller jusqu'à 650 personnes voire plus.

2.2. *Fréquence des réunions*

Article 43 des statuts: *“Autant que possible, les réunions ordinaires du CF se déroulent une fois par mois, à date fixe, de manière à faciliter les réunions des régionales. [...] Le CF est convoqué en séance extraordinaire par le Bureau du Conseil de Fédération à l'initiative (1) du Bureau du Conseil de fédération, (2) à la demande du Secrétariat fédéral et (3) à la demande d'au moins huit délégués parmi lesquels doivent figurer des délégués régionaux d'au moins trois régionales différentes.”*

En 2006: 13 réunions

En 2007: 14 réunions

2.3. *Compétences*

Article 22 des statuts: *“Le CF est compétent pour:*

- *prendre position et de s'exprimer au nom du parti sur les problèmes politiques, sur base des décisions et options de l'assemblée;*
- *anticiper les enjeux politiques à moyen terme, afin notamment de redéfinir ou de préciser la position qui devra être adoptée par les ministres et/ou les parlementaires;*
- *examiner les décisions envisagées et/ou prises par un exécutif auquel Ecolo participe lorsque celles-ci sont simultanément en contradiction avec le programme du parti et l'accord de gouvernement;*
- *organiser et de coordonner les campagnes d'action et les prises de position décidées au niveau fédéral, national et international;*
- *contrôler la gestion du Secrétariat fédéral (SF). (...);*
- *approuver les PV des AG;*
- *approuver la procédure relative à la désignation des candidats et à l'établissement des listes électorales;*
- *approuver les listes électorales;*
- *approuver la plate-forme électorale en cas d'élection partielle;*

- apprécier le respect de leurs engagements à l'égard du parti de la part des membres des Assemblées parlementaires et de leurs Exécutifs aux niveaux fédéral, régional, communautaire ou européen (...);
- régler l'organisation interne du parti et définir l'organigramme du personnel;
- nommer et révoquer les secrétaires des Commission
- décider annuellement le budget fédéral et en vérifier l'exécution par le Secrétariat fédéral;
- approuver son règlement d'ordre intérieur;
- approuver les modifications du règlement de procédure ayant trait au Comité d'arbitrage;
- approuver le règlement d'ordre intérieur, des modalités d'organisation (y compris la désignation du ou des présidents de séance) et du contenu de l'AG. En ce qui concerne ce contenu, le CF décide, pour chaque AG, sur avis du SF, s'il y a lieu de soumettre les statuts à révision, et, dans l'affirmative, quels articles ou parties d'articles. La procédure de révision fait partie du Règlement d'ordre intérieur;

Le CF assume également les compétences qui ne sont explicitement attribuées à aucun organe du Mouvement.”

2.4. Le Bureau du Conseil de Fédération

Composition

Article 53 des statuts: “Le Bureau de Conseil de Fédération est une équipe composée d'au moins trois personnes. Toute équipe doit compter des membres de trois Groupes régionaux. L'équipe comptera au moins un tiers de membres de chaque sexe.”

Article 54 des statuts: “Le Bureau du CF est élu par la CF à la majorité simple des voix.”

En 2006-2007:

Ancienne équipe	
Coordonnateur du Bureau	Roald Wyckmans
Membres du Bureau	Renaud Klee, Anne-Françoise Gally
Nouvelle équipe (élection le 20 janvier 2007)	
Coordonnateur du Bureau	Roald Wyckmans
Membres du Bureau	Barbara de Radiguès, Anne-Françoise Gailly, Christian Noiret

Compétences

Article 52 des statuts: *“Le Bureau du Conseil a pour mission:*

1. *l’animation du CF;*
2. *le secrétariat du CF, et notamment l’établissement de l’ordre du jour et les rédactions des PV;*
3. *favoriser la circulation des informations internes entre les Groupes régionaux pour tout débat utile au CF;*
4. *la préparation et le suivi des décisions du CF en collaboration avec le SF.”*

3. Le Bureau politique

3.1. Composition

La composition du Bureau politique est la suivante:

Les membres de droit:

- Co-présidents: Jean-Michel Javaux, Isabelle Durant
- Bureau du Conseil de fédération: Barbara de Radiguès, Anne-Françoise Gailly, Christian Noiret, Roald Wyckmans
- Ministre: Evelyne Huytebroeck
- Président d’assemblée: Christos Doulkeridis
- Chefs de groupes parlementaires: Jean-Marc Nollet, José Daras, Marcel Cheron, Bernard Wesphael, Yaron Pezstat, Dominique Braeckman, Hans Niessen
- Députés fédéraux et sénatrice: Juliette Boulet, Zoé Genot, Muriel Gerkens, Georges Gilkinet, Philippe Henry, Fouad Lahssaini, Thérèse Snoy, Carine Russo
- Députés régionaux et communautaires: Alain Daems, Céline Delforge, Monika Dethier – Neumann, Josy Dubié, Paul Galand, Lambert Jaegers, Yves Reinkin
- Député européen: Pierre Jonckheer
- Député provincial: Alain Trussart
- Administrateur général: Claude Brouir
- Directeur politique: Stéphane Hazée
- Directeur etopia: Christophe Derenne
- ECOLO-J: Alexandre Azer-Nessim et Julien Gasiaux
- ECOLO + : Jean-Luc Bastin
- Membres cooptés: Ronny Balcaen, Hubert Bedoret, Eric Biérin, Manu Di Sabato, Jean Leblon, Benoît Lechat, Jacky Moraël, Marie Nagy, Vincent Vanhalewyn, Tom Zoete

- Membres invités: Thierry Detienne, Tamimount Essaïdi, Frédéric Fontaine, Arnaud Gavroy, Nicole Maréchal, Jean-Luc Roland, Cécile Thibaut.

3.2. *Compétences*

Article 69, Chapitre 4, Section 1ère:

“Le Bureau politique (BP) permet au Secrétariat fédéral (SF) de procéder à une large consultation sur les questions politiques les plus importantes et informe les participants sur les décisions prises ou envisagées. Le BP aborde notamment les questions relatives à:

1. *l’opérationnalisation et la concrétisation des orientations politiques décidées par les instances du parti;*
2. *l’analyse du paysage politique et de l’évolution du positionnement des différents acteurs de la coalition et de l’opposition et aux initiatives à envisager de prendre par le parti;*
3. *l’analyse des réactions internes et externes du parti;*
4. *l’articulation de l’action des mandataires politiques d’ECOLO et de l’ensemble du parti.*

Lors d’une participation au pouvoir, le Bureau politique (BP) aborde plus particulièrement les questions:

1. *de suivi des participations aux exécutifs européen, fédéral, communautaires et régionaux;*
2. *de stratégie en vue de renforcer les positions du parti à partir des différents pôles (membres des exécutifs, mandataires politiques et parti).”*

3.3. *Fonctionnement*

Le mode de fonctionnement du Bureau politique (BP) et sa composition sont fixés par règlement proposé par le Secrétariat fédéral et approuvé par le Conseil de Fédération. Ce règlement prévoit notamment que:

1. *sauf décision à chaque fois motivée et durant les congés parlementaires, le Secrétariat fédéral réunit chaque semaine le Bureau politique (BP);*
2. *les décisions sont prises par le Secrétariat fédéral;*
3. *sauf décision contraire motivée, le Bureau politique est ouvert à tous les membres d’ECOLO.*

37 bureaux politiques en 2006

48 bureaux politiques en 2007

4. Le Secrétariat fédéral

Articles 59 à 68: proposition adoptée lors de l'AG de Namur du 23 septembre (modifiant les articles 61, 63, 65 66 et 67) dont l'entrée en vigueur prendra cours à la fin du mandat de l'équipe SF actuelle.

4.1. Composition

Article 63 des statuts: *“Le Secrétariat fédéral est composé de deux co-présidents. Le Secrétariat fédéral doit être mixte et doit comporter un membre provenant du Groupe régional de Bruxelles et l'autre provenant d'un Groupe régional wallon.”*

Article 64 des statuts: *“La fonction de co-président est une fonction à temps-plein et rémunérée comme telle. Le mandat des co-présidents est d'une durée de quatre ans, renouvelable une fois.”*

Article 65 des statuts: *“La procédure et les modalités d'élection du Secrétariat fédéral sont fixées par un règlement du Conseil de Fédération. Ce règlement prévoit à tout le moins que l'élection du Secrétariat fédéral doit s'effectuer au suffrage universel des membres lors d'une Assemblée générale. Il prévoit également que les candidat(e)s au poste de co-président soient membres d'Ecolo depuis au moins 6 mois.”*

Les Secrétaires fédéraux en 2006-2007 (depuis 2007 appelés les 'co-présidents' et réduits à deux personnes):

Jusqu'à octobre 2007: Jean-Michel Javaux, Isabelle Durant et Claude Brouir;

Depuis octobre 2007: Jean-Michel Javaux et Isabelle Durant.

4.2. Fréquence des réunions

Article 61, Chapitre 3, Section 2: *“Le Secrétariat fédéral est autonome sur le plan de son fonctionnement interne. Il peut attribuer des missions précises à chacun de ses membres; il reste collégialement responsable de l'exercice de ces missions.”*

4.3. Compétences

Article 59, Chapitre 3, Section 1ère: *“Le Secrétariat fédéral:*

- 1. assure la direction politique quotidienne du parti et, sans préjudice des compétences du Conseil de Fédération, prend toute décision à cette fin;*

2. *a une compétence générale d'initiative en matière de politique externe et interne;*
3. *assume la fonction de porte-parole ou délègue celle-ci, en fonction des moments et des dossiers et organise l'expression extérieure du parti. En dernière instance, il a le pouvoir de décision en la matière;*
4. *veille, en collaboration avec les chefs de groupe, à la coordination et au bon fonctionnement des Groupes parlementaires;*
5. *a autorité sur l'ensemble de l'administration centrale d'ECOLO;*
6. *engage le personnel nécessaire à la gestion du parti et lui attribue ses tâches, dans les limites du cadre budgétaire et des dispositions fixées par le Conseil de Fédération.*

Le Secrétariat fédéral est responsable devant le Conseil de Fédération et l'Assemblée générale."

4.4. *L'Administrateur(trice) général(e)*

Article 62 bis et ter, Chapitre 3, Section 2bis: *"L'Administrateur-trice général-e assure, sous l'autorité et la responsabilité du Secrétariat fédéral:*

1. *la coordination administrative, financière et budgétaire globale du parti;*
2. *la gestion administrative, financière et budgétaire au niveau fédéral du parti;*
3. *la coordination globale des ressources humaines;*
4. *la coordination des services administratifs et logistiques au niveau fédéral du parti;*
5. *le suivi des décisions relatives à l'organisation et à la gestion du parti.*

Il ou elle est l'administrateur-trice délégué-e de l'ASBL de financement.

L'Administrateur(trice) général(e) est nommé par le Conseil de Fédération sur proposition du Secrétariat fédéral pour un mandat qui se termine au plus tard trois mois après celui de la présidence.

La fonction d'Administrateur-trice général-e est une fonction à temps plein et rémunérée comme telle.

Son mandat est renouvelable. Son mandat est révoqué par le Conseil de Fédération sur proposition du Secrétariat fédéral."

5. Le Comité d'arbitrage

5.1. Composition

Article 77 des statuts: *“Le Comité d'arbitrage est composé de cinq membres au moins et de sept membres au plus. Ils sont nommés par l'AG selon la procédure fixée par règlement adopté par le CF. Le mandat est de 4 ans et est renouvelable à concurrence de la moitié au plus du comité. Le Comité d'arbitrage ne peut comprendre plus de trois membres provenant du même Groupe régional et doit comprendre des membres des deux sexes.”*

Membres au 1er janvier 2006: 6 membres

Membres au 31 décembre 2007: 7 membres

5.2. Fréquence des réunions

10 réunions par an

5.3. Compétences

Article 76 des statuts: *“Le Comité d'arbitrage est compétent pour:*
trancher tout litige sur base du non respect des statuts ou de toute règle interne;
trancher tout litige entre instances internes;
trancher tout litige entre un membre et une instance;
trancher tout conflit de compétence;
annuler toute décision d'une instance, à l'exception de l'AG, prise en violation des
statuts, des principes généraux de fonctionnement qu'ils sous-tendent et des
autres règles internes;
décider d'instruire toute anomalie présumée dans le fonctionnement du parti;
trancher tout litige survenant suite à l'approbation d'un procès-verbal de l'AG par
le CF;
toute autre compétence confiée par les statuts ou des règles internes.”

6. Elections internes

Fonction	Date	Organe de décision	Voix obtenues
Co-présidents	21/10/2007	Assemblée générale	Vote pour l'équipe Durant-Javaux: 395 votants, 345 pour, 22 contre, 24 abstentions, 2 blancs, 2 nuls
Administrateur général	16/11/2007	Conseil de Fédération	Claude Brouir: 54 votants, 50 oui, 2 non, 2 abstentions
Membres du Bureau politique	16/11/2007	Conseil de Fédération	Vote sur la proposition globale: 54 votants: 46 oui et 8 abstentions
Comité d'Arbitrage	08/12/2006	Assemblée générale	Vote sur l'équipe: 203 favorables sur 213 votants
Bureau du Conseil de Fédération	20/01/2007	Conseil de Fédération	Vote sur l'équipe: 51 pour et 3 abstentions

7. Les Cadres

Chambre des Représentants	8
Sénat	5
Parlement Wallon	3
Parlement de la Communauté française	5
Parlement de la Région de Bruxelles-Capitale	7
Parlement européen	1
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	2
Conseillers provinciaux	35
Députés permanents	2
Conseillers communaux	376
Echevins	55
Bourgmestres	2
Conseillers CPAS	129
Présidents CPAS	11

8. Le Personnel

8.1. Fonctions principales au sein de la structure permanente du parti

ECOLO – Secrétariat fédéral

Bureau du Conseil de fédération

Coordinateur élu, Attaché, Secrétaire

Unité politique

Cellule politique: Directeur politique, Directeur politique adjoint, Conseillers politiques

Pool administratif: Responsable de service, Responsable adjoint, Assistants administratifs, Accueil

Cellule communication: Responsable du service, Attachés de presse, Chargé de communication et appui web, Responsable des outils de communication électronique

Cellule action et animation: Responsable du service, Conseillers, Conseiller des politiques locales

Unité d'appui technique

Cellule d'appui technique: Gestionnaire logistique immobilière, Gestionnaires des ressources humaines, Gestionnaires des Technologies de l'Information et de la Communication, Informaticien – Support- sites, Analyste-programmeur, Gestionnaire financier, Assistants en comptabilité, Responsable fichier

ECOLO – Les Régionales

Brabant Wallon: Permanent régional, Chargé de communication

Bruxelles: Secrétaire politique – Actions, Permanent régional

Hainaut: Permanent politique, Permanent régional

Liège: Permanent politique régional, Permanent régional

Namur: Permanent régional

Luxembourg: Permanent provincial

ASSEMBLEES

Chambre des représentants

Secrétaire politique du groupe Chambre-Sénat

Collaborateurs de groupe: Conseillers politiques, Collaborateurs administratifs

Mandataires, Assistants parlementaires

Sénat

Secrétaire politique du groupe Chambre-Sénat

Collaborateurs de groupe: Conseillers politiques

Mandataires, Assistants parlementaires

Parlement de la Communauté Française

Collaborateurs du groupe: Secrétaire politique, Conseillère politique

Mandataires, Assistants parlementaires

Parlement Wallon

Collaborateurs de groupe: Conseiller politique, Secrétaire administratif, Assistant du chef de groupe

Mandataires, Assistants parlementaires

Parlement Régional Bruxellois

Collaborateurs de groupe: Secrétaire politique, Juriste

Mandataires, Assistants parlementaires

Parlement Francophone Bruxellois

Collaborateurs du cabinet de la Présidence: Directeur du cabinet, Attaché de presse, Attaché de cabinet

Mandataires, Assistants parlementaires

Parlement Der Deutschsprachigen Gemeinschaft

Collaborateurs: Secrétaire administratif, Secrétaire politique, Attaché de groupe

Mandataires, Assistants parlementaires

Parlement Européen

Député, Assistant administratif, Conseiller politique

ETOPIA

Conseil d'administration: Président, Administrateur

Direction: Directeur

Accueil: Responsable accueil

Pôle Prospective: Conseiller Réseau des Chercheurs Associés, Chargé d'Etudes

Pôle débats: Animateur et chargé d'études, Animateur

Pôle publications: Responsable des publications; Responsable des publications électroniques

Pôle formation: Conseiller à la formation

Pôle documentation et archives: Coordinateur et documentaliste, Archiviste, Assistant documentation et Archives, Documentaliste-associé

Pôle administratif: Coordinatrice administrative, Assistant en communication

8.2. *Nombre des collaborateurs parlementaires*

Parlement fédéral	
Chambre	19,50 ETP
Sénat	15,90 ETP
Parlement européen	4 ETP (enveloppe budgétaire)
Parlement wallon	14,25 ETP
Parlement de la Communauté française	5,5 ETP
Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale	9,50 ETP

8.3. *Le nombre global des collaborateurs au siège du parti*

Nombre global des collaborateurs: 117

Nombre de collaborateurs Ecolo: 103 + 3 GROEN!

Nombre de collaborateurs Etopia: 11

9. Les Membres

9.1. *Nombre par Régionale*

	2006	2007	+/-
Arlon-Marche-Bastogne	150	155	+5
Brabant Wallon	650	679	+29
Bruxelles	764	910	+146
Charleroi	214	255	+41
Dinant-Philippeville	162	209	+47
Huy-Waremme	241	290	+49
Liège	483	541	+58
Mons	192	213	+21
Namur	423	559	+136
Neufchâteau-Virton	87	107	+20
Ost-Belgien	75	78	+3
Picardie	273	290	+17
Soignies	152	170	+18
Thuin	100	146	+46
Verviers	265	288	+23
Total	4.231	4.890	+659

9.2. Distribution par sexe

	Hommes	Femmes
2006	2484	1746
2007	2864	2024

10. Publications

La Quinzaine, mensuel à destination des membres et sympathisants d'ECOLO. Parution: 10 X par an. Tirage: 1000 exemplaires

Site internet: <http://www.ecolo.be/>

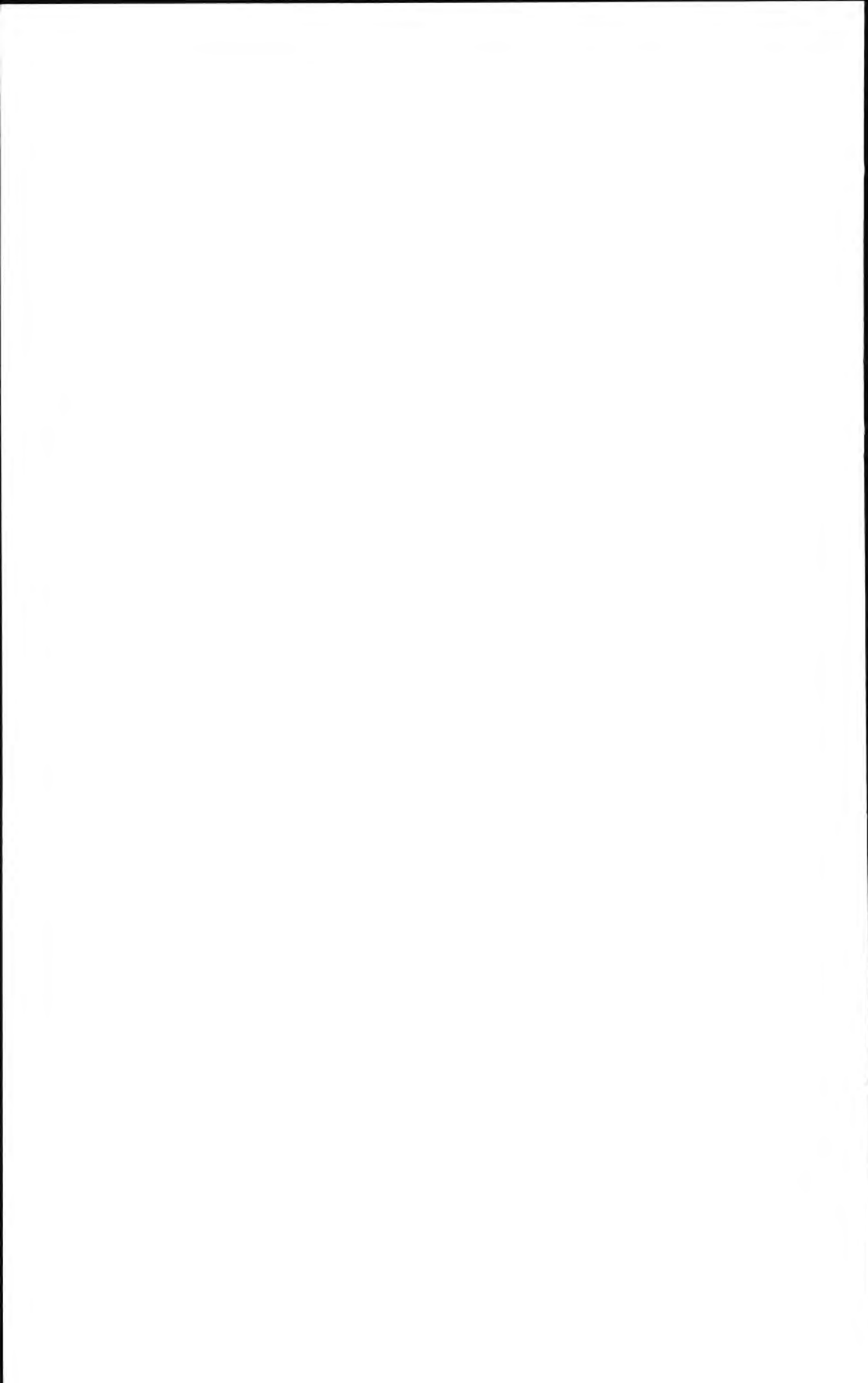
11. Comptes du Parti (en euro)¹⁴

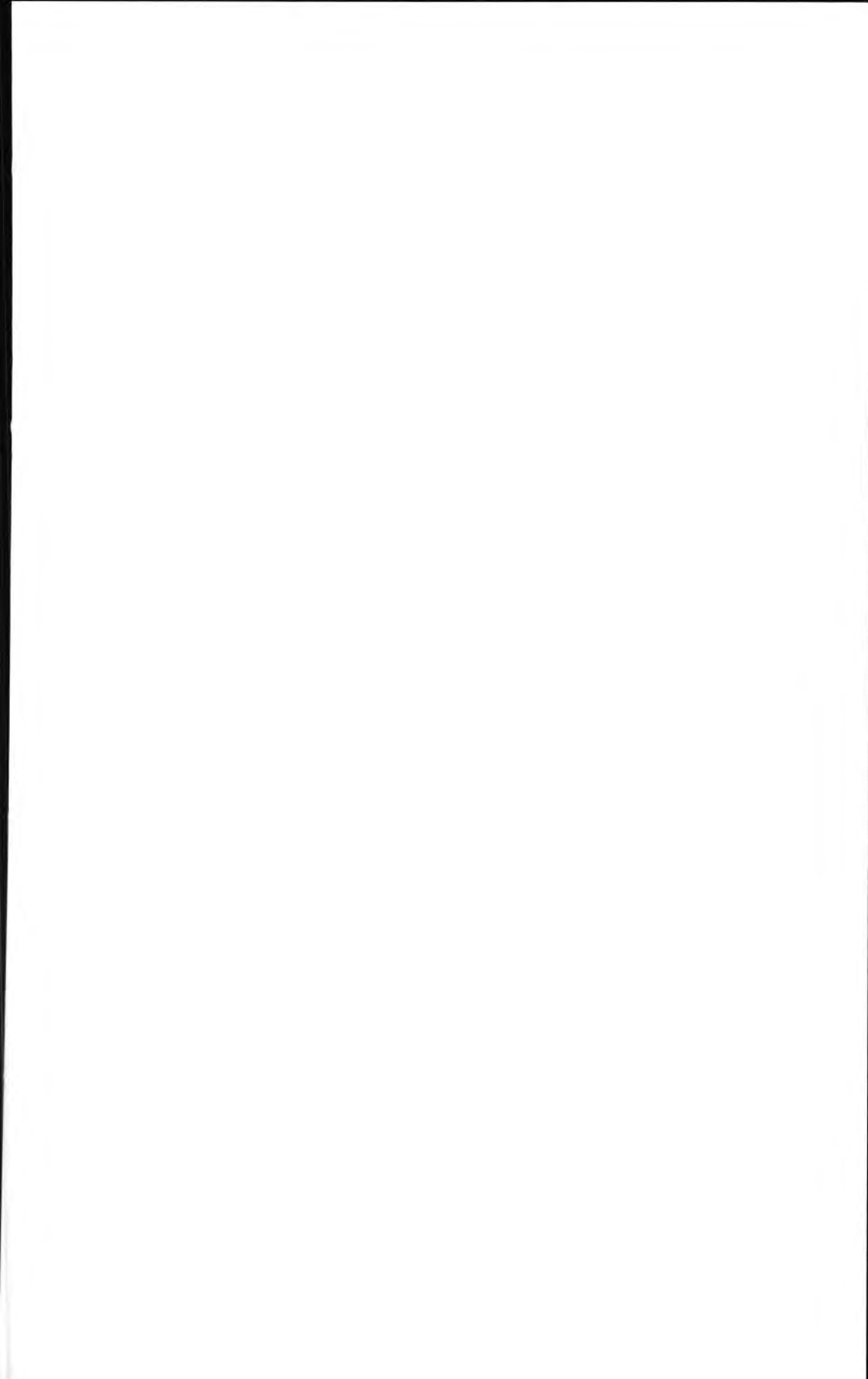
	2004	2005	2006	2007
Produits courants	3.912.240,15	2.897.541,37	3.213.528,97	4.036.485,39
- Contributions publiques belges	2.322.003,02	1.906.448,50	1.888.674,87	2.595.863,19
- Autres contributions	905.172,85	566.761,04	597.030,23	804.741,61
Entités liées non consolidées	17.627,93	-	-	-
Mandataires	887.544,92	566.761,04	597.030,23	804.741,61
Autres	-	-	-	-
- Cotisations des membres	31.466,81	31.817,50	94.122,50	101.711,29
- Revenus du patrimoine immobilier	59.426,86	35.859,31	55.701,49	54.136,09
- Recettes de manifestations, de publications et de publicité	585.351,59	353.671,08	575.280,97	474.406,21
- Dons, donations ou legs de personnes physiques	8.182,98	2.983,94	2.718,91	5.627,01
- Produits divers	636,04	-	-	-
Charges courantes	5.230.586,37	3.175.681,35	3.508.776,98	3.483.968,92
- Approvisionnements et travaux en cours	-	-	6.044,49	8.994,77
Achats	-	-	6.789,35	8.994,77
Variations des stocks et travaux en cours	934,99	-	-744,86	-
- Dotations	106.465,93	63.383,62	175.319,47	165.228,67
Entités liées non consolidées	43.005,93	40.803,62	144.178,84	98.190,27
Mandataires	-	-	-	38.703,78
Autres	63.460,00	22.580,00	31.140,63	28.334,62
- Services et biens divers	2.292.102,96	1.132.081,90	1.740.481,29	1.890.892,34
Charges relatives aux bâtiments	268.641,66	284.205,87	291.263,71	289.484,59
Charges de fonctionnement administratif	957.231,13	649.380,11	922.715,58	940.777,33
Charges de publications	1.710,06	1.215,81	4.997,04	76.400,91
Charges de publicité, de propagande, d'assemblées, y compris les charges électorales	1.057.528,86	196.230,11	521.504,96	584.229,51
Charges diverses	6.991,25	1.050,00	-	-
- Charges de personnel	1.612.046,91	1.346.027,43	1.269.660,54	1.178.440,04
- Amortissements et réductions de valeur sur frais d'établissement, sur immobilisations incorporelles et corporelles	518.970,72	296.920,27	218.772,52	237.899,87
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances sur activités courantes	50.312,44	5.534,92	4,00	-
- Provisions pour risques et charges	622.170,84	313.659,04	-214.112,88	-19.988,27
Autres charges sur activités courantes	27.581,58	18.074,17	312.607,55	22.501,5

14. Publication des rapports financiers sur la comptabilité des partis politiques et de leurs composantes (exercice 2007), Volume I, Rapport de la Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques, Documents Parlementaires, Doc 52-1137/002-(Chambre), pp. 755-756.

MORPHOLOGIE DES PARTIS POLITIQUES FRANCOPHONES EN 2006 ET 2007

Charges portées à l'actif	-	-	-	-
Résultat courant avant résultat financier	-1.318.346,22	-278.139,98	-295.248,01	552.516,47
Résultat financier	-109.062,87	-30.967,73	-4582,65	1.936,07
Résultat exceptionnel	-83.165,46	252.109,23	-3.205,63	-5.321,12
Impôts sur le résultat	-	-	-	-
Résultat de l'exercice	-1.510.574,55	-56.998,48	-303.036,29	559.773,66

Gedrukt bij Acco, Leuven

Res Publica

POLITIEK JAARBOEK ANNÉE POLITIQUE POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

30ste editie
www.respublica.be

Hoofdredacteur – Rédacteur en chef – Editor

Sam DEPAUW en Wilfried DEWACHTER

Redactieadres – Adresse de la rédaction – Editor

Parkstraat 45 - bus 3602, B-3000 Leuven
res.publica@soc.kuleuven.be

Uitgever – Publié par – Publisher

Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, B-3000 Leuven
www.uitgeverijacco.be
tel. +32 16 62 80 00
fax +32 16 62 80 01
uitgeverij@acco.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
Kemper Conseil, De Star 17, NL-2266 NA Leidschendam
tel. +31 70 386 80 31
fax +31 70 386 14 98
kemperconseil@dataweb.nl

Abonnementsprijzen – Prix d'abonnement – Subscription rates

	Individu Individual	Instelling Institution	Student
België – Belgique & Nederland	€ 35	€ 80	€ 25
Abroad (EC members)	€ 65	€ 80	/
Abroad (non EC members)	€ 95	€ 95	/

Los nummer – numéro simple – single issue € 15
Dubbel nummer – numéro double – double issue € 30

Rekening – Compte – Bank account

België – Belgique & Abroad

Postrekening 000-0964500-29, Acco-Boekbestellingen, Brusselsestraat 153, B-3000 Leuven
IBAN-code: BE26000096450029
SWIFT- of BIC-code: BPOTBEB1

Nederland

Giro 4436148, Acco-Boekbestellingen, Brusselsestraat 153, B-3000 Leuven

Wordt uitgegeven met de steun van de Universitaire Stichting België

"Dat de PS niet meer de grootste partij is in Wallonië, maar de MR, is al een staatsvorming op zich." (D. Reynders) Zelden zijn parlementsverkiezingen in België zo onmiddellijk als beslissingen of diepgaande hervormingen erkend of geïnterpreteerd. Maar de daaropvolgende regeringsvorming is één van de moeizaamste en langst aanslepende geworden uit haast 180 jaar bestaan van België. En in die meer dan één en driekwart eeuw heeft België toch een grote ervaringsdeskundigheid opgebouwd inzake uitdagende crises.

De regeringsvorming van 2007, die reeds haar tweede regering kent, is evenwel niet het enige crisisgebeuren in dit land. De publieke financiën en het functioneren van het parlement zijn eveneens toe aan een ingrijpende bijsturing. Zoals ook de effectieve beslissingscapaciteit van haar enige democratische inspraakkanalen: de parlementsverkiezingen.

Dit alles speelt zich af in een context van een Europese integratie die zich uit de crisis van het dubbele "neen" tegen de Europese Grondwet tracht te werken. Waarbij België de gevraagde soevereiniteitsoverdracht "gewoon" behandelt als een lopende zaak van een ontslagnemende regering.

Dit Politiek Jaarboek, het dertigste in de reeks, stelt, zo vlug mogelijk volgend op het voorbije jaar, dit complexe crisisgebeuren wetenschappelijk voor en geeft aanzetten tot een grondiger ontleding dan een vluchtige en overspannen publieke opinie dit vermag.

